T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
(NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ORTAK PROGRAMI)

İLHAN TARUS'UN ESERLERİNDE MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYET

SELENAY USTA

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜKSEL TOPALOĞLU

EDİRNE 2020

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

20/11/2020

Selenay USTA

Tezin Adı: İlhan Tarus'un Eserlerinde Millî Mücadele ve Cumhuriyet
Hazırlayan: Selenay Usta

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi yazarlarımızdan İlhan Tarus, şiir haricinde hemen her anlatı türünde eser vermiştir. Türk halkı için birer dönüm noktası olan Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'e eserlerinde yer veren yazarın bu konulara yaklaşım tarzı çalışmamızın esasını teşkil etmektedir.

Ön Söz, *Giriş*, *Sonuç* ve *Kaynakça* dışında üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde doğumu, öğrenimi, memuriyet hayatı ve sanat anlayışı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde yazarın Millî Mücadele'yi konu edinen romanlarının tahlili yapılmıştır. Üçüncü bölümde yazarın cumhuriyetin ilanından sonra kaleme aldığı eserlerine odaklanılmış, yeni rejim ile gelen yeni fikir ve değerlerin yazar tarafından anlatılara nasıl yansıtıldığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, İlhan Tarus, Millî Mücadele, Cumhuriyet

The Name Of The Thesis: The National Struggle and The Republic in İlhan Tarus's Litarary Works

Prepared by: Selenay Usta

ABSTRACT

İlhan Tarus, one of the authors of the Turkish Republican Period, produced works in almost every narrative genre except poetry. This study mainly focuses on the author's approch to the turning points for Turkish people, The Independence War and Turkish Republic, which he includes in his works.

The first chapter of study, which in addition to Foreword, Introduction, Conclusion and Bibliography consist of three chapters, gives information abouh the author's birth, education, career in civil service and his view on art. The second chapter analyzes the author's novels about the Independence War. The Third chapter focuses on the author's works written after the proclamation of the Republic and examines how the author reflects the new ideas and values that came along with the new regime on his narratives.

Key Words: Turkish Literature, İlhan Tarus, The National Struggle, The Turkish Republic Periot

ÖN SÖZ

Cumhuriyet Dönemi yazarlarımızdan İlhan Tarus (1907-1967) Sabahattin Ali ve Sadri Ertem yönelimlerinin etkin olduğu bir dönemde "sosyal gerçekçi" bir sanat anlayışıyla eserlerini kaleme alır. Öykücü, romancı ve gazeteci kimlikleriyle tanınan yazar, yoğun bir yazma süreci geçirir. Öykücü kimliği ağır basan yazarın Ankara Hukuk Fakültesinde öğrenim görürken (1926-1928) takma adlar kullanarak yazdığı öyküleri, gazete ve dergilerde yayınlanır. İlk otuz öyküsü 1935 yılında *Haber* gazetesinde yayınlandıktan sonra *Cumhuriyet*, *Vatan*, *Milliyet*, *Zafer*, *Yeni Sabah*, *Dünya* gazeteleriyle *Serveti-i Fünun*, *Varlık*, *Seçilmiş Hikâyeler* ve *Yeditepe* dergilerinde çıkan öykü ve romanlarıyla yazım serüveni devam eder.

Tarus Kurtuluş Savaşı'nı yaşar, yeni bir rejime geçişin sancılarına şahit olur, bu nedenle toplumdaki gelişmelere kayıtsız kalamaz. Dönemin diğer sanatçıları gibi gerçeğin izini sürer, bilhassa Millî Mücadele ve Cumhuriyeti eserlerinde yoğun bir şekilde işler. Çalışmamızın temelini oluşturan bu iki konu, daha önce müstakil bir çalışmaya konu edilmemiştir.

Bu çalışmanın amacı; İlhan Tarus'un eserlerinden hareketle, Millî Mücadeleyi ve Cumhuriyet Dönemi'ni işleyiş şeklini ve konuya yaklaşımını ortaya koymaktır. Araştırmamız esnasında kaynak temini ve sağlam bilgi eksikliği gibi bazı olumsuzluklar yaşadık. Yazarın çoğu eserinin sadece tek baskıyla kalması, bir kısmının yayınlanmaması hatta kütüphane kayıtlarında bile yer almaması tezin hazırlık sürecinin uzamasına neden olmuştur.

Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde İlhan Tarus'un hem Millî Mücadele'yi hem de Cumhuriyet Dönemi'ni işlediği eserinin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmediği göze çarpmaktadır. Bu eksiklikten hareketle hazırladığımız bu çalışma; "Ön Söz", "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynakça" dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışma; yazarın fikir dünyasını, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerini ele alış şekline göre irdelemeyi amaçladığından ilk bölümde yazarın düşünce dünyasının oluşumunda etkili olan etmenler üzerinde durulmuştur. Biyografisine sadık kalınarak ailesi, eğitim ve memuriyet hayatı hakkında bilgi verilmiş; çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış yazılarından ve eserlerinden yararlanılarak sanat anlayışı aktarılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Tarus'un zihinsel ve kültürel alt yapısının ışığında Millî Mücadele konulu eserleri odağa alınmıştır. Konumuzla doğrudan ilgisi bulunan üç romanından yola çıkarak Millî Mücadele öncesindeki işgal yılları ve mücadelenin genel manzarası hakkında bilgi verilmiş, romanların olay örgüsü özetlenmiştir. Yazarın Millî Mücadele sürecinde halkın durumunu, cephede ve cephe gerisinde mücadele edenleri, Türk halkının mücadele algısını eserlere nasıl yansıttığı incelenmiştir.

İlhan Tarus'un Eserlerinde Cumhuriyet başlıklı son bölümde ise Cumhuriyet'in ilanıyla değişen değerlerin ve fikirlerin şahıslardan yola çıkarak ülkenin geneline nasıl sirayet ettiği açıklanmıştır. İncelemede yazarın kurmaca eserlerindeki bakış açısını destekleyici metinlerden yararlanılmış, yer yer karşılaştırma yoluna gidilmiş, alıntılarla bulgular desteklenmiştir.

Çalışmamım her aşamasında benden yardım ve desteğini esirgemeyen, fikirlerinden sonuna kadar istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu'na sonsuz teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca inancı ve sevgisiyle daima yanımda olan anneme teşekkür ederim. Çalışmamı hazırlarken karşılaştığım zorluklara benimle birlikte çözüm arayan ve üreten babama manevi desteği için ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖN SÖZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM

1. GÖRÜŞ, DÜŞÜNÜŞ VE TAVIRLARIYLA İLHAN TARUS **3**
1.1. İlhan Tarus'un Hayatı 3
1.1.1. Ailesi, Doğumu ve Öğrenimi 3
1.1.2 Çalışma Hayatı 4
1.1.3. Sanat ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri 6

2.BÖLÜM

2. İLHAN TARUS'UN ESERLERİNDE MİLLÎ MÜCADELE **24**
2.1. MİLLÎ MÜCADELENİN GENEL MANZARASI 26
2.1.1. Millî Mücadele Öncesindeki Süreç- İşgal Yılları 26
2.1.2. Tarus'un Millî Mücadele Konulu Romanları 29
2.1.3 Millî Mücadele Sürecinde Zaman 34
2.1.4. Millî Mücadele Sürecinde Mekân ve Çevre 37
2.1.5. Millî Mücadele Sürecinde Halkın Durumu 42
2.2. CEPHEDE MÜCADELE EDENLER 48
2.2.1. Çeteler 48
2.2.2. Kuva-yi Milliye 51
2.2.3. Düzenli Orduya Geçiş 54
2.2.4. Millî Mücadele Kahramanları 56

2.3. CEPHE GERİSİNDE MÜCADELE EDENLER 57
2.3.1. Seferberlik Kuşağı 57
2.3.2. Tarihî Şahsiyetler ve Olaylar 59
2.4. MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE ALGILAR VE TAVIRLAR 66
2.4.1. Türk Halkının Millî Mücadele Algısı 66
2.4.1.1. Millî Mücadele'yi Destekleyenler 67
2.4.1.2. Millî Mücadele'ye Karşı Olanlar 75
2.4.1.3. Millî Mücadele'ye Kayıtsız Kalanlar 82
2.4.2. Türk Halkının Batı ve Düşman Algısı 86
2.4.3. Millî Mücadele Sürecinde Azınlıklar ve İşgalciler 88
2.4.3.1. Azınlıklar 88
2.4.3.2. İşgalciler 94

3.BÖLÜM

3.İLHAN TARUS'UN ESERLERİNDE CUMHURİYET 96
3.1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDEKİ SİYASİ, SOSYAL EĞİLİMLER VE OLAYLAR 96
3.1.1. Siyasal Hayatın Değişmesi 96
3.1.2. Cumhuriyet İdaresine Dair Görüşler 98
3.1.3. Bürokrasi 104
3.1.4. Batılılaşma Düşüncesi 109
3.1.5. Cumhuriyet İnkılapları 120
3.1.6. Demokrat Parti Dönemi 124
3.1.7.Toplumsal Hayatın Değişmesi 132
3.1.7.1. Avrupa ve Biz 132
3.1.7.2. Değişen Kent Dokusu 135
3.1.7.3. Kültürel ve Sosyal Hayat 137
3.1.8. Cumhuriyet Sonrası Eserlerinde Köy ve Köylü 142

3.1.8.1. Köy 144
3.1.8.2. Köylü 151
3.2 Cumhuriyet Döneminde Yeni İnsan 166
3.2.1. Eski ve Yeni Aydın Tipi 167
3.2.1.1. Eski Aydın Tipi 167
3.2.1.2. Yeni Aydın Tipi 171
3.2.2. Kadın ve Erkek Tipi 176
3.2.2.1. Kadın Tipi 176
3.2.2.2. Erkek Tipi 181
SONUÇ 188
KAYNAKÇA 190

KISALTMALAR

Age.	Adı geçen eser
Agm.	Adı geçen makale
Gös. yer.	Gösterilen yer
Yay.	Yayınevi
C.	Cilt
Haz.	Hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
No.	Numara
VO	Var Olmak
VT	Vatan Tutkusu
HM	Hükümet Meydanı
YS	Yeşilkaya Savcısı
UA	Uzun Atlama
DG	Duru Göl
KR	Kasabanın Ruhu

GİRİŞ

Türk edebiyatının tozlu sayfalarında unutulmaya yüz tutmuş sanatçılarından İlhan Tarus; geçimini bir süre "sosyal gerçekçi" bir sanat anlayışı ışığında yazdığı eserleriyle sağlar. Tiyatro yazarı, öykücü, romancı ve gazeteci kimlikleriyle tanınan Tarus'un gerçekliğe bağlı kalma çabası bilhassa Millî Mücadele sürecini anlattığı romanlarında kendisini gösterir. 1930'lu yıllarda başlayan yazarlık serüveni; 1950'ye kadar öykü türü çevresinde şekillenir, bu yıldan sonra ise roman türünde verdiği eserlerle devam eder.

İlhan Tarus'u bizden önce merkezine alan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Üç yüksek lisans ve bir doktora tezi arasından en kapsamlı ve dikkate değer çalışma Fatih Arslan'ın "*İlhan Tarus (İnsan ve Eser)*"[1] adlı doktora tezidir. Çalışmada yazarın hayatı, kişiliği ve bunların eserlerine yansıması üzerinde durulur, eserleri iz düşümünde yazar irdelenir ve tanıtılır. 2005 yılında yapılan tez 2011 yılında genişletilerek "*Değişim ve Dönüşümler Sarmalında Muhalif Bir Söylem: Şinasi İlhan Tarus*"[2] adıyla kitap haline getirilir. *Ön Söz*, *Giriş*, *Sonuç* ve *Kaynaklar* haricinde beş bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Tarus'un hayatı, fikirleri üzerinde durulur ve eserleri tanıtılır. "*Şinasi İlhan Tarus'un Romanları*" başlığını taşıyan ikinci bölümde, yazarın roman türünde verdiği eserleri tematik ve yapı bakımından incelenir. Yazarın öykülerine odaklanılan üçüncü bölümde, zaman, mekân ve şahış kadrosu yazarın öykülerindeki ortak yönelimler vurgulanacak şekilde ele alınır. Dördüncü bölümde yazarın tiyatroları odağa alınır. Son bölümde ise yazarın eserlerinde kullandığı dil ve üslûp özellikleri; öykü, roman ve tiyatro şeklinde üç ayrı alt başlığa ayrılarak incelenir.

---

[1] Fatih Arslan, *İlhan Tarus (İnsan ve Eser),* (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı) Elazığ 2005.

[2] Fatih Arslan, *Değişim ve Dönüşümler Sarmalında Muhalif Bir Söylem Şinasi İlhan Tarus,* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.

İlhan Tarus'la ilgili yapılmış olan bir başka çalışma Mehmet Güler'e ait "*İlhan Tarus'un Romanlarında Milli Mücadele*"[3] adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmanın birinci bölümünde yazarın hayatı ve Millî Mücadeleyi odağına aldığı üç romanı Var Olmak, Vatan Tutkusu ve Hükümet Meydanı hakkında bilgi verilir. "*Giriş"* başlıklı ikinci bölümde dönemin genel panoraması tanıtılır. Üçüncü bölümde olay örgüsü, dördüncü bölümde kişiler, beşinci bölümde mekân, altıncı bölümde zaman, yedinci bölümde ise yazarın dili ve üslubu üzerinde durulur.

Erol Ogur 'un 1997 yılında hazırladığı "*İlhan Tarus'un Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Çalışma*"[4] adlı yüksek lisans tezi ve Mustafa Kurt tarafından 2001 yılında hazırlanan "*İlhan Tarus'un Eserleri Üzerine Monografik Bir Çalışma*"[5] adlı yüksek lisans tezi de üzerinde durduğumuz konu ile ilgili bizden önce yapılmış çalışmalardır. Ancak bahsettiğimiz çalışmalardan hiçbirinde yazarın hem Millî Mücadele'yi hem de Cumhuriyet Dönemi'ni işlediği eserleri, odağına bu konuları alarak bütüncül bir yaklaşımla incelenmemiştir. Araştırmamızın amacı, bu eksikliği Tarus'un tarih ve vatan anlayışı ışığında gidermektir. Bu anlayışların dışında kalan eserlerini çalışmamıza dahil etmedik. Ayrı bir çalışma konusunu kapsayacak nicelikteki gazete ve dergi yazılarından ise konumuzla ilintili olduğu takdirde faydalandık.

---

[3] Mehmet Güler, *İlhan Tarus'un Romanlarında Milli Mücadele,* (Doğu Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kuzey Kıbrıs 2012.

[4] Erol Ogur, *İlhan Tarus'un Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma,* (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 1997.

[5] Mustafa Kurt, *İlhan Tarus'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Monografik Bir Çalışma,* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖRÜŞ, DÜŞÜNÜŞ VE TAVIRLARIYLA İLHAN TARUS

1.1. İlhan Tarus'un Hayatı

1.1.1. Ailesi, Doğumu ve Öğrenimi

Tam adıyla, Şinasi İlhan Tarus 24 Kasım 1907 tarihinde Tekirdağ'da doğar. Babası Hasan Tahsin Bey, annesi ise Atiye Hanım'dır. Reji müdürü olan babası Hasan Tahsin Bey'in işi münasebetiyle çocuk yaşta pek çok il dolaşmak zorunda kalan İlhan Tarus otoriter bir babaya sahiptir. Anne şefkati yönünden de şanssız olan yazarın günlük yaşamında ve sanat hayatında kendisini zaman zaman belli eden sert mizacının nedeni aile sevgisine olan özleminden kaynaklanıyor olmalıdır.

Tarus, kendi yazdığı hayat hikâyesinde terbiye sistemi dayak esasına dayanan bir babaya ve ona ayak uyduran bir anneye sahip olduğunu belirtir.[6] Ayrıca Kütahya Reji Müdürü'nün oğlu olduğu hâlde çocuklarına varlık içinde yokluk çektirecek kadar cimri bir babası olduğunu söyler. Ne yazık ki anne sevgisine de tam manasıyla doyamayan yazarın bu eksikliğinin nedeni kendisinden beş yaş küçük olan kardeşi Hicret'tir. Zira *"o, bütün sevgisini benden beş yaş küçük olan kardeşime bağlamıştır. Hicret, kundaktayken dizanteriye tutulmuş ve dört yıldan fazla, yarı ölü yaşamıştır. Sebebi budur."*[7] Kardeşinin uzun süre devam eden yatalak hali zaten az olan aile sevgisinin İlhan Tarus üzerinden tamamen çekilmesine yol açar.

Babasının görevi sebebiyle yurdun pek çok yerinde eğitim hayatını sürdürmeye çalışan yazarın ilkokul hayatı Tekirdağ'da başlar, 1919'da Biga Numune Mektebinde devam eder, Niğde'de son bulur. Ortaokul yılları da ilkokula benzer bir şekilde

[6] İlhan Tarus, "İlhan Tarus" (Kendi Biyografisi), *Yeditepe,* S. 131, Mart 1967, s. 9-10.
[7] *Age.* s. 30.

devam eder. Konya'da başlayan ortaokul macerası, Çanakkale'nin ardında İstanbul'da Kabataş Ortaokulunda 1922'de son bulur. Kabataş Lisesinde eğitimini tamamlayan yazar, 1926 senesinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazanır.[8] *Varlık* dergisine verdiği bir röportajında çalışkan bir talebe olmadığını, bilhassa lise sınıflarında müsamaha sayesinde sınıf geçtiğini belirten yazar, sevdiği hiçbir dersin olmadığını söyler.[9]

Savcı ve yargıç olarak görev yapan yazarın Anadolu'nun değişik şehir ve kasabalarında süren bu gezginci hayatı hikâye ve romanlarına da yansır. Farklı insan tiplerini gözlemleme olanağı bulan yazarın eserlerinin şahıs kadrosunu genellikle orta veya yoksul sınıf mensupları oluşturur. Realiteye bağlı kalma çabası bilhassa yakından tanıdığı kasabaları, devlet ve adalet dairelerini eserlerinin ana malzemesi haline getirir.

1.1.2 Çalışma Hayatı

Tarus, yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra, Maraş'a bağlı Pazarcık kasabasında daha sonra Edirne ve Kayseri'de savcılık ve hakimlik yapar. (1928-1931) Bilinmeyen bir sebepten görevinden alınan yazar, mesleğinin ilk yıllarını anlattığı otobiyografik romanı ***Yeşilkaya Savcısı***'nda yolsuzluk ve düzensizlikle mücadelesi sonucunda görevinden alınan bir cumhuriyet savcısının kasabada geçirdiği günlerini konu edinir.[10] Yine yer isimlerinden Tarus'un ilk görev yeri Maraş olduğunu anladığımız "Ceviz Ağacı" hikâyesinde de hikâyenin kahramanı düzensizliklere karşı duruşu nedeniyle görevinden alınır.[11]

---

[8] *Kim Kimdir Ansiklopedisi,* Nebioğlu Yay., İstanbul 1961, s. 596.
[9] İlhan Tarus, " İlhan Tarus'la", *Varlık*, S. 399, 1 Ekim 1953, s. 6-7.
[10] İlhan Tarus, *Yeşilkaya Savcısı,* Varlık Yayınları, İstanbul 1955.
[11] İlhan Tarus, "Ceviz Ağacı", *Yeditepe*, S. 6, 1951, s. 6.

1939 yılında Azot sanayinde memur olan Aliye Hanım ile evlenir ve bu evlilikten Cengiz adında bir oğlu olur.[12]

1945 yılında Adalet Bakanlığı'na tekrar dönen yazar, 1955 yılına kadar buradaki görevine devam eder. Bir süre gazete ve dergilerde yazılar yazdıktan sonra Ankara Adliyesi'nde kütüphane memuru olarak çalışır. Mustafa Şerif Onaran, Tarus'un 1960'tan itibaren kütüphane memuru olarak görev yaparken küskün olduğunu, penceresiz, güneşsiz bir odada çalışmak zorunda kaldığını, Tarus'un bu görevi emekliliğe hak kazanabilmek maksadıyla yaptığını belirtir.[13]

Bu güneşsiz ve penceresiz oda, Tarus'un 1961 yılında yayınlanan "Süzülmüş Gün Işığı" [14] adlı hikâyesini anımsatmaktadır. Hikâyede, evli ve çocuklu kırk sekiz yaşında bir memurun odasına genç ve güzel bir kızın daktilo olarak getirilmesi ile kahraman- anlatıcının ruh dünyasındaki değişikliklere ışık tutulur. Mehmet Kaplan Tarus'un "Süzülmüş Gün Işığı" hikâyesine yer verdiği kitabında[15] Tarus'un kendisini hikâye kahramanıyla birleştirdiğini yazar. Birinci şahıs anlatıcı ağzından anlatılan hikâyede memuru olduğu büroya kim bilir kim tarafından kayırılarak getirilen genç ve güzel kızla kahraman arasında hiçbir şey geçmez. Hikâye boyunca konuşmazlar, sadece bir defa göz göze gelirler. Yazar, bu kızı süzülmüş gün ışığına benzetir. Geniş mekân ve dar mekân tezadının bulunduğu hikâyede kahraman anlatıcının tozlu bürosu Mustafa Şerif Onaran'ın anılarında bahsettiği Tarus'un penceresiz, güneşsiz, ve depo genişliğinde olan bir odada sırf emekliliğe hak kazanabilmek için çalışmak zorunda kaldığı kütüphane memuriyeti görevini çağrıştırmaktadır.

1965 yılına gelindiğinde ise yazar Yenişehir Mahkemesinde veznedarlık görevindedir. 8 Ocak 1967 tarihinde aniden rahatsızlanan yazar aynı gün vefat eder, 9 Ocak 1967 tarihinde Ankara'da defnedilir. Uzun yıllar yazılar yazdığı *Varlık* ve

---

[12] Fatih Arslan, *Şinasi İlhan Tarus,* , s.10 (Kitaptan alınan bu bilgiyi yazar, verdiği dipnotta bizzat Tarus'un oğlu Cengiz Tarus'tan aldığını belirtmiştir.)
[13] Mustafa Şerif Onaran, "İlhan Tarus'la Geçen Günler", *Türk Dili*, C.XXVII, S.256, Ocak 1973, s. 326-331.
[14] İlhan Tarus, "Süzülmüş Gün Işığı", *Türk Dili*, S. 119, Ağustos 1961, s. 845-847.
[15] Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, Dergah Yay., İstanbul 2012, s. 204.

Yeditepe dergileri yazarın ölümünün ardından özel sayı çıkarır. Bu anma sayılarında pek çok dostu yazar hakkındaki anılarına ve gözlemlerine yer verir. Tezimizin farklı bölümlerinde kimi zaman bu yazılardan faydalandık.

1.1.3. Sanat ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri

İlhan Tarus sanata tiyatro türündeki eserleriyle başlar. 1930'lu yıllardan itibaren çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan hikâye türündeki eserlerinin bir kısmını 1938 yılında ***Doktor Monro'nun Mektubu*** adıyla kitaplaştırır.[16] 1950 yılından itibaren roman türünde eserler de vermeye başlayan yazar, gazetelerde de sık sık siyasal, sanatsal ve güncel meselelerle ilgili yazılar kaleme alır, ancak hiç şiir yazmaz.

Tarus bir röportajında on beşe yakın tiyatro eseri olduğunu ancak bunlardan sadece yarısının basıldığını ve hiçbirinin dişe dokunur tarzda oynanmadığını belirtir.[17] Muzaffer Uyguner ise Tarus'un basılmış üç tiyatro eseri olduğu bilgisini verir.[18] Bunlar sırasıyla ***Ceza Hâkimi***, ***Bir Gemi*** ve ***Suavi Efendi***'dir. Bu tiyatrolardan oynandığını kesin olarak bildiğimiz ***Suavi Efendi*** ve ***Ceza Hâkimi'***dir. Oktay Akbal Tarus'u halkevi sahnelerinde oynanan ***Bir Gemi*** adlı tiyatro oyunuyla tanıdığını belirtir. Bu tiyatro oyunu Tarus'un 1938 yılında hikâye kitabına aldığı "Kaptan" adlı hikâyenin 1942 yılında ***Bir Gemi*** adıyla genişletilerek tiyatroya uyarlanmış hâlidir. Oktay Akbal, Tarus'un ölümü ardından yazdığı yazısında yazarın elinde basılacak kitapları olduğunu ancak yayıncı yokluğu çektiğini yazar.[19] ***Vatan Tutkusu*** adlı romanı da Tarus'un ölümünden sonra yayınlanır.[20]

Tarus'un dergi ve gazetelerde kalmış hikâyelerini bir tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

---

[16] İlhan Tarus, *Doktor Monro'nun Mektubu*, 1938.
[17] İlhan Tarus, "İlhan Tarus'la", s. 6.
[18] Muzaffer Uyguner, "İlhan Tarus'un Ölümü", *Varlık*, S. 687, 1 Şubat 1967, s. 7.
[19] Oktay Akbal, "Tarus İçin", *Varlık*, S. 687, 1 Şubat 1967, s. 6.
[20] İlhan Tarus, *Vatan Tutkusu*, 1. Baskı, Ağaoğlu Yay., İstanbul 1967.

No	Hikâyenin Adı	Yayın Organı	Cilt	Sayı	Yayın Tarihi	Sayfa
1	Ev Rüyası	Yücel	XI		Mart 1940	152-158
2	Kırmızı Saçlı Talebe	Yücel	XI	63	Mayıs 1940	153-162
3	Harman Makinesi	Yücel	XI	64	Haziran 1940	213-215
3	Harman Makinesi	Yücel	XI	64	Haziran 1940	213-215
4	Mektub	Yücel	XI	65	Temmuz 1940	254-263
5	Beni Kurtarınız	Yücel	XII	67	Eylül 1940	42-46
6	Radyo	Yücel			Şubat 1946	210-212

7	Ateş ve İnsan	Seç. Hikayeler	I	5	1947	5-18
8	Opera Meydanı	Varlık		332	1 Mart 1948	11-12
9	Petrol	Varlık		334	1 Mayıs 1948	11-12
10	İçimizden Biri	Varlık		338	1 Eylül 1948	10
11	Bizim Memleket	Varlık		341	1aralık 1948	11
12	Ceviz Ağacı	Yeditepe		6	1951	6
13	Merhamet	Seç. Hikayeler	V	38-39	1951	55-61
14	Kasabayı Güzelleştirme Cemiyeti	Varlık		375	1 Ekim 1951	14-15
15	Seyhan Nehri	Seç. Hikayeler	V	42-43	1951	25-33
16	Dokuzuncu	Varlık		382	1 Mayıs 1952	10-11

	Senfoni					
17	Sevda	Seç. Hikayeler	VI	2	1952	27-34
18	Kahrolsun Düşmanlar	Yeditepe		14	1 Haziran 1952	6
19	Yırtıcı Kuşlar	Seç. Hikayeler	VI	3	1952	11-16
20	Radyoda Kayıplar Saati	Seç. Hikayeler	VI	4	1952	36
21	Açlık	Seç. Hikayeler	VI	6	1952	7-11
22	Çadır	Varlık		387	1 Ekim 1952	18-19
23	Linyit Ocağının Dibi	Varlık		405	1 Nisan 1954	18-19
24	Biletçi	Varlık		411	1 Ekim 1954	14-15
25	Bir Arada Yaşayacağız	Yeditepe		71	15 Ekim 1954	4

26	Dünya Düşünce İçindeydi	Yeditepe		67	15 Ağustos 1954	6
27	Mezarını Düşünen Adam	Yeditepe		90	1 Eylül 1955	6
28	Konserve Kutusu	Varlık		418	1 Mayıs 1955	18
29	Üçüz	Varlık		452	15 Nisan 1957	15
30	Gazoz	Yeditepe		134	1 Temmuz 1957	6
31	Şeker Fabrikası	Varlık		462	15 Temmuz 1957	15
32	Otobüste	Yeditepe		155	15 Mayıs 1958	6
33	Aşk	Varlık		480	15 Haziran 1958	16
34	Avukatın	Varlık		499	1 Nisan 1959	17

	Arkadaşı					
35	Rukiye İle Recep	Varlık		504	15 Haziran 1959	14
36	Rot	Varlık		510	15 Eylül 1959	18
37	Hatıra Defteri	Yeditepe		15	31 Aralık 1959	10
38	Döğme Demir	Türk Dili	X	109-120	1960-1961	402
39	Süzülmüş Gün Işığı	Türk Dili	X	119	Ağustos 1961	845-847
40	Ortak	Türk Dili	XI	121-132	1961-1962	168-170
41	Çiftlik Müdürünün Eşi	Türk Dili	XI	121-132	1961-1962	730-731
42	Bir Şey Demedi	Yeditepe		57	16-28 Şubat 1962	10-11

43	Gecekondu	Varlık		576	15 Haziran 1962	14-15
44	Üzüntü	Varlık		581	1 Eylül 1962	14
45	Güvercin Odası	Yeditepe		72	1-15 Ekim 1962	10-11
46	Müzikten Anlar mısınız	Varlık		583	1 Ekim 1962	14
47	Çağrışım	Yeditepe		75	1962	10-11
48	İyimser	Varlık		592	15 Şubat 1963	18
49	Dört Kişi	Varlık		597	1 Mayıs 1963	15
50	Dürtü	Yeditepe		89	Eylül 1963	10-11
51	Yıl: 1659	Varlık		606	15 Eylül 1963	13-14

52	Avradın Oğlu	Türk Dili	XIII	145-156	1963-1964	9
53	Mahkeme Odacı Abdi Efendi	Varlık		619	1 Nisan 1964	17
54	Safra Kesesinde Taş	Varlık		625	1 Temmuz 1964	14
55	Oyun	Yeditepe		99	Temmuz 1964	10-11
56	Zombi	Yeditepe		117	Ocak 1966	13-15

Tarus'un edebiyata ilgisi ilkokul yıllarında akraba ve komşulara Ahmediye'den okuduğu sayfalarla başlar. Dinleyenlerin gözyaşları, inlemeleri, tatlı ve derin hülyalara dalmaları Tarus'ta anlatılamayacak duygular uyandırır.

Tarus edebiyatı, bütün ihtisasların ve mesleklerin üstünde ve içinde görmekte ve edebiyatın tanımını şu şekilde yapmaktadır:

"*Edebiyat, insanların birbirleri ile anlaşması, birbirine yaklaşması, birbirlerine yardım etmesi ve birbirlerine faydalı olması için zaruri bir yoldur.*[21]

Tarus'a göre edebiyat eseri okuyucusuna bir şeyler öğrettiği sürece ömürlü olur. Bunu yapabilmesi için edebiyatçının öncelikle kendi diline ve insanına tam manasıyla hâkim olması gerekmektedir.

İlhan Tarus'un eserlerinin ortak özelliği gözleme dayalı alt yapıya sahip olmalarıdır. Bu konuya ***Uzun Atlama*** romanına yazdığı ön sözde şöyle değinir:

"(...) gözlerimle görüp sakınmadan dile getirdiğim/ağzımla onayladığım gerçekleri kara satırlar halinde ortaya dökmeye karar verdim."[22]

Yine başka bir yazısında *"(...) gerçekleri anlatmak zorunda olan bir sanatçının zaten tezatsız ve garabetten uzak bir varlık olan insan'a olduğu gibi bakması ve onu tertemiz seçmesi lazımdır*."[23] der.

Yazara göre sanatçı gerçeklikten asla ayrılmamalı, her şeyi gördüğü gibi anlatmalıdır. Bu anlayış şekli Tarus'un sanatını gerçekçi edebiyat cereyanına yakınlaştırmakta ve akıllara Mehmet Akif Ersoy'un şu dizelerini getirmektedir. "*Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim /İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim./ Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek: / Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek."*[24]

Mehmet Akif Ersoy'un tamamen sosyal endişeyle yazmış olduğu bu satırlar Tarus'un aynı endişeyle yazığı eserlerinde görülür. Kendisine bir soruşturmada yöneltilen sosyal endişeyle mi yoksa sanat endişesiyle mi yazıyorsunuz sorusuna

[21] İlhan Tarus, "İlhan Tarus'la", s. 6.
[22] İlhan Tarus, *Uzun Atlama (Bir Endüstrileşmenin Romanı)*, h2o Yay., İstanbul 2017, s. xiii.
[23] İlhan Tarus, "Hikâyeye ve Bir Hikâye Kitabına Dair", *Varlık*, S. 335, 1Haziran 1948, s. 12.
[24] Mehmet Akif Ersoy, "İki Arkadaş Fatih Yolunda", *Safahat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 214.

"*Tamamen sosyal endişe ile... Sanat endişesi diye bir şey kabul etmem. Aksi takdirde edebiyat ve sanatın cemiyette fonksiyonu kalmaz."*[25] şeklinde cevap verir.

Tarus'un "hayal ile alışverişi" yoktur. Bu nedenle eserlerinde hayalî tipler de yoktur. Onun eserlerinde karşımıza çıkan karakterler olağanüstü özellikler taşımazlar. Kendisini anlattığını düşündüğümüz eserlerinde bile tamamıyla ideal bir tip çizmekten kaçınmıştır. Bu sayede hayalden uzaklaşarak gerçekliğe yakınlaşacağını düşünen yazarın eserlerinin büyük bir çoğunluğuna mutlu sonu uygun bulmaması da yine bu düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Ona göre hayatın gerçekliğinde her zaman mutlu sonlar yoktur.

Üç perdelik piyesi ***Ceza Hakimi***'nin Oğuz adlı karakteri bahsetmiş olduğumuz ideale yakın tipin bir örneğidir.[26] Yoğun olarak ceza hakimi Murat, hukuk talebesi Oğuz ve Murat'ın eşi Fitnat arasında geçen konuşmalarla örülmüş eserin ilk perdesi Murat ve Fitnat'ın evinde geçmektedir. Oğuz ziyaret maksadıyla Muratların evine gelir. İdealleri ve meslek ahlakı bulunan Oğuz, Murat'ın eve getirmiş olduğu dava dosyaları üzerine girmiş olduğu tartışmalarında daima objektifliğini korumaya çalışarak en doğru kararı almak gayesini gütmektedir. Murat ise mesleğiyle ilgili nasihatleri hayata geçiremeyen ve eşi Fitnat'ın etkisi altında kalarak kararlar alan birisidir. Oğuz, eser boyunca kimsenin etkisinde kalmadan hareket eden örnek ve idealist bir genç olarak sunulur. Yazarın yer yer Oğuz'un tarafını tuttuğu da aşikardır. Ancak mesleğinde bu denli titiz davranan Oğuz da aslında ideal bir tip değildir. Çünkü arkadaşı Murat'ın eşi Fitnat'la ilişkisi vardır. Ayrıca evin çalışanı Ayşe'ye de beliren fırsatlarda rahatsızlık vermektedir. Tarus kahramanlarına sadece tek boyutlu yüceltici, idealize edici özellikler yüklemez. Onun eserlerinde iyiler yalnızca iyi kötüler yalnızca kötü değildir. Özellikle erkek kahramanlarının kusurunu mutlaka cinsellikle ilişkilendirir. Bu kusurlu kahramanlar sayesinde yazar okurda gerçeklik duygusunun arttırmayı hedefler.

---

[25] Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 309-310.
[26] İlhan Tarus, *Ceza Hakimi*, 1. Baskı, C.H.P. Halkevleri Temsil Yay., Ankara 1940.

Tarus, Memduh Şevket Esendal'ın ölümünden sonra kaleme aldığı bir eleştiri yazısında onun insanları yakından tanıyan ve olduğu gibi hikâyelerine aktaran yanına değinmiştir.

"*Bir Osmanlı evinin içinde geçenleri, bir Aksaray berhanesinin havasını, kokusunu, sazını, sözünü, nasıl da iyi biliyordu. Bir hamalın, bir gümrük komisyoncusunun, bir polis memurunun, bir mektepli kızın, bir daktilonun, bir kolejli zevcenin, bir zabitin, bir fahişenin, bir hocanın, bir öğretmenin(...)*"[27]

Tarus'a göre hayatın içinden sıradan insanların hayatlarından bir kesiti en doğal hâliyle aktarabilmek gerçek sanat demektir. Tarus sinemanın en canlısının ve başarılısının bile bu anlayışa bağlı kalarak yazılmış bir hikâyeden daha iyi olamayacağı kanısındadır.[28]

Tarus edebî türler içinde hikâyeye ayrı bir önem verir. 1935 yılından itibaren yazdığı hikâyelerle çeşitli meselelere değinir, sıradan insanların hayatlarından kısa kesitler sunmaya başlar. Hikâyelerinin konusunu başta memurlar olmak üzere dar gelirli insanların çıkmazları oluşturur. Hayatın birbirinden farklı pek çok hadiseden mürekkep olduğunu belirtir, hikâye türünün mahiyetini ise başka ülkelerden verdiği örneklerle ispatlamaya çalışır. Amerika'da sadece hikâye yazarak geçimini sağlayan yedi yüz yazarın bulunduğunu, Fransa da ise en çok satılan kitapların hikâye kitapları olduğu bilgisini verir.[29]

Çoğu zaman estetik kaygıdan uzak, gerçekçi edebiyat anlayışı ile yazan İlhan Tarus görevi sebebiyle Anadolu'nun pek çok yerini gezer, bu sayede Anadolu'ya yönelme eğiliminin öncü isimlerinden biri olur. O, toplumda ve insanda aksayan yönleri tüm çıplaklığıyla ortaya koymayı gaye edinmiş bir cumhuriyet aydınıdır. Özellikle memlekette okuma yazma oranının düşük olması meselesi karşısında görev adamı bilinciyle hareket eder.

---

[27] İlhan Tarus, "Esendal'ın Sanat'ı", *Seçilmiş Hikâyeler*, C. VI, S. 5, 1952, s. 44
[28] *Agm.,* s. 44.
[29] İlhan Tarus, "Hikâyeye ve Bir Hikâye Kitabına Dair", s. 12

"*Vazifemiz okuma yazma kasırgası içinde bocalayan milletimize, iyi ve namuslu birer rehber olmaktan ibarettir. Gerçeği iyi gösterdiğimiz nisbette, milletimizin okumasına iyi hizmet etmiş olacağız."*[30] sözleri bu bilincin sözlere yansımış hâlidir.

Edebiyatımızın gelişmesi için ilk şartın okur- yazar yurttaş sayısının çoğalması olduğunu düşünmektedir. Bu gayenin gerçekleşebilmesi için atılacak adımları yalnızca okullardan ve öğretim idarelerinden beklemenin yersiz olduğu, edebiyatçılara da büyük görevler düştüğü bilincindedir. Ona göre görev adamı olan edebiyatçı "*(...) gözleri iyi seçen ve seçtiğini namusluca kağıda döken* (…)"[31] bir edebiyatçı olabilmelidir. Yazarlık hayatı boyunca edebî değeri yüksek metinlerle uğraşmamasının nedeni halkın anlayacağı metinler yazma isteğidir.

Konur Ertop, Tarus'u Bekir Sıtkı Kunt ile Umran Nazif'in de bağlı bulunduğu bir halka içinde Sadri Ertem ve Sabahattin Ali gerçekçiliğinden 1950 sonrası sanatına geçiş döneminin temsilcilerinden saymış, üçünün de hukukçu olduklarını ve *Varlık* yazı ailesi içinde uzun zaman yer aldıklarını belirtmiştir.[32] Necip Tosun da Tarus'un Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve Sadri Ertem çizgisine yakın olduğunu ve gazeteci öykücüler sınıfına dâhil olduğunu yazmıştır. Ancak burada kastedilen gazetecilik yapan öykücü değil, öykülerinde ortalama gazete okurunu hedefleyen öykücüdür. Çünkü Tarus'a göre okuma alışkanlığı olmayan bir millete ilk önce bu alışkanlık kazandırılmalıdır.

Necip Tosun; Tarus'un öykülerinin genel çerçevesini şu şekilde açıklamaktadır: "*Gazete okurunun bir gazetede görebileceği olaylar, durumlar bu öykülerde hikâye edilir. Bu tür öykülerin açık, sade, yalın bir yapısı vardır. Okura bulmaca çözdürmez, kısa bir süre içinde tatlı, hoş vakitler geçirtir. Konuları da gazete haberlerinin bir yansımasıdır."*[33] Onun hikâyelerinde çözülmesi gereken sorunlar

[30] İlhan Tarus, *Ekin İti*, 1. Baskı, Ankara 1953, s. 6.
[31] İlhan Tarus, "İlhan Tarus'la", s. 7.
[32] Konur Ertop, "Tarus'un Ardından", *Varlık*, S. 687, 1 Şubat 1967, s. 9.
[33] Necip Tosun, "Gazeteci Öykücü İlhan Tarus" *Hece Öykü*, S. 5, Ekim - Kasım 2004, s. 97.

yazarın bizzat kendisi tarafından çözüme ulaştırılır. Okuma sürecinin sonunda okurun kafasında herhangi bir soru işareti kalmaz.

Tarus eserlerini kaleme alırken herhangi bir hazırlık yapmaz. "*Bir ankete verdiği cevapta bu günde zayıf tarafımı teşkil eden usulle, yani yazı makinası başına geçip çalatuş yazma metodiyle hikayelerini meydana getirdiğini söylüyor ki, bu, kolay yazabilme kabiliyetinin ölçüsünü itiraftan başka bir şey değildir."* [34] Mükâfat kazanan, beğenilen hatta göklere çıkarılan eserlerini de aynı şekilde *çalatuş* yazdığını söyler.

Tarus büyük bir yazarın tesiri altında kalmayı ise bir meziyet, şerefli bir gaye olarak görmektedir. Ancak bu şerefe nail olamadığını belirtir.[35]

Edebî kaygı gütmediğinden oldukça sade bir dil kullanan yazar, halkın günlük konuşma dilini eserlerine başarılı bir şekilde yansıtır. Toplumun her kesiminden insanı eserlerine konu edinen yazar, gündelik yaşantısında sürekli karşılaştığı insanların sıradan hikâyelerini anlatır. Konur Ertop "Tarus'un Ardından" başlıklı yazısında Tarus'un eserlerinde üzerinde ısrarla durduğu konuları sıralar. Ona göre Tarus: "*Düşkün insanların, yoksul işçilerin, gecekondu halkının, hapishane adamlarının, vücudunu satan kadınların, küçük memurların kaynaştığı dünyanın usta gözlemcisiydi.*"[36]

Bu konuları işlerken karakterlerin kişilik özelliklerini yansıtan şive taklitlerini sıklıkla kullanmıştır. *"Nebleyim? Büğün sürveyyan Ahmed'le Karslı Süleyman gitti. Erzak için hani.(...) Akşamüstü döndüydü. Bunlar deyiverdiler hani…"*[37]

İşçinin bozuk Türkçesinin aksine Tarus başmüfettişi konuştururken ayrı bir çaba sarf eder, oldukça ağır ve süslü bir dil kullanır, araya Osmanlıca kelimeler katmayı

[34] Hikmet Dizdaroğlu, "İlhan Tarus ve Hikâyeciliği" *Varlık*, S. 380, 1 Mart 1952, s. 10.
[35] İlhan Tarus, "İlhan Tarus'la", s. 6.
[36] Konur Ertop, "Tarus'un Ardından", s. 9.
[37] İlhan Tarus, *Duru Göl*, 1. Baskı, Dost Yay., Ankara 1961, s. 77.

da ihmal etmez. "*(...)Şimdilik birer cürüm aleti veya evrak-ı sübutiye mahiyeti arz eden vesaikin, velev suretlerinin, sizlerin elinde kalabileceğini, nasıl oluyor da aklınıza getirebiliyorsunuz (...)"*[38]

Yazar, özellikle hikâyelerinde kendi gözlem ve düşüncelerini ana yapı olarak işler, çoğu hikâyesini "ben" diliyle yazar. Bazı hikâyelerinde kendi ismine de yer veren yazar bunu realist çizgiye bütünüyle bağlı kalabilmek adına yapar. Yazar kimi zaman bizzat okura seslenerek varlığını metnin vazgeçilmezi olarak görür.*"Şimdi ilk defa olarak bu hayattan size bir yaprak açıyorum. Bakalım hoşunuza gidecek mi?"*[39] Okurla konuşma havası içerisinde yazdığı hikâyelerinde kimi zaman doğrudan okura seslenerek hikâyesine başlar. "*Bizim çocukluğumuz, öyle sizinkiler gibi taptatlı, pespembe geçmedi.*" [40] "*E, madem ki ısrar ediyorsunuz, anlatayım. Hoş bunda anlatacak taraf da kalmadı ya…*"[41] Bir başka hikâyesi "Kelleler"de aynı şekilde okura hitapla başlar: *"Bazı gülünç fıkralarda, ağızdan ağıza dolaşan hikâyelerde emsaline rastlamışsınızdır."*[42] "Ecnebi Mütehassıs" adlı hikâyesinde de akışı bozarak okura seslenir Tarus: *"Ecnebi mütehassısın adının Türk, kendisinin de Türk olduğunu ben daha evvelden biliyordum. Fakat zannederim siz yeni duyuyorsunuz."*[43] "Alışkanlık" adlı hikâye ise yazarın okurla iletişim hâlinde olduğu bir başka hikâyesidir. "*Eşini, benzerini belki çok görmüşsünüzdür ya, Raif Bey'i şahsen tanıdığınızı sanmam.(...) Siz şimdi Raif Bey'i şöyle böyle bir adam sanacaksınız. Yooo…"*[44] "*Size bu hikâyede birisini tanıtacağım. Adı Arif beydir.*"[45] Şeklinde başlayan "Fedai" hikâyesi de Tarus'un bu tarz hikâyelerinden sadece birisidir. Yine bir başka hikâyesi "Beni Kurtarınız" da " *Bunu bir hikâye mi, bir mektup mu, bir istida mı telakki edersiniz? Bir uydurma masal mı, bir içtimai facia mı sanırsınız; güler misiniz, ağlar mısınız, düşünür müsünüz; ...*" şeklinde başlar. Bu giriş okuru hikâyenin henüz başındayken koşullandıran, hikâyeye hazırlayan ve

---

[38] *Age.*, s. 72.
[39] İlhan Tarus, *Köle Hanı*, *Arzu* hikâyesi, 1.Baskı, Yeditepe Yay., İstanbul 1954, s. 71.
[40] İlhan Tarus, Çocukluğumuz", *Ekin İti*, s. 37.
[41] İlhan Tarus, *Tarus'un Hikâyeleri*, *Kader* hikâyesi, 1. Baskı, İstanbul 1947, s. 59.
[42] *Ekin İti*, *Kelleler* Hikâyesi, s. 90.
[43] İlhan Tarus, *"*Ecnebi Mütehassıs*", Tarus'un Hikâyeleri*, s. 47
[44] İlhan Tarus, "Alışkanlık", *Apartman*, 1. Baskı, Varlık Yay., İstanbul 1950, s. 10.
[45] *Age.*, "Fedai hikâyesi", s. 69.

okuru yönlendiren bir giriştir. Tarus bu yönlendirmeleri sık sık tekrarlar. Daha çok hikâye türündeki eserlerinde görülen bu tutum, romanlarında doğrudan okurla iletişime geçerek gösterilmese de okuru yönlendiren hâkim anlatıcı- yazar kimliği metnin tamamında hissedilir.

Tarus'un anlatıcının bizzat kendisi olmadığı, kahraman bakış açısıyla yazdığı romanı ***Kasabanın Ruhu***'nda, anlatıcı olarak seçtiği romanın başkahramanı Fatma'yı da yer yer okura seslenirken bulunuyoruz.

"*Diyeceksiniz belki, Beşevlerdeki ile beraber apartmanların altıyı buldu. (...) Napacaksın döşeli, dayalı evi?"*[46] *"Daha ötesine karışmayınız. Benim iştiyaklarımın, canavarca duygularımın dibine varmağa kalkmayınız. Çünkü ben, sizden değilim. Anlıyor musunuz? Edebinizle dinleyiniz anlattıklarımı…"*[47]

Metnin içinde kişiliğini gizleme ihtiyacı duymayan yazarın, pek çok eserinde kahramanlardan yana taraflı bir tutum sergilediği görülür. Kadın karakterlere konuşma hakkı tanımayarak, kendilerini savunma fırsatı vermeyen yazar bu tutumuyla Tanzimat birinci dönem romancılarını hatırlatmaktadır. Özellikle hikâyelerinde şekille ilgili unsurları dikkate almadığı görülmektedir. Betimlemeyi, ruh çözümlemesini bir kenara bırakarak karşılıklı konuşmaya ve olaya ön planda yer verir. Genel olarak olay hikâyecisi diyebileceğimiz Tarus, önce olayı kafasında kurmuş, daha sonra karakterlerini olaya göre seçmiş gibidir. Bu da karakterlerin olaylar karşısında pasif kalmalarına neden olur. Daima anlatıcı-yazarın kontrolü altında olan karakterler kendilerine verilen rolün hakkını vermekle yükümlüdürler. Hemen hemen tüm eserlerinde ön planda tuttuğu mesaj iletme kaygısından kaynaklanan bu durum olay örgüsünün alanının da daralmasına neden olur.

---

[46] İlhan Tarus, "1980 Yılındayız", *Zafer gazetesi*, 1964, Tefrika No: 82.
(Roman Ankara'da çıkan Zafer gazetesinde 16 Ocak 1964 - 30 Nisan 1964 tarihleri arasında düzensiz aralıklarla doksan sekiz günde yayımlanmıştır.)
[47] *Age*., Tefrika No: 83.

Tarus birtakım duygu ve düşüncelerini söyleyebilmek için eserlerinin çoğuna ön söz yazar ya da ***Tarus'un Hikâyeleri*** adlı kitabında olduğu gibi kitabın yayınlanma serüvenini kurguya dâhil eder. Dr. Ziya'ya diye başlayan "Diyalog" adlı metinde geçen *"parça parça konuşmalarımızı benden habersiz, benim yapabileceğimden çok daha güzel ve sıhhatli bir şekilde tespit eden 'Diyalog'unu kitabımın baş tarafına koyuyorum. (...)"*[48] cümlesi metin hakkında bilgi vermesi yönünden inandırıcılığı arttırmıştır. Soru-cevap şeklinde ilerleyen metnin devamında, Tarus çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış hikâyelerini kitap hâline getirmenin zaruri olduğu düşüncesini şöyle açıklıyor:

"Dağınık hikâye ve umumiyetle dağınık çalışma, zannedildiği kadar iş görmüyor. Bağırmayan, küfür etmeyen bir sanatçının eseri ne olursa olsun, unutuluyor. Unutulmazsa teker teker yakalanıp boğuluyor. Esnaf zümresi sağda solda nöbet bekliyor. Eğer ağır basan ve muhitinde tesir yapan bir hareket görecek olursa hemen başına çullanıp dedikodu ile hatta küçük, cılız ve adi yazılarla, hemen kıvılcımı söndürüyorlar."[49]

Tarus, esnaf takımı olarak nitelendirdiği ikinci sınıf hikâyecileri destekleyen aklı başında sanatçıların ise işin alayında olduklarını belirtir.

"Onlar işin biraz alayındadırlar. Asla kendi seviyelerine çıkamayacaklarını ve kendi yerlerine göz dikemeyeceklerini bilirler. Bu sebeple onları tuttuklarını söylemek istemiyorum. Fakat bir nevi (gençler muhiti) içinde vakitlerini hoşça geçirmek istiyorlar."[50]

Tarus, ön söz mahiyetindeki "Diyalog" adlı metin sayesinde edebiyatçılarla ilgili görüşlerini aktarma fırsatı da bulur. Dr. Ziya'nın "*Sanatçıdan ne bekliyorsun?*" sorusuna *"Şairden Türk halkının gönlündekini terennüm etmesini… Müzikçiden bizim memleketin seslerini vermesini… Hikâyeciden bizim kederimizi ve bizim*

[48] İlhan Tarus, *Tarus'un Hikâyeleri*, "Diyalog" hikâyesi, s. 3.
[49] İlhan Tarus, *Tarus'un Hikâyeleri*, s. 4.
[50] *Age.*, s. 6.

sevincimizi anlatmasını… Ressamdan Türk kafasını ve Türk gövdesini çizmesini…", romancıdan "*Türk cemiyetinin yaşayışını ve düşünüşünü nakletmesini…" "*mimardan ise "*Türk ailesinin barınmasına yarıyacak evler kurmasını*…" şeklinde cevap verir.[51] Bu cümlelerden Tarus için sanatın millî olması gerektiği görüşü savunulabilir hâle gelmektedir.

Benzer satırlar Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanına yazdığı ön sözde de karşımıza çıkmaktadır. *"Onlar, tarih yazarak, sanat eseri meydana getirerek, şiir ve türkü söyleyerek Vatan gerçekliğini adım adım kovalamak ve belirtmek zorundadırlar."*[52]

Onlar; yani sanatçılar, edebiyatçılar ancak vatan gerçeğini dile getirirlerse eserlerini ebedî hayata taşıyabilirler. Çünkü Tarus'a göre *"Memleket kalkınmasında ve bu halkın rahatında, saadetinde rolü olmayan bir sanat ve edebiyat eserinin de ömrü kısadır."*[53] Ancak kalıcılığı yakalayabilen sanat eseri; yarının kuşaklarına pek çok bilgiyi, başarıyı ve zaferi naklederek görevini yerine getirmiş olur.

Tarus, kendi yurttaşlarının küçücük hayatlarını görmeye çalıştıklarını belirttiği yeni nesli "Peyami Sefa'nın Hiddeti" [54] başlıklı yazısında savunmuştur. *Ulus* gazetesinde yazdığı "Cenab'ın ve Bugünün Nesri"[55] yazısında Peyami Safa, yeni nesli derinlikleri ifade etmek haysiyetini gittikçe kaybeden bir nesil olarak tanımlar. Cenap Şahabettin'in renkli, esnek ve kıvrak cümle mimarisinin yeni nesilde mevcut olmadığını savunur. Yazısında Peyami Safa'nın fıkrasının bir bölümüne de yer veren Tarus, Tanzimat'tan sonra yetişen ve yarım asır boyunca Türk milletine hitap etmiş aralarında Peyami Safa'nın yeni nesle örnek olarak gösterdiği Cenap Şahabettin'in de bulunduğu "yazarlar kalabalığının" eserlerinin bir zamanlar padişahlara, vezirlere, yabancı sermayedarlara yaranmak için beyhude çabalamalardan ibaret olduğunu belirtir. Tarus'a göre yeni nesil; Boğaziçi'nde veya adalarda, zengin çocuklarının birbirleriyle oynaşmalarını binlerce sayfalık ciltlerde bozulmuş iki yabancı şark

[51] *Age.,* s. 7.
[52] İlhan Tarus, *Uzun Atlama*, s. xii.
[53] *Age.,* s. x.
[54] İlhan Tarus, "Peyami Sefa'nın Hiddeti", *Seçilmiş Hikâyeler*, C. VI, S. 2, 1952, s. 6-8.
[55] Peyami Safa, "Cenab'ın ve Bugünün Nesri", *Ulus* gazetesi, 14 Şubat 1952.

diliyle tasvir etmeye çalışan dedelerinin aksine, memleketlerini ve insanlarını oldukları gibi, yaşadıkları gibi anlatmaya çalışmaktadır. Peyami Safa'ya karşı yeni nesli savunduğu yazısından, onun realist bakış açısına ne denli sadık olduğu anlaşılabilmektedir.

Tarus sadece edebiyatçılardan beklentilerine yer vermez. Bir diğer hikâye kitabı ***Köle Hanı***'nda yer alan "Birkaç Söz" başlığı altında edebiyat eleştirmenlerinden beklentilerini açıklığa kavuşturur.

"*Edebiyat ve sanat hayatımızda hislerimizden tamamiyle sıyrılmayı hâkimler gibi tarafsız ve duygusuz olmayı isteyecek kadar saf değilim.", "Yargı ve tenkitlerimizde özel gocunmalarımızın etkisi yerine, bilgili ve isabetli ölçmelerimizin etkisini koymaya çalışmalıyız.", "Kendi görüş ve düşünüşümüzün en doğru görüş ve düşünüş olduğu kanısını zihinlerimizden söküp attığımız dakika, kurtuluşa doğru iyi bir adım atmış olacağız."*[56]

Konuyla ilgili bir soruya verdiği yanıtta da her konuda olduğu gibi edebiyatta da Batı'nın gerisinde kaldığımızı ancak son yirmi beş yılda -röportaj 1953 yılında yapılmıştır- kat edilen mesafenin üç yüz yılda kat edilemediğini söyler. Bu geri kalmışlığın sebebi olarak, yukarıda daha açık bir şekilde izah ettiği tenkitten yoksun oluşumuzu gösterir.[57]

[56] İlhan Tarus, *Köle Hanı*, s. 8.
[57] İlhan Tarus, "İlhan Tarus'la", s. 7.

II. BÖLÜM

2. İLHAN TARUS'UN ESERLERİNDE MİLLÎ MÜCADELE

Türk Edebiyatında geniş yer bulan ve çok sayıda esere konu olan Millî Mücadele, sadece yaşandığı dönemde değil, Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda da yazarların tercih ettiği bir konu olmaya devam eder. İlhan Tarus'un sırasıyla ***Var Olmak***[58], ***Hükümet Meydanı***[59], ***Vatan Tutkusu*** romanları da Millî Mücadeleyi merkezine alan, dönemin olaylarına toplumsal, siyasal ve kimi zaman bireysel pencerenden bakarak irdeleyen romanlar arasına girmeyi başarır. Bu romanların Kurtuluş Savaşı etrafından şekillenmiş bir üçleme olduğunu söyleyebiliriz. Üçleme dememizin sebebi romanlarda işlenen kavram ve değerlerin ortak olmasıdır.

Tarus, diğer eserlerinin aksine Millî Mücadele konusunu ele aldığı bu üç romanında kendisini olayların içine katmamaya özen gösterir. Sanat endişesi taşımadan kaleme aldığı romanlarından biri olan ***Var Olmak*** romanının, İnci Enginün Millî Mücadele konusunda yazılmış, ihmal edilemeyecek bir eser olduğunu belirtir.[60]

Millî Mücadele sonrasında, hadiseyi sanat konusu yapabilmek için gerekli mesafe teşekkül etmiş olsa da, eserlerde görülen aksaklık ve kusurları gidermek için bu mesafenin yeterli olmadığını söylemek gerçeğe aykırı bir yorum olmayacaktır.

Tarus, her ne kadar sanatını toplumsal endişe ile icra etmişse de bu, romanlarının sanat eseri olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Bu nedenle yazar zaman zaman tarihî konulardan bağımsız uzun doğa betimlemeleri yapar ve sanatlı bir söyleyişten uzak duramaz. Kimi zaman asıl konudan uzaklaşır, romanlarına karmaşık aşk ilişkileri ve entrikalar ekler. Okur aniden kesilen memleket meselelerinden aşk

[58] İlhan Tarus, *Var Olmak*, Kavis Yay., İstanbul, 2009.
[59] İlhan Tarus, *Hükümet Meydanı*, Kavis Yay., İstanbul, 2010.
[60] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 18. Baskı, Dergah Yay., İstanbul 2016, s. 360.

meselelerine geçiş yapmak zorunda bırakılır. Akışı bozan bu meselelere kalabalık şahıs kadrolarının da eklenmesiyle olayların takibi oldukça zorlaşır. Millî Mücadele'yi işlediği romanlarında genel olarak bir karakter bolluğu görülmektedir. Çünkü ne derece çok ve ne derece değişik ortamlardan temsilciye yer verilirse, olaylar da o derece canlandırılmış olacaktır. Tarus'un romanlarında görülen kalabalık şahıs kadrolarının nedeni büyük ihtimalle bu gayeyi gerçekleştirmek içindir.

Romanlarda cinsiyet yönünden erkekler çoğunluktadır. Olaylarda ön planda yer alan erkeklerde Millî Mücadele aleyhtarlığı gözlenebiliyorken aynı durum kadın karakterler için söz konusu değildir. Roman kişileri meslekleri ve sosyal durumları bakımından da çeşitlilik göstermektedir. Millî Mücadele'ye taraftar olan ve fiilen mücadeleye katılan karakterler genel olarak iradeli, ülkücü, vatansever ve cesur insanlardır. Kesin bir vazife şuuru içinde ölüme kadar gidebilecek bu insanlar Tarus tarafından ideale yakın tipler olarak gösterilir. Bu tiplerin aşk serüvenlerine değinilen kısımlarda çoğunlukla ideallik ikinci plana itilir, kusurlu tipler olarak yansıtılmaya çalışılır. Kimi zaman kadın erkek ilişkileri asıl macera olarak verilerek, Millî Mücadele bu münasebetlerin arka planında seyir eder, kimi zaman da bu durumun tam tersi olarak kadın- erkek ilişkileri asıl konu olan Millî Mücadele'nin yardımcı unsurları olacak şekilde işlenir. Bilhassa ihanet kavramı "kadın" ile özdeşleştirilir. Ana tema kurgulanırken biraz da olaylara renk katmak maksadıyla olsa gerek genel akış kesintiye uğratılır. İhanet ve tecavüz kavramları Tarus'un hemen hemen bütün romanlarında yer alır, düğüm noktasında çatışmayı doğurarak okurda merak unsurunu uyandırır.

Aytekin Yakar, Cumhuriyet'ten sonra Türk romanının Millî Mücadele'ye yönelişinde üç etkiden söz eder. Bunlardan ilki toplum bünyesindeki değişmelere bağlı olarak kaybolan gelenektir. İkincisi, parçalanan imparatorluktan her şeyin bitti sanıldığı bir anda zaferle çıkan Türk toplumunun kendine olan güveninin yerine gelmesinin Türk sanatçısını da etkilemiş olmasıdır. Bu kendine güven psikolojisi 2. Dünya Savaşı'na kadar devam eder. Sonuncu etki ise zafer ve heyecan ortamından çıkıldıktan sonra yüzyıllardır geri planda bırakılmış Anadolu insanını yakından

tanıma fırsatı bulmasıdır. Son etkinin uyanışı, Atatürk'ün ölümü ve İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinin yarattığı şoklarla olur.

Tarus'un Millî Mücadele'yi konu edinen romanlarının yazılış tarihlerine baktığımızda son etkinin payının daha büyük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1. MİLLÎ MÜCADELENİN GENEL MANZARASI

2.1.1. Millî Mücadele Öncesindeki Süreç- İşgal Yılları

İstiklal Harbi, Bağımsızlık Savaşı veya Kurtuluş Savaşı olarak da anılan Millî Mücadele Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından başlayan ve Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile son bulan sürecin adıdır. Millî Mücadele süreci, yalnız dış düşmandan değil, imparatorluktan millet nizamına geçişte karşımıza çıkan engellerden de kurtuluş anlamını ifade etmektedir. Her manada kurtuluşumuzun ifadesi olan Millî Mücadelenin temelinde milliyetçilik düşüncesi yer almaktadır. Bu düşünce Balkan Harbiyle başlar ve günümüze kadar değişerek, genişleyerek ulaşır.

Mondros Mütarekesi gereğince orduların büyük bir kısmı terhis edilir, stratejik noktalar ele geçirilir ve silah depoları itilaf devletlerinin kontrolü altına geçer. İngilizlerin desteklediği Damat Ferit Paşa'nın sadarete gelmesiyle teslimiyetçi ve tavizci politika devam eder ve işgaller tüm hızıyla sürer. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi Türk halkı üzerinde büyük baskı yaratır. İngilizlerin Kars'ta oluşturulan geçici hükümeti dağıtarak 12 Nisan 1919'da meclis üyelerini Malta'ya sürüp Kars'ı Ermenilere, Ardahan'ı Gürcülere vermesi Anadolu'da millî galeyanı arttırır. Halk namusunu ve vatanını savunmak amacıyla Müdafaa-i Hukuk ve Reddi-i İlhak cemiyetlerini kurar.

Mücadele, cephe hareketleri başlayıncaya kadar uzun bir hazırlık evresi geçirir. Samsun'a gelişinden kısa bir süre sonra Mustafa Kemal, bir yandan askerî birlikleri bir kumanda altında toplamaya çalışır, bir yandan da 22 Haziran 1919'da Amasya'dan illere gönderdiği bir genelge ile Sivas'ta toplanacak millî bir kongre için delegeler ister.

8 Temmuz 1919'da askerlikten ayrılan Mustafa Kemal, Erzurum ve Sivas kongreleriyle fiilen millet harekatının başına geçer. Bu kongrelerdeki amaç millet mücadelesi şuurunu oluşturmaktır.

29 Temmuz'da sadrazam tarafından Mustafa Kemal hakkında tutuklama emri çıkarılır. Damat Ferit Paşa, Kuva-yi Milliye'nin yaptığı mücadele sürecinin barış müzakerelerine zarar vereceğini ileri sürerek Anadolu'da oluşturulan çeteleri ve kongreleri engellemeye çalışır. Ferit Paşa'nın bu tutumu 16-25 Ağustos'ta toplanan Alaşehir Kongresi'nde sert bir dille kınanır. Osmanlı hükümeti teslimiyeti savunurken kongrelerde direniş fikrinin ön plana çıkması halkı İstanbul'dan uzaklaştırır. 4-11 Eylül tarihlerinde toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresinde alınan kararları bölgesellikten millî düzeye taşır. Temsil Heyeti'nin de oluşturulmasıyla ilk defa mevcut devlet yönetimine alternatif olabilecek yeni bir siyasi iktidarın temelleri atılır.

Sadrazam Ferit Paşa'nın sadaretten alınması ile İstanbul Hükümeti ile Kuva-yi Millîye arasında gerçekleşen uzlaşmalardan rahatsız olan İtilaf devletleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal eder. Bu işgal Mustafa Kemal Paşa'ya düşündüğü tüm tedbirleri uygulama fırsatı verir. Temsil Heyeti adına 19 Mart'ta bir genelge yayımlayarak İstanbul'un işgaliyle Osmanlı hakimiyetinin sona erdiğini, Temsil Heyeti'nin ülke yönetimine resmen el koyduğunu, İstanbul ile yapılacak telgraf konuşmalarının yasaklandığını duyurur. İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti tarafından organize edilen tüm isyanlara rağmen 23 Nisan'da Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başlanır. Yunan işgali tüm hızıyla sürerken 10 Ağustos 1920'de Osmanlı delegeleri Ankara'nın reddettiği Sevr Antlaşmasını

imzalar. Mustafa Kemal yeni kumandanlara düzenli ordu ve büyük süvari birliği oluşturulması ve çete teşkilatının kaldırılması talimatını verir. Bütün çeteler dağıtılarak orduya kaydedilir.

Nizami ordunun ilk zaferi 1. İnönü Savaşı olur. 10 Ocak gecesi Yunanlılar İnönü'de bozguna uğratılır. Ankara hükümetinin güneyde Fransızlara, doğuda Ermenilere ve batıda Yunanlılara karşı kazandığı başarılar üzerine Londra'da bir konferans tertibi kararlaştırılır. 21 Şubat- 11 Mart 1921'de toplanan konferanstan herhangi bir sonuç elde edilemez. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni tanıyan Rusya ile 16 Mart 1921'de Moskova'da bir dostluk antlaşması imzalanır. Böylece Batum hariç Kars ve Ardahan tekrar Türk topraklarına katılır.

İzmir'e yeni kuvvetler çıkaran Yunan kuvvetleri 23 Mart günü yeniden harekete geçer. Düşman 1 Nisan günü yine düzenli ordu ile İnönü sırtlarında durdurulur. II. İnönü zaferi bütün ülkede ve özellikle İstanbul'da mitinglerle kutlanır. Zafer dış basında da ilgiyle karşılanır. İnönü yenilgileriyle kamçılanan Yunanlılar, bütün kozlarını ortaya koyan ve Türkleri kesin olarak yenilgiye uğratacak üçüncü bir harekete hazırlanır. Yunan taarruzunu bastıramayan nizami ordu, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Eskişehir'i boşaltarak Sakarya'nın gerisine çekilir. Bu yenilgi üzerine Mustafa Kemal'in başkumandan olması meclis üyeleri tarafından talep edilir. Bu teklifi kabul eden Mustafa Kemal 7 Ağustos'ta Tekalif-i Milliye emirlerini yayımlar. Ordunun giyim, yiyecek, araç-gereç ve silah ihtiyacını karşılaması için bu emirlere uyularak halkın elinde bulunan yiyecek ve giyeceklerin %40'ı, nakliye aracı ve hayvanların da %20'si toplanır.

22 gün süren Sakarya muhaberesinin ardından Yunan ordusu Eskişehir-Kütahya ve Afyon'un doğusunda bir hatta çekilerek kendilerini toparlamaya ve savunma tedbirleri almaya koyulur. Hemen taarruza geçmeye gücü olmayan Türk ordusu ise altı aylık bir hazırlık sürecinden sonra 26 Ağustos sabahı taarruza geçer ve 30 Ağustos günü yapılan Başkumandanlık Meydan Savaşı ile Yunan ordusu kesin bir yenilgiye uğratılır.

2.1.2. Tarus'un Millî Mücadele Konulu Romanları

Millî Mücadeleyi odağına alan ***Var Olmak***, ***Hükümet Meydanı*** ve ***Vatan Tutkusu*** Tarus'un Millî Mücadele'yi odağına aldığı üç romanıdır. Romanların bütünlüğünün daha iyi görülebilmesi için burada ana hatlarıyla tanıtmaya çalışacağız.

Biçim bakımından benzer özellikler gösteren romanlar giriş, gelişme, sonuç şeklinde üç bölüme ayrılabilmektedir. Giriş bölümlerinde okur ilk olarak olayların cereyan edeceği mekan hakkında bilgilendirilir. Yazar bunu yaparken detaylı betimlemelere başvurur. Gelişme bölümlerinde birden fazla olay ile merak unsuru en üst seviyeye çıkarılır, bu olayların her biri ayrı ayrı sonuç bölümlerinde neticelendirilir. Böylece okurun kafasında herhangi bir soru işareti kalmaz. Her üç romanın da sonuç kısımları incelendiğinde yazarın iyileri her zaman ödüllendirmediği ancak kötüleri mutlaka cezalandırdığı görülmektedir.

"*Bu roman Kurtuluş Savaşı'nın unutulmaz şehitlerine ithaf edilmiştir*." sözü ile başlayan ***Var Olmak***, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin işgal kuvvetlerince pay edilmesinin ardından yurdun çeşitli yerlerinde başlayan işgal dönemini odağına alır. İşgallerden nasibini alan Çanakkale'nin Biga kasabası halkının durumunu ve dönemin genel yapısını yansıtan eser, yazarın Millî Mücadele konulu ilk romanıdır.

Tütün ticareti ile ekonomik gücünü sağlayan Reji Müdürü Hamdi Bey, bu gücünden yararlanarak nüfuz sahibi olur. El altından silah, cephane ve asker toplayan Hamdi Bey'in maksadı cephelerdeki gücü arttırmak ve Kuva-yi Millîye'ye destek vermektir. Kasabadaki bir başka güç Anzavur Ahmet Paşa'dır. Bey Çerkez soyundan gelen Paşa da etrafına adam toplamakla meşguldür. Ancak onun maksadı Padişah'a destek olmak ve millî güçleri ortadan kaldırmaktır. Bu iki karşıt güç roman boyunca pek çok defa karşı karşıya gelir. İkisi de üstünlüğünü karşısındakine kabul ettirme gayreti içindedir.

Damat Ferit Hükümeti'nce de destek gören Anzavur'un Padişah ile iletişimini sağlayan Madam Polini Hamdi Bey tarafından takip ettirilir. Hamdi Bey, bir gece Anzavur'un evinden çıkan Madam Polini'yi yakalatır ve tecavüz ettirir. Bu olay karşısında hiddetlenen Anzavur, Hamdi Bey'den şüphelense de Hamdi Bey konudan haberi olmadığını söyler.

Vatan söz konusu olduğunda her türlü fedakârlığı yapmaya hazır bir tip olarak çizilen Hamdi Bey toplumsal rolünün dışına çıktığında bambaşka bir kişiye dönüşür. Kadınlara düşkünlüğünün getirdiği gelişmeler romanın arka planında seyreder. Ev işlerine bakmakla yükümlü Saniye Hanım Hamdi Bey'in tacizlerine daha fazla dayanamaz ve işten ayrılır. Ancak gözünü intikam hırsı bürür. Bu nedenle Hamdi Bey'in hasmı Kara Hasan'a sığınır. Kara Hasan yol kesen, köylüden haraç alan bir hayduttur. Anzavur'un iş birliği teklifine sıcak bakar. Fakat onun derdi padişah değil yalnızca Saniye'nin intikamını almaktır.

Anzavur'un bir köyü basacağı haberini alan Hamdi Bey, gizlice silahlandırdığı tüm kolcularını bölgeye yollar. Bunu fırsat bilen Kara Hasan, dairesinde yalnız kalan Hamdi Bey'i baskına uğratır. Hemen silahına davranan Hamdi Bey Hasan'ı öldürür fakat kendisi de Hasan'ın silahından çıkan kurşunla can verir.

Kalabalık kadrosunu Millî Mücadele'yi destekleyenler ve mücadeleye karşı çıkanlar olarak sınıflandırabileceğimiz ***Hükümet Meydanı*** Tarus'un savaş konulu ikinci romanıdır. Romanda vatanın kurtuluşunun yanı sıra ihanet, sahte dindarlar, adaletsizlik, çıkarcılık, yalancılık, iktidar hırsı gibi kavramlar da ön planda tutularak neredeyse kurumsallaşan bu sembollere yönelik eleştiri yapılır.

Romanda Yunus Ağa adında bir köy ağasının, Kuva-yi Milliye güçlerinin halifeye karşı çıktıkları gerekçesiyle bir isyan çıkarması ve bu isyanın millî güçlerce bastırılması konusu ele alınmaktadır. Millî Mücadele sırasında bir yandan yurdun her köşesinde devam eden düşman işgali ile uğraşılırken bir yandan da padişah yanlılarının çıkarmış olduğu dinî ayaklanmalarla uğraşılır. Bu ayaklanmalar Millî

Mücadele için çabalayanların zayıf düşmesine, vakit kaybetmesine, cephane eksikliğine yol açarak millî birlik ve beraberlik algısının zedelenmesine sebep olur. İlk ayaklanmayı Çoraklı kasabasında çıkarmayı planlayan Yunus Ağa ve adamlarının amacı Çoraklı'yı ele geçirip Konya'da geçici bir hükümet kurup, millicileri ortadan kaldırmak ve sonrasında hilafet ordusuyla birleşip vatanı düşmandan kurtarmaktır. Ankara ve Akşehir'den Kuva-yi Milliye kuvvetleri gelirse işinin zorlaşacağının farkında olan Yunus Ağa elini çabuk tutarak ilk baskını sabah saatlerinde gerçekleştirir. Baskın yapılan karakol ayaklanmaya katılanların yardımı ile kısa sürede ele geçirilir. Kaymakamın da desteği ile bir kaç gün içerisinde tüm kasabayı hükmü altına alan Yunus Ağa, İshak Hoca Efendi'yi kaymakamlığa, Hafız Kibar Efendi'yi müftülüğe getirir, Yozgadlı'yı ise para ve vergi işlerinden sorumlu tutar.

Yazar bu kişilerin karşısına Kitapçı Kerim Efendi'nin subay olan ve askerden yeni dönen oğlu Faruk'u, imamın oğlu Mülâzım Ahmet'i, Öğretmen Bilal'i ve son olarak Ankara Hükümet'i tarafından isyanı bastırmakla görevlendirilmiş Kaymakam Mümtaz Bey'i yerleştirir. Millîciler ile Halife yanlıları arasında süren mücadelede Ahmet, Bilal ve Faruk; Ankara'dan gönderilen Kuva-yi Milliye birlikleri kasabaya ulaşana kadar ayaklanmanın büyümemesi için kanlarının son damlasına kadar mücadele ederler. Ancak Mülazım Ahmet ve Faruk verdikleri mücadelenin sonucunu göremeden Yozgadlı tarafından öldürülür. 26 Eylül 1920 Cumartesi gecesi Kuva-yi Milliye birlikleri kasabaya ulaşır, yarım saat içerisinde kasabanın dört bir tarafı güvenlik çemberine alınır, Hükümet Konağı ele geçirilir. Kaymakam Mümtaz Bey'in emri ile hemen Harp Divanı kurulur. Hilafetçilerle birlikte ilk yargılananlardan biri de Öğretmen Bilal olur. Bilal'in isyancılarla birlikte asılması romanın alt metnine yerleştirilmiş olan adalet kavramının bir çeşit sorgulanma şeklidir. İsyancıların başı olan Yunus Ağa ise yargılanmaya gereksinim duyulmadan Mümtaz Bey'in kararı ile yakalandığı yerde işkence edilerek öldürülür. Çoraklı'da asayişi sağlayan Mümtaz Bey buradaki görevini sonlandırıp cepheye dönmek üzere Akşehir'e telgraf çeker. Ancak ertesi gün gelen haber üzerine cepheye değil, Ankara'ya gitmek zorunda kalır. Sorgusuz sualsiz yirmi üç gün cezaevinde tutulan Mümtaz Bey yargılanır ve idamına karar verilir. Kararın ertesi sabahı Taşhan Meydanı'nda asker kaçağı iki soyguncuyla

birlikte asılır. Birlikte asıldığı kişiler bakımından Mümtaz Bey'in ölümü en az Öğretmen Bilal'in ölümü kadar trajiktir. Romanın sonunda hangi koşullar altında olursa olsun adaleti kendi keyfine göre sağlamak isteyen herkesin sonunun aynı olacağı tezi doğrulanır.

Tarus'un Millî Mücadele öncesindeki süreci anlattığı son romanı ***Vatan Tutkusu***, 1919-1920 yılları aralığında birkaç aylık bir süreci kapsayan romandır. Diğer iki romanında olduğu gibi Ege Bölgesi'ni odağına alan yazar, bir çete reisi olan Osman Efe'nin ve diğer çete liderlerinin birleşerek işgalci güçlere karşı vermiş oldukları bölgesel mücadeleleri romanın ana teması yapar. Yazarın en kalabalık kadroya sahip romanı olarak nitelendirebileceğimiz ***Vatan Tutkusu***'nda özel isme sahip elli sekiz kişi vardır. Çoğunun adı yalnızca birer defa zikredilen bu kişilerin büyük bir kısmının romanın akışına herhangi bir katkısı bulunmamaktadır.

Ana karakterler olarak Osman Efe, Durdu Efe, Ekrem Efe ve Osman Efe'nin yardımcısı Kâtip Kemal'i saymak mümkündür. Dokuz ana bölüme ayrılmış olan roman, karakter sayısının bolluğuna rağmen Tarus'un takip edilmesi en kolay romanıdır. Bu, yazarın diğer romanlarına göre olayların akışını bozacak konulara daha az yönelmesinden kaynaklanmaktadır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile çevre il ve kasabalara büyük bir korku salınır. Hükümetin bölgeye hakim olamaması ve ordunun da terhis edilmesi gibi etkenler nedeniyle bölgenin savunması silahlı çetelere kalır. Bu çetelerden birinin başındaki isim ise Osman Efe'dir. Romanın baş kahramanı Osman Efe Aydın ilinde kasabalı tarafından sevilen, sayılan, vatansever bir kişidir. Düşmana karşı yurdun müdafaasında tek başına hareket etmenin fayda getirmeyeceği görüşünde olan Osman Efe, bölgede yaşayan Çerkezlerin lideri konumundaki Ekrem Efe ve bölge halkından zorla para toplayarak yağmacılıkla emrindeki adamları doyuran bir başka çete reisinden, Durdu Efe'den, yardım ister. Her ikisi de vatan için birleşmeyi kabul eder ancak zamanla liderlik vasfının getirmiş olduğu baskınlık ile güç mücadelesi içerisine girerler. Osman Efe para toplama usullerini beğenmediği Durdu Efe'ye ve

saf değiştirerek Yunanlıların safına geçen Çerkezlere, dolayısıyla Ekrem Efe'ye, pek güvenmez. Ancak vatanın kurtuluşunun birlik ve beraberlikten geçtiğine olan inancı nedeniyle birlikteliği sonuna kadar devam ettirir.

Bölgede yaşayan Rumlardan bazıları Yunan ordusuna yol gösterip öncülük ettiği için Yunanlılar ilk olarak Rumların yoğunlukta olduğu köylere ve kasabalara yönelirler. Kâtip Kemal sayesinde Anadolu'da olup bitenlerden devamlı haberdar olan Osman Efe Salihli, Elvanlı üzerinden Uşak'ı zapt etmek üzere harekete geçen Yunan ordusunu yenilgiye uğratmakta kararlıdır. Beydağı'nda düşman ile çarpışan çeteler burada düşmanı oyalayarak Uşak'taki Kuva-yi Milliye'ye toparlanması için zaman kazandırmayı başarır. Osman Efe'nin adamlarından Davut da çarpışma sırasında büyük faydalarda bulunur ancak ağır bir şekilde yaralanır. Ölmek üzere olduğunu anlayınca Osman Efe'yi görmek ister. Osman Efe'ye karısı Emine'yi öldürmesini söyler. Davut'un bu sözü ile roman farklı bir boyut kazanır. Osman Efe Emine'nin, kocası Davut'u aldattığını öğrenir. Emine Davut'u pek çok kez ve pek çok kişiyle aldatır. Bunlardan biri de Osman Efe'dir. Hakkında öğrendiğimiz bu bilgi ile Osman Efe'yi de daha önce ***Var Olmak*** adlı romanda karşılaştığımız Hamdi Bey gibi "ideale yakın tipler"e dâhil edebiliriz.

Emine meselesi romanın kurgusu içinde yer yer hatırlatılırken en başından beri anlaşamayan Ekrem ve Durdu Efe arasındaki gerilim romanın sonuna doğru şiddetini artırır. Öyle ki Durdu Efe'nin silahından çıkan merminin sağ gözüne isabet etmesi ile Ekrem Efe can verir. Ekrem Efe'nin ölümü ile komuta tamamen Durdu Efe'ye geçer. Osman Efe Emine'yi öldürmek üzere kasabaya döner. Bu sırada Durdu Efe ve komutasındaki adamlar düzenli orduya katılmak üzere Ankara'ya doğru yola çıkarlar. Osman Efe Emine'yi ve onunla sevişen erkeği tek kurşunla öldürür. Ardından o da düzenli orduya katılmak üzere Kâtip Kemal ile birlikte Ankara'ya doğru yola koyulur.

2.1.3 Millî Mücadele Sürecinde Zaman

Tarus'un romanlarında zaman hep ileriye doğru akmaktadır. Olaylar kronolojik bir sırayı takip etmekte, zamanda uzun sıçrayışlar görülmemektedir.

Var Olmak romanında tam tarih belirtilmemekle birlikte roman boyunca yazarın atıfta bulunduğu tarihlerden ve yaşanan gelişmelerden romanın, 1. Dünya Savaşı sonrası başlatılacak olan kurtuluş mücadelesinin ön safhalarından, Atatürk'ün Amasya'dan ayrılışından iki gün sonrasına kadarki süreci anlattığı anlaşılır. Bu da romanın yaklaşık 4-5 aylık bir süreci kapsadığını gösterir. Yazar pek çok roman ve hikâyesinde olduğu gibi yazma zamanını romanın son sayfasında belirtir. Bu tarih 10.2.1956'dır. Vaka zamanı ise 1919'dur.

Romanın ilk sayfalarında 1919 baharının tasviri yapılır. Hamdi Bey'in iç sesine kulak verdiğimiz satırlardan ise 1919 baharının henüz başlarında bulunulduğu anlaşılmaktadır.

"*Ama 1919 yılının bu baharı insanlara neler getirecekti acaba?"* (VO, s.79) Bizi 1919 yılına götüren bir başka bilgi ise şu cümlede yer almaktadır. " *Geçen yaz Hamdi Bey İstanbul'a bir tütün işi için gittiği sıra, Kazım Efendi'nin oğluna bir hediye getirmişti: Ruşen Eşref'in 'Diyorlar ki...' Kitabı..."* (VO, s.74)

Kitabın 1918 yılında yayınlandığı bilgisi dikkate alınırsa vakanın 1919 yılında geçtiği kesinleşir. Anzavur Ahmet Paşa'nın Kuva-yi İnzibatiye kumandanlığına tayin oluşuna da romanda yer verilmiştir. Tarih yine 1919'dur.

Romanın ilerleyen sayfalarında Kolcu Rıza Efendi ile Hamdi Bey Mayıs'ın 3'ünde bir görüşme yaparlar. Romanın sonuna doğru İzmir'in işgali haberi Biga'ya ulaşır. Ancak işgalin üzerinden en az 15 gün geçmiştir. Bu bilgi Hamdi Bey ile amcası Hacı Rıfat'ın konuşmaları arasında da yer alır. Konuşmanın yapıldığı gün

tahminen 1 Haziran 1919'dur. Romanın son sayfalarında ise Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan evvelki gün ayrıldığını sağ kolu Yusuf, Hamdi Bey'e bildirir. Mustafa Kemal 22 Haziran'da Amasya Genelgesini yayınlamış ve 26 Haziran 1919 sabahı Tokat'a doğru yola çıkmıştır. Ancak bu bilgi romanda bir gün öncesi olarak belirtilir. Ertesi gün Hamdi Bey odasında Kara Hasan tarafından vurularak öldürülür. Tarihin kesin olmamakla birlikte 28 Haziran 1919 olduğunu söyleyebiliriz. Romanın kapsadığı 4-5 aylık süreç vatanın müdafaası için İstanbul Hükümeti'nden ümidin kesildiği ve halkın içinden kişilerin kendi çabalarıyla bir şeyler yapmaya çalıştıkları dönemdir.

Tarus, Millî Mücadele konulu bir diğer romanı ***Hükümet Meydanı***'nda da çoğu romanında olduğu gibi metnin sonuna yazma zamanını belirten bir tarih bırakır: 11.11.1958. Vaka zamanı ise romanda bahsedilen tarihî gelişmelerden de anlaşılacağı gibi 1920'dir. Romanda bizi bu tarihe götüren iki hadise mevcuttur. Birincisi, romanın ilk sayfalarında halkın içerisinde bulunduğu zor günlerin tasvirinin yapıldığı şu cümlelerde saklıdır:

"*Çukurçimen ahalisi Trablus savaşından sonra, artık çok bunalmışlar... Zaten altı yıl orada kalmış erkekler.Dönüşte kolları sıvayıp toprağı eşelemişler. Nasıl kuraklık? (...) Erkeklerin tabanı kuvvetli olanları yukarılara, Aksaray'ın oralara, ırgatlık etmeğe gitmişler. Bir takımının da Çukurova'dan mektubu gelmiş. (...) Açlık, sürüleri alıp götürmüş. On beşinden aşağı insan kalmamış köyde, üst yanı da ayakta uyur takımı."*[61]

1911-1912 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya Krallığı arasında geçen Trablusgarp Savaşı'nın üzerinden altı yıl geçtiğini belirten bu satırlar romanın vaka zamanını ilk defa belirtmekle birlikte savaş sonrası halkın içinde bulunduğu zor durumu da özetler niteliktedir. Kerim Efendi'nin bu savaşa katılan ve yıllardır kendisinden haber alınamayan oğlu Faruk; Şam'dan üstü başı perişan, bir deri bir kemik halde döner.

[61] İlhan Tarus, *Hükümet Meydanı*, Kavis Yay., İstanbul 2010, s. 16-17.

Zamanı sınırlandırmamızı sağlayan bir diğer bilgi ise "*Anafartalar Savaşı sıralarında köyden asker toplamağa gelmişlerdi*. (...)" cümlesindedir. Buradan Çanakkale Savaşı'nın üzerinden epey bir zaman geçtiğini anlıyoruz.

Bizi 1920 yılına götüren ikinci hadise Mümtaz Bey'in Çoraklı'ya gelişidir. Bölgedeki ayaklanmayı durdurmakla görevli olan Mümtaz Bey, Çoraklı'ya TBMM tarafından gönderilir. Mümtaz Bey kurduğu İstiklal mahkemesinde içlerinde millîcilerin elebaşlarından Mülazım Bilal'ın da bulunduğu pek çok kişiyi yargılar, büyük bir çoğunluğu da idama mahkum eder. İlk dönem İstiklal mahkemeleri 18 Eylül 1920 ile 17 Şubat 1921 tarihleri arasında etkin olur.[62] Bu bilgi romanın vaka zamanı ile uyuşmaktadır. Ayrıca üst kurucunun realiteye uygun bir kurgu oluşturma çabasının bir sonucu olarak romanda yer alan "26 Eylül 1920 sabahı" ibaresi vaka zamanını netleştirir. Tarus'un diğer iki romanında böyle açık bir tarihe rastlamak mümkün değildir.

Tarus'un son romanı ***Vatan Tutkusu*** ise çetelerin ve millî kuvvetlerin doğuşunu ve ardından bunların düzenli orduya katılış sürecini ele almaktadır. Romanda zaman olarak belli bir tarih verilmemekle birlikte, olayların akşından vaka zamanının Birinci Dünya Savaşı sonrası ile Millî Mücadele'nin başlangıcına kadarki zaman dilimi içerisinde bir süreci kapsadığını söyleyebiliriz.

Roman soğuk bir kış günü Osman Efe'nin arazide silah talimi yapması ile başlayıp yine Efe'nin düzenli orduya katılmak üzere yola çıkmasıyla son bulur. Bu ikisi arasındaki süre çok uzun olmamalıdır. Çünkü romanda olaylar kronolojik bir sırayla ve art arda olacak şekilde işlenir. Ayrıca kışın yoğun kar yağışı altında başlayan romanın son sayfalarında ilkbaharın geldiği bilgisi yer almaktadır. Bu da yaklaşık üç- dört aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Anadolu İtilaf devletlerince işgal altına alınır. Osman Efe gibi bazı çete reisleri halktan insanları kendi imkânlarıyla toplanmaya başlar. Yani romanda olaylar,

[62] Mevlüt Çelebi, *Türk İnkılâp Tarihi*, Özal Matbaası, İstanbul 2007, s. 81.

bilinçli bir Millî Mücadele hareketine geçilmeden hemen önce, şahısların oluşturduğu kuvvetler aracılığıyla düşmanla mücadeleye girişilen dönemde geçmektedir.

Ege denizinin iki yakasını birleştirerek Batı Anadolu ve Ege adalarını içine alacak şekilde Yunanistan'ı kurarak Megola İdea'yı, yani Bizans İmparatorluğunun geçmişteki ihtişamını yeniden canlandırma hayalini kuran Yunanlar geçici bir işgalin değil, kalıcılığın peşindedir. Üç koldan Ege Bölgesi'nin içlerine ilerleyen Yunan Ordusu Menderes Vadisi üzerinden Aydın'ı işgal eder. 27 Mayıs 1919'da gerçekleşen işgalin öncesi romanda yer almaktadır. Aydın ve çevresinde sevilen ve sayılan bir zat olan Osman Efe bu bölgeyi sonuna kadar savunur. Düşman için şöyle der: "*Mezarı kazılmış Aydın ilinde Yunanlının, gelir birer birer, uzanacaklar mezarına tükeniye kadar bitesiye kadar.*" (VT, s.14) Romanda İzmir'in işgali belirtilmez. Ancak Osman Efe ve birliğinin mücadelesinden okur düşmanın İzmir'i işgal ettiğini ve Aydın'a doğru ilerlediğini anlayabilmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak romanın vaka zamanının 1919 yılı olduğunu kesin olarak söylenebilir.

2.1.4. Millî Mücadele Sürecinde Mekân ve Çevre

Var Olmak romanında şahıs kadrosu çeşitlilik gösterirken mekân sabit tutulur. Tüm olaylar tütünün ana vatanı Biga'da cereyan eder. Biga kasabası sahilden 20 kilometre kadar içeride kalıp, tütün ticareti ile bilinen Karabiga'ya bağlı küçük bir kasabadır. Burada yetiştirilen tütün yabancılar tarafından da rağbet görmekte ve Avrupa ülkelerine satılmaktadır. Özellikle bölgenin kontrolünü elinde tutan İngilizlerden tütüne talep çoktur.

Yazar romanına Biga kasabasına giden yolun tasviriyle başlar. Pek çok hikâye ve romanında rastladığımız bu başlama şekli ile ileriki sayfalarda cereyan edecek olan çirkinlikler arasında tezat vardır.

"*Erdek körfezinin her mevsim, gece ve gündüz, her saat ve dakika, dümdüz, masmavi olan suları, günün ilk ışıklariyle yıkanmağa başladı mı, ufuk çizgisinin üstünde, yeni boyanmış sulu boya resim gibi, Karabiga kasabası görünüverirdi* " (VO, s.9)

Tarus'un hemen hemen her romanına ve pek çok hikâyesine memleket manzaralarıyla başlamasının nedeni, vatanın karış karış her toprağına olan bağlılığını, bu toprakların güzelliklerini yazarak anlatabileceğine olan inancından kaynaklanmış olabilir. Bu satırlar sayesinde yazar, sanatçı kişiliğini ön plana çıkarabilme fırsatını da elde eder.

Karabiga ve Biga kasabalarının tasviri ardından yazar tütünün yöre halkı için önemi üzerinde durur.

"*Karabiga'dan taşraya hediye gönderilecek mi, tütün gider. Genç genç tazeler, incecik parmaklarının arasında, şerbet gibi tütünden sarılmış cigara gezdirmeyi şan sayarlar. Mektep çocukları, büyüklerinden pek büyük azarlar işitmeyeceklerini bilerekten, tütüne alışırlar küçücükten... Kasabanın yiyimi, içimi, sevinci kederi tütündedir. Gelinin çehizinde, zenginin sermayesinde altın yapraklı tütün, ana parçayı teşkil eder*." (VO, s.10)

Bu satırlar tütünün hem ekonomik hem de sosyal hayatın içine ne derece sindiğini aktarır.

Romanın geçtiği başlıca mekânlar Reji İdaresi, Hamdi Bey'in evi, Anzavur Ahmet Paşa'nın konağı, Eyüp Ağa'nın kahvehanesi ve kolcu koğuşlarıdır. Tamamı Biga'da yer alan bu yerler romanda gelişen olaylar göz önüne alındığında yeterlidir. Hamdi Bey'in konağı, romanda daha çok Hamdi Bey'in özel hayatı ile toplumdaki rolü arasındaki tezadın vurgulandığı yerdir. Toplumda vatansever bir duruş sergileyen Hamdi Bey özel hayatında kadınlara fazla düşkündür. Bu durum eşi Naciye Hanım tarafından da bilinmektedir. Ev işlerine yardım eden Saniye Hanım'ın tütün

koğuşlarında çalışmaya başlaması ve Hamdi Bey tarafından burada da devamlı rahatsız edilmesi neticesinde, taciz ve zorlamalara daha fazla dayanamayan kadın intikam arzusuyla eşkıya reisi Kara Hasan'a sığınır. Saniye Hanım'ın gidişi üzerine Kolcu Başı Rıza Efendi'nin küçük kızı Seher ev işlerinde Naciye Hanım'a yardım etmeye başlar. Ancak o da Hamdi Bey'in cinsel arzularından nasibini alır. Ayrıca Hamdi Bey bazı akşamları başka bir kadının evinde geçirir. Tüm bunlardan haberdar olan Naciye Hanım rahatsızlanarak yataklara düşer. Tam manasıyla kocasına bağlı olan Naciye Hanım tüm bildiklerine rağmen kocasını affeder.

Bir başka mekân Anzavur Ahmet Paşa'nın konağı, Hamdi Bey ile Ahmet Paşa arasındaki husumetin başladığı mekândır. Aynı zamanda hükümet yanlısı Paşa'nın İstanbul Hükümeti'ne karşı gerçekleşecek faaliyetleri durdurmak maksadıyla adam toplayıp beslediği yerdir.

Bir kasabanın nabzının tutulabileceği en iyi mekânın kahvehaneler olduğunu bilen yazar, Eyüp Ağa'nın kahvehanesini bu maksatla seçer. Kara Hasan, bu kahvehaneyi adamlarıyla buluşup konuştuğu bir haber alma merkezi hâline getirir. Tütün idaresinin kolcu koğuşları ise Millî Mücadele'nin adı bilinmeyen gönüllü kahramanlarının barındığı yerdir.

Tamamı Biga'da geçen roman sadece Kolcu Başı Rıza'nın kızı Seher'in düğünü vesilesiyle kısa süreli olarak Biga'nın dışına çıkar. Kolcuların refakat ettiği düğün alayı, etraftan gelen çatışma sesleri eşliğinde ilerler. Hayatın olağan bir olgusu olarak evlilik savaş gerçeğinin yanı başında gerçekleşir. Mutluluk, korku ve üzüntünün iç içe geçtiği günler kasabada hüküm sürmektedir. Bir kolcunun aklından geçenler bilinç akışı tekniğine başvurularak verilmiş ve bu sayede bilhassa savaşın en gerçek duygusu olan korku şöyle vurgulanmıştır:

"*Arabaların içinde bile tek kelime konuşulmuyordu. Gözler çevreyi dilim dilim tarıyor, parmaklar birbirine geçmiş, çıtırdayıp duruyordu. Bacaklar hayvanların karınlarına yapışmıştı. Bir kurşunun vıjjj diye sekeceği, feslerden birini delip*

geçeceği bekleniyordu sanki... Sonra bir yaylım ateş... Sağ ayaklar üzengilerden çekilmişti. İkinci fesi bulamayacaktı kurşunlar... Yolun kenarındaki meyilli yere atıvereceklerdi kendilerini..." (VO, s.155)

Pek çok roman ve hikâyesinde olduğu gibi yazar ***Hükümet Meydanı***'na da mekân tasviriyle başlayarak olayların cereyan edeceği Konya'nın Çoraklı kasabası hakkında okurun fikir sahibi olmasını sağlar. Anlatılanların 1920'de gerçekleşen Konya Ayaklanması ile pek çok bakımda uyuşuyor olması mekân seçiminin nedenini açıklamaktadır. Romanda adı geçen Acıkoyak, Tulusa, Lebbeyli, Akviran, Çataloluk, Tat, Bulumya, Kızılcaviran köyleri yazarın bölgeye olan hâkimiyetini göstermektedir. Konya'ya bağlı bu köyler ve Çoraklı kasabası Ankara'da kurulan yeni hükümete karşı örgütlenen Padişah yanlılarının yuvasıdır. Eserde tüm olaylar Çoraklı ve civarında cereyan eder. Sadece romanın son sayfalarında mekân değişir. Ankara'ya çağırılan Mümtaz Bey Taşhan Meydanı'nda asılır. Roman bu trajik olayla neticeye ulaşır.

Eserin konusu gereği genellikle açık mekânlar tercih edilir. Kasabanın Topbaşı Mahallesi ve padişah yanlılarının büyük bir direnişle karşılaştığı Bağcılar Sokağı açık mekanlara örnektir. Kasabanın sonunda bulunduğu için Bağcılar Sokağı sakinleri baskıncılara karşı hazırlanma olanağı bulmuştur. Millicilerden biri olan Faruk'un evi de bu sokakta bulunmaktadır. Faruk ve arkadaşlarının buluşma yeri olarak kullandığı bu iki katlı ahşap evin tavan arası aynı zamanda millîcilerin cephesi sayılmaktadır. Faruk'un evinin nesnel boyuttaki karşıt gücü Havuzlu Han Konağı'dır. Konağın sahibi ve aynı zamanda hanın girişindeki kahvehanenin de işletmecisi Dede Mahmud adında yaşlı bir adamdır. Yunus Ağa ve emrindeki isyancıların barınma ihtiyacı bu konakta sağlanır. Genel karargah olarak kullanılan bu üç katlı ahşap binanın geniş giriş kapısının bir yanında Çoraklı'nın meşhur kahvehanesi, diğer yanında bir berber dükkanı ile bir nalbant, bir de koşum takımı tamircisi vardır. Romanın bir diğer kapalı mekanı Karakol tasvire tabi tutulmayıp daha çok simgesel bir obje olarak zikredilir. Burayı ele geçirmek tüm kasabanın kontrolünü de ele

geçirmek anlamına gelmektedir. Baskın sonrasında Padişah ve Hilafet yanlısı Yunus Ağa'nın ele geçirdiği kontrol, Mümtaz Bey'in gelişi ile son bulur.

Tarus'un son romanı ***Vatan Tutkusu***'nda mekân yine Ege Bölgesi'dir. Yunan ordusunun İzmir'i işgal edip Ege'de ilerleyişini sürdürmesini ve bu bölgede yaşayan vatanseverlerin kendilerinden oldukça üstün konumda bulunan Yunan ordusuna karşı vermiş oldukları mücadeleyi anlatan roman Aydın ili ve çevresinde geçer. Diğer romanlarında olduğu gibi bölge insanının içerisinde bulunduğu kötü durumun aksine bölge doğal güzellikleriyle ön plana çıkar. "*Bir eser Akdeniz rüzgarları oylum oylum, bir sunar ılık nefesini bu topraklara.. Yemişi kabarır, ipek tutar. Tütünü sararır, koku, tad, renk yumar."* (VT, s.71)

Aydın ilinde sevilen bir kişi olan Osman Efe burada doğup büyür. Dolayısıyla bölgeyi çok iyi bilen Osman Efe düşman karşısında bu açıdan avantajlıdır. Saldırı stratejisini bölgeye göre hazırlamakta ve bu sayede başarılı olmaktadır. Büyük Menderes Irmağı boyu, her iki taraf için de bereketli toprakları nedeniyle önemli noktadadır. Bölgenin hakimiyetini elinde bulunduran ekonomik açıdan da kazanç sağlayacaktır. Bu bölgeyi gözetleyebilmek için Yunan ordusu Beydağ'da konuşlanır. Osman Efe, Durdu Efe ve Ekrem Efe'nin birlikleri düşmanla ilk sıcak çarpışmasını burada gerçekleştirir.

Kuvayı Milliye'den pek bahsedilmemekle birlikte Kütahya ve Afyon önlerinde bulundukları bilgisi yer almaktadır. Efeler ve birliklerinin mücadelesi düşmanın Afyon'a, Kütahya'ya ilerlemesini engeller. Ankara'da bir hükümetin şekillenmekte olduğunu öğrenen Osman Efe'nin niyeti oradan gelecek yardıma kadar düşmanı Aydın'a sokmamaktır.

Efeler buluşma noktası olarak Durdu Efe'nin mağaralarını seçer. Mağara motifi çetecilik ve eşkıyalık faaliyetlerinin ruhunu yansıtması bakımından mühimdir. Yazar, bu mağaraların tasvirini oldukça uzun tutar, evlerden çok daha iyi durumda oldukları

izlenimini verebilmek için mağaraları tüm hatlarıyla okurun gözünde canlandırmaya çalışır.

Genel olarak açık mekânda geçen olaylar yalnızca asıl konu olan Millî Mücadele'den sapıldığında kapalı mekâna geçer. Bu kapalı mekanlardan en önemlisi Emine'nin evidir. Osman Efe'nin geçmişte Emine'yle yaşadıkları nedeniyle evin her köşesi detaylı bir şekilde flashback tekniği ile aktarılır.

2.1.5. Millî Mücadele Sürecinde Halkın Durumu

Osmanlı Devleti'nin hiç düşman ayağı değmemiş 470 yıllık başkenti ilk kez işgale uğrar. Bu nedenle padişahtan ve İstanbul Hükümeti'nden ümit kesilir. Mücadele için tek çözüm Anadolu yani halkın kendisidir. Ancak halk savaşa hazır değildir. Birinci Dünya Savaşı sonunda nüfus azalmıştır. 18-35 yaş arası genç nüfus şehit olmuştur. Bu gençler eli silah tutan, üretim unsuru olan dinamik kişilerden oluşurken, kalanların büyük bir kısmı yaşlı, çocuk ve kadınlardan oluşmaktaydı.

Anadolu'da işgalin başlamasını fırsat bilen zararlı cemiyetler ortaya çıkar. Kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için her ortamdan yararlanan azınlıklardan bilhassa Ermeniler güneyde Fransızların işgaline yardım ederler. İç isyanlarla da mücadele etmek zorunda kalan Anadolu halkı bunlar dışında bulaşıcı hastalıklarla da savaşmak zorunda kalır. En kötüsü de ülkenin tüm haberleşme ve ulaşım hatlarının işgalcilerin kontrolü altına geçmiş olmasıdır.

İşgal altındaki ülkenin bu görüntüsü Tarus'un romanlarında da konu edinilir. Tarus, bunu ilk romanı ***Var Olmak***'ta işler. Romanda Biga halkı İzmir'de olup bitenlerden ve hemen yanı başlarındaki Çanakkale'nin işgal edildiğinden bihaberdir. Hamdi Bey İzmir'in işgalinin üzerinden on beş gün geçtiğini söyleyen Haci Rifat'a şöyle der: "*Artık haber alma imkanı da kalmadı. Birbirimizden habersiz tutmak istiyorlar bizi..."*

Romanda işlenen işgal yıllarının, nüfuz sahibi kişilerin çıkar çatışmalarının ve halkın pek de iç açıcı olmayan durumunun aksine üç sayfa boyunca Biga kasabasının doğal güzellikleri anlatılır. Cennet bağışlansa yine de küçük kasabalarını değişmeyecek kasaba sakinleri, son günlerde vatanın içinde bulunduğu durum nedeniyle huzursuzdur. Tarus bu huzursuzluğu bir fotoğraf karesi gibi anlatmıştır.

"*Düşmanlar Çanakkale'yi İstanbul'u ellerine geçirmişlerdi. Silahla alamadıkları vatan köşelerini hile ile almışlardı. Biga ahalisi, birbiri ardına gelen ajans haberlerini, şadırvanın önündeki lüks lambasının altında gece yarılarına kadar bekliyordu.(...) telgraf müvezzii İbrahim Efendi, elinde birkaç sayfa kağıtla ışığın altına geliyor, gözlüklerini takarak, yüksek sesle günün haberlerini okuyordu. Bu kalabalığın içinde kaymakam da vardı. Şube reisi, tapu memuru da vardı.(...) Yalınayak çocuklar, gözlerinin teki kara çarşafın kıvrımları arasında parıldayan kadınlar da vardı.*" (VO, s.119)

Ufacık bir haber için saatlerce bekleyen, kimi zamansa haberleşmenin engellenmesi nedeniyle hayal kırıklığı içinde evine dönen, birbirine kenetlenmiş, meslekleri ve sosyal durumları bakımından çeşitlilik gösteren bu insanlar Millî Mücadele'nin birer yansımasıdır. Vatanın durumu karşısında kadınların ve çocukların bile kayıtsız kalamadığı görülmektedir. Mücadele sadece dış veya iç düşmana karşı verilmez. Halkın bir başka büyük savaşı da ekonomiyledir.

Bölgede başlayan ufak tefek çatışmalar, bilhassa Millî Mücadele'ye gönüllü olanlar ile azınlıklar arasında çıkan çatışmalar, bölge halkının huzurunu kaçırır. Halkın bir kısmı çoluk çocuğunu alarak komşu kasabalara göç eder, zenginlerden birkaçı ise İstanbul'a taşınır. İşgal nedeniyle Çanakkale'den Biga'ya göçenler de söz konusudur. Tarus; bir muhacir, Anzavur Ahmet Paşa ve Kaymakam arasında oluşturduğu diyalog ile işgal bölgelerindeki halkın durumuyla ilgili bilgi verir. Çanakkale'den Biga'ya göç etmek zorunda kalan Davud Efendi düşmanın Çanakkale'ye girmesiyle her şeyini bırakıp bölgeden kaçmayı başarır. Ancak çok az bir kısım Davud Efendi gibi kaçabilir, büyük çoğunluk Çanakkale'de kalır. Kasabaya

bin kadar muhacirin gelmesinden rahatsızlık duyan Anzavur'a kaymakam gelenlerin çoğunun fakir olduğu, yardım toplanarak müsait evlere kabul edildiği ve bir kısmının da civar köylerde iskân edilmeye çalışıldığı bilgisini verir.

Bu olumsuzluklarla birlikte Biga'da iki büyük değirmen durur, ekmek sıkıntısı başlar. Zengin sınıfın üyelerinden tütüncü Yahya Bey haydutlar tarafından dağa kaldırır ve ailesinden on bin altın istenir. Yahya Bey'in ardından birkaç zenginin daha aynı akıbete uğrayacağı rivayetleri ortaya çıkar. Tarus bu olaylar karşısında duyulan korkunun ev içine nasıl yansıdığını da anlatır. Dışarıdan gelen kurşun vızıltıları ve silah sesleri evde bekleyen kadın ve çocukları endişelendirmektedir.

"*Kadın, lambayı söndürdü, sokağa bakan cumbalı pencerenin perdesini araladı, duvarı yarı siper ederek dudaklarında sıcak soluklu bir dua, beklemeye başladı. Terli avuçlarıyla kelam-ı kadim'in meşin cildini uğuyordu..*" (VO, s.51)

Halkın ekonomik açıdan içinde bulunduğu zor durum sokaklara da yansır. 1919 yılları başlarında tek tük açılan dükkânlar da zamanla kepenklerini indirir. Korkunun da eklenmesiyle sokaklar boşalır. Hamdi Bey'in her gün önünden geçtiği sıra sıra dükkanlar, tüccar yazıhaneleri, büyük manifatura mağazaları kapanmış, sokakları gündüz vakti bir sessizlik kaplamıştır. (VO, s.79) Tarus sokakların bu yeni hâline roman boyunca farklı yerlerde değinir.

"*Eskiden yatsıya kadar açık duran aşçılar, bakkallar, tatlıcılar bile, işlerini bir ayak evvel bitirip savuşmağa bakıyorlardı artık... Mektebin oralarda gökyüzü henüz aydınlıkken, kasabada ses seda kesiliyordu.*" (VO, s.113) *"Ahali tetik üstünde bekliyordu. Kadınlar sokağa çıkmaz olmuşlardı. Numune Mektebine, ancak yakın yerlerdeki çocuklar gidebiliyorlardı."* (VO, s.43) Bu satırlardan ekonominin, eğitimin ve sosyal hayatın durma noktasına geldiğini anlayabiliyoruz.

Tarus'un son romanı ***Vatan Tutkusu***'nda da halkın durumu çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilir. Romanda bahsi geçen halk kendi imkânlarıyla düşmana karşı

koymaya çalışan, elindeki avucundaki her şeyi silahlı birliklere bağışlayan, düşmanla burun buruna gelmiş halktır. Düşman tarafından yağmalanıp, işkence görmüş, evleri yakılmış insan yığınlarından hayatta kalanlar civar köy ve kasabalara göç etmek zorunda kalır. Romanın gelişme kısmında Yunan birlikleri dört köyü art arda ateşe verir. O köylerden sağa sola yayılan kafilelerin bir kısmı Menderes Irmağı boylarına kadar kaçar, pek çoğu da telef olur. Korkmuş, perişan haldeki bu insan yığınları eserde detaylı olarak verilir.

"*öylesine bir ana baba günü yaşanmıştı ki, anası kara saplanıp doğrulamayan kundaktaki çocuk, vıyak vıyak çığırdığı halde, arkadan gelenler dönüp de bakmamışlar bile. Çoğunun sırtında bebesi varmış çünkü. Keçesi, yatağı varmış. Yangınların kızıltısı birkaç gün dağ tepelerinden seyredildi de, kimsecikler varıp imdat etmeyi gözüne alamadı*." (VT, s.85-86) " (...) *çul çaputa bürünmüş göçmenler, kimi sağdan soldan topladıkları talaşları tutuşturmağa çalışarak; kimi kundak çocuklarını koyunlarında ısıtarak; birtakımı da buzun üstüne serdikleri kâğıtlarda, leş gibi çaputlarda ekmek bükerek, gelip geçenleri seyrediyorlardı*." (VT, s.238)

Asker, silah ve cephane bakımından savunmada yetersiz kalan halk savaşlardan bıkmış durumdadır. Erkeklerin birçoğu Birinci Dünya Savaşı'nda ölür. "*Millet dağılmış, silahı elinden alınmış, top yok, tüfek yok. Ne askeri? Padişah teslim olmuş gavurlara. Zatı, daha dün çıktık muhabereden. Çul yok sırtında ahalinin, çöp yok ambarında..." (VT, s.52)*

Düşman tüm haber araçlarına el koyduğundan en yakın bölgeden bile haber alabilmek imkânsız hâle gelir. Bölge halkı Anadolu'da olup bitenlerden günler sonra haberdar olabilmekte veya yakın çevreden göç etmek durumunda kalan insanlardan malûmat alabilmektedir.

Türk halkı iç ve dış güçlere karşı verdiği mücadelenin dışında pek çok bulaşıcı hastalıkla da uğraşır. Savaşların da etkisiyle yorgun düşen halk bilhassa sıtma hastalığıyla mücadele etmek zorunda kalır. Savaşlar nedeniyle zaten azalmış olan

nüfus, eli silah tutan her yaştan insana ihtiyaç duyulduğu mücadele yıllarında bu hastalık yüzünden daha da azalır. ***Hükümet Meydanı***'nda adı geçen Lebbeyli köyünde de sıtma sebebiyle askere alınabilecek kimse kalmadığı belirtilir.

Padişah ve hilafet yanlılarının yaptığı baskının ertesinde kendi aralarında olacakları tartışan esnaftan biri "(...) *ilk iş olarak, dükkanları açtıracaklardır. Birazdan görürsün. Bu gibiler, her şeyden evvel ahalinin işleri güçleri başında olmalarını isterler. Patırtının, tozun, dumanın yatışmasını beklerler. Şayed yatışmıyorsa, yatışmış görmek isterler. Kepenk, dirlik düzenlik işaretidir*." (HM,s.69) der. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere düzenin sembolü olarak belirtilen kepenk, silahlı çatışmaların artmasıyla açılmaz hâle gelecektir. Bu da düzenin ve huzurun bozulduğunun işaretidir.

Asker ihtiyacının baş göstermesiyle durumun vahameti de ortaya çıkar. Kût'ül-Amâre'den seneler sonra dönen Faruk başından geçenleri babasına anlatır. Ölüden farksız bir hâlde baba evine dönen Faruk'un nezdinde Türk askerinin durumunu babası Kerim Efendi'nin ağzından öğreniyoruz. "(…) *hasta ne kelime... Bitik, bitik. İçi geçmiş, iliği kurumuş zavallının. Bu haliyle döşekte dahi dayanacak takati yok. Ne diyorum sana? Arabistan içlerinden Adana'ya kadar sürünerek, dilenerek gelmişler. Bütün zabitler ama... Bütün askerler.. Yolda yarısından fazlası kırılmış* (...)" (HM, s.74)

Tarus, Padişah ve Hilafet uğruna ayaklananlarla ilgili görüşlerini Kerim Efendi'nin dükkân komşusu Attar İzzet Efendi aracılığıyla belirtir. Romanın konusunun özeti mahiyetindeki bu sözler aynı zamanda halkın içinde bulunduğu zor günleri de gözler önüne sermektedir.

"(...) *Umut kapıları hemen hemen tamamiyle örtülmüş. Ahali yer yer ayaklanmış. Ne işlediğini bilmez, şaşkın, belki de denildiği gibi hain bir padişah, halife ordusu çıkarmış bizi kurtarmağa geliyor diyerekten, sağa sola saldırıyorlar. Belki yirmi yerde birden isyanlar patlak vermiş. Ankara'daki bir avuç insan cephedeki düşmanı*

ikide bir boş bırakıp, bunların üstüne kuvvet salıyor. Kardeş kanı dağ başlarında, yol boylarında, kasaba sokaklarında oluk gibi akıyor. Dünyadan habersiz, kafasının içi böceklenmiş başıbozuk orduları, vatan ananın saçlarına yapışmış, onu yere yıkmağa, büsbütün yok etmeye çalışıyorlar. Bizim işimiz bitmiş. (...)" (HM, s.79)

Yazarın isyancılarla ilgili düşüncelerini halkın içinden, sıradan bir vatandaş vasıtasıyla aktarması mühimdir. Roman boyunca Yunus Ağa ve etrafında toplanan isyancıların penceresinden olaylar ve milliciler aktarılır. Yazarın İzzet Efendi'ye konuşma hakkı tanımasıyla, ilk defa karşıt güçten bir şahsın görüşlerini tam manasıyla öğrenmiş oluyoruz.

Yazar, perişan olmuş halkı, vatan derdine düşenleri ve bunların karşına geçip mücadeleye köstek olanları Mümtaz Bey'in eşine yazmış olduğu mektupla bir aydın gözünden okura derli toplu bir şekilde sunar. Bu satırlardan yola çıkarak yazarın kendisine sözcü olarak Mümtaz Bey'i seçtiğini söyleyebiliriz.

"*ne tarafa gidiyorlardı diye sorma. Ankara'ya gidiyorlardı. Çıplak göğsünün üstüne yamyassı olmuş memelerinin arasına gömdüğü süt çocuğunu yol boyu piş piş diye uyutan anneler mi istersin. Boynundan geçirip arkasına astığı ve iki kolunu dayadığı tüfeği ile, belinde sallanan ezik matarasiyle, türkü çağırarak yol alan sakallılar mı istersin. Boyun bağını çözüp sarkıtmış, ayaklarına yemeni çekmiş memurlar mı, dudakları patlamış zabitler mi, yalınayak askerler mi, her çeşidi var. Sanırsın bir millet, ekmeği, uykuyu unutmuş; evi barkı unutmuş; çoluğu çocuğu unutmuş; yola düşmüş! Kaç tanesiyle konuştuk, kaçıyla hanlarda geceledik. Kaçının biti bize geçti, artık orasını ne sen sor, ne ben anlatayım. Şurası muhakkak ki, dağılmış ve bozulmuş bir toplum, artık harekete geçme saatinin çaldığını anlamış gibiydi.*" (HM, s.175)

"*Vatan derdine düşmüş bir avuç okur yazara, bir avuç şuurlu insana etmedikleri cefa kalmıyordu. Vuruyorlar, öldürüyorlardı. Başa geçen birtakım orta çağ derebeyleri, örümcek kafalı yobazlar etrafa kin, nefret, korku salıyorlardı. Düşün*

Leyla! Koca bir cephe boyunca mevzi tutmuş, karşısındaki bir tümen düşmana namlu çevirmiş üç yüz, dört yüz askeri, sezdirmeden geri çekip Bandırma'ya, Kirmastı'ya, özbeöz Türk topraklarına, oralardaki zavallı güruhun üstüne yürütmeyi bir düşün! Asker göndermek, ayaklanan milletin arasına katılmak şöyle dursun; çerden çöpten silahları, erzakı, Mehmed'in ekmeğini, azığını yok ediyorlardı. Yağma ediyorlardı. Birinin bastırıldığını işittiğimiz zaman oradan geri dönecek iki bölüğü, bir taburu hasretle beklemeğe başlıyorduk." (HM, s.177)

Yazar, Mümtaz Bey'i eşi Leyla Hanım'a mektup yazmaya zorlamış gibidir. Mektup ile başlayan yedinci bölüm sırf bu mektup için numaralandırılarak ayrılmıştır demek yanlış olamayacaktır. Savaşın başlangıcından içinde bulunulan güne kadarki yaşanan hadiseleri aktaran bu bölüm, yazarın duygu ve düşüncelerini yansıtması bakımından mühimdir. Yazarın sözcü olarak Mümtaz Bey'i seçmesi tesadüf olmamalıdır. Romanda tahsili itibariyle aydın tabakanın en üst mertebesini temsil eden Mümtaz Bey'in doğru olduğuna inandığı mücadelesi, önce görevden alımına ardından da idamına sebep olur. Sebebini tam olarak bilmemekle birlikte, otobiyografik romanı ***Yeşilkaya Savcısı***'ndan anladığımız kadarıyla, kendi doğruları yörüngesinde vermiş olduğu hukuk mücadelesi de Tarus'u görevinden etmiştir. Bu bağlamda Mümtaz Bey ile Tarus arasında bir ilinti kurulabilir.

2.2. CEPHEDE MÜCADELE EDENLER

2.2.1. Çeteler

İzmir'in işgali üzerine, daha çok işgale uğrayan ve işgal tehdidi altında bulunan bölgelerde silahlı mücadeleden başka çıkar yol göremeyen vatansever halk, çete faaliyetleri gösterir. Bu faaliyetler, bazı subaylarla, çevrelerinde seçkinlik kazanmış vatansever sivillerin, asker veya halktan şahıslarla kurdukları birlikler tarafından sürdürülebildiği gibi yine ordu harekâtı başlayıncaya kadar padişahın tavır, karar ve uygulamalarına başkaldırarak dağa çıkmış ve çevrelerince adalet unsuru olarak

görülen efelerce oluşturulan çeteler veya doğrudan doğruya yol kesen, soyan, cana kıyan eşkıya takımından kimselerce yürütülür. Fakat bu çetelerin millî harekât içindeki hizmetleri pek istikrarlı olamaz. Bunlardan bazıları şahsi meseleler veya çıkar işe karıştığı için başlangıçta Millî Mücadele safında iken daha sonra saf değiştirip düşmana sığınır veya iç düşman safında yer alır. Ayrıca Anzavur Ahmet Paşa gibi başlangıçtan beri iç düşman safını seçmiş olanlar da vardır.

Millî Mücadele sürecindeki bu oluşumlara kayıtsız kalamayan Tarus'un konuyla ilgili ilk romanı ***Var Olmak***'ta Biga kasabasının ileri gelenlerinden Reji Müdürü Hamdi Bey'in, bölgesel direniş için kollarını sıvadığını ve silahlı birlik oluşturmuş olduğunu görüyoruz. Ancak bu birlik çeteden ziyade daha düzenli hareket eden Kuva-yi Milliyeye yakındır. Zira Hamdi Bey Kuva-yi Milliyecidir. Ayrıca çete reisleri gibi mali kaynak olarak halkın ileri gelenlerini kullanmaz.

Tarus çete reislerine ve çetecilik faaliyetlerine yoğun olarak ***Vatan Tutkusu***'nda yer verir. Romanın başkahramanı Osman Efe Aydın ilinde bölge halkı tarafından sevilen, sayılan ve düşmana karşı bölgenin müdafaasında medet umulan bir çete reisidir. Okuma-yazma bilmeyen Osman Efe'nin sağ kolu bir kâtiptir. Onun sayesinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki gelişmelerden anında haberdar olabilmektedir. Babadan efe olan Osman Efe'nin mali kaynağı genellikle bölgenin ileri gelenleridir. "*Köyün varlıklı, ya da yoksul ahalisi, sızıltı çıkarmadan, varını yoğunu döküyordu ortaya."* (VT, s. 121) Yalnızca bir selam yollayarak tahsilatını gerçekleştiren Osman Efe, karşılığında halkını her türlü tehdide karşı korumakla mükelleftir. Osman Efe'nin adamlarından biri efenin nasıl olması gerektiğini şöyle açıklar: "(...) *şu ovada dikili ağacı olanların tümü Osman efendi'yi tanır. İtibar eder. Sayısını sayarlar onun. Babalarının, dedelerinin biriktirdiği parada Osman efendi sülalesinin payı vardır... Çoluğu, çocuğu sever, gelini, kızı korkmaz Osman efe'den, dünürü beller onu... Köyün, kentin namusu ona emanettir. Kasabanın çarşısı onun adına yerinde durur. Mağaza kepenkleri açıksa, kapı kilidi bozuksa korkulmaz. Neden? Osman efendi yaşar ortalıkta..."* (VT, s. 119)

Osman Efe'nin efelikle ilgili görüşleri okura şu şekilde sunulur: "*Bir kahvede yarım kadeh çay, ya da bir fincan kahve içsin de, o sırada orada bulunanların tümünün borcunu ödemeden çıksın? Olacak şey değildi. Meyhanede öyle, ahçıda öyle... Hamdolsun bu taraftan yüzü aktı. Ardından bir şey diyemezlerdi. Efeliğin gereğini tam olarak yerine getirmişti (...)*" (VT, s. 271) Ancak bu şanlı günler geride kalır. Elinde avucunda verecek bir şeyi kalmayan halk, çetelere yardımı da bir müddet sonra keser.

Romandaki bir diğer çete reisi ise Ekrem Efe'dir. Çerkez boyundan olan Ekrem Efe bir süre Çerkez Ethem'in yanında kalır, vatanı kurtarmak için asker terbiyesi görülmesi gerektiğini düşünerek ondan ayrılır. Osman Efe Çerkez olduğu için Ekrem Efe'ye güvenmez. Sırf gösteriş ve şan için etrafa mermi savurduğunu, zamanı geldiğinde saf değiştireceğini düşünmektedir. Yine padişahtan ve İstanbul Hükümeti'nden umudunu tamamıyla kesmiş olan Osman Efe, Ekrem Efe'nin padişahtan sürekli "Zât-ı Şahane" diye bahsetmesinden de haz etmez. Ayrıca yağma yaparak halktan zorla para tahsil etmesinden dolayı da anlaşamazlar.

Çetecilik faaliyetleriyle uğraşan bir başka efe ise yol kesip, haraç toplayan başıbozuk Durdu Efe'dir. Çetesi, kimsesiz çocuklardan veya yoksul ailelerden küçük yaşta toplayıp yetiştiği adamlardan oluşur. Durdu Efe dağlarda bağımsız bir eşkıya olarak yaşamak ister. Bu nedenle Osman Efe'nin düzenli orduya katılma fikri ona pek de cazip gelmez. Ayrıca Osman Efe'den devamlı emir almak onun karakterindeki bir çete reisi için oldukça zordur. Osman Efe bu sert mizaçlı efenin adamlarını cezalandırma sistemini tasvip etmez. Bilhassa bu konuyla ve yağmacılıkla ilgili Osman ve Durdu roman boyunca karşı karşıya gelirler. Kâtip Kemal'in kıvrak zekası sayesinde kontrol altına alınan Durdu Efe'yi, romanın sonunda düzenli orduya katılmak üzere yola çıkan birliğin başında görüyoruz. Osman ve Ekrem Efelerle her fırsatta çatışan, güç yarıştıran bu başıbozuk çete reisinin bile orduya hizmet maksadıyla yola koyulmuş olması romanın çarpıcı sahnelerinden birisidir.

Aslında roman boyunca savunulan tez çetecilik faaliyetlerinin vatanın müdafaası için yeterli olamayacağıdır. Bu bilinçle eserini kaleme alan yazar, bölgesel direnişin düşmanı oyalamak adına savaşa katkısının ne kadar büyük olduğunu ispat etse de, romanın sonunda efelerin çıkar çatışmalarıyla, gövde gösterileriyle bir yere varılamayacağının ve düzenli ordunun zaruri bir ihtiyaç olduğunun altını çizer. Bu ihtiyacı efelerin de anlamasını sağlar.

2.2.2. Kuva-yi Milliye

Ulusal kuvvetler ya da milis kuvvetler olarak ifade edilen Kuva-yi Milliye tüm Millî Mücadele'yi kapsayan bir anlama sahiptir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden başlayarak tamamen düzenli odunun denetimine geçinceye kadar devam eder. Kuva-yi Milliye'nin oluşumundaki en önemli etken, Mondros Mütarekesiyle egemenlik iradesi elinden alınan Osmanlı Devleti'nin, özellikle Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Batı Anadolu'da yaşananlara kayıtsız kalarak bölge halkını kaderiyle baş başa bırakmasıdır. Kuva-yi Milliye kendi imkânları dâhilinde Yunan işgal kuvvetlerini oyalayarak ilerleyişlerini durdurur, Türk Halkını Rum ve Ermeni çetelerine karşı korur, iç isyanları bastırır, Anadolu'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve hükümetin otoritesini arttırır, silah, cephane, malzeme, subay ve gönüllülerin Ankara'ya ulaşmasını sağlar. Özünü vatan sevgisinin oluşturduğu bu örgütlenme Millî Mücadele'ye gönüllülerin katılmasını sağlar. Bu nedenle her çeşit insana Kuva-yi Milliye içerisinde rastlamak mümkündür.

Kuva-yi Milliye bir halk hareketi olarak doğup geliştiğinden bütün mali kaynakları da halk tarafından karşılanır. Mal ve para bağışı ile sağlanan gelir zamanla zorunlu hâle getirilir. Halk zaman zaman bu durumdan rahatsızlık duyar. Bu durumdan faydalanmak isteyen İstanbul Hükümeti ve Millî Mücadele karşıtları halkı isyana teşvik etmek için girişimlerde bulunurlar.

Kuva-yi Milliye'nin komutanları efeler, eşkıya reisleri, komiteciler, sivil komutanlar, subaylar şeklinde sınıflandırılabilir.[63] Tarus'un eserlerinde efeler, eşkıya reisleri ve sivil komutanlar yer alır.

Efeler, zeybek çetelerinin başındaki kişilerdir. Temeli 17. yüzyılın başlarındaki Anadolu'daki güvenlik zafiyetinden baş gösteren eşkıyalığa dayanan efelik ya da zeybeklik Millî Mücadele esnasında özellikle Ege bölgesinde etkin rol oynar. Yunan ilerleyişine karşı önemli faaliyetlerde bulunan efeler bu sayede eşkıyalık dönemine ait hatalarını unuttururlar.[64]

Ağır bir suç işleyip adaletten kaçarak dağa çıkan kızanlara kendilerini lider olarak kabul ettiren efeler Tarus'un ***Vatan Tutkusu*** adlı romanının başkahramanlarını oluşturur. Babasının vefatının ardından mirası olan efelik unvanını üzerine alan Osman Efe Aydın ili ve çevresinde halkın saygısını ve sevgisini kazanmış, vatansever bir çete reisidir. Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgallere kayıtsız kalamayan Osman Efe, yine kendisi gibi vatanın kurtuluşu için dağlardan inen Ekrem Efe ve Durdu Efe ile güçlerini birleştirir. Farklı mizaçlardaki bu üç efenin normal şartlar altında bir araya gelmesi mümkün değilken vatan söz konusu olunca birtakım çıkarlar göz ardı edilir. Romanda yer yer efeler arası çatışmaya değinilir ancak bu daha çok kurguyu zenginleştirmek amacıyla yapılmış gibidir.

Romanın ilk sayfalarında Kuva-yi Milliye birliklerinin imkânsızlıklar içerisinde nasıl meydana geldiği şu sözlerle aktarılır:

"*Dünya savaşının sonlarına doğru, her biri on altışar, on yedişer, yaşlarında askere alınıp Dördüncü Ordu boylarına sürülmüşlerdi. Gözleri açılmıştı orduda. Ufak tefek dünyalık da edinmişlerdi. Birtakımları Suriye'den, Irak'tan, Kut-ül-Ammare'den cephaneleriyle birlikte yola koyulmuşlar, yayan yapıldak köylerini bulmuşlardı. Birer karanlık damın altında, gırtlaklarına akıtılan leş kokulu ilaçlar*

[63] Mithat Atabay, *Milli Mücadele Tarihi*, 1. Baskı, Kriter Yay., İstanbul 2010.
[64] İlker Bayram, "Millî Mücadele'de Aydın'da Efelerin Rolü", *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi,* S. 1, s. 127-150.

sayesinde, aylarca sonra, gözlerini açmışlardı. Silah, hele beşli Alman mavzeri çok para ediyordu İzmir dolaylarında. Rumlar da, Türkler de son aylarda silah, cephane alışverişine girişmişlerdi. On altına savaştan artma muaddel mavzerlerin, yedi sekiz altına da graların el altından toplandığı oluyordu." (VT, s. 41-42)

Bu satırlar asker, silah ve cephane eksikliğini ve bunların ne gibi zorluklar altında temin edilebildiğini açıklar. Anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti'nin art arda girdiği savaşlar şüphesiz bu zorlukların en önemli nedenidir.

Vatan Tutkusu'nda efelerin amacı Yunan birliklerini Kuva-yi Milliye güçleri yardıma gelene kadar Aydın ve çevresinde oyalamak, bu sayede Kuva-yi Milliye güçlerine toparlanmaları için gerekli olan zamanı da kazandırmaktır. Romanın son sayfalarında Kuva-yi Milliye birliklerinin Alaşehir'de olduğu, cephane ve erzak sıkıntısı çektiği, bu nedenle çarpışarak Uşak'a kadar çekilip Ankara askerleriyle birleşeceği bilgisi verilir. Çok sayıda adamını kaybeden Osman Efe beklediği yardımın gelmeyeceğini anlayınca çareyi düzenli orduya katılmakta bulur ve Ankara'ya doğru yola çıkar.

Yukarıda Kuva-yi Milliye komutanlarının sivillerden de oluşabildiğini belirtmiştik. Sivil komutanlar, o zamana kadar eline hiç silah almamış ancak işgaller başlayınca vatanını savunmak amacıyla harekete geçmiş kişilerdir. ***Var Olmak***'taki Reji Müdürü Hamdi Bey bu kategorinin örneğidir. Çevresinde topladığı silahlı adamlara komutanlık ederek düşmanı bir süre oyalamayı başarmış bir Kuva-yi Milliye kahramanıdır. Bölgede İstanbul Hükümeti'ne hizmet için hareket eden Anzavur Ahmet Paşa da vardır. Bu nedenle Hamdi Bey asıl kimliğini ailesinden bile gizlemek zorunda kalır. Etrafına topladığı adamlarını Reji dairesinin deposuna yaptırdığı yatakhanede barındırır. Nüfuzu ve mevkii sayesinde adamlarının ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmez. Ankara'ya istihbarat sağlayan, çok sayıda asker ve silah yollayan Kuva-yi Milliye Komutanı Hamdi Bey'in en büyük zaferi bir iç isyan olan Anzavur Ayaklanması'nı bastırmaktır.

2.2.3. Düzenli Orduya Geçiş

Batı Anadolu'da İzmir'in işgali ile halk bir takım direniş hareketleri gösterir. Ancak bu direnişler gerilla eylemleri ile düşmana zarar vermekten öteye geçemez. Çünkü her Kuva-yi Milliye birliği yalnız kendi şefini dinler, şefler de bir başkasından emir almaya yanaşmaz. Bunlar dışında özellikle TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmaları kendi yöntemleriyle cezalandırırlar. Bu tutum halkta kendilerine karşı bir güvensizlik oluşmasına neden olur. Avrupa devletlerince silahlandırılmış ve her açıdan donatılmış Yunan ordusuna sadece millî ve gönüllü kuvvetlerle karşı koymak mümkün değildir. Kesin bir sonuç alabilmek için TBMM gerçek anlamda bir orduya sahip olmalıdır. Bunun için millî kuvvetlerde bulunan yetenekli personel, düzenli asker olarak ordu birliklerinin kadrolarına geçirilecek ve belirlenen yıl aralığında doğanlar silah altına alınacaktır. Bu karara bazı Kuva-yi Milliye birlikleri karşı çıkmış olsa da düzenli ordu hızla oluşmaya başlar. Ayrıca Doğu Cephesindeki düzenli ordu birliklerinin Ermenilere karşı üstün başarılar elde etmesi de düzenli ordunun kurulmasının gerekliliğini ortaya koyar. 9 Kasım 1920'de Batı Cephesi, Batı ve Güney cepheleri olmak üzere iki komutanlığa bölünür. Batı Cephesi komutanlığına Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey, Güney Cephesi komutanlığına da İçişleri Bakanı Albay Refet (Bele) Bey atanır. Buradaki kuvvetlerin savaş yeteneği artırılır ve örgütlenmesi sürdürülür. Millî Mücadele'nin ilk günlerinde başarılı hizmetlerde bulunan çete reisi Çerkez Ethem komutasındaki Kuva-yi Seyyare adını taşıyan müfreze Albay İsmet Bey'in komutanı olduğu Batı Cephesi içerisinde yer alıyordu. Çerkez Ethem'in adamlarının cephe komutanını tanımamaları ve düzenli ordu disiplinine uymamaları nedeniyle Bakanlar Kurulu 27 Aralık 1920'de bu birliklerin etkisiz hâle getirilmesine karar verir. Çerkez Ethem kuvvetleri, başarılı bir şekilde dağıtılır ve emrindeki kişilerin çoğu düzenli orduya katılır.

Yeni düzenli ordunun komutanları askerî okullarda eğitim görmüş, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nın çetin şartlarında pişmiş, deneyimli insanlardır. Yunan ordusu artık bu düzenli ve disiplinli Türk ordusuyla savaşmak zorunda kalacaktır.

Mondros Mütarekesi sonrasında yurt çapında gerçekleşen işgaller telafisi zor zararlar verdirir. Mütareke ile terhis edilen Osmanlı ordusunun görevini yöre halkları üstlenmek zorunda kalır. Bu yörelerde eskiden beri faaliyet gösteren efeler de mücadelenin önemli bir parçası oluşturur. Ancak asıl başarı efelerin düzenli orduya geçişi ile sağlanır. Tarus'un ***Vatan Tutkusu*** adlı romanı bu geçişle sonlanır.

Durdu Efe yol kesip, haraç toplayan, aile kavramı olmayan, dağlarda bağımsız bir eşkıya olarak gezen ve kimseye güvenmeyen bir başıbozuktur. Bu sebeple eserdeki en çarpıcı bölüm, Durdu Efe'nin romanın sonunda düzenli orduya katılmak üzere Kâtip Kemal tarafından mahiyetine verilen birliklerle beraber Ankara'ya doğru yola çıkmasıdır. Emrinde bulunan adamlar kimsesiz ve yoksul çocuklardan oluşmaktadır. Efeler arasında en zalim ve acımasız olan Durdu Efe'dir. Suç işleyen adamlarını odanın tavanına astırır, yaptığı baskınlarda yağma işine girişir ve bu huyu nedeniyle Osman Efe ile anlaşamaz. Roman boyunca Osman Efenin kendisine emirler vermesinden rahatsızlık duyar. Onun tek istediği dağlarda hüküm sürmektir.

Ekrem Efe bir süre Çerkez Ethem'in yanında bulunmuş, vatanın müdafaasında düşmana karşı çarpışmış bir çete reisidir. Vatanın kurtarılabilmesi için asker terbiyesine ihtiyaç olduğunu düşünen Ekrem Efe bunun ancak düzenli orduya geçerek gerçekleşebileceğine inanır. Bu nedenle Çerkez Ethem'den ayrılır ve kendisiyle aynı görüşe sahip olan Osman Efe ile birlik olur. Ancak Osman Efe ile tek ortak fikri düzenli orduya katılmaktır. Onun düzenli orduya katılmak istemesinin sebebi yalnızca padişahlık makamının eski, şanlı günlerine dönmesini sağlayabilmektir. O, ***Var Olmak*** romanındaki Hamdi Bey'in "(...) *Çerkez kanından gelen birinin halifeye sırt çevirip bu topraklar uğruna silaha sarılması mümkün müydü?"* sorusuna verilen "hayır" cevabının vücut bulmuş hâlidir. Zaten adamlarından bazıları çatışma sırasında düşman safına geçer.

2.2.4. Millî Mücadele Kahramanları

Bir ülkenin kaderini belirleyen, işgal kuvvetlerinin elinden kurtararak bağımsız bir cumhuriyet kurulmasını sağlayan Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde birçok kahramanın fedakârlıkları sayesinde kazanılır. Kadın, erkek, çocuk, yaşlı tüm milletin bir olduğu bu mücadelede adı unutulmuş veya hiç bilinmeyen pek çok kahraman vardır.

Tarus romanlarında bu isimsiz kahramanlara yer verir. Çoğu zaman romanın akışına etkisi olmayan bu kahramanlar daima isimleriyle anılır. Bu nedenle Tarus'un Millî Mücadele'yi odağına aldığı üç romanında da karakter bolluğu göze çarpar. Genellikle tip özelliği gösteren bu kişiler; cesur, çevik, güçlü, iradeli olmak ve vatana bağlılık gibi özellikler verilerek yüceltilir.

Romanların başkahramanları da yukarıda saydığımız özellikleri taşırlar. ***Var Olmak*** romanının Hamdi Bey'i, ***Vatan Tutkusu*** romanının Osman Efe'si ve ***Hükümet Meydanı*** romanının Mümtaz Bey'i hem davranışlarıyla hem de dış görünüşleriyle cesaretlerini ortaya koyarlar. Bu üç Millî Mücadele kahramanı romanlardaki diğer tiplerden farklı olarak daha çok çekinilen hatta korkulan kimselerdir. Bu korkunun sebebi sert mizaçlarının yanı sıra nüfuzlu oluşlarından da kaynaklanır. ***Var Olmak***'ta Hamdi Bey'in mahiyetinde elliden fazla adam vardır. ***Vatan Tutkusu***'nda efelerin doyurup barındırdığı silahlı adamların sayısı da oldukça fazladır. ***Hükümet Meydanı***'nda ise doğrudan Ankara Hükümeti'ne bağlı olan Mümtaz Bey'in komutasında askeri birlik vardır. Arkalarının bu derece sağlam oluşunun temelinde çevrelerince sayılıp sevilmeleri, sayılıp sevilmelerinin temelinde ise arkalarının sağlam oluşu vardır. Yani sevgi ve saygı gördükçe güçlenir, güçlendikçe daha çok sayılıp sevilirler. Ancak burada halkın bu adamlara duyduğu sevginin korkuyla karışık bir sevgi olduğunun altı çizilmelidir. Yazarın Hamdi Bey'i tanıtırken kullandığı şu ifadeler de bu tespiti destekler:

"*Siyah redingotu, aşağı sarkmış pos bıyıkları ile, Reji Müdürü Hamdi Bey de vardı. Reji Müdürü, tütün varlığının, tütün zenginliğinin tek başına hâkimi, sahibiydi. Çay kenarına doğru inen caddede, iki kat üzerine ahşap, beyaz boyalı dairesinde sekiz on kadar memuru, alt kat koğuşlarda barınan kırk kadar kolcusu ile reji müdürü, hemen hemen tek kuvvetiydi şehrin... Elinde kalın, gümüş saplı bir baston taşırdı. Sesinin tonunu tanıyanlar pek azdı. O kadar kısa sözlerle, o kadar boğuk bir sesle konuşurdu ki, karşısındakiler, yetmeyen kelimelerin ve ölmeyen sesinin baskısı altında, maksadı anlamadan huzurundan ayrılırlardı. Bu adamın anlaşılmaz bir tarafında kapalı bir kudret vardı ki, meydana çıkmak için hemen hiç fırsat bulamadığı halde, varlığını belli ederdi*." (VO, s. 19-20)

Alıntıda da olduğu gibi Tarus karakter çiziminde daha çok açıklama yöntemini kullanır. Bu klasik karakterizasyon uygulaması kişiyle ilgili bilgilerin topluca sunulması şeklinde gerçekleşir. Romanın daha sonraki bölümlerinde söz konusu bilgiler doyurucu bilgilerin de eklenmesiyle okuyucunun zihninde pekişir. Böylece okuyucunun kafasında karakterlerle ilgili herhangi bir soru işareti kalmaz. Anlatıcının verdiği bilgiler okuyucuyu ikna ve tatmin edecek ipuçlarını barındırır. Yazar- anlatıcı merkezli diğer romanlarının baş kahramanları da Hamdi Bey'in tanıtımında olduğu gibi açıklama yöntemi kullanılarak yapılır.

2.3. CEPHE GERİSİNDE MÜCADELE EDENLER

2.3.1. Seferberlik Kuşağı

Memleketin maddi ve manevi bütün güçlerinin savaş ihtiyaçlarını karşılayacak ve savaşın devamını sağlayacak seviyeye getirilmesi için yapılan seferberlikler genellikle gönüllü olarak gerçekleşir. Ancak yayınlanan bildirilerle askere alınmaya mecbur bırakılan gençlerin oluşturduğu zorunlu seferberlikler de bu dönemde söz konusudur.

Yine aynı dönemde ortaya çıkan cemiyetler de bir başka seferberlik grubunu oluşturur. Bu milis kuvvetlerin kullandıkları silahların önemli bir kısmı ordunun levazım depolarından karşılanır. Ayrıca halkın elindeki silahlar da toplanarak cepheye gönderilir. Askerlerin yiyecek ve giyecek ihtiyacı da yine halktan tahsis edilir. Bölgesel hükümetler şeklinde faaliyetlerini yürüten cemiyetler, Millî Mücadele'ye karşı faaliyetlerde bulunan Padişah yanlılarıyla da mücadeleye girişir, millî duyguların ayakta tutulması için propagandalar yaparak halkı bilinçlendirmeye çalışır.[65]

Tarus'un romanlarında savaş için yapılan yardımların çoğunlukla gönüllü olarak yapıldığını görüyoruz. Romanlarda işlenen cephe gerisi seferberlik faaliyetlerini genel hatlarıyla asker alma, sağlık, propaganda ve bağış toplama şeklinde ayırabiliriz.

Padişah yanlısı Çerkez Anzavur Ahmet Paşa ile Kuva-yi Milliye mensubu Reji Müdürü Hamdi Bey'in çatışmasını ele alan ***Var Olmak*** romanında Hamdi Bey mevkii sayesinde cephane ve erzak yönünden sıkıntı çekmez. Civar kasabalardan toplatıp el altından getirttiği silahları Reji dairesinin deposunda yağlatır. Bakımı yapılan silahların bir kısmı Hamdi Bey'in adamlarının arasında paylaşılır, kalanlar ise Ankara'ya gönderilir.

Aydın dolaylarında Yunan ordusunun ilerleyişini durdurmak üzere faaliyete geçen üç efenin odağa alındığı ***Vatan Tutkusu*** romanında efelerin adamlarının büyük bir çoğunluğu işini para karşılığı yapmaktadır. Bilhassa Durdu Efe ve Ekrem Efe kasabalıların ileri gelenlerinden sağladıkları yardımın kesilmesi, Osman Efe'nin haraç ve yağmaya izin vermemesi nedeniyle maddi sıkıntı içerisine girerler. Hatta Ekrem Efe'nin adamlarından bir kısmı Yunan ordusuyla girilen çatışma sırasında saf değiştirir. Romanın başında Ekrem Efe'nin Osman Efe'nin birlik olma teklifini kabul etmesinin ilk sebebi olarak adamlarının parasını aylardır ödeyemediği için Osman

[65] Hasan Babacan, "Isparta Müdafaai Hukuk Cemiyetinin Cephe Gerisi Faaliyetleri", *DÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2014, S. 31, s. 45-51.

Efe'den medet umması gösterilir. Ekrem ve Durdu Efelerin adamlarının aksine Osman Efe'nin adamlarının büyük bir kısmını gönüllüler oluşturur. Osman Efe'nin istihbarattan ve mali işlerden sorumlu sağ kolu Kâtip Kemal; sorun çıkaran, para isteyen askerlere ödeme yapmaz. Yaptıkları işin gönüllü olarak yapılması gerektiğini her fırsatta yineler. Aynı romanın seferberlikleriyle ön plana çıkanları, efelerin silah ve erzak ihtiyacını karşılayan fakir halktır. Osman Efe Aydın ve çevresinde sayılan bir zattır. Ona güvenen halk yardımını esirgemez. Daha önce bir selam karşılığı kasabanın zenginlerinden alınan paraların o günlerde kesilmesi neticesinde halkın bu seferberliği efeler için oldukça değerlidir.

Seferberlikleriyle mücadeleye katkı sağlayan bir diğer grup ise kadınlardır. Tarus, kadınların bu katkısına yine ***Vatan Tutkusu***'nda yer verir. Efelerin adamlarının eşleri, kardeşleri müfrezenin peşine takılır. Günlerce uzaktan takip ederler. Başta bu durum özellikle Osman Efe tarafından hiç hoş karşılanmaz. Ancak Yunan birlikleriyle girişilen çatışmalardan sonra yaralıların tedavisinde ve yemek pişirmede kadınlar büyük rol oynar.

2.3.2. Tarihî Şahsiyetler ve Olaylar

İlhan Tarus Millî Mücadele'yi odağına aldığı üç romanında da gerçek olaylardan yola çıkar, tarih sahnesinde rolü olan gerçek kişilere yer verir. Bu tarihî şahsiyetler üç romanda da başkişiler olarak değil daha çok eserlerin inandırıcılığını artırıcı unsurlar olarak karşımıza çıkarılır. Bunun yanı sıra, romanlarda yer alan kişilerin büyük bir kısmı için aslında Millî Mücadele sürecinin her safhasında yer almış gerçek kişilerin birer temsilidir demek yanlış olmayacaktır.

Olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân bakımından farklılık gösteren romanların en büyük ortak özelliği Mustafa Kemal Atatürk'tür. Her üç romanında da Atatürk bahsinin son sayfalara denk gelmesi yazarın bunu biraz da görev bilinciyle yaptığını göstermektedir.

Biga ve çevresinde faaliyetlerde bulunmuş Kuva-yi Milliye kahramanı Hamdi Bey ve daha önce detaylı olarak bahsettiğimiz Anzavur Ahmet Paşa tarihî şahsiyetler olarak ***Var Olmak'***ta karşılaştığımız karakterlerdir. Romanın tarihî gerçeklerle münasebetini kurabilmek adına ilk olarak Anzavur isyanları hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

1919'da başlayıp 1921 yılı sonuna kadar devam eden iç isyanların asıl ve en önemli nedeni Damat Ferit Paşa Hükümetinin tutumudur. İstanbul Hükümetince yönlendirilen isyanların en önemlilerinden biri olarak gösterilen Anzavur isyanlarının (2 Kasım 1919- 16 Nisan 1920) ilki Anzavur Ahmet'in 1919 yılı Ekim ayı ortalarında Balıkesir'e gelerek Çerkez köylerini Kuva-yi Milliye ve Mustafa Kemal Paşa aleyhine kışkırtmasıyla başlar. Bölge halkına yönelik yaptığı propagandalar esnasında İstanbul Hükümeti'ne olan bağlılığını dile getiren Anzavur Ahmet millî kuvvetlere karşı isyan eder. İlk başta küçük başarılar kazanan Anzavur Ahmet, Demirkapı çarpışması sonucunda yenilip kaçmak zorunda kalır. Bu arada Çanakkale çevresinde otorite sağlayan Köprülü Hamdi Bey İstanbul Hükümeti'ni ve İngilizleri rahatsız eder. Balıkesir, Susurluk, Gönen bölgelerinde başarı elde edemeyen Anzavur Ahmet hükümet ve İngilizlerin işbirliği ile Çanakkale bölgesinde tekrar görevlendirilir. İngilizlerin ve İstanbul Hükümeti'nin desteğini arkasına alan Anzavur Ahmet, Biga yöresine gelerek Kuva-yi Milliye ve Mustafa Kemal Paşa aleyhine propagandalar yürütür. Gittiği yerlerde Kuva-yi Milliye hareketinin eşkıyalık, Mustafa Kemal Paşa'nın ise vatan haini olduğunu söyler.[66]

Anzavur Ahmet taraftarı Kara Hasan'ın adamlarının şehre gelerek isyan çıkarması üzerine Hamdi Bey, Kara Hasan çetesini ortadan kaldırma kararı alır. Başarılı olunamayınca isyancılar Hamdi Bey'in peşine düşer. Biga'da daha fazla barınamayacağını anlayan Hamdi Bey buradan ayrılarak kaçar. Kırkgeçit denilen yerde asilerin pususuna düşen Hamdi Bey ve arkadaşları bu tehlikeden kurtulur ve Yukarı İnova Köyü'ne ulaşır. Burada asilerce yakalanan Kuva-yi Milliye kahramanı Hamdi Bey türlü işkence ve eziyete maruz kalır. 17 Şubat 1920'de ise şehit edilir.

[66] Mithat Atabay, *Millî Mücadele Tarihi*, s. 166.

Hamdi Bey'in ölümü asilerin saldırısını şiddetlendirir. Anzavur Ahmet ve taraftarlarının faaliyetlerinin sona ermesi ancak 24 Nisan 1920'de Çerkez Ethem'in Biga'ya gelerek duruma hâkim olması ve Biga'da asayişi sağlaması ile mümkün olur.

Anzavur, iç mücadele bakımından Kurtuluş Savaşı'nın karakteristik bir unsurudur. Anzavur'un Çerkez örfünün gösterişli çıkarcılığı, kuvvet ve zenginliği esas sayan gururuyla beslenen sert mizaç, çevik yapısı, belirgin çizgilerle yansıtılır ve Kuva-yi Milliye'ye karşı tutumu, Hamdi Bey'le olan münasebeti onun kişilik özelliklerine uyacak şekilde ***Var Olmak*** romanında işlenir. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz tüm bu tarihî gerçekler romanda birebir işlenmez. Yazar genel anlamda kurguyu ön planda tutar.

Romanda Anzavur Ahmet'in çevresine topladığı kişiler daha çok kendisi gibi Çerkez olanlar ve daha önce hırsızlık, cinayet olaylarına karışmış, hapse girmiş, sonradan çıkan aflardan yararlanmış kimselerdir.

Bey soyundan gelen Çerkezler ile köle soyundan gelen Çerkezler arasında fark vardır. ***Var Olmak***'ta bey soyundan geldiği belirtilen Anzavur Ahmet Paşa'nın evi kaymakamlar, malmüdürleri ve reji müdürleri tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Kasabaya gelen her mühim zat ilk iş olarak Paşa'nın evini ziyaret etmekte ve sonrasında işe başlayabilmektedir. Anzavur Ahmet Paşa tarihi bir kişilik olarak Sadrazam Damat Ferit tarafından Kuva-yı İnzibatiye kumandanlığına tayin edilir. Romanın sonunda da bu bilgi yer almaktadır.

Var Olmak'ta Çerkez Ethem'in adı da zikredilir. Çerkez Ethem Hamdi Bey'e bir telgraf yollar. Telgrafta ne yazdığı belirtilmez ancak Çerkez Ethem hakkında detaylı bilgi verilir. "*Çerkes Etem Bey, milli kuvvetlerin ileri gelenlerinden biridir. Belki başlıcası. Kuşçubaşı Eşref Beyin güvendiği bir adamdır. Mustafa Kemal Paşa'dan emir alıyor."* (VO, s. 194)

Hamdi Bey Çerkez kanından gelen birinin halifeye sırt çevirip, bu topraklar uğruna silaha sarılmasının mümkün olmadığını düşünmektedir. Ancak durum farklıdır. Çünkü Anzavur Ahmet Paşa'nın aksine Çerkez Ethem köle soyundan gelmektedir. Anzavur Ahmet Paşa ile Millî Mücadele sırasında ayrı saflarda yer almaları da bu soy farkı münasebetiyledir. Anzavur Ahmet Paşa ile çatışmaya karar veren Çerkez Ethem netice itibariyle düşmana karşı ayaklanmak üzere olan Türklere de yardım etmektedir. Romanda Çerkez Ethem'in maiyetinde üç yüzden fazla adam olduğu bilgisi verilir.

Gerçekte asilerce yakalanıp işkence edilerek şehit edilen Köprülü Hamdi Bey, romanda Reji Müdürü Hamdi Bey olarak zikredilir ve Kara Hasan tarafından Reji dairesindeki odasında vurularak öldürülür. Tarus'un böyle bir sonu romanına uygun görmesindeki temel sebep, romanda Millî Mücadele konusu dışında okurun takip etmekle yükümlü olduğu bir diğer konu olan aşktır. Hamdi Bey toplumsal açıdan vatanını seven ve onu korumak için elinden geleni yapan ideal vatandaş tipinin örneğidir. Ancak Hamdi Bey aslında Tarus'un diğer roman ve hikâyelerinde de karşımıza sıkça çıkan ideale yakın tiplerden birisidir. Sosyal statüsü ve vatanın içinde bulunduğu durum karşısında takındığı bilinçli tavır ile örnek bir tip iken, özel hayatı bakımından oldukça kusurlu bir tip olarak çizilir. Hamdi Bey'in kadınlara olan düşkünlüğü bu durumu örneklendirmektedir. "*Seher de gidiyor elden... Okadar istedi şu kızı kıstırmak, öpmek pembe dudaklarından... Olmadı, gitti. Kafir, yaklaşmadı hiç... Ne yaptı, ne ettiyse, boşa gitti."* (VO, s.143) Bu sözler de Hamdi Bey'in diğer yüzünün göstergesidir.

Hamdi Bey'in kadınlara olan düşkünlüğü herkes tarafından bilinir. Hatta karısı Naciye Hanım bile durumun farkındadır. Hamdi Bey'i daha iyi çözümleyebilmek için Hamdi Bey'e en yakın kişinin, Naciye Hanım'ın, kocası hakkındaki düşüncelerinden faydalanmak doğru olacaktır.

Olaylar henüz gelişmeden Naciye Hanım'ın sesine kulak veren okur, bu sayede Hamdi Bey hakkında romanın başında fikir sahibi olma fırsatını yakalamış oluyor.

"(...) *bütün o ağır, temkinli ve hesaplı hareketlerin altında, yırtıcı bir çaylak kadar atik, hain bir çakal gibi merhametsiz, ruhsuz bir kalb taşıyordu*." (VO, s. 65)

Tarus, Hamdi Bey'i kusurlu bir vatanperver olarak göstererek romanını gerçekliğe yaklaştırmayı amaçlar. Çünkü her yönden kusursuz bir tip okurun gözünde gerçeklikten uzaklaşacaktır.

Hamdi Bey ile Kara Hasan arasındaki münasebet bir aşk üçgenine dayanmaktadır. Vatanı uğruna türlü fedakarlıklarda bulunan Hamdi Bey Kara Hasan'la Biga ve çevresinin düşmana karşı müdafaasında birlikte hareket etmek üzere anlaşır. Ancak Hamdi Bey'in cinsel istismarda bulunduğu evin çalışanı Saniye'nin kardeşleri için katlandığı bu duruma daha fazla dayanamayarak işten ayrılıp intikam hırsıyla Kara Hasan'a sığınması, Hamdi Bey ile Kara Hasan arasındaki anlaşmanın bozulmasına neden olur. Hamdi Bey, Kara Hasan'ın memleket uğrunda verdiği sözden dönmeyeceğine inanmak ister. Ancak Kara Hasan Saniye'ye aşık olduğunu ve bu uğurda artık Hamdi Bey'le aynı safta yer alamayacağını söyler. Romanın sonunda Anzavur'un tarafına geçen Kara Hasan Hamdi Bey'i odasında öldürür.

Bu isimlerin yanı sıra ***Hükümet Meydanı***'nda adı yalnızca bir defa zikredilen Demirci Mehmet Efe de gerçeği yansıtma isteği nedeniyle yazarın yer verdiği bir başka tarihî şahsiyettir. Babasının mesleği nedeniyle "Demirci" lakabını alan Efe, İzmir'in işgalinden sonra Kuva-yi Milliye'ye katılır, Aydın ve çevresini düşmana karşı müdafaa eder. TBMM Hükümeti ile ters düşen Efe, 30 Aralık 1961 yılında Aydın'da vefat eder. Romanda Ankara Hükümeti ile birlikte hareket ettiğine dair bir bilgiye yer verilir, bir daha adı zikredilmez.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi aslında Tarus'un eserlerinde yer verdiği, başkahraman veya arka plandaki tüm kişiler gerçek yaşamda karşılaşılması muhtemel karakterlerdir. Örneğin ***Hükümet Meydanı***'nın figür karakterlerinden Yunus Ağa'nın eşi Ayşe, o dönemde yaşamış tüm Ayşelerin temsilcisi gibidir. Sami N. Özerdim onun yabana atılamayacak bir tip olduğunu belirtir.

"(...) *Kocasını ele vermesi sırf, dördüncü bir kadın almaya kalkmasının verdiği kıskançlığa da bağlanamaz; bir askerin dediği gibi 'Türk anası' olmasına da.. İkisi de gerçek.. Ama, birbiri içinde kaynaşmış.. Bilgisiz, sağduyulu kadın, kocasının on sekiz yaşında bir kızı almasını sevmediği denli, onun kardeş kanı akıtmasını da beğenmiyor. Ayşe kadın, bütün çizgileriyle 'insan' dır*."[67]

Arka planda kalmış kadın karakterler içinde Ayşe, yazarın pek de söz hakkı tanımadığı ancak hâl ve hareketleriyle "insan"lığını tam manasıyla yansıttığı tek tiptir diyebiliriz.

Kişilerin yanı sıra olayların seçiminde de gerçeklere bağlı kalınır. ***Hükümet Meydanı*** adlı romanda da yazar tarihî bir olay olarak Konya Ayaklanmasını romanın merkezine alır ve kurguyu bu olay çevresinde şekillendirir. Romanda işlenen olaylar ile tarihî gerçeklik arasında münasebet kurabilmek adına önce ayaklanmanın içeriğiyle ilgili kısaca bilgi vereceğiz.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan iç isyanlar kuşkusuz Türk İstiklâl mücadelesinin ibret verici olaylarıdır. 1919-1921 yılları arasında belli dönemlerde patlak veren isyanların temel özellikleri Kuva-yi Milliyeyi, Heyet-i Temsiliye'yi ve TBMM'nin açılmasıyla meclisin varlığını ortadan kaldırmayı hedeflemeleridir. Bu isyanları örgütleyenlerin en güçlü propaganda silahı, saltanat ve hilafet makamının tehlikede olduğu iddiası olur. İstiklâl Mücadelesi'nin başında bulunanları şeriata, saltanata ve hilâfet makamına düşman olarak göstermekten ve halkın dinî duygularıyla geleneksel kurum ve değerlere olan bağlılığını birer sömürü aracı olarak kullanmaktan geri durmazlar. Özellikle Damat Ferit Hükümeti, bu hükümete yakın çevreler ve İtilaf Devletleri tarafından desteklenen bazı cemiyet ve isyanlar Anadolu'daki millî otoriteyi sarsar, önceliği işgal güçlerine karşı savaşmak olan Türk askerini kısmen de olsa cephelerden çekilmek zorunda bırakır.

[67] Sami N. Özerdim, "Tarih- Roman", *Varlık*, S. 588, 1962, s. 12.

20. yüzyıla yorgun ve uzun süren savaşların bıraktığı etkiyle giren Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı ile elinde bulunan askeri gücü büyük ölçüde azalır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte halk savaşlardan yorgun düşer ve elindeki her şeyi savaşlar sırasında kaybeder.

Anadolu'nun bu genel tablosundan Konya da nasibini alır. Anadolu'nun işgali haberleri gelmeye başladıkça Konya halkının bir bölümü merkezî hükümet olan Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısında neler yapacağını beklerken, bir kısmı Mustafa Kemal'in fitilini ateşlediği Millî Mücadele ruhunu anlamaya çalışır. Uzun zamandır işgal görmemiş Konya eşrafı, Millî Mücadele ruhunu gereksiz bulur ve ilgisiz kalır. Bu durum Konya'nın mücadeleye katılımını oldukça geciktirir. Dar bir alanda çıkan bir isyan olmasına rağmen Konya Ayaklanması halk üzerindeki manevi etkisi nedeniyle Kuva-yi Milliye birliklerini uğraştırır. Ayaklanmayı yöneten Delibaş Mehmet'in adından dolayı Delibaş ayaklanması olarak da bilinen Konya Ayaklanması, Kurtuluş Savaşı yıllarında baş gösterir ve Konya'nın bir süre isyancıların kontrolü altında kalmasına neden olur.

1919 yılında gerçekleşen Birinci ve İkinci Bozkır Ayaklanmaları 1920'de Delibaş Mehmet önderliğinde yeniden alevlenir. Bu ayaklanma Konya'nın mücadele dönemindeki önemli sınavlarından biri olur. Bozkır Ayaklanmasının bastırılmasından yaklaşık bir yıl sonra, ayaklanmanın elebaşlarından olan Delibaş Mehmed Ankara Hükümeti'ni tanımadığını ilan ederek çoğu asker kaçağı beş yüz kadar silahlı adamla Çumra beldesini basar, bu bölgenin diğer bölgelerle olan haberleşmesini keser. Ayaklanmayı haber alan Ankara Hükümeti, Dâhiliye vekili Miralay Refet Bey'i (Bele) ayaklanmayı bastırmakla görevlendirir. Ekim 1920'de isyancılar, Kuva-yi Milliye birliklerine saldırır fakat başarılı olamazlar. Ayaklanma 22 Kasım 1920'de tümüyle sona erer.

Hükümet Meydanı'nda anlatılan olayların Konya ayaklanması sırasında yaşanan gelişmelerle olan benzerliği yazarın tarihsel sürece bağlı kalma çabasındaki ısrarını da açıklamaktadır. Romanda ayaklanmaya ev sahipliği yapan Çoraklı kasabası

aslında kurtuluş için verilen mücadeleyi baltalayan kentlerin tümünün özünü oluşturur. Kasabanın ileri gelenlerinden Yunus Ağa padişaha ve hilafet makamına karşı oldukları gerekçesiyle Kuva-yi Milliye güçlerine karşı nüfuzunu da kullanarak isyan başlatır. İsyancılar ilk olarak Hükümet Konağını hedef alır. İllerde valinin ve ona bağlı devlet görevlilerinin, ilçelerde kaymakam ve öteki devlet görevlilerinin içinde görev yaptıkları bu yapılar otoritenin temsilidirler. Bu yapının kontrolünün ele geçirilmesi ilin veya ilçenin kontrolünün de ele geçirilmesi anlamına gelir. Bunu bilen Yunus Ağa ve adamlarının ilk hedefi kasabanın merkezinde bulunan Hükümet Konağı olur. Kaymakamın iş birliği yapması isyancıların işini kolaylaştırır. Kısa sürede Çoraklı'nın hakimiyetini eline alan Yunus Ağa yönetime de kendi adamlarını atamıştır.

İsyancıları bastırmak üzere bölgeye yollanan Mümtaz Bey komutasındaki Kuva-yi Milliye birlikleri de Hükümet Konağına ilerlerler. Çatışma sonucunda isyan bastırılır, konak ele geçirilir, kasabanın kontrolü de el değiştirir. Civar köy ve kasabalarda gerçekleşen ayaklanmalar da birkaç saat içerisinde bastırılır.

2.4. MİLLÎ MÜCADELE SÜRECİNDE ALGILAR VE TAVIRLAR

2.4.1. Türk Halkının Millî Mücadele Algısı

Türk halkı Millî Mücadele karşısında farklı tutumlar sergiler. Bir kısım vatanın bütünlüğünün tehlike altında olduğunu idrak edip silahına sarılarak kurtuluş mücadelesine katılır. Bir kısım vatanın içinde bulunduğu tehlikeden ziyade padişahın ve hükümetinin düştüğü durumu önemser, kimi zaman bu uğurda yanlış adımlar da atar. Bir kısım ise savaştan kimin zaferle ayrılacağını önemsemeden yalnızca içinde bulunulan günlerin bir an evvel bitmesini diler, hayatına kaldığı yerden devam edeceği günleri bekler. Farklı tutumlardaki bu insanları; mücadeleyi destekleyenler, padişahın yanında yer alan veya mücadeleye karşı olanlar ve kayıtsız kalanlar olmak üzere üç grupta toplayarak incelemek mümkündür.

2.4.1.1. Millî Mücadele'yi Destekleyenler

Köy ve kasabalar bilgisizliğin, yoksulluğun ve aydın ihmalinin elinde geri kalmış toplulukları barındırır. Fakat özünde inançlı, yiğit ve fedakâr olan Türk toplumu yaşadığı felaketler ve memleketin parçalanışı karşısında kayıtsız kalamaz. Yunanlıların çok sayıda kızın ırzına geçmesi, geçtikleri her köy ve kasabayı yakıp yıkarak halka eziyet etmesi millî duyguları körükler ve eline silah geçer geçmez insanların bir çeteye katılmasına neden olur. Ayrıca Türk toplumunda var olan millî iradenin uyanışında Mustafa Kemal'in payı da büyüktür. Gerçekleştirdiği kongreler ve kongrelerin sonuçları bunun somut delilleridir.

Millî Mücadele'yi yöneten görüşün bir yayın organı olmak üzere Sivas'ta çıkan İrade-i Milliye (14.09.1919), Anakara'da çıkan Hâkimiyet-i Milliye (10.01.1920) gazeteleri ve bütün memlekette düzenlenen mitingler, kasabaların camilerinde ve meydanlarında halkı galeyana getirmek maksadıyla nüfuzlu kişilerce yapılan konuşmalar, cephe gerisini hazırlama ve uyanık tutma adına gerçekleştirilmiş çalışmalardandır. Bu çalışmalar halkta Millî Mücadele bilincini oluşturur. Vatanın içerisinde bulunduğu durum ortadadır. Bu durumdan kurtulabilmek için her bireye görevler düşmektedir.

Millî Mücadele sürecinde yaşanan bu gerçeklikler İlhan Tarus'un eserlerinde büyük ölçüde yankısını bulmuştur. Tarus'un ***Var Olmak*** romanında gördüğümüz roman kişilerinden Hamdi Bey bu sorumluluk bilinciyle hareket eden bir vatanperverdir. Ona göre memleket karış karış, tane tane müdafaa edilmelidir. Bunun için müdürü olduğu reji idaresinin de kaynaklarını kullanarak memleketin müdafaasını gerektirecek o güne hazırlık maksadıyla adam toplar, onlara yatacak yer ve silahlar verir. Karınlarını doyurur. Bu adamların büyük bir kısmı eli silah tutan kişilerden oluşmaktayken içlerinde daha önce eline hiç silah almamış kişiler de vardır. Örneğin Ziraat Fen Memuru Hayri Efendi vatanın müdafaasında elinden geleni yapabileceğini belirterek Hamdi Bey için çalışmaya gönüllü olur. Bu adamlar

için Hamdi Bey uğrunda ölmek vatan uğrunda ölmekle eş değer sayılır. Aralarında geçen şu konuşma da bunun kanıtıdır:

"- *Adam vurabilir misin?*
-Vatan millet uğruna vururum beyim..
- (...)
- Bu günden itibaren gizli hizmetten günde bir mecidiye hakkın var.
- Sağ ol, beyim. Vatan, millet işinde para almayız. Ama emrin başım üstüne..." (VO, s. 62)

Hamdi Bey gibi şube reisi de Gönen'den ve Manyas'tan paslı silahları Biga'ya getirtir ve şube neferlerine yağlatır. Şubenin deposunda birkaç yüz, çeşitli tüfek biriktiği rivayet olunur. Ancak Hamdi Bey tedbiri elden bırakmayarak, Şube Reisi'ne kendisinde de adam ve silah olduğunu söylemez. Çünkü kimliğini gizli tutmak, etrafta pek çok padişah ve hilâfet yanlısı varken mecburidir.

Hamdi Bey'in iki oğlu vardır. Birinin adı Namık, diğerininki ise Kemal'dir. Araştırmamız neticesinde aile hayatıyla ilgili detaylı bilgiye ulaşamadığımız Kuva-yi Milliye üyesi Hamdi Bey'in oğulları için bu isimleri yazarın seçmiş olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tarus, isim sembolizasyonuna başvurarak Hamdi Bey gibi vatansever bir şahsın oğullarına ad olarak yine vatansever bir şairin adı olan Namık Kemal'i uygun görür.

Bir efenin vatana bağlılığı üzerine kurulmuş olan ***Vatan Tutkusu***'nda tüm olaylar Osman Efe'nin etrafında şekillenmektedir. Anadolu insanı genel anlamda işgali kabul etmemekle birlikte İstanbul Hükümeti'nden ve Padişah'tan umudu kesmiş değildir. Yunanlıların Aydın ili çevresine kadar ilerlemeleri üzerine kolları sıvayan Osman Efe, vatanın kurtuluşu için canını ortaya koymuş, her şeyi göze almış bir halk kahramanıdır. Osman Efe'nin vatan sevgisini ve bu sevginin ne anlama geldiğini daha iyi anlayabilmek için kendisine ait şu sözlere bakmak yeterlidir:

"*Vatan ana demişler bir kere.. Dediler mi, öğrettin mi kızanına vatan anayı, bırak artık. Yetmiş yedi canı olsa, serer yere kilim gibi..*" (VT, s. 108)

Yine başka bir sayfada "*İnsanlar, tek tek vurulurlar işlere.. Herbiri bir işe vurulur. Kimisi köyüne, kimisi avrada, kimisi de.. Şey hani, yurdun tümüne vurulur...Yeşili, bostanı, dağı, taşiyle... Minaresi, ahırı, tavlasiyle... Yemişi, vişnesi, ahlatiyle... Öyle vurulur yurda..*" (VT, s. 188) sözleriyle vatanına vurgunluğunu dile getirir.

Osman Efe'nin mücadelesi sadece düşmanla değildir. Onun savaşı kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen Selman Bey gibi gözünü para bürümüş beylerle; yıllarca iç içe yaşadıkları halde fırsatını bulunca saf değiştirip düşmana yol gösteren azınlıklarla ve işgaller karışında hiçbir şey yapmayan padişah ve hükümetinin yanlılarıyladır. Özellikle hükmünü çoktan doldurduğunu düşündüğü Hükümet-i Seniye'den bahseden kaymakam ve binbaşıya tepkisini oldukça sert bir şekilde dile getirir:

"*Seniye'den başlatma! Kendi konaklarının palamarlarını çekip yurt gemisini derya ortasında boş başına bırakan hükumet-i seniyenin buracıkta lafını edemezsiniz gayrikin... Edenin hakkından gelirim.*" (VT, s. 78-79)

Yine aynı konu ile ilgili benzer bir tepkiyi memur takımının padişah karşısında boynunun kıldan ince olduğunu, bu nedenle düşmana karşı ellerinden bir şey gelmeyeceğini belirten Selman Bey'e gösterir: "*Kırk yılda bir, satırını elinden düşürdü de topraklarımızın sahibi olduğumuzu anladık. Ona bakarsan Yunan gavurunun ırzımıza el atması bir yönden hayırlı da oldu.*" (VT, s.79) Osman Efe'nin bu sözleri padişahın mutlak otoritesine ve baskıcı rejimine atıfta bulunurken, yeni bir düzene ihtiyaç olunduğu düşüncesini de destekler niteliktedir.

Millî Mücadeleye destek veren azınlıklar da yine ***Vatan Tutkusu***'nda işlenir. Romanda kendisine en çok yer bulan azınlık grubu Çerkez'lerdir. Osman Efe'yle

düşman karşısında birlik olma kararı alan Ekrem Efe Çerkez soyundan gelir. Bu münasebetle romanda Çerkezler genel olarak Türklerle aynı safta ancak farklı gayeler uğruna savaşan azınlık grubu olarak anılır. Kuva-yi Milliyeye çeşitli faydalar sağlamış Çerkez Ethem'in yanında bir süre kaldıktan sonra asker terbiyesi görmeden işgalcilerle mücadele edilemeyeceğini anlayan Ekrem Efe onun müfrezesinden ayrılarak Aydın ili çevresinde etrafına topladığı adamlarıyla dağlarda barınmaya başlar. Osman Efe'nin birlik olma teklifine sıcak bakmasındaki ilk neden adamlarına verecek parasının kalmamasıdır. Bir efe adamlarına yiyecek, giyecek ve barınak sağlayabilmeli ve ailelerine de bakabilmelidir. Tüm bunları zamanında yağmacılıkla sağlayan Ekrem Efe halkın elinde verecek bir şey kalmadığı için zor duruma düşer. Yine de şanına laf gelir korkusuyla hiçbir şeyden ödün vermeyen Efe cephane eksikliğine rağmen sırf gösteriş olsun diye mermi sıkmaktan da geri kalmaz. Onun bu hareketinden sonra Çerkezlerin koltuk kabartısı meraklısı olduğu ve gösterişi sevdikleri kanısına varılır ve bu okurla da paylaşılır. Ekrem Efe'nin göğsü gümüşlerle kaplıdır. Aynı şekilde adamlarının da üzerlerinde gümüşler vardır. Roman boyunca "Gümüşlü Çerkezler" olarak anılırlar. Gümüş kelimesi romanda Çerkezlerin leit motifi olarak kullanılır, bu sayede Çerkezlerin zenginliğine pek çok kez vurgu yapılır.

Ekrem Efe ve emrindeki adamları, Millî Mücadele'ye destek veren azınlık grubundadır. Ancak onların mücadeleye destek vermesindeki en mühim neden Padişah'a ve hükümetine olan sadakatleridir. Çerkez kökenli Ekrem Efe'nin sözleri de bunu desteklemektedir. " (...) *hünkarın topraklarını düşmandan temizlemek için bu cihada girmişiz. Kanımızı bu yolda akıtacağız*." (VT, s. 234) Bu sözler aynı zamanda Osman Efe ile Ekrem Efe'nin ne kadar zıt görüşler içerisinde olduğunu da gösterir. Osman Efe padişahtan ve hükümetinden umudunu tamamen kesmişken, Ekrem Efe hala İstanbul'dan gelecek bir ordunun varlığına inanmaktadır. Durdu Efe ise Çerkezlerin hünkârı korumak maksadıyla memleketin dört bir yanında silaha sarılmış olmalarına şaşmamaktadır. Aksine, padişaha sırt çevirip Kuva-yi Milliye'ye yardım eden Çerkez Ethem'e şaşırmaktadır.

Millî Mücadele'ye destek veren Çerkezlerin yanı sıra çatışmalar sırasında korkup, Yunan safına geçenler de olur. Bunlardan çoğu Ekrem Efe'nin adamlarıdır. Çerkezlere bir türlü güvenmeyen Osman Efe, göreve gönderdiği askeri Halit'e eğer düşman tarafından yakalanırsa "*Çerkezim*" demesini tembihler, böylece hayatta kalmak için bir şansı olabileceğini söyler.

Mücadeleyi destekleyenlerden biri de eserde tahsil görmüş tek kişi olarak tanıtılan Kâtip Kemal'dir. Kendisine bağladığı adamlar sayesinde bölgede olup bitenlerden, çetelerden ve Yunan ordusundan bilgi toplayan Kâtip Kemal, Osman Efe'nin güvenini kazanarak onun sağ kolu olmayı başarmış bir yarı aydın kişiliktir. Osman Efe Kâtip'in karşısında yaylarını daima gevşetir. Olayların içinde bizzat yer almasa da zekâsı ve devamlı not aldığı defteri sayesinde akılcı tutumuyla ihtiyaçları hemen tespit ederek herkesi yönlendirmeyi başarır. Osman Efe bu durumdan kimi zaman rahatsız olur ve Kâtip'i kendisinden uzaklaştırmak ister. Ancak tahsili olmadığı için Kâtip'e muhtaç olduğunun da farkındadır. Bir karar almadan önce mutlaka ona danışır ve son sözü genelde Kâtip'in düşüncelerine paralel olur.

Bir vatanseverin yanında bulunmaktan daima onur duyduğunu belirten Kâtip Kemal adamların yiyecek, içecek, barınma gibi masraflarından sorumludur. O, bağımsızlık uğruna vatan için verilen mücadelede paranın öneminin olmadığını düşünmekte ve bu düşüncesini de müfrezesine empoze etmeye çalışmaktadır.

İlhan Tarus Millî Mücadele'yi gönülden destekleyen bu olumlu kahramanlarla birlikte Millî Mücadele taraftarı sıradan halkı, onun durumunu ve hangi şartlar altında mücadelesini yürüttüğünü de gözler önüne serer. Osman Efe ile konuşan halktan birinin şu konuşmaları söz konusu durumu gösterir mahiyettedir:

"(...) *ayaline bakacak iki dilim ekmeği yoktur da, Balkan harbinden kalma kırma tüfeği omuzlayıp senin maiyetine girer, kayadibinde üç gün, üç gece, aç susuz bekler.* (...) *Biz elbirliği etmişiz, gönül birliği etmişiz. Yediden yetmişe, atımız itimizle, azığımız tezeğimizle, ayağa kalkıp senin peşine düşmüşüz."* (VT, s.12)

Yıllarca savaşmış, savaşlardan yılmış bir toplum olarak Türk halkı yokluk içerisindedir. Art arda gelen savaşlar neticesinde erkek nüfus oldukça azdır. Cephelerden dönenlerin birçoğu silah tutacak hâlde değildir. İşgallerin başlamasıyla asker ihtiyacı ortaya çıkınca bu boşluğu da kadınlar doldurmaya karar verir. Vatan uğruna silaha sarılan bu kadınlara Tarus ***Vatan Tutkusu***'nda yer verir. Erkeklerin izini sürüp erzak torbalarını, cephane sandıklarını taşıyanların yanı sıra vurulan erkeklerin yerine geçip düşmanla karşı karşıya gelen adsız kadın kahramanlar da vardır. Bunlardan biri de saçını kazıtıp Osman Efe'nin birliği arasına girmeyi başaran Ayşe Kız'dır. Ayşe Kız'ın sesi küçüklüğünden beri kalındır. Güçlü kuvvetli olması ile çatışma sırasında öne atılıp, çevresindekileri hayrete düşürmektedir. Koğuşta erkeklerin arasında yatan Ayşe Kız'ı fark eden olmaz. Fark edilmesi hâlinde bu durumun hoş karşılanmama ihtimali vardır. Çünkü Kâtip Kemal kendilerini takip eden kadınların bahsini, kızacağını düşündüğü için Osman Efe'ye hiç açmaz. Ancak zamanla kadınların erkeklere yardım etmesi normalleşir. "(...) *yaralıların bakımında, fırsat düştükçe çorba pişiriminde, kan temizliğinde canla başla hizmetleri görülünce, dişi cinsten oldukları adeta unutulmuştu."* (VO, s.210)

Kadını erkeği, genci yaşlısı ile topyekûn verilmiş bir mücadelenin yansıtıldığı son romanı ***Hükümet Meydanı***'dır. Dini ve halifeliği öne sürüp ayaklananlar ile vatanın kurtuluşu için mücadele edenler arasındaki çarpışmaları odağına alan ***Hükümet Meydanı***'nda mücadeleyi destekleyenler "Millîciler" olarak anılırlar. Tarus Millîcileri iyi, olumlu ve yapıcı özellikleri ile yansıtırken Hükümet yanlılarını yobaz, çıkarcı ve cahil kimseler olarak tasvir eder. Çoraklı kasabasının aydınlarından Kitapçı Kerim Efendi'nin oğlu Faruk Millicilerin başını çekmektedir. Kut'ül-Amare'den bitkin bir hâlde dönen Faruk kasabanın içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalamayarak yanına aldığı iki arkadaşıyla son nefesine kadar isyancılara karşı savaşmış, vatansever bir askerdir. Yurdunu ve milletini sevmekten karısı Leman'ı sevmeyi unutur, onu ihmal eder. Vatan aşkının öncelikli olduğunu düşünen Faruk'a yardım eden diğer Milliciler Öğretmen Bilal ve Mülâzım Ahmet'tir. Ellerine silah alıp Millî Mücadele'ye karşı duranlarla savaşmalarının altında yatan düşünceler şunlardır:

"*Avrupa'da reform bu kadar uzun sürmemiştir vallah... Herifler, kafasız yobazlar, oralarda da zavallı halka kan kusturmuşlar ama süresi var canım. Doğuda bu süre ne bitti, bu gidişle ne de bitecek. Sanırım bu badireyi atlatabilirse bu yurt, yine belayı temizlemeyecek. Kafalardan bu çamuru silip atamayacak." (HM, s.86)*

Faruk'un Avrupa ile yaptığı kıyas sonucunda ulaştığı öngörüsünü, romanın yazılış tarihini 1958 olarak belirten yazarın o günkü bakış açısına ve düşünce tarzına bağlı olarak yaşadığı güne yaptığı bir eleştiri olarak değerlendirebiliriz.

Romanın asli kişilerden bir başka mücadele yanlısı ise Ankara Hükümeti tarafından Çoraklı'da gerçekleşen isyanı bastırmak üzere görevlendirilen Mümtaz Bey'dir. Evli ve bir çocuk babası olan Mümtaz Bey Kurtuluş Savaşı'na katılmış bir kahramandır. Çok iyi İngilizce ve Fransızca bildiği için genellikle ordu karargâhlarında veya hükümet merkezlerinde vazife görür. Akşehir Cephesi'nde Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'in muavinliğine tayin edilir ancak daha koltuğuna oturamadan isyanı bastırmak üzere Çoraklı'ya gönderilir. Kasabanın asayişini sağladıktan sonra kendi iradesine dayalı bir harp divanı kurar, büyük bir çoğunluğu idam cezasına çarptırır. Bu suçlular arasında Ankara Hükümet'i Mümtaz Bey'i bölgeye yollayana kadar asayişi sağlayabilmek için varını yoğunu ortaya koyarak asilere ateş açan Millicilerden Öğretmen Bilal de vardır. Öğretmen Bilal'in tutumu ve davranışı karşısında Mümtaz Bey'in yapmış olduğu değerlendirme dikkate değerdir:

"*Herkesin kendi takdirine göre vatanı müdafaaya kalkışması, çoğu kere ters neticeler verebilir. Düşmana karşı durmuş bir avuç vatanperveri arkadan vurmağa kalkışan kara cahil, yobaz ve dünyadan habersiz sürülerin de, kendilerine göre inandıkları bir şey vardır elbette... Hele dostu düşmanı, haini suçsuzu ayırt etmeden tabancaları çekip köşe başlarında adam vurmağa kalkışmak, olur düşüncesizlik değildir. Biz sizin görüşünüze katılacak olursak, suçunuza ortak oluruz* (...)" (HM, s. 170)

Mümtaz Bey'in Öğretmen Bilal'e söylediği bu sözlerin benzerini romanın sonunda yargıç, Mümtaz Bey'e söyleyecektir. Mümtaz Bey'in sonunun Öğretmen Bilal ile olan benzerliği yazarın roman boyunca sorguladığı adalet kavramıyla ilişkilidir. Mümtaz Bey Ankara'ya çağırılır ve sorgusuz sualsiz yirmi üç gün cezaevinde bekletilir. Bu sürenin sonunda yargılanan Mümtaz Bey, Çoraklı'da sağladığı asayişi haksızlık, sahtekârlık ve adaletsizlik üzerine kurduğu ayrıca iki yüze yakın vatandaşın ölümüne sebebiyet verdiği gerekçesiyle idam edilir. Yazarın romanını böyle dramatik bir şekilde sonlandırması okura adalet kavramının manasını sorgulatmaktadır. Romanda "hükümet" ve "meydan" kelimeleri sık sık tekrar edilir. Yazarın romanı için seçmiş olduğu isimle ilgili Fatih Arslan'ın tespiti şöyledir:

"*Vatanı ve milleti uğruna ölmeyi göze almış insanlar için adalet sadece ölüm hükmü verir. Dolayısıyla yazar, o dönemde olağanüstü şartlar için oluşturulan yargı sistemini de bu açıdan sorgular. 'Hükümet' sözcüğü bir anlamda devleti, otoriteyi, yüceltilmiş azınlığı temsil ediyorsa; 'Meydan' da sessiz kalabalıkların dingin çığlığıdır*."[68]

Yazarın adalet kavramını sorguladığı sözleri de romanda şu şekilde yer alır: "*Paralılar, kuvvetliler, çabucak ortadan çekilip yakalarını kurtarmayı, sonra unutulmayı beceririlerdi de, kimsesiz, çapulcu takımı kalakalırdı meydanlıkta... Arkadan dürtenler, hesabı kitabı uyduranlar, zavallı kişileri, açları öne sürüp vukuat işletenler, cezanın yüzünü bile görmezlerdi. Şayet göstermelik olarak mahkeme önüne çıkmış olanlar varsa bile sonunda ak pak olurlardı*." (HM, s. 51)

Yazar, konuyla ilgili görüşlerini söylemekten adeta kendisini alamamış gibidir. Yazara göre sistem paralının parasıza, güçlünün güçsüze hükmettiği bir şekilde işlemektedir. Tarus bu sözlerini otobiyografik romanı ***Yeşilkaya Savcısı***'nda somutlayarak daha detaylı bir şekilde işler. Aynı görüş etrafında şekillenen ***Yeşilkaya Savcısı*** Cumhuriyet Dönemi'ni yansıtması nedeniyle bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

---

[68] Fatih Arslan, *Şinasi İlhan Tarus,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 57.

2.4.1.2. Millî Mücadele'ye Karşı Olanlar

Millî Mücadele harekâtını yönetenler dış düşmandan önce halkı mücadeleye hazırlamakla uğraşırlar. Bunun için ilk adım, hilafet ve imparatorluk nizamına göre şekillenmiş bütün kurumlara, gelenekler ve töreler toplumuna ve halkın Halife-Padişaha karşı duyduğu aşırı bağlılığına ve saygısına karşı mücadele etmek olur.

Kasaba ve köylerde toplumu elinde tutan din adamları iç mücadelenin bir ayağıdır. Din adına hurafelere bağlananlar bulunduğu gibi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi alışkanlık hâline getirmiş din adamları da bulunmaktadır. Sayıca az ancak etkisi itibariyle büyük olan din adamları halk üzerinde etkin rol oynamaktadır. Şehirlerde de bazı muhafazakâr ortamlar, hilafet müessesesine bağlılıklarının etkisinde, saray ve çevresinin telkinlerine, İngiliz himayesi veya Amerikan mandası gibi fikirlere inanmakta ve bu fikirlerle çevrelerindeki insanları etkileri altına almaktadır.

Din adamları dışında yine saray politikasını savunan bir kısım basın da, Millî Mücadele'ye karşı cephe almış başlıca iç engellerdir. Bu iç engellerin sürdürmüş olduğu faaliyetler yer yer Anadolu'da ayaklanmalara yol açar.

Geleceğini İtilaf devletlerine, özellikle İngiltere'ye bağlayan saray ve çevresi işgallere direnilmemesini ister, Mustafa Kemal ve onun etrafında bütünleşme eğilimi gösteren ulusal uyanışı kırma çabalarına hız verir. İstanbul Hükümeti Anzavur Ahmet Paşa'yı Balıkesir Mutasarrıfı olarak atayarak Kuva-yi Milliye'nin bu bölgedeki faaliyetlerine engel olmayı amaçlar. Ancak istenilen gerçekleşemez ve 15 Nisan'da Çerkez Ethem komutasındaki kuvvetler Susurluk civarlarında Anzavur

kuvvetlerini yener. Anzavur Ahmet Paşa yaralı olarak Karabiga'dan gemi ile İstanbul'a kaçar.[69]

Millî Mücadele'ye karşı Biga'da Anzavur Ahmet Paşa tarafından yürütülen ayaklanmaların hazırlık aşamasından, Anzavur Ahmet Paşa'nın Balıkesir mutasarrıflığına kadar uzanan sürece yer veren Tarus, ***Var Olmak***'ta gerçekleri yansıtmayı amaçlar. Romanın ilk sayfalarında Anzavur Ahmet Paşa'nın halife adına adam topladığı bilgisinin halk arasında yayılmaya başladığını öğreniyoruz. Anzavur topladığı adamları barındırmakta ve beslemekte zorluk çekmeyecek bir zenginliğe sahiptir. Yazar bu zenginliği sıklıkla tasvir eder. "(...) *paşanın üstünde beyaz iplikten bir gömlek vardı. Belinde, som altın ve gümüş, bir kemer parlıyordu*." (VO, s. 88) Paşanın evi de zenginliğini yansıtmaktadır. "(...) *klaptan işlemeli, ağır perdeler... Masada, insanın gözüne vuran bir kristal ve gümüş aydınlığı... Beyaz ve sarı yaldızlarla işlenmiş, tavandan aşağıya doğru sarkan oymalı süsler..."* (VO, s. 88-89)

Var Olmak romanında Anzavurla iş birliği hâlinde bulunmayan ancak saltanata ve hilafete tam bağlılığı ile bilinen Biga Kaymakamı Halit Bey de Millî Mücadele'ye karşı olanlar arasındadır. Biga halkını bu konuyla ilgili bir konuşma yapmak üzere şadırvanın önünde toplar. Tematik olarak dikkate alındığında üç nokta etrafında toplanabilecek bu konuşmada önce çıkan temel başlıklar şöyle ifade edilebilir:

a) Düşman işgali
b) Padişaha olan güven ve inanç
c) Padişah karşıtı dedikodulara kulak asılmaması gerektiği

Padişaha olan güveni ve inancı yansıtan cümlelerden biri de kaymakama aittir. "(...) *İstanbul'da vazife başında olan hükumet-i seniye, bütün müşkülleri bir bir yenerek, aziz vatanımızın tamamiyetini, bütünlüğünü, istiklalini teminat altına alacaktır. Sevgili Padişahımız efendimiz hazretlerinin himaye ve sinayetleri altında,*

[69] Mehmet Ali Özkan, *Milli Mücadele Döneminde Çıkan İç İsyanlar ve Bu İsyanlarda Çerkez Ethem'in Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2019.

eski mesut günlerimize tekrar kavuşacağız. (...)" (VO, s. 42) Konuşma sonunda galeyana gelen ahali "*Padişahım çok yaşa!"* naraları eşliğinde dağılır.

Kasabanın ileri gelenlerini toplantı için çağırdığı bir gün kaymakam Halit Bey, İstanbul'dan gelen kâğıdı yüksek sesle okur ve bir karara varılması gerektiğini söyler. Sadrazam Ferit imzasını taşıyan kâğıtta hükümet tarafından alınan tedbirlerin memleketin tüm mıntıkalarında uygulanması ve bu tedbirlerin herkes tarafından iyi karşılanması gerektiği yazmaktadır. Ayrıca bazı kimselerin hükümete karşı koymak maksadıyla harekete geçtiğinin bilindiği, bu kimselerin derhal şiddetli cezalara çarptırılmasının söz konusu olduğu belirtilir. Kaymakam kendilerinden beklenen birlik ve sadakati gösterebilmek için toplantı öncesinde bir yazı kaleme alır. Bu yazının altına ileri gelenlerden imza atmalarını talep eder, ancak Hamdi Bey gibi vatansever ve Millî Mücadele yanlısı şahıslar bir bahane bularak imzalarını atmadan toplantıyı terk eder. Padişah yanlısı bir tavır sergileyen Kaymakam Halit Bey'in aslında ülkenin içinde bulunduğu durumdan haberi yoktur. O, devlet merkezinin ve hükümetin emirleri dairesinde hazırlanmakta olan bir müdafaa kuvvetinin varlığını savunmakta ve bu kuvvetlerin pek yakında harekete geçeceğine inanmaktadır. Kaymakama göre kendilerine düşen vazife, hadiselerin iç yüzünü merak etmeden hilafet ve saltanatın kurtulacağı günü beklemektir.

Millî Mücadele'nin hemen öncesindeki süreci işleyen ***Vatan Tutkusu***'nda Millî Mücadele'yi desteklemeyerek işgalci güçlerle uzlaşmaya varılması gerektiğine inananların sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu, romanın ilk sayfalarından itibaren yazar tarafından yer yer vurgulanır.

"*(...) sizlere kimlerin iki paralık menfaat uğruna düşmana hizmet etmeğe hazır olduklarını da açıklardım ya, dursun hele... Kimlerin, 'Buraları bundan kelli Yunanın elinden çıkmaz. Uyuşmağa bakalım,' dediklerini söküp söküp ortaya dökerdim (...)"* (VT, s. 12)

Bu sözler romanın başkahramanı olan Osman Efe gibi bir vatanperverin sitem dolu sözleridir. Kâtip Kemal'in efelerin adamları için Selman Bey ve onun gibi kasabanın birkaç ileri geleninden topladığı paralar zamanla kesilir. Çünkü düşman karşısında yapılacak bir şey kalmadığı inancındadırlar. Efelere para vermektense kendi çıkarları doğrultusunda düşmanla işbirliği ederek kazançlı çıkmayı umarlar. "*Esmâyı üstümüze sıçratmaktansa kuzu kuzu oturup işimizle gücümüzle uğraşmayı uygun gördük. Davanın eni, sonu bu!"* (VT, s. 250)

Selman Bey'e göre daha fazla para kazanmanın yolu Yunan işgaline mani olmamaktır. "(...) *Daha iyi bakacak topraklara... Daha ileri usuller kullanıp daha çok verim alacak. Ahaliyi daha hoşça tutacak. İşçisine, rençberine, daha geniş hayat şartları sağlayacak. Maksat ne? Daha çok para! Daha bol satış Avrupa'ya. Daha okkalı gelir! E, kim yapacak bunları? Elbette Mora'dan adam toplayıp getirmeyecek buralara... Bizlere yaptıracak. Ticaretini, ekimini biz yapacağız. O yol gösterecek, biz çalışacağız. Neticede, herkes kârlı çıkacak!"* (VT, s. 252)

Düşmanı yeni iş imkânı sağlayacak, ahaliye yeni gelir kapıları açacak bir fırsat olarak görmektedir. Kendisini şaşkınlık içerisinde dinleyen Osman Efe'ye de mücadeleyi bırakmasını tavsiye eder. İşgalden sonra iş gücüne ihtiyaç olacağını ve ona da iş imkânı doğacağını söyler. Daha çok ticari maksatlar güden Selman Bey ve çevresindeki ileri gelenler Osman Efe gibi mücadele edenlere köstek olmamakla birlikte maddi desteklerini kesen, bir kenarda oturup neticenin kendi çıkarları doğrultusunda olmasını bekleyenlerdendir.

Osman Efe'ye göre vatan her karışı mübarek olandır. Bilhassa bu topraklarda yaşayan, bu topraklardan ekmeğini kazanıp, aşını yiyen azınlıkların düşmanla işbirliği ederek kendilerine karşı yapmakta oldukları faaliyetlere şaşırmaktadır. İç düşmanlar olarak tanımlayabileceğimiz bu grup azınlık için efeler "*Yerli gâvur"* demeyi tercih eder. *"Karşındaki düşmandan önce yandaki dostu kollamak gerekiyordu. Zere, dost vurursa tam vururdu. Acemi Yunanlının sarsak yumruğu da ne ki?"* (VT, s. 111)

Osman Efe'nin azınlıklarla ilgili yaptığı eleştiriden de anlaşılacağı üzere, Efe onları bir zamanlar dost olarak görüyordu. Ancak değişen şartlar dostlukları da bozar, azınlık grupların hain sıfatıyla anılmasına neden olur.

"*Memleket haini diye kime derler, bilir misin? (...) Kendi kardeşlerinin bulunduğu yeri, varıp düşmana haber verene derler! Onların gece baskınına hazırlandıklarını, silahını, cephanesini, sayısını düşman itine, şöyle şöyle diye, anlatana derler! Bir de, bu namussuzca işi becerenleri saklayana derler!"* (VT, s. 150)

Bu eleştiriden sonra Osman Efe Ermeni, Rum ve bilhassa Yahudi komşularıyla çocukluğunda geçirdiği eski, güzel günleri anımsar. Yazarın dört sayfa boyunca yer verdiği bu anılar, değişen şartlar ve oluşan fırsatlar karşısında insanların nasıl taraf değiştirebileceğinin somut kanıtlarıdır.

Hükümet Meydanı'nda odağına mücadele karşıtlarını alan yazar, olup bitenleri bir de onların gözünden anlatmaya çalışır. Her ne kadar objektiflikten uzak da olsa olaylara farklı bir bakış açısından yaklaşılmış olması ve buna bağlı kalınarak okurun gözünde canlandırılmaya çalışılması konuyu ilgi çekici bir hâle getirmeyi başarır. Yazar, kalabalık şahıs kadrosuna sahip romanında kişilerini diğer romanlarında olduğu gibi alt tabakanın sıradan insanları arasından seçer. Daha çok bir tipin temsilcisi konumunda olan bu kişiler, yazarın gözlem gücünün ürünüdürler.

Romanda Millî Mücadele karşıtları, yobaz ve çıkarcı tipler olarak çizilirler. Köylünün gözünde dini bütün bir şahıs olan Molla Mehmed bu tipin en bariz örneklerinden birisidir. Bulunduğu bölgedeki en geniş araziye sahip olması nedeniyle köyün ağası olmuştur. Burada Osmanlı Devleti bünyesinde yüz yıllar içerisinde dallanıp budaklanmış ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında da iktidardaki hükümetleri uzun müddet uğraştırmış olan ağalık düzeniyle ilgili bir parantez açmakta fayda vardır.

Osmanlı'nın yaşadığı ekonomik sıkıntılar toprak düzeninde de değişikliğe neden olur. Taşralardaki nizamsızlık bey ve ağaları güçlendirir. Bunlar devletin zayıfladığı oranda büyür, maddi kuvvetlerine güçlerini de ekleyerek halk üzerinde otorite kurmaya başlar. Devletten ayrı olarak, kendi içinde bütünlüğü ve birliği olan bağımsız güçler, birimler meydana çıkar ve merkezi devletin zayıflaması oranında kuvvet kazanır. Toprak mülkiyetinin devlet egemenliğinden ağa egemenliğine geçmesi sonucunda eskiden mutlu, düzenli, güvenli bir yaşam düzeyine sahip olan köylüler, geri kalmış bir toplumsal yapının parçaları olarak anılırlar.[70]

Burada bahsettiğimiz köylü-ağa ilişkisine Tarus'un pek çok eserinde rastlanır. ***Hükümet Meydanı***'nda karşımıza çıkan Yunus Ağa, bunlardan biridir. Romanda Molla Mehmed ve Yunus Ağa ağalık sisteminin en üst tabakasını temsil ederler. Molla Mehmed ayaklanmaların başını çeken isimlerden biridir. Çoraklı kasabası baskınında Yunus Ağa'nın yanında, en ön safta yer alır. Romanda mücadele karşıtlarının sık sık dinî öne sürerek insanları etraflarında toplamaya çalıştıkları görülür. Molla Mehmed, Yunus Ağa'nın çizdiği görünürde dinine bağlı insan tipine her ne kadar uygun gibi görünse de zamanında bağlarındaki üzümleri şarap yaparak el altından sirke diye halka satma girişiminde bulunmuş bir kişidir. Yaptığı bu sahtekârlığı köyün ileri gelenlerinden Kâmil Hoca ortaya çıkarır. İntikam hırsıyla bilenen Molla Mehmed ayaklanma sırasında Millici olduğu gerekçesiyle Kâmil Hocayı öldürtür. Bu sahne romanda tablo ile resimlenmiştir.[71]

«Cavlağı çekti» dedi.

[70] İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi,* Can Yay., İstanbul 1998, s. 141.
[71] İlhan Tarus, *Hükümet Meydanı*, Ak Kitabevi, İstanbul 1962, s. 66.

Yazarın verdiği bilgiler Molla Mehmed'in ayaklanmaya padişahı ve dini korumak maksadıyla değil, tamamen kendi menfaatleri uğruna katıldığını göstermektedir.

Romanın odak kişilerinden biri olan Yunus Ağa; kasabanın bir başka sözü geçen, varlıklı kişisidir. Maddi gücünü kullanarak bölge halkı üzerinde baskı kuran ve onları kendi isteği doğrultusunda harekete geçiren Yunus Ağa ayaklanmalarında başıdır. Amacı padişaha karşı çıkan "Millîciler"i ortadan kaldırmak ve Konya'da geçici bir hükümet kurup saltanatın devamlılığını sağlamaktır. Baskın sonrası gerçekleştirdiği infazların alt metninde yazar, adalet kavramına vurgu yapar. Romanda isyancıların düşünceleri Yunus Ağa tarafından sık sık dile getirilir. Yazar isyancılara konuşma hakkı tanır, "Millîciler"in onların gözünden nasıl göründüklerini aktarır. Bu da romanı kısmen de olsa objektifliğe yaklaştırır.

Romanın padişah yanlısı diğer kişileri Hacıfitiloğlu Kadir ve Yozgadlı'dır. Yunus Ağa'nın bütün haber işlerini yürüten Kadir; padişah yanlısı, din kisvesi altında her şeyi yapmaya hazır bir tiptir. Görevi gereği çeşitli bölgelere haber götüren Kadir'in en büyük zaafı kadınlardır. Tarus, okuru Kadir'in kadınlarla ilgili hoş olmayan düşünceleriyle baş başa bıraktığı satırlarda mücadelenin muhalefet safında yer alanlarını olabildiğince kötü göstermeyi amaçlamış olmalıdır. Bu amacı güttüğü bir diğer kişiyse roman boyunca lakabıyla anılması uygun görülen Yunus Ağa'nın sağ kolu Yozgadlı'dır. Otuz beş yaşlarında zayıf ve çelimsiz bir fiziğe sahip olan bu adam Millicilerin başı Faruk'un karısı ile aşk yaşamaktadır. Faruk'un cephede savaştığı sıralarda Leman'ın evinin tavan arasındaki küçük oda da ilişkilerini sürdürürler. Ancak Faruk'un cepheden dönüşü ve sonrasında yaşanan gelişmeler Yozgadlı'yı Leman'a düşman eder. Faruk- Leman-Yozgadlı arasındaki aşk üçgeni kendi içerisinde giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini barındıran, asıl konunun arka planında kimi zamansa önüne geçerek roman içinde roman diyebileceğimiz farklı bir anlatı metni oluşturur. Bu sapkın ve yasak ilişkiler ağı Tarus'un diğer iki romanında da benzer şekillerde karşımıza çıkmıştı.

Yunus Ağa'nın etrafında toplanan silahlı adamlardan bir kısmı sadece para için emirleri yerine getirse de büyük bir çoğunluğu silahı eline din uğruna alır. Mahkemeye çıkanların hakim karşısında verdikleri şu ifadeler de bunu ispatlamaktadır:

"Benim işlediğim iş, suç değildir. Allah indinde de, kul indinde de masum ve bigünahım. Sizin o asker dediğiniz güruh, halifemiz efendimiz hazretlerinin ordusuna karşı durmuş, kurşun sıkmış kişilerdir. Hepsinin katli vaciptir. Ben farkında değilim. Eğer birini vurmuşsam şeriatın emrini yerine getirmiş sayılırım. Öldürürseniz cennet-i ala'dır yerim..." (HM, s. 172)

2.4.1.3. Millî Mücadele'ye Kayıtsız Kalanlar

Halkın bir kısmı bu dönemde Kuva-yi Milliye'ye karşı çıkmış, bir kısmı da kayıtsız kalmıştır**.** Bunun başlıca nedeni uzun süren savaşların halk üzerinde yarattığı bezginliktir. Halkın yöneticilere olan güvensizliği ve hükümetin yaşananlar karşısındaki acizliğini de halkın kayıtsız kalışının nedenleri arasında gösterebiliriz.

Tarus, ***Var Olmak*** adlı eserinde bu iki nedenden ziyade insanların Millî Mücadele'ye kayıtsız kalışlarına rahatlarına olan düşkünlüklerinin neden olduğunu savunur. Hamdi Bey'in akıl hocası olarak gördüğü amcası Hacı Rifat Efendi kayıtsız kalanlar için şunları söyler:

"(...) Say ki Biga dolaylarında, bugün harekete hazır, beş yüz Çerkes var. Say ki, beş yüz de bizimkiler... Geri yanı ne yapar bunun? Haberleri yok mu işlerden? Hepsinin var. Genci, ihtiyarı, büzülüp bekler, kül kedisi gibi... Aklı erer, memleketini de sever. (...) Bastığı toprağı, emdiği memeyi unutmaz insanoğlu... Bu ikisine temelli zaafı vardır. Gel gör ki kıpırdamaz yerinden... Başkalarından bekler her şeyi... Rahatına huzuruna halel gelsin istemez. (...) Her yerde bunlar karlı çıkar. Tarihin hangi yaprağını açsan, çarpışan ve iş yapan az buçuk kahramanın yanı başında, tilki

gibi sinip neticeyi bekleyen yüz milyonlar vardır. Kemik peşinde köpek, dişi peşinde kedi, böcek peşinde kunduz neyse, bunlar da odur. Rahat yaşayıp, rahat ölmek isterler. Ötede, eğri veya doğru, bir fikir uğruna didişir durur bir avuç insan..." (VO, s. 169-170)

Hacı Rifat Efendi'ye göre bu insanlar, insan cevherini çürütmekte, Allah'ın ihsan ettiği demir gibi gövdeyi paslandırmaktadırlar. Hamdi Bey gibi vatansever insanların mayasında ise, yaşı kaç olursa olsun, bu demir gibi gövdeyi aşındırmak vardır. Ancak bu sayede rahat uyuyabilmektedirler.

Hükümet yanlısı bir çizgide bulunan Selman Bey de ***Vatan Tutkusu*** adlı romanın Millî Mücadele'ye kayıtsız kalanları arasındadır. Efelerin adamlarının ihtiyaçları kasabalı zenginlerce sağlanır. Ancak zaman geçtikçe, sayı ve silah bakımından oldukça üstün olan Yunan güçleri karşısında çetelerin başarılı olamayacağını düşünmeye başlayan Selman Bey ve onun gibi kasabanın diğer ileri gelenleri çetelere yaptıkları yardımı keserler. Çünkü tüccar-esnaf sınıfının mensubu Selman Bey Rumlarla arasındaki çıkar ilişkilerinin zedelenmesini istemez. Bahane olarak ise memur takımının boynunun padişah karşısında kıldan ince olduğunu söyler. Aslında Selman Bey'in mücadeleye kayıtsız kaldığını söylemek çok doğru bir yargı değildir. Millî Mücadeleyi destekleyenler ile mücadeleye karşı olanlar arasındaki karşıtlığın temelinde değerler çatışması vardır. Her iki tarafın farklı dünya görüşüne sahip olması bu çatışmayı doğurur. Tarus, birbirinden oldukça farklı bu iki görüşten birine elbette çok daha yakındır. Ancak ona göre yanlış da olsa bir şeye inanmak, hiç inanmamaktan yeğdir. ***Hükümet Meydanı*** romanında Faruk'un karısı Leman hakkındaki sözleri bu tezimizin ilk kanıtıdır:

" (...) *bu kadın hiçbir şeye inanamamış hayatında. Hiçbir şeye ama, hiç, hiç... Ne dindardır, ne dinsizdir. Ne okumuştur, ne cahildir. Aşkı ne sever, ne de ondan iğrenir. Ölümden bazen sevgi ile bahseder. Hayatı bazen kinle, nefretle anar. Sonra bakarsın, küçücük bir kedi yavrusu onu günlerce, haftalarca mesud eder*." (HM, s.

89) Arkadaşı Faruk'un sözlerini, "*En tehlikeli yurttaş tipi de budur arkadaş...*" diyerek onaylayan Mülâzım Ahmet asıl mesajı vermektedir.

Yine aynı romanda Mümtaz Bey'in Öğretmen Bilal'i yargılarken isyancılar için söylediği sözler de tespitimizi destekleyen cinstendir. "*Herkesin kendi takdirine göre vatanı müdafaaya kalkışması, çoğu kere ters neticeler verebilir. Düşmana karşı durmuş bir avuç vatanperveri arkadan vurmağa kalkışan kara cahil, yobaz ve dünyadan habersiz sürülerin de, kendilerine göre inandıkları bir şey vardır elbette..* " (HM, s. 170)

Doğru veya yanlış, inançları doğrultusunda hareket eden bu kişiler dışında kalan Selman Bey gibilerse sahip olduğu değerler, misal para, nedeniyle mücadeleyi destekleyenlerle ya da mücadeleye karşı olanlarla aynı safta yer almayarak tarafsız kalmayı tercih eder. Bu tarafsızlık yalnızca bu iki karşıt değerden birine yakın olmamakla ilintilidir. Onun için savaşı kimin kazanacağının bir önemi yoktur, tek istediği bir an evvel sonlanmasıdır. Yani Selman Bey'in değer yargıları incelendiğinde aslında onun da kendine göre bir tarafı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak onun bulunduğu taraf toplumu ikiye bölmüş olan çatışmanın bir parçası değildir. Bu durumda Selman Bey'in savaşa kayıtsız kaldığını net olarak söylemek de mümkün olmayacaktır.

Bu kişilere ek olarak ***Vatan Tutkusun***'nda kasabanın Hocası kendi çıkarını düşünen insan tipi olarak tanımlanabilir. Efeler ve adamları Beydağı baskını için hazırlık yaparken hoca şehitler için yapacağı kefenlerin parasını düşünür. Henüz gerçekleşmemiş bir baskının neticesini düşünerek para sevdasına tutulan hocanın bu tutumu karşısında Osman Efe çok sinirlenir ve şu sözleri sarf eder:

"*Bu deyyuslar, savaşın kuyusuna inmeğe başladığımız sıra, ilk adımda, vurgun sevdasına düştüler. Hacısı hocası, kese rüyası görmeğe durdu. Talan sevdasına kaptırdılar kendilerini...* (...) *cahilliği biz hocadan mı görecektik?*" (VT, s. 94)

Düşmanla işbirliği yapan azınlıklar dışında bir de tüm olup bitenlere kayıtsız kalmayı tercih etmiş bir grup Ermeni ve Rum azınlık vardır. Bu grup bir taraf seçmeyerek mücadeleye katılmayan, üzerinde yaşadıkları toprakların içinde bulunduğu durumdan ziyade kendi rahatının bozulacağına üzülen azınlık grubudur. Civar köylerde ve kasabalarda bazı azınlık grupların Türklere karşı düşmanla işbirliği ettiğini öğrenirler ve telaşa düşerler. Başlarına bir şey gelir korkusuyla düşman olmadıklarını Osman Efe'ye bildirme gereksinimi duyarlar. Kasabanın ileri gelenlerinden olması nedeniyle Osman Efe'ye güvenleri tamdır ancak Efe'nin birlik olduğu Durdu ve Ekrem efelere güvenmezler. Bu nedenle Rum Lambridi'yi sözcüleri olarak Kâtip Kemal'e yollamaya karar verirler. Kâtip'in sözcüden edindiği bilgilere göre azınlıklar efelere yardım etmeyecek ve kendilerine bir zarar verilmediği sürece her iki tarafla da mücadele etmeyeceklerdir.

Hükümet Meydanı'nda bu başlık altında inceleyebileceğimiz tek kişi bölgenin kaymakamıdır. Millî Mücadele süresince herhangi bir tarafın mensubu olmayan Kaymakamın bu tutumuna yol açan duygular korku ve kararsızlıktır. Halkın ileri gelenlerinden birinin kaymakamla ilgili şu sözleri, onun tutumunu ve davranışını izah açısından mühimdir:

"*Padişahın kaymakamı. Elbet duracak. Oda korkar biçare. Ne yapacağını şaşırmış. Memura, amire ne diyeceğini bilmez. Zati kararsız kişiydi. Millicilerin haberi gelince onu yapar görünüyor. İstanbul'un haberi gelince onu da yerine getirmeğe çalışıyor. Trenler dolusu beyanname geldi ya İstanbul'dan... (...) onları el altından bütün köylere, mahallelere dağıttırmış. Öte yandan da polisi, jandarmayı seferber edip asker toplamağa çabalar."* (HM, s. 39)

Kaymakamın her iki tarafa da yakın durma çabasının mücadeleye nasıl bir etkisi olduğu tartışmalı bir konudur. Ancak yazarın böyle bir kaymakam tipine yer vermesi mücadelenin hangi şartlar altında kazanıldığını bir daha düşündürtmektedir.

2.4.2. Türk Halkının Batı ve Düşman Algısı

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından birini teşkil eder. 15 Mayıs 1919'da Yunan askerlerinin İzmir'e ayak basması Türk milliyetçiliğinin ve toplumsal hareketlenmenin fitilini ateşler. Çünkü o tarihe kadar bir kısım vatanperver ve ileri görüşlü asker, mütareke sonrası ortaya çıkan tabloya bakarak uzun vadeli bir kurtuluş arayışını ön görmüşken İzmir'in işgali ile durumun vahametinin farkına varır ve bağımsızlığa ulaşabilmek için emin yolda ilerlemek üzere bir arayışa girer.

İzmir'in işgali sonrası oluşan facianın boyutu Türk halkına bu işgalin sadece İzmir'le sınırlı kalmayacağını düşündürtür. Bu sebeple Batı Anadolu'daki şehir ve kasabalardan başlamak üzere ülkenin hemen her tarafında işgali protesto eden mitingler düzenlenir ve yurdun dört bir yanından vilayet, köy ve kasabalardan ilgili makamlara işgali protesto eden telgraflar çekilir. Kısa sürede işgalci güçlere karşı "biz" duygusu oluşur ve toplumun geneline yansır. Bu sayede Millî Mücadele ruhunun kuvvetli temelleri atılır.

Millî Mücadele ruhunu yansıtan ve düşmana bakışı belirleyen bir unsur olarak geçmişe bağlılık Tarus'un ***Var Olmak*** adlı romanında karşımıza çıkmaktadır. Ecdadını ve ecdadının vatan uğruna yaptıklarını unutmayan Hamdi Bey'in şu sözleri Türk halkının Batı'ya ve düşmana bakışını özetlemektedir:

"*Nasıl olur da bu memleketin bir kaç evladı, velev ki ölmüş, yıkılmış bir kaç evladı, böyle bir mütarekeyi imzalar? Böyle bir sulh muahedesini kabul eder? Bu vatanın topraklarına yabancılar nasıl girer, nasıl oturur, yerleşir? Yüz binlerce şehidin kanıyla sulanmış, kemikleriyle temel tutmuş bir vatanda, yabancı bir milletin çocukları nasıl barınır? İlk ayak bastıkları gün, o dakikada yerler yarılıp, gür diye fışkırmaz mı dedelerimizin ruhları?"* (VO, s. 143)

Türk halkı yalnızca dış düşmanlarla savaşmaz, içeride de pek çok sorunla karşı karşıya kalır. Padişah ve hükümetinin düşman karşısında aciz kalışı Türk halkında İstanbul hükümetine karşı bir güvensizlik oluşmasına yol açar. Mondros Ateşkes Antlaşmasının uygulanması İstanbul ve saray hükümetini aciz bırakarak düşman emellerinin gerçekleşmesi için gerekli ortamı sağlar. Özellikle Damat Ferit Paşa görevli olduğu süre içerisinde her fırsatta Millî Mücadele'yi ve Mustafa Kemal'i engellemeye çalışır. Ulusal uyanışı kırma çabası içerisine girer, Erzurum Kongresi'ni engellemek ister. Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmaması için önlemler de alır.

İstanbul Hükümeti'ne göre işgaller geçicidir. Bu yüzden direnmek de anlamsızdır. Halk, kurtuluşunun ancak kendi azim ve kararlılığıyla gerçekleşebileceğini anlar ve bağımsızlık mücadelesine destek verir. Hükümete olan güvensizlik Tarus'un ***Var Olmak*** adlı romanına da yansır. Yer yer Osman Efe bu güvensizliği dile getirir.

"*Kasabanın göbeğinde, hükümet-i seniyenin zabıta kuvvetlerinin gözü önünde bir hiç bahanesiyle, bir memleket evladı, kancıkcasına, namussuzcasına öldürülüyor. Siz kalkmış, yüksek nazariyelerden, tedbirlerden bahsediyorsunuz. Göt içi kadar yerde asayişi ve emniyeti kuramayan bir hükümetin bütün vatana şamil tedbirler almak iddiasında bulunması gülünçtür efendiler*." (VO, s. 123)

"*Zaten senin hükümetin ne ki? Esir! Köle! Mahkemesi ne olacak sanki... İstiklaline sahip olamayan bir devletin, adaletine sahip olacağını aklın kesiyor mu?*" (VO, s.155)

Bu cümleler İstanbul hükümetinin görevini yerine getiremediğinin, yalnızca dış meselelerde değil iç meselelerdeki ufak pürüzlerde bile tökezlediğinin ve halkın kendi kaderini belirlemesinin gerektiğinin kanıtıdır.

2.4.3. Millî Mücadele Sürecinde Azınlıklar ve İşgalciler

2.4.3.1. Azınlıklar

Türk topraklarının işgali başlamadan hemen önce örgütlenmeye girişen Rum ve Ermeni azınlıklar, İzmir'in işgalinden cesaret alarak oldukça faal hâle gelirler. Amaçları Yunan işgalini kolaylaştırmak ve bunun mümkün olduğu kadar geniş alanlara yayılmasını sağlamaktır. Başlangıçta Ermeni ve Rumlarla birlikte hareket eden Yahudiler ellerindeki ticaret, din ve kültür serbestliği gibi imtiyazlarını kaybetmemek için diğer azınlıklar gibi yıkıcı faaliyetler içinde yer almazlar.

Savaş yıllarına çok genç yaşta tanıklık eden yazar için her anlamda mücadele vermek zorunda kalan Anadolu, bir toprak parçasından ibaret değildir. Ona göre Anadolu bir ruhun adıdır. Bu ruh, üzerinde doğup büyüdüğü toprak veya milletin hakim olduğu topraklar için gerektiğinde her türlü fedakarlığı yapabilecek, hatta hayatını feda edebilecek kudrettedir. Tarus vatanını ana olarak görmektedir. Bu nedenle vatan kutsal bir değerdir. "*Hepinizin yurdunuza karşı borçlu olduğunuz bir şey var. Vatan ananın toprakları bizi emzirdi. Biz de onun topraklarını kanımızla sulayacağız icabında*."[72] "(...) *memleket hizmeti, bedeli olan hizmetlerden değildir*." (YS, s.130) Memlekete olan bu karşılıksız ve katıksız bağ Tarus'un Millî Mücadele konulu romanlarının da temelini oluşturur.

Tarus içinde barındırdığı vatan sevgisiyle üç roman kaleme alır. Bunlardan ilki sonuna 10.02.1956 Ankara notu düşülmüş olan ***Var Olmak***'tır. Bu romanı ***Hükümet Meydanı*** ve ***Vatan Tutkusu*** takip eder. Bu üç romanda Balkan Savaşı'nda Türklerin karşılaştığı büyük bozgun sonucu gelen felaketler, Millî Mücadele'de Yunan işgal ordusunun Batı Anadolu'da yaptığı zulümler ve hainlerin kendi çıkarları doğrultusunda yapmış oldukları faaliyetler işlenir. Her üç romanda da Osmanlı devletinin yapısal sorunları, o yılların milliyetçi akımları gibi temel meselelerden çok

[72] İlhan Tarus, *Suavi Efendi*, 1. Baskı, Ankara 1962, s. 43.

düşmanın kimliği üzerinde durulur. Dış düşman dışında iç düşmanlar da odak noktasıdır.

Tarus'un Millî Mücadele konulu romanlarından ilki ***Var Olmak***'ta, Biga Reji Müdürü Hamdi Bey'le kasabaya yerleşmiş bir Çerkez Bey'i olan Anzavur Ahmet'in ideolojik çıkar çatışmasına dayalı mücadeleleri verilir. Olay, bu iki adamın birbirlerine karşı düzenledikleri gövde gösterileriyle gelişir ve Hamdi Bey'in Anzavur taraftarı Kara Hasan çetesi tarafından öldürülmesiyle son bulur. Bu baskında Kara Hasan da Hamdi Bey'in kurşunlarıyla ölür. Romanın sonu gerçekle bağdaşmasa bile roman kahramanlarının gerçek kişiler olması ve romanda gelişen olayların bir kısmının tarihî gerçeklerle uyuşması ***Var Olmak*** romanını önemli kılmaktadır. ***Var Olmak***'ta da Yunan ordusundan ziyade yerli iş birlikçiler ve azınlıklar ön planda tutulur. Azınlıkların düşmanla iş birliği yapması karşısında Tarus düşüncelerini şöyle aktarır:

"*Nasıl olur da bir insan, içinden çıktığı millete karşı gelebilir? Üstünde dolaşıp nefes aldığı, ekmek yediği sevinip ağladığı topraklara, nasıl da hıyanet edebilir?"* (VO, s. 114)

Azınlıkların ihanetleri karşısında bu cümleleri kurarken, içinde vatan sevgisi barındıran herkesin yapması gerekeni, vatana bağlılığının bir sonucu olarak bu uğurda canını bile feda etmeye hazır olan Hamdi Bey'in sözleriyle aktarır:

"(...) *bu katı taşlar, karış karış, tane tane müdafaa edilmeli... Her karışın ortasında, her taşın dibinde, bir gövde serilmeli yere... Dudakları gülmeli son nefeste... Vatanım için öldüm diye, nara atmalı..."* (VO, s. 114)

Çok uluslu devlet yapısına sahip olan Osmanlı Devleti'ne uygun olarak yazar, Hamdi Bey'in etrafına farklı kökenden azınlıklar yerleştirir. Ermeni Muhasebeci Margosyan Efendi, Reji Muavini Lazyan Efendi, İtalyan Polini, Madam Nina, Agavni ***Var Olmak***'ta yer alan, romanın akışına etkisi olan isimlerdir. Yazar

Margosyan Efendi'yi akıllı bir Ermeni olarak tanıtır. Buradaki akıllılık daha çok uyanıklık ve işini bilen anlamında kullanılır. Margosyan Efendi vazifesinden ayrıldıktan sonra yerine geçen Polini'ye Hamdi Bey bir türlü ısınamaz. Bu durum biraz da Polini'nin İtalyan olmasından kaynaklanmaktadır.

"*Polini kısa zamanda, halkın her takımına mensup adamlardan ahbaplar edindi. Odasına giren çıkanın hesabı yoktu. Günün her saatında daireden ayrılıyor, çay kenarındaki sıra kahvelere gidiyordu. Türkçesi kıttı ama, iyi anlaşıyordu ayak takımıyla... Hamdi Bey, bir ay kadar onu uzaktan takip etti."* (VO, s. 57)

Hamdi Bey Polini'den şüphelenmekte haklı çıkar. Polini'nin eşi Madam Nina, sık sık İstanbul'a gidip gelmekte ve Anzavur Ahmet Paşa ile gizli görüşmeler yapmaktadır. Tarus Madam Nina'yı başına geleceklerden hemen önce uzun uzun tasvir eder.

"*Sarı yaldız renkli, par par yanan saçlarını ensesinde bir topuz halinde topluyor, gün görmemiş denecek derece de lekesiz, duru pembe ensesini, epeyce aşağılara kadar açıkta bırakıyordu.*" (VO, s. 56)

Madam Nina yine İstanbul'dan döndüğü bir akşam Anzavur Ahmet Paşa'nın evine giderken Hamdi Bey tarafından yakalatılır, Polis Kazım Efendi'nin evine getirilir ve tecavüz ettirilir. Olayın ertesi günü Kaymakam bizzat mesele ile alakadar olur, meselenin yalnız idari değil, kadının İtalyan tebaasından olması nedeniyle siyasi bir hal alabileceğini de vurgular.

"*Niçin bunlar İstanbul'daki bu kalıplaşmış müesseseye karşı zaaf besliyorlardı içlerinde?"* Hamdi Bey'in düşüncesi olarak verilen bu cümleye göre yazar, İstanbul Hükümeti'ni kalıplaşmış bir kurum, "bunlar" derken kastettiği azınlıkları ise bu kurumun taraftarı olarak görmektedir.

Vatan Tutkusu Tarus'un azınlıklara oldukça geniş yer verdiği bir diğer romanıdır. Romanda bahsi geçen azınlıkları üç gruba ayırmak mümkündür.

1. Düşmanla iş birliği yapan azınlık grubu
2. Savaşa kayıtsız kalan azınlık grubu
3. Millî Mücadele'ye destek veren azınlık grubu

Millî Mücadele'nin yaşandığı 1919-1920 süreçte Türk milletini en fazla uğraştıran devlet hiç şüphesiz Yunanistan olur. Küçük bir devlet olan Yunanistan Anadolu coğrafyasında söz sahibi olabilmek için yerli Rumlardan yardım alır. Türkler karşısında gerekli olan asker ihtiyacını büyük ölçüde Anadolu'daki yerli Rumlarla sağlar. Bu Rumların bir kısmı Türklere karşı Yunan ordusuyla birlikte hareket ederken bir kısmı yüz yıllardır aynı coğrafyada beraber yaşadığı komşularına karşı savaşmamayı tercih eder. Yerli Rumlar arasındaki bu düşünce ayrımı Tarus'un romanlarında da mevcuttur. İstanbul'un fethinden on dokuzuncu yüz yılın ortalarına kadar Osmanlı egemenliği altında devletin sosyo-ekonomik ve siyasi yaşamında önemli görevler üstlenmiş Rum halkı ile Türk halkı arasındaki ilişki, Fransız İhtilali sonrası hız kazanan milliyetçilik akımının da etkisiyle olumsuz yönde etkilenir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise beş asra yakın aynı kadere ortak olan, aynı kültürü paylaşan, bir çok ortak noktası bulunan Türk ve Rum halkının ilişkileri büyük oranda zedelenir ve iki halkın birbirini düşman görmesi ile sonuçlanır. Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru İtilaf grubunda yer alan ve savaşın galibiyetle sonuçlanması üzerine topraklarını genişletmek için harekete geçen Yunanistan, Paris Konferansı sonrası aldığı izinle Batı Anadolu'yu işgale başlar. Geniş Anadolu coğrafyası için elinde yeterli insan kaynağı bulunmadığından Anadolu Rumlarını kullanma yoluna gider ve onları Türklere karşı savaşmak için orduya davet etmeye başlar. Ancak bu davet Anadolu'daki Rumların tatmamı tarafından kabul görmez. Yunanistan Rumların tamamından yararlanabilmek adına propagandalar yapar, kralın imzasını taşıyan emirleri kullanır, kimi zaman da Rum gençleri zorla ordusuna katar.

Ancak tüm bu faaliyetlere rağmen Yunan ordusuna katılmak istemeyenlerin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. [73]

Birinci azınlık grubunu genel olarak Rumlar ve Ermeniler oluşturmaktadır. ***Vatan Tutkusu*** romanında bilhassa Rumlardan "*acımasız, fırsatçı yerli gavurlar*" olarak sıklıkla bahsedilir. Yunan ordusunun Türk topraklarına sahip olmasının ardından çok daha rahat yaşayacaklarına inanan Rumlar, onlara bölge hakkında detaylı bilgi verir, yol gösterir.

"*Yol yordam gösteriyor bunlar orduya. Zenginini, varlıklısını, silaha sarılıp dağa çıkabilecek olanını tanıtıyor. Kırk yıllık marazaların, izi bile silinmiş kinlerin peşine düşüp adam öldürtüyorlar.*" (VT, s. 26)

Yine aynı romanda geçen aşağıdaki sözlerden Rumların taşkınlık ve yağma gibi işlere girişme ihtimalinin diğer azınlık gruplarıyla kıyaslandığında daha yüksek olduğunu anlıyoruz. Rumların bu faaliyetleriyle ilgili detaylara pek çok sayfada rastlamak mümkün.

"*Bir defa Yahudi yok kasabamızda. Çok az. Birkaç hane. Erkeklerin işleri yolunda. Bilirsiniz, bunun ne demeğe geldiğini.. Ermenilere bakarsanız, korkularından parmaklarını kıpırdatmağa dahi yanaşmazlar. Rumlara gelince..."* (VT, s. 105)

"*Şehir pazarına mal götüren kadını kısrağı cıscıbıldak ettiler. Yanlarında birkaç erkek de varmış da içlerinden biri, ikisi, karşı gelecek olmuşlarmış, etmediklerini bırakmamışlar zavallılara." " Ara yerde baskın yapıp adam da soyuyorlar. İki gün önce de Beydağı'nı soydular. İleri gelenlerin kapılarını sırtlayıp varını yoğunu aldılar."* (VT, s. 13-14)

---

[73] Taner Bilgin, "Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem (1919-1922)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* No. 1, Mart 2016.

Kulağına gelen bu havadislerden sonra Rumları bir bir yakalayıp tepeleyeceğini belirten Osman Efe'nin bu emeli hiçbir zaman gerçekleşmez. Yunan ordusuyla çarpışmaktan, cephane, silah ve erzak kıtlığından, efeler arası mücadeleden ve özel meselelerden buna fırsat bulamaz. Bir zamanlar cami yaptırmak, hayır işi yapmak gibi konularda Müslümanlardan geri kalmayan azınlık gruplarıyla iç içe yaşadıkları güzel günleri hatırladıkça Osman Efe bu hâle nasıl geldiklerine şaşar. Azınlıklardan aldıkları yardımlar sayesinde Aydın'a kadar dayanan Yunan ordusu efelerin geri çekilmesine neden olur. Romanın sonunda düzenli orduya katılma kararı alan efelerin bir gece istirahat etmek için sığındıkları evin etrafını saran Rumlardan ve Ermenilerden oluşan silahlı çeteler de düşman safında yer alan azınlık grubunun bu romandaki son örneği olur.

Tarus, azınlıklarla özellikle de Rumlarla ilgili görüşlerini Millî Mücadele'yi ele aldığı üç romanında da anlatıcı vasıtasıyla okura doğrudan sunmaz. İlahi bakış açısıyla yazılmış romanlarda azınlıklarla ilgili düşüncelerini doğrudan aktarabilme fırsatı varken bunun yerine kahramanları konuşturmayı seçer. Ancak yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere bunlar hep kulaktan dolma bilgilerdir. Yazarın belki de yazma süreci öncesindeki araştırmaları esnasında edindiği bu bilgileri, kesin hükümler içeren cümlelerle vermek yerine rivayetlere dayandırarak kahramanlara söyletmesinin nedenini konunun hassasiyetine bağlayabiliriz.

Tarus'un romanlarında karşımıza çıkan ikinci gruptaki azınlıklar, Millî Mücadele'ye kayıtsız kalanlar başlığı altında söz ettiğimiz Selman Bey gibi ticaretle uğraşan azınlık grubudur. Sadece canlarını ve mallarını düşündükleri için savaşın neticesiyle ilgilenmezler. İşleri yolunda gittiği sürece taraf olmayan bu grup azınlıklar, efelere yardım etmedikleri gibi düşman safında da yer almazlar. Varlıklı olmaları yönüyle romanda bahsi geçen Yahudiler bu gruba dâhil edilebilir.

Rumlar, ***Vatan Tutkusu*** romanın yalnızca bir bölümünde Türklere yardım eden azınlık grubu içerisinde anılır. Kâtip Kemal'in adamlarından aldığı malumata göre kasabanın Rumları "*(...) bir olup yazıya inmişler. Yunanın karşısına çıkmışlar. Eğer*

bir adım daha atarsanız, bizler de tüfeğimize sarılacağız; bir tekinizi sağ bırakmayacağız, demişler..." (VT, s.70) Ancak Osman Efe Kâtip Kemal'in getirdiği bu bilgiye inanmaz. O, hangi ırktan olursa olsun azınlıklara güvenmemektedir.

2.4.3.2. İşgalciler

İtilaf devletleri ve bilhassa İngilizler tarafından desteklenen ve kışkırtılan Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı sonunda "Büyük Yunanistan" ülküsünü gerçekleştirebilmek için Batı Anadolu ve Trakya'yı ele geçirmek ister. İngiltere sömürgelerine giden yolda İtalya gibi güçlü bir devlettense Yunanistan'ı tercih eder. Paris Barış Konferansında Yunanistan Türk toprakları üzerindeki isteklerini açıklar. Gerekçe olarak ise bölgede tarihî hakları bulunduğunu ve burada yaşayan çoğunluğu Rumların oluşturduğunu ileri sürer. Konferansın neticesinde Yunanistan'ın İzmir'deki Rumları koruma gerekçesi kabul edilir ve İzmir'e asker çıkarmasına müsaade edilir. İtalya istemeyerek de olsa bu durumu kabullenmek zorunda kalır. Konferansta alınan karar İtalya tarafından Osmanlı Hükümetine sızdırılsa da güçsüz durumda bulunan hükümet karşı tedbir almayı başaramaz.

15 Mayıs 1919'da İngiliz, Amerikan ve Fransız gemilerinin koruması altında Yunan ordusu İzmir'e çıkmış ve şehri işgale başlar. İşgal kısa süre sonra katliama ve yağmaya dönüşür. Türk kuvvetleri mütareke gereğince etkisiz hâle getirildiğinden güçlü bir direnişle karşılaşmayan Yunan ordusu yerli Rumların da rehberliği ile ilerleme fırsatı bulur. Hükümetin seyirci kaldığı işgallere çeteler ve sivil halk karşı koymaya çalışır.

Başta Osman Efe olmak üzere üç çete reisinin Aydın ve çevresini düşmana karşı müdafaa etmek gayesiyle bir araya gelişini ve mücadelelerini odağına alan ***Vatan Tutkusu***'nda, olayların cereyan ettiği bölge dolayısıyla düşmandan maksat Yunan birlikleridir. Yazar, Yunan yerine çeşitli söz ve söz öbeklerini düşman karşısındaki keskin duruşu nedeniyle genellikle Osman Efe'ye kullandırtır. *İt, köpek, kanlı çizme,*

şapkalılar, kâfirler, dinimizden olmayanlar, Yunan gâvur, domuzlar bunlardan bazılarıdır.

Düşman, Türk milletine kıyasla bilhassa silah yönünden oldukça donanımlıdır. Osman Efe'nin rüyalarını süsleyen makineli tüfekten Yunan ordusunda iki adet mevcuttur. Bunun dışında cephane, yiyecek ve giyecek yönünden de üstün durumdadırlar. "(...) *hele bir cephanemi, tüfeğimi tamamlayayım... Tanrının günü bir bölüğünü yok etmezsem bana da deli Durdu demesinler!" (VT, s.37)* Efeler ve adamlarının tek avantajı bölgeyi çok iyi biliyor olmalarıdır. Ancak Ermeni ve Rum azınlıkların Yunan birliklerine yol gösterdikleri bilgisi çok geçmeden Kâtip Kemal aracılığıyla Osman Efe'ye ulaşır.

"*Yunan ordularının uzaklardan karşılanmaları, önlerine düşülüp mahalle gezdirilmeleri, yok bel gösterilip soygunlara, işkencelere kışkırtılmaları, yalan mıydı? Babalarının memleketindeymişler gibi, sekiz saatlik yolları bir günde alarak kasabalara girdiklerini, iki saate ahaliyi soyup sovana çevirdiklerini aylardır dinleyip duruyorlardı."* (VT, s. 98)

Hem işgal kuvvetlerine hem de iç düşmana karşı mücadele verebilmenin ancak tek kumanda altında toplanmakla mümkün olduğunun bilincine varan efeler birlik olurlar. Amaçları Menderes Irmağı'na doğru düşman kuvvetlerce yapılacak olan akınların önünü kesmek veya onları burada bir süre oyalayabilmektir.

III.BÖLÜM

3.İLHAN TARUS'UN ESERLERİNDE CUMHURİYET

İlhan Tarus Cumhuriyet Dönemi'nin toplumsal siyasal ve ekonomik sıkıntılarını ele alırken gözleme büyük önem verir, gerçekleri olduğu gibi anlatmaya özen gösterir. Hukuk tahsilini yeni bitirmiş idealist bir cumhuriyet gencinin memlekete hizmet maksadıyla yurdun uzak bir kasabasında geçirdiği günleri anlatan ***Yeşilkaya Savcısı***, endüstrileşme yolunda atılan büyük adımları aktarmak için kaleme alınan ***Uzun Atlama***, Cumhuriyet Dönemi'nin ahlaki çöküntülerini irdeleyen ***Duru Göl***, ***1980 Yılındayız***, ***Kasabanın Ruhu*** ve ***Samanpazarı*** adlı romanları, ***Orman*** adlı uzun hikâyesi dışında bu başlık altında incelenmesi gerektiğini düşündüğümüz gazete ve dergilerde kalmış veya basılmış hikâyelerinden bazıları da İlhan Tarus'un Cumhuriyet Dönemi'ni yansıtan eserleri arasındadır.

O, "(...) *küçük insanların dünyasına teklifsiz girivеren İlhan Tarus* (...)" tur.[74] Bu sözde altı çizilmesi gereken kelime kuşkusuz "teklifsizdir". İncelediğimiz eserlerinin tamamında hayatlarına teklifsiz girilmiş insanlar dikkati çeker. Her ne kadar şahıslar, bilhassa kadınlar, psikolojik tahlilden yoksun bırakılsa da şahısların hepsi her halleriyle, olabildiğince doğal bir şekilde anlatılır.

3.1. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDEKİ SİYASİ, SOSYAL EĞİLİMLER VE OLAYLAR

3.1.1. Siyasal Hayatın Değişmesi

Batılılaşma düşüncesi Tanzimat'tan Cumhuriyetin ilanına kadar Osmanlı Devleti'ni ayakta tutma düşüncesinin gölgesinde yıllarca yalpalar, asıl hüviyetini

[74] Ömer Lekesiz, "Öykücülüğümüzde Dönemler", *Hece*, S. 46/47, Ekim 2000, s. 17.

cumhuriyetin ilanından sonra yapılan inkılaplarla kazanır. Balkan Harbi'yle çöken Osmanlıcılık fikri yerini Türkçülük, milliyetçilik gibi kavramlara bırakır. Türk milliyetçiliğinden ve millî çıkardan anlaşılan Millî Mücadele Dönemi'nde Batı'da akla gelen ile bir değildir. Kişilerin veya grupların özelliklerine bağlı olmayan kolektif bir anlamı içermektedir. Bu da Türk düşünce ve yaşayış şekline bağlı bir durumdur. Cemaat toplumu olan Osmanlı Devleti'nin aksine ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra bireyin çıkarları ve hürriyeti Batılı manada düşünülmeye başlanır.

Hürriyet kavramı İttihat ve Terakki ile havada kalan bir mefhum olmaktan çıkar. İttihat ve Terakki içinde zamanla kuvvetlenen taşralı grup, İstanbullu devlet adamlarına tanınan erkânı, memleketin dört bir yanına yaymak için çalışırlar. Bu sayede hürriyet kavramı romantik söylemden, yuvarlak laflardan, gerçekle ilgisi olmayan sıkıcı ve basit feryatlardan ileri gider, halkçılığa doğru adım atılır. Fakat bu hâliyle de Batı manasında kastedilen ferdin hürriyetini garanti altına alma anlamından çok uzak olduğunu söylemeliyiz. Hürriyetin hakiki manasının yerleşmesi için sadece halkçı bir politika izlemenin yeterli olmadığını bilen Atatürk, Batılı hukuk sistemini memleketimizde yerleştirebilmek için büyük çaba sarf eder, Batılı hukuk normlarını anlayabilen bir nesil yetişmesine vesile olur.

Tarus'a göre atlas sedirlerde zar atarak âşık oynatarak devleti idareye çalışanlar cumhuriyetin ilanıyla kökünden kazınır. Ancak çıkarcı zihniyet hemen yok olmaz. "*Onlar her dönemde kendi başlarına düşünmüşler, kendi çıkarlarına yumulmuşlardır. Millet de kendi başına çırpınmış, tökezlemiş, sonra ayağa kalkmıştır"* (DG, s. 281)

Tarus, milletin başına örümcek ağı gibi sarılan formalitecilik işi bitmedikçe çıkarcı zihniyetlerinde sona ermeyeceği kanısındadır. Yazara göre formalitecilik işi içindekiler, çalışmak ve bir işe yaramak yerine boşuna dönen bir dolabın gürültüsü içinde kendini kaybetmiş zavallı insanlardır. Bütün dış meselelerin, savaş tehlikelerinin bir iş yapıyormuş gibi görünmeye çalışan bu insanlar tarafından uydurulduğuna inanmaktadır.

3.1.2. Cumhuriyet İdaresine Dair Görüşler

"Cumhuriyet", Türkçeye Arapçadan geçen bir kelimedir. Kelime anlamı olarak "Bütün halkın idaresi" anlamına gelir. Köken olarak, "cumhur"dan, yani halktan türetilir. Cumhuriyette egemenlik; kral, kraliçe, padişah, sultan gibi tek bir kişiye ait değil, halka aittir. Halk da bu egemenlik hakkını belirli zaman aralıklarında seçim yaparak, oy vererek, yine halktan olan kendi yöneticilerini kendisi seçerek gerçekleştirir.

Cumhuriyetçi devlet biçiminde vatandaşların kendi oyları ve arzuları ile seçtikleri temsilciler, devleti halk adına idare ederler. Saltanat ya da hanedan yönetimi içermeyen, toplumun bir krala ya da gruba itaat etmediği, tâbi olmadığı yönetimlere cumhuriyet denir. Cumhuriyetin ilanıyla kişilerin üstüne kurulu bir devlet anlayışından kurallar ve yasalar üstüne kurulu bir devlet anlayışına geçilir. Evrenin düzenini anlamada dinden değil pozitif bilimlerden yararlanılır. Cumhuriyet rejimi öncesinde avam-havas şeklinde ikiye bölünmüş topluluktan "halkçı" anlayışa dayalı bir topluluğa geçiş yapılır. Bir ümmet topluluğu olan Osmanlı geride bırakılarak ulusal devlete dönüşüm gerçekleşir. Bu değişiklikler, Atatürk reformları sayesinde çağdaş Türk toplumunun karakterini ortaya çıkarmak için yapılır.[75]

Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin serüveni, 1 Kasım 1922'de milletvekillerinin saltanatın ilgasına oy vermeleri ile başlar. Cumhuriyet idaresine geçişi sağlayan anayasa değişikliği ve hilafetin lağvı bu gelişmeyi takip eder. Sivas Kongresi'nden beri var olan Müdafaa-i Hukuk Partisi, 1923 seçimlerinden sonra Halk Fırkasına, sonra da altı oklu Cumhuriyet Halk Fırkasına dönüşür. Cumhuriyet devrimi ile Türkiye halkı, kendi devlet başkanının huzura kadar gelip derdini şahsen anlatabildiği bir rejime kavuşur.

[75] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 23. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2017.

Tarihleriyle birlikte verilen ve on altı bölümden oluşan ***Yeşilkaya Savcısı*** belli aralıklarla kaleme alınmış bir hatıra defteri biçiminde düzenlenir. Yaklaşık bir yıllık süreyi kapsayan romanın hatıra defteri formunda tercih edilmesi anlatılanların gerçekçiliğini artırır. Tarus, roman boyunca kahraman-anlatıcının adını zikretmez. Romanda "(…) *Yeşilkaya C. Savcısı filan oğlu filancanın (...)"* (YS, s. 221) şeklinde bir ibare yer alır. Diğer roman karakterleri de ona "*Savcı Bey*" veya "*Müddeiumumi Bey*" şeklinde hitap ederler. Romanda geçen yer isimleri, Tarus'un ilk görev yeri Maraş'ı işaret etmektedir. Ayrıca Mustafa Şerif Onaran da Tarus'un ***Yeşilkaya Savcısı***'nda, yaşadıklarını anlattığını belirtir. Romanın sonunda geçen bir diyalog da Tarus'un yaşantısı ile uyuşmakta ve romanın otobiyografik bir karakter taşıdığını desteklemektedir. "*-Ne bu Allah aşkına? – Hikâye, diyorum. – Hikaye mi? Hikayeci mi olacaksın bundan kelli? –Niyetim öyle…"* (YS, s. 222)

Roman kahramanı Ankara Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra hocalarının okulda asistan olarak kalma tekliflerini reddeder, ardından Ankara'dan Yeşilkaya'ya cumhuriyet savcısı olarak atanır. Yirmi bir yaşındaki genç savcı, idealist ve çalışkan bir cumhuriyet aydınıdır.

Roman, Savcının Yeşilkaya'ya vardığını öğrendiğimiz cümlelerle başlar. Romanın geneline yayılan konu ise genç savcının bu kasabadaki durumunun ne olacağıdır. Bu soru romanın sonuna kadar çözülemeyen bir merak unsuru olarak işlenir. Savcı, kasabaya vardıktan kısa bir süre sonra tüm kasaba ve civar köylerin sahibi olduğu iddia edilen Ali Ağa ile tanışır. Ali Ağa, Tarus'un meslek hayatı boyunca karşılaştığı çeşitli insanların özelliklerinin tek bir insanda vücut bulduğu sembolik bir tip olmalıdır. Romanda savcının merak unsuru olarak kullanılan durumu, Ali Ağa ile kurduğu ilişkinin boyutlarına bağlıdır. İdeal olanla mevcut olan arasındaki bakış açısı farkı romanın kırılma noktasıdır. Kanun tanımayan Ali Ağa, sadece yaşayış şekli ve düşünceleriyle değil, kılık kıyafetiyle de savcıdan oldukça farklıdır. "*Üstünde beyaz yünlüden pırıl pırıl yanan yakası kapalı, etekleri topuklarında, bir hırka vardı*." (YS, s. 78)

Tarus'un özellikle köy ve kasabayı odağına alan eserlerinde sıkça karşımıza çıkardığı ağa, muhtar, çavuş, din adamları gibi şahsiyetlerden burada kısaca bahsetmek ilerleyen bölümlerde tahlili kolaylaştıracaktır.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Güneydoğu ve Doğu Türkiye gibi hala gelişmemiş bölgeler dışında, koruyan ve korunan arasındaki efendi-köle ilişkisi yavaş yavaş değişikliğe uğrayarak egemenlikten çok ekonomik güç üzerinde temellenir. 1940'ların başında kendini gösteren ekonomik gelişmeler, artan tarım ürünleri talebi, zengin köylü/kasabalı ile hükümet arasında yeni tipte bir bütünleşme ortaya çıkarır. Bu bütünleşme kırsal kesimin zengin ailelerinin hükümet kanallarını daha fazla kullanabilmesi anlamına gelmektedir. Toplumdaki can alıcı noktaların tamamının hükümet denetiminde olması geçmişten gelen kırtasiyecilik işinin de devam etmesi nedeniyle, gelişen diğer ülkelere göre Türkiye'de hükümetle ilişki kurmayı daha fazla zorunlu kılar.

Köyde hükümetin temsilcisi konumunda olan muhtar, böylece hükümetle ilişkiyi sağlayabildiği için büyük önem kazanır. Muhtar dışında yine bürokratik ilişkileri ve babalarından kalan serveti kullanarak nüfuz elde etmiş ağalar, askerliği sırasında kasabalılarla nasıl başa çıkılacağını bilen çavuşlar ve din sömürüsü ile etrafına insan toplayan din adamları köy ve kasabaların ileri gelenleri arasındadırlar. Tarus köy ve kasabalardaki bu yapılanmayı gözlemler ve eserlerine yansıtır. O, hem Millî Mücadele'yi anlatan hem de cumhuriyet sonrasını konu edinen eserlerinin büyük bir çoğunluğunda yer verdiği bu tiplere benzer özellikler yükleyerek onları kahramandan ziyade tip olarak ele alır. Bu nedenle ***Yeşilkaya Savcısı***'nda köyün hâkimiyetini elinde tutan Ali Ağa ile ***Var Olmak*** romanındaki Anzavur Ahmet Paşa arasındaki ortak özellikler Kasabanın Ruhu olarak belirtilen Kerim Ağa'nın şahsında da görülmektedir.

"*Kasabaya gelen kaymakamlar, malmüdürleri, hatta reji müdürleri, Ahmet Paşa'nın evine bir ziyaret yapmadan işe başlamazlardı. Bir gelenek olmuştu bu...*" (VO, s. 14)

Ne zaman başladığı ve nasıl sürüp gittiği bilinmeyen bu geleneğe Yeşilkaya'nın genç cumhuriyet savcısı da uyar ve aynı şekilde o da kasabaya geldikten kısa bir süre sonra Kerim Ağa'nın evine konuk olur. Bu tipler arasındaki tek fark başlarından geçen olaylardır. Ancak tiplerin yerlerinin değiştirilmesi halinde olaylar karşısında verecekleri tepki aynı olacak ve olayların akışı değişemeyerek romanlar benzer şekilde sonlanacaktır. Örneğin Kerim Ağa karısına işkence eder ve onu öldürür. Kapısına gelen çavuş bir şey yapamaz ve olaya intihar süsü verilir. Aynı şekilde Anzavur Ahmet Paşa da kızını işkence ederek öldürür ancak evine gelen Polis Memuru Kazım Efendi hiçbir işlem yaptırılmadan geri yollanır.

Ağalık; Osmanlı'dan beri son derece etkin ve yaygın biçimde devam eden, toprak sahibi olmakla üzerinde yaşayan insan toplulukları üzerinde de hak sahibi olmayı ve bu sahip olunan toprak parçası üzerinde demokratik bir yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının üzerinde bir yapı kurmayı kendi hakkı olarak gören ve kimi zamanda devlet tarafından göz yumulan sistemin adıdır. Yukarıda da açıkladığımız gibi Maraş'ın bir ilçesinde geçen ***Yeşilkaya Savcısı***, yasalar ile ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran ve kendisini çevrenin tek hâkimi kabul eden Ali Ağa arasındaki çıkar çatışması üzerine kurulur. Romanın olumsuz kahramanı Ali Ağa hedeflerine ulaşabilmek için her şeyi yapabilecek karakterde bir adamdır. Çıkarlarını elde etmek için rüşvet ve borç para vermekten hatta adam öldürmekten çekinmez. Heyecanla ilk görevine sarılan genç savcı da romanın sonunda Ali Ağa'nın kirli işlerinden nasibini alacaktır.

Ali Ağa, karısını zincirleyerek işkence eder ve ardından onu öldürür. Ali Ağa için tutuklama emri çıkaran savcı borcuna sadık olmadığı, Ali Ağa'nın öldürülen karısının savcının evine girip çıktığı gibi dedikodu ve entrikalarla uğraşmak durumunda kalır. Yalancı şahitlerin de iftira ve oyunlarıyla kamu adına hareket etmek için ilkelerinden taviz vermeyen savcı, bölgede yıllardır çöreklenmiş yasa ve hakların üstesinden gelemez.

"*Yüzyıllar içerisinde kademe kademe elde edilmiş olan üstün olma, gücü temsil etme alışkanlığını bırakarak eşit vatandaşlık bilinci içine girebilecek birisi değildir. Önüne bunu hatırlatan birisi çıktığı zaman onu yok etmek için hazırlıklıdır*."[76]

Sonuç olarak genç savcı Ali Ağa'nın yıllardır yasa dışı bir şekilde sürdürdüğü düzenine yenik düşerek görevinden alınır ve kasabayı terk eder.

Bir cumhuriyet savcısının başından geçen olayların anlatıldığı eserde, yazarın cumhuriyet idaresine dair görüşlerine doğrudan yer vermesi olağandır. Tarus eserini 1954 yılında kaleme alır ve bu tarihi, romanın son sayfasına not düşer. Hatıra defteri şeklinde ilerleyen romanın bölümlerinin sağ üst köşesine kahraman anlatıcı tarafından gün ve ay yazılır ancak yıl belirtilmez. Romanda gelişen olaylardan da tam tarihi belirlemek mümkün olmamakla birlikte cumhuriyetin ilanından sonraki bir döneme denk geldiği kesindir. Yeşilkaya'nın genç savcısı başından geçen olaylar neticesinde cumhuriyet rejimiyle ilgili eleştirilerde bulunur.

"(...) ilk evvel halkı okutmadan, iyiyi ve kötüyü sağlamca ayırt edecek duruma getirmeden, siyasi rejim değişikliğine gitmemeli. Her şeyden evvel, medeniyetten de evvel, demokrasiden ve hürriyetten de evvel, İlkokul! İlkokul! İlkokul!" (YS, s. 98)

Tarus'un sanat anlayışı bölümünde de bahsini ettiğimiz eğitime verdiği önem, burada olduğu gibi pek çok eserinde vurgulanır. Cumhuriyet rejimine dair görüşlerinin yer aldığı ***Yeşilkaya Savcısı***'nda da yazar yine bu konuya değinir ve eğitimi medeniyetten, demokrasiden ve hürriyetten daha mühim bir konu olarak addeder. Çünkü eğitimsiz yurttaşların bu konular hakkındaki görüşleri birbirinden oldukça farklı olacaktır. Görüşlerde ortaklık olsa bile eğitimsizlik nedeniyle doğru fikirler üzerinde dağılma olamayacağı görüşündedir. Yanlış fikirler etrafında gelişecek kaynaşmalarınsa ülkenin refahını, demokrasisini, hürriyetini etkileyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle yazara göre yapılması gereken ilk iş eğitimin yeniden

[76] Alemdar Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2017)*, 4. Baskı, Akçağ Yay., C. 1, Ankara 2017, s. 92-93.

temellendirilerek bütün yurttaşların ilkokul seviyesine gelebilmesidir. Yurttaşlar ancak bu seviyeye ulaştığı zaman cumhuriyet rejiminden sağlıklı bir şekilde verim alınabilecektir.

Tarus'un Elazığ yöresinde Hazar Gölü üzerinde yapımına başlanan baraj projesi etrafında gelişen olaylara yer verdiği romanı ***Duru Göl***'de de, Cumhuriyetin ilanından sonraki yaklaşık otuz- kırk yıllık dönemin demokrasi ve hürriyet anlayışına getirdiği eleştirilerle karşılaşmaktayız. Müteahhit Zülküfl Bey'in şantiyeye gelmesiyle çalışmalar dışında akşamları kurulan içki meclislerinde de hız kazanılır. Bir akşam toplantısında Zeynep'le giriştiği tartışmada Zülküfl Bey'in şu sözleri Tarus'un rejimin uygulanışına dair görüşlerini özetlemektedir:

"*Son elli yıl içinde İstanbul, tam yirmi beş yıl, sıkıyönetim altında yaşamış. (...) son elli yıl ikinci meşrutiyet, sonra cumhuriyet dediğimiz demokrasi devrimize rastlıyor. Yani tiranlıkla, ortaçağ usulüyle, istibdatla idare olduğumuz günler değil bunlar.. Türk halkının kanı bahasına satın aldığı hürriyet devri.. Demokrasi dönemi..*" (DG, s. 221)

Konuşmanın başında son sıkı yönetim kararının iki yıl evvel olduğu belirtilir. Tarus romanın sonuna 20/4/1958 tarihini düşer.[77] Bu bilgiden yola çıkarak kastedilen sıkı yönetimin 6-7 Eylül olayları üzerine İstanbul, Ankara ve İzmir'de 7 Eylül 1955-7 Haziran 1956 tarihleri arasında uygulanan sıkı yönetim olduğunu söyleyebiliriz.[78]

Tarus bu cümlelerle Cumhuriyet rejiminin temelinde barınan demokrasi anlayışı ile uygulamaların uyuşmadığına işaret etmek ister. Tarus bir Cumhuriyet aydını olarak rejimi desteklemektedir ancak uygulanış şeklinde var olduğunu düşündüğü yanlışlıkları eserlerinde dile getirmekten de çekinmez. Demokrat Parti başlığı altında cumhuriyet rejiminin yürütülme şekline ve yürütenlere karşı takındığı eleştirel tavrı

[77] Roman 10/8/1959- 10/12/1959 tarihlerinde Vatan gazetesinde yayınlanmış, 1961'de basılmıştır.
[78] Cumhuriyet gazetesi, "*Örfî İdare bitti*", 7 Haziran 1956.

daha detaylı bir şekilde vermeye çalışarak Tarus'un siyasal ve toplumsal sorunlara yönelik düşüncelerini açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktayız.

3.1.3. Bürokrasi

Genellikle bürokrasi, siyasi sistemin kamu yönetimi kolu olarak tanımlanır. Bu anlamda bürokrasi; devlet yönetiminde çeşitli idari görevleri, işleri yerine getirmek için modern hükümetler tarafından yönetilen ve çeşitli kamu kurumlarından oluşan örgütler bütününe verilen addır. Bu bağlamda bürokrasi özel sektörden ziyade kamu sektöründeki yönetimi ifade etmektedir.

Ayrıca bürokrasi, iş bölümü, otorite hiyerarşisi, yazılı kurallar, yazışmaların ve faaliyetlerin dosyalanması, disipline olmuş bir yapı ve resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt biçiminin de adıdır.

Tarus'un eserlerinde ise bürokrasi daha çok olumsuz anlama gelecek şekilde kullanılır. Bu anlamda bürokrasi verimsizlik, işlerin ağır yürümesi, kuralcılık, kırtasiyecilik, sorumluluktan kaçma, otoriteye aşırı bağlılık gibi olumsuz davranışları ve işlemleri kapsamaktadır.

Tarus ***Duru Göl*** adlı romanında bürokrasiyi "gereksiz kırtasiyecilik" işleri olarak görmektedir. Bürokrasi, temiz sicil meraklısı eski kuşağın işi kalıplara dökmesi nedeniyle sorunların çözümü sırasında karşılaşılan bir engeldir. Avrupalılaşmayı yanlış anlayan Tanzimat idarecileri formaliteyi veya Tarus'un deyimiyle "*kırtasiyecilik belasını*" halkın başına, bir yanlıştan mesul tutulma korkusuyla sarar. Osmanlı Devleti'nin icat ettiği anlaşmalar düzülüp imzalama, protokoller çiziktirip onaylama hastalığı Cumhuriyetin ilanından sonra da devam eder.

Yeşilkaya Savcısı romanda, cumhuriyet savcısı; mesleğini icra etmeye başladığı ilk günde hastalığı nedeniyle okuluna devam edemeyen ve yataklara düşen, herkes

tarafından çalışkanlığı ve zeki oluşuyla bilinen küçük Atila'nın haberi ile sarsılır. Atila'nın sağlığı günden güne kötüleşmekte, bir an evvel tedavi için İstanbul'a gitmesi gerekmektedir. Birkaç gün sonra kasabalılar aralarında gereken parayı toplarlar ve Atila'nın babasına teslim ederler. Romanın ilk sayfalarında parayı alarak İstanbul'a doğru yola koyulan Atila ve ailesinden romanın son sayfalarında, yaklaşık bir yıl sonra, haber alınır. Atila iyileşir, İstanbul'da yatılı bir okula girmeye çalışır ancak kırtasiyecilik işleri nedeniyle okula alınmaz. Pek çok okul çeşitli belgeler, kâğıtlar, evraklar ister. Ancak Atila, kâğıtlar olmadan akıllı ve istekli bir çocuk olduğuna kimseyi inandıramaz.

"*Ona inanmıyorlar, kâğıtlara inanıyorlar. Kâğıtları tam olarak düzüp dosyayı dolduran alınıyor okullara… Bundan ötürü çoğu "kâğıt adam" olarak yetişiyor…"* (YS, s. 212)

Akla ve buluşa fırsat vermeyen bu kâğıtçılık anlayışı, ***Duru Göl***'ün başmühendisi Pertev'e göre vakit kaybından başka bir şey değildir. Bir şişe çini mürekkebi ya da iki kurşun kalem için altı parça kâğıt doldurtan ve bu kâğıtlarda beş imza görmeden talebi gerçekleştirmeyen bürokrasi kurallarına sıkı bir şekilde bağlı kalarak hareket etmeyi benimsemiş bu zihniyet, değişen şartlara ve ihtiyaçlara göre hareket etme gücünü sınırlandırmaktadır. Ancak Pertev gibi aydın fikirli daha nice genç mühendis bu zihniyeti Ortaçağ usulü, İslami metot veya Doğu sistemi olarak adlandırmaktadır.

"*Formalitecilik, kâğıtçılık, büyük hırsızların suçlarını örtmek için icat olunmuş. Vurgunu kâğıdın mührüne, dosyanın teline, imzanın perçinine taktın mı, artık işin içinden şeytanlar bile çıkamaz"* (DG, s. 282)

Tarus, bu gereksiz bürokrasinin karşılıklı inançla hallolacağını romanın başında Erdoğan'a söyletir. Yazılan kâğıtların dosyaları şişirmekten başka hiçbir işe yaramadığı görüşündedir.

"*(...) bozuk yönetimin elinde sözde kalkınma hamlesiyle plansızca girişilen bir sulama ve santralleme işinin akla sığmaz bir kırtasiyeciliğe dökülüp çıkmaza saplanmasını dile getirir."*[79]

Kâğıtçılık meselesi Duru Göl'ün sulamaya elverişli olup olmadığı konusunda karara varılmasını da geciktirir. Romanda inşaat işi kâğıt işinden hızlı yürür, farklı görüşler eşliğinde göl suyuyla ilgili mutabakata varılamadan hem barajın hem de barajın yapımından sonra suyun gideceği elektrik santralinin inşasına başlanır. Santralin inşası çok daha önce sonlanır, hatta memurlar iş başı bile yapar. Tarus yapacak işleri olmadığından günlerini içki meclislerinde, eğlencelerde geçiren bu insanları anlatırken tenkit eden ve alaya alan bir dil kullanır. Suyla ilgili karara neden varılamadığını, yıllardır sonu gelmez bir sürecin yaşandığını, kısacası bir şişe suyu çözüp rapor edecek tek uzmanın olmadığını sorgulayanlara yetkili şahsın "*tam tersine, pek çok uzmanımız olduğu için böyle oldu*" şeklinde cevap vermesi sorunu çözüme ulaştıramaz. Her rapor farklı bir sonuç gösterdiği için konuyla ilgili kimse net bir şey söyleyemez ve her kafadan bir ses çıkar. Konuyu aydınlatması gereken kişilere ulaşmak isteyenlerse her seferinde "toplantıdalar" cevabını alır. Sonuç olarak romanda neticelenemeyen bir baraj projesi etrafında sürüklenen insanların hayatlarından kesitler sunulur, roman verilmek istenen mesajın dışına çıkarak son bulur.

Tarus'un bürokrasiyi sadece eğitimli, meslek sahibi üst düzey insanları değil köylüyü bile dolaylı yollardan etkileyebilen gereksiz bir kırtasiyecilik işi olduğunu anlatmak için kaleme aldığı "Bir Alacak İşi"[80] adlı hikâyesi, Kuyucu Osman'ın artık kimse kuyu açtırmadığı için karısının tezgahta işlediği bezleri satarak geçimini sağlama derdi üzerine kurgulanır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra fabrikaların sayılarının da artmasıyla bezler ucuza mal edilmeye başlanır, bu da Kuyucu Osman ve ailesini zor duruma sokar. Köylü, Tarus'un bu hikâyesinde de tıpkı "Orman" adlı uzun hikâyesinde olduğu gibi ekonomik sorunları yönünden ele alınır, sosyal ve bireysel konulara değinilmez.

---

[79] Konur Ertop, "Tarus'un Ardında", *Varlık*, S. 687, Şubat 1967, s. 9.
[80] İlhan Tarus, "Bir Alacak İşi", *Tarus'un Hikâyeleri*, s. 23.

Osman Efendi dükkân dükkân dolaşıp eski günlerdeki itibarını aramakta, bezlerini satmaya çalışmaktadır. Dükkân sahiplerinden yüz bulamayan Osman Efendi çareyi parasını başka türlü çıkarmaya çalışmakta bulur. Eski alacaklılarına birer birer gidip geçmiş hesaplarını kapatacaktır. Ancak Osman Efendi'nin karşılaştığı manzara pek iç açıcı değildir.

"*Sanki herkes, onun zihninde eski hesapların ayaklanmak üzere olduğunu fark etmiş gibi, başını önüne eğmekte ve kendinden sonraki manifaturacının hizasına geçmesini beklemekte..*"[81]

Osman Efendi'nin alacağı, Cihan Manifaturaya sattığı yirmi bezin karşılığı olan on liradır. Dükkân sahibi, Osman Efendi'nin on lira alacağı olduğunu söylemesi üzerine çırağını çağırıp bilanço defterini çıkarmasını ister. Ancak defterde Osman Efendi adına bir hesap bulunamaz. Bunun üzerine işler çirkinleşir, dükkân sahibi parasız kaldığı için kendisinden hacet beklemekle Osman Efendi'yi suçlar. Çırağın da yalan şahitliği ile Osman Efendi dükkândan kovulur. Gördüğü muamele karşısında umutsuzluğa düşen Osman Efendi soluğu arzuhalcide alır. Kuyucu kısaca meseleyi anlatır ve mahkemeye bir arzuhal yazmasını ister. Arzuhalci "*yazalım velakin*" diyerek söze başlar. " *sen bu adamı dava edeceksin. Onun umumi vekili vardır. Mahkemeye vekil gelecek. (...) Kadri Bey. (...) İlk günü gelse iyi gelmez. Gıyap kararı çıkar. Mahkeme talik. (...) gıyap kararına itiraz eder. Yine gelmez. Hastayım der, rapor gönderir. Mahkeme yine talik. Harç, masraf, gıyap muamelesi. (...) Raporun müddetini beklersin. Gelir. Borcum yoktur der. Yargıç şahit ister. Harcını, davetiyesini yatıracaksın. Talik edilecek…"*

Uzayıp gidecek olan bu süreç Osman Efendi'nin aklına yatmaz. "*Karar verdin mi?*" diye soran arzuhalciye son sözü "*talik*" olur. Ve hikâye bu şekilde sonlanır. Hikâyede 'talik' kelimesi bürokrasinin işleri uzatan ve zorlaştıran katı kurallarının bir sembolü olarak dokuz kez tekrarlanır.

[81] *Age.,* s. 26.

Şerif Mardin de bürokrasinin Türkiye'deki karşılığının kırtasiyecilik olduğunu şu şekilde belirtir:

"*(...) başvurusunun yasalara uygunluğu sınanır, imzalar sıralanır, herkes sorumluluğu başkasına atar, damgalar vurulur, defterlere kayıtlar geçilir, yurttaşın işi uzar.*"[82]

Alıntıda değinilen yurttaşın işinin uzaması meselesi Tarus'un yukarıda bahsini ettiğimiz "Bir Alacak İşi" hikâyesinde yerilir ve sonucunda yurttaşın işi hallolamaz.

Diğer roman ve hikâyelerinde olduğu gibi ***Samanpazarı*** romanında da yüksek tabakadan memur ve bürokratların bulunduğu bir ortam meydana getiren yazar, bu sayede çeşitli meselelerdeki fikirlerini beyan etme fırsatını bulur. Bu fikirlerden biri de kırtasiyecilik meselesi üzerinedir. Tarus ***Samanpazarı***'nın küçük bir bölümünde de bu meseleye değinmeyi ihmal etmez.

Hastalığı nedeniyle doktoru tarafından mekân değişikliği önerilen Kadriye annesi Huriye Hanım'la beraber yüksek kesimden insanların yerleşim yeri olan Yenişehir'e taşınır. Ağabeyinin nişanlısı Seher de Yenişehirlidir. Mutaassıp bir ailenin çocuğu olarak küçük bir kasabada büyüyen Kadriye için bu yeni mekân yeni insanlar anlamına gelmektedir. Seher'in de teşviki ile yeni insanlarla tanışma fırsatı bulan Kadriye bir süre sonra kendisini daha önce ayıpladığı içki meclislerinde, kadınlı erkekli eğlencelerde bulur. Kadriye bu meclislerden birinde tanıştığı Profesörle muhabbeti sırasında sözü yine aynı mecliste bulunan ancak bir köşeye sinmiş müsteşara getirir. Onun bu hâli Kadriye'de kendisine karşı bir merak uyandırmıştır. Profesör müsteşarla ilgili şöyle söyler: "*Kırtasiyecilik yok olsaydı ortadan, bu yaratıp getirir, dairesinin sırtına geçirirdi. Hem de demir bir yelek gibi…*"

Buradaki demir yelek benzetmesi bürokrasinin aşılamaz katmanlarına yapılmış bir göndermedir. Kadriye, böyle Avrupai bir adamın kırtasiyecilik gibi Doğu'ya ait bir

[82] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, s. 204.

unsuru bu derece benimsemesine şaşırır. Profesör Kadriye'nin şaşkın bakışları altında şöyle devam eder:

"*İki satırlık bir kâğıdı dört kere çizmeden imzalamaz. Bir vatandaşın dileğine (olur efendim, işiniz yapılacaktır efendim) diye bir yazı görsün… Ne yapar eder, bozar o işi. Dairesinin neşriyatından olan bir kitabı satın alacak oldum… Tam üç gün iki genç asistanım, kan ter içinde muamele takip etti*."[83]

3.1.4. Batılılaşma Düşüncesi

"*Batıcılık nedir*?" sorusuna Şerif Mardin "*Osmanlı imparatorluğunda başlayıp cumhuriyet Türkiye'sinde yeni boyutlar kazanan Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım*" şeklinde cevaplandırıyor ve ekliyor *"Ancak sözcüğün kendisi daha çok batıyı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır*."[84]

Bu kullanımın, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Batı'yla kurulan ilişkilerin sonucunda halka hizmet ihmal edilerek sadece yüksek zümrenin refahına hizmet olarak değerlendirilmesi ve toplumun içinden kaynaklanan bir etki-tepki mekanizması olarak temeli sallanan, asıl maksadı unutulan bir düşünce şeklinde kalmasına neden olur. Ayrıca Batıcılığın tam manasıyla kavranamamasında iptidai zihniyet için mümkün olamayan hemen hemen hiç bir şeyin olmamasını da ekleyebiliriz. İptidai olan ve Avrupalı olmayan diğer cemiyetlerle garp medeniyeti mensupları arasındaki fark bu zihniyetten kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın son yüz yıllının değerlendirmesinde, atılan adımlarda, başarısızlığın kabul edilememesinde bu zihniyetin izlerini sürmek zor değildir.

Cumhuriyetin ilanından önce garpçılık fikri dini bağnazlığa karşı medeni ihtiyaçların artmasından kaynaklanarak doğmuş bir terakki olarak görülürken, Millî

[83] İlhan Tarus, *Samanpazarı*, Tefrika No. 36
[84] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, 26. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2018, s. 9.

Mücadele yıllarında ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında garpçılığın, ekonomik ihtiyaçların zaruri bir çözümü haline geldiğini görmekteyiz.

Öncesinde Batılılaşma güçlülük ile bir tutulurken inkılâplar döneminde müspet bilimin temsili haline gelerek ilerleme ile bir görülmeye başlanır. Müspet bilimler ile ilerlemenin sonucu olan sanayileşme, ekonomik ihtiyaçların çözümü olarak Tarus'un ***Uzun Atlama*** adlı röportaj romanın konusunu oluşturur.

1924 yılında temelleri atılmaya başlanan şeker fabrikalarının sayısı 1936 yılına gelindiğinde dörde çıkar. 1951-1956 yılları arasında bu fabrikalara on bir tane daha eklenir ve fabrikaların sayısı on beşe ulaşır. 1956 yılında (kitabın basım tarihi 1957) iki aylık bir süreç içerisinde bu on beş fabrikayı dolaşan Tarus, ilgi ile karşılanır, gittiği her fabrikadan memnun bir şekilde ayrılır. Her fabrika için ayrı başlık açan Tarus, bu başlıklandırmayı yaparken fabrikaların kuruluş tarihlerine göre bir sıralamaya gitmediği gibi, ilk başlığı olan Adapazarı'nda "diğer fabrikalarda da olduğu gibi" ibaresinden fabrikalara gezdiği sırayla da yer vermediğini anlıyoruz.

Medenileşme yolunda atılan adımların bir ayağı olan şeker fabrikalarını anlattığı ***Uzun Atlama*** eserinde Tarus, her ne kadar realist bakış açısına bağlı kalarak sadece gözlemlerine yer vermeye çalışsa da kimi zaman gördükleri karşısında duyduğu hislerin bir ürünü olarak abartıya kaçan sözleri, yer yer objektiflikten uzaklaşmasına ve okur üzerindeki gerçeklik hissinin kaybolmasına sebep olur. Kendisi de bu durumun farkında olacak ki eserin bir yerinde *"... ama hayalimden belki mübalağa katarım da, gerçekten ayrı düşerim korkusuyla vazgeçiyorum."* şeklinde bir yorumda bulunur.

Yazarın eserlerinde sıkça kullandığı Avrupa kafası terimiyle kastettiği ülkelerin - bir asır öndeki Almanya, İsviçre, Hollanda, Fransızların- makine teknolojileri örnek alınması gereken unsurlardır. Tarus haklı olarak Avrupa denilince bir kıta değil bir medeniyet anlamaktadır. Bu da Tarus'un Batılılaşmaya olan bakış açısını bize vermektedir. Batı, düşünce tarzı ve teknolojisi gereği bizden çok öndedir. Onlara

yetişebilmek için geçtikleri yollar hızlıca kat edilmelidir. Bu hıza ulaşabilmek için atılması gereken ilk adım eğitim olur. Yurdun her yerinde modern metotlarla eğitim görmüş, Avrupa kafasını tam manasıyla anlamış yeni bireyler yetiştirilmeli ve bu bireyler ülkenin kalkınması için gerekli olan millî ekonomi hareketinin bir parçası haline getirilmelidir. Çünkü Tarus'a göre Osmanlıca düşünce, Osmanlı anlayışı ve ahlakı ile Batılı arabayı yürütmek ancak bir zaman için mümkün olabilir.

Yine de memleket meselelerine çözüm üretecek yeni aydın tipi için yalnızca Avrupa kafasını anlamak yeterli değildir. Tarus'un da cevabının bulunduğu bir soruşturmada kendisine yöneltilen "*Bir zamanlar Yahya Kemal 'Mektepten memlekete dönelim' demişti. Sizce bu söz, bugün hakla bir önem taşıyor mu?"* sorusuna vermiş olduğu kısa cevapta Tarus'un yeni aydın tipinden beklentilerini ve Batı karşısında takınılan tavrın ülke gerçekleriyle ne derece uyuştuğu hakkındaki düşüncelerinin özetini buluyoruz.[85] Tarus'a göre Batı ile aramızdaki mesafeyi kapatmak okumuş insanla okumamış insan arasındaki sentezi gerçekleştirebilmeye bağlıdır. Okumuş insanın memleket gerçeklerinden uzak, okulda edindiği bilgilerle sorunlara parça parça çözümler aradığını ve bu nedenle çabalardan netice alınamadığı düşüncesindedir. Öğrenimini Batı uygarlığının koşullarında yapmış aydınlarsa, Türk toplumunun hayatını ayrıntılı bir şekilde görememektedirler. Görseler bile okul yapılı kafalardan ayrılmaya yürekleri el vermemektedir.

Yeşilkaya Savcısı adlı romanında yazar öğrenimini Batı uygarlığı koşullarında gerçekleştirmiş ancak bildiklerini ülke gerçeklerine uyuşturamayan bir tip olarak yargıç yardımcısı Atalay Berkan'ı sunar. Atalay Berkan İstanbul Hukuk Fakültesinden diplomasını aldıktan sonra yurt dışında doktora yapmış, Türkiye'yi ve Türkiye'nin gerçeklerini unutmuş, kısacası Avrupalı olmuş, kendi insanına yabancılaşmış bir aydındır. Yerli hukuk tahsilinin uydurma olduğunu iddia ederek Avrupa'da gördüğü modern infaz usullerini Yeşilkaya'da uygulamaya çalışır ancak başarılı olamaz. Büyük paralar harcanarak, vakit israf edilerek yüksek dereceli hukukçu, mühendis, kimyager ve daha nicesini yetiştirmekte izlenen yanlış yollar

[85] İlhan Tarus, "Soruşturmamıza Karşılık", *Türk Dili,* S. 145-156, s. 182.

Atalay Berkan'ın şahsında belirir. İzlenen yollardaki yanlışlığı Tarus anlatıcı-kahramana şöyle açıklatır:

"*Batı medeniyeti, ilkokul medeniyeti üzerine kurulmuştur. O temel çürük ve yarım kaldıkça, üstüne kurulacak bütün katlar, göstermelik, süs, karagözvari kalmağa mahkûmdurlar…"* (YS, s. 169)

Tarus'un başka eserlerinde ve yazılarında da değindiği ilkokul öğreniminin önemini ve ülkedeki okur yazar sayısının azlığını Yeşilkaya Savcısı'nın ağzından bir kez daha belirtilir. Tarus okur-yazar sayısının yüzde yirmiyi aşmadığı bir memlekette yüksek öğrenimin sağlayacağı faydaların sathi kalacağı görüşündedir. Atalay Berkan gibi Avrupa'da tahsil görmüş gençler Batı medeniyetinin tüm unsurlarını olduğu gibi memlekete giydirmek gayesindedirler. Ancak Batı medeniyetinin unsurları ile ülke realitesinin uyuşmadığı gerçeğini kabul etmemektedirler. Romanın başkişisi ve anlatıcısı Yeşilkaya savcısı bu gerçeğin farkında bir cumhuriyet aydınıdır. Kasabaya yolculuğu sırasında kendisine eşlik eden iki kasabalıyla girdiği diyaloglarda bu farkındalığı bulmak mümkündür. Savcıya veya Tarus'a göre okullarda memleketin dertlerini okutmazlar. Okullarda pek çok şey öğretilmekte ancak memleketin dertleri öğretilmemektedir. Çünkü okutanlar da bu dertlerden habersizdir. Ortalama bilgilerle, tüm dünya insanlarının dertleri aynıymış gibi tüm dünya okullarında aynı şeyler öğretilmektedir.

"*(...) bizim elimizde Dünyanın ilacı var. Ama şehirlinin aklının erdiği bellediği, bildiği ilaçlar bunlar… Bakalım içerdeki dertlere yararlı mı? Belki de değil."* (YS, s. 169)

Bilinçli ve idealist bir aydın tipi olarak savcı, kasabanın, köyün derdini şehirli ilaçlara uydurmak isteyenlere karşı farklı bir duruş sergileyecektir. O ilk olarak memleketin derdini iyice kavramak, tüm yönleriyle ele almak için çalışacaktır. Ayrıca şehirli- taşralı çaprazının ortadan kalkmadığı sürece kurtuluş yolunun bulunamayacağına inanır.

Tarus'a göre köylü yazarların durumu yukarıda bahsettiğimiz okul yapılı kafalara sahip Atalay Berkan gibi yeni aydın tipinden daha iyidir. Çünkü köylü yazarlar sadece gördükleri ve bildiklerini kâğıda aktarırlar. Bütün sorun senteze varabilmektir. Batılı anlayışa göre kafa ürünü çıkarmak bu sentezi gerçekleştirebilme gücüne bağlıdır. Yeşilkaya'nın yeni savcısının gayesi bu sentezi sağlayabilmektir.

Özetle yazara göre, Batılı arabayı yürütebilmek için yazarın deyişi ile Avrupa kafasını tam manasıyla anlamış bireyler yetiştirmek Batı'yla aramızdaki mesafeyi kapatmanın ilk adımıdır. İkinci adım ise Avrupa kafasını anlamış aydınların fikirleri ile köy insanının fikirlerini aynı paydada toplayabilmektir.

Batılı arabayı yürütmek maksadıyla bir araya gelen ve büyük bir aile olan şeker fabrikaları çalışanları yapılmaya çalışılan büyük devrimin ayrı ayrı mihenk taşlarıdır. ***Uzun Atlama*** romanın tamamına ekonomiye dayalı bir garpçılık düşüncesi hâkimdir. Garbın ilmini ve bilimini alarak kendi pancarını yetiştirip şeker elde eden, ekonomik özgürlüğünü sağlamakla kalmayıp sosyal ve kültürel birer mecra olma yolunda emin adımlarla ilerleyen şeker fabrikalarının diğer üretim alanlarına da örnek olması maksadıyla romanın kaleme alındığı ortadadır.

Uzun Atlama "Bir Endüstrileşmenin Romanı" 1957 yılında Tarus'un dördüncü romanı olarak yayınlanır. Röportaj-roman özelliği göstermesi nedeniyle gerçekliğe bağlı kalınarak inkılapçılık düşüncesi ışığında hazırlanan roman, dönemin ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerini refahın simgesi olarak gösterilen şeker ile izah eder.

"Kasaba pazarında mahsulünü satan köylü evvela tuzunu, gazını, basmasını alır, şekeri en sona bırakırdı. Ancak parası artarsa şekere yanaşabilirdi." (UA, s. v)

İlhan Tarus'un romanın ilk sayfasında belirttiği bu sözler, şekerin zenginliğin simgesi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Romanın yazılış tarihinden önce halk için bir lüks sayılan şeker bir müddet sonra her hanenin sofrasında kendisine yer bularak lüks

olmaktan çıkar, ülke ekonomisine sağladığı katkı nedeniyle üretimine ayrıca önem verilir. Tüm bunların 5-6 yıl gibi kısa bir süre zarfında gerçekleşmesi nedeniyle Tarus eserine ***Uzun Atlama*** ismini uygun bulur.

Batılı düşünce sisteminin temelinde yatan akılcılığın, bundan önceki nesillerde ders kitaplarında, gündelik gazetelerde ve kahve konuşmalarında sıkışıp kaldığını, tecrübe edilemediğini belirten yazar, akılcılığın memleketimizde ilk defa şeker fabrikaları sayesinde benimsenerek tecrübe edildiğini yazar. İlimde eksik olduğumuz gibi tenkitten de yoksun oluşumuz ve bilmeyi inanmakla bir tutuşumuz beyaz kâğıtla olan münasebetimizi sınırlı kılar. Tarus da akılcı düşünebilme kabiliyetinden yoksun oluşumuzun ve endüstride bu kadar geri kalışımızın sebebini bildiğimizi, gördüğümüzü beyaz kâğıda geçirmekteki aczimize bağlar. Bu nedenle eserinde yer verdiği fabrikaların kayıt defterlerini özenle inceler ve bu defterlere büyük hayranlık duyar. Defterlerde yer alan pek çok bilgiyi okurla da paylaşır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi yazar, ***Uzun Atlama*** adlı eserini yarının endüstri kuruluşlarına örnek olabilecek bir kimlik kazanan şeker fabrikalarını anlatmak maksadıyla kaleme alır. Ancak fabrikaların çoğu meydana gelişlerini safha safha belirtecek, tarihe mal edecek belgelerden yoksundur. Bunun sebebinin alçak gönüllü bir millet olduğumuz için yaptıklarımızla övünmeyi sevmediğimizden kaynaklandığı şeklinde açıklanır. Tarus, bu durumun yol açtığı sosyal ve iktisadi tarih eksikliğinin, eserlerimizin tarihçesini gelecek nesillere aktarmayı engellediğini, hâlbuki Avrupa'nın eciş bücüş anıtının bile tarihçesini ilk temel kazma sesinden itibaren kaydettiğini belirtir.

Tarus, bir istisna olarak belirttiği Susurluk Şeker Fabrikası müdürünün tarih dosyası olarak adlandırdığı dosya içerisindeki tüm bilgileri, okuruna büyük bir sevinç içerisinde detaylı şekilde aktarır. Bir diğer istisna fabrika ise Turhal Şeker Fabrikası'dır. Fabrika müdürü iki parmak kalınlığında bir defter çıkararak memleketin on beş fabrikasında otuz yıldan beri alınan neticelerin bu defterin içinde olduğunu belirtir. Bu sayede nerede ne zaman hangi fevkalade olayın meydana geldiğini, ne netice alındığını hemen söyleyebileceği gibi yirmi yıl sonra Türkiye'de kaç şeker fabrikası kurulacak, ne kadar pancar ekilip ne kadar miktar şeker

alınacağını da bu defterlere bakarak ön görebileceğini söyler. Fabrikalarla ilgili bilgilerin yer aldığı bu kayıt dosyaları veya defterleri sayesinde gördüğümüzü, bildiğimizi diğer nesillere aktarabilme maksadı da gerçekleşir.

Tarus ***Duru Göl***'de de defterlerin yukarıda belirttiğimiz önemini vurgulayacak bir kurgu hazırlar. Makinelerin bir kısmı arızalanır ve tamir edilemez. Bunu duyan Zeynep makinelerden anladığını ileri sürer. Israrlarına dayanamayan eşi Cebbar, Zeynep'i meraklı gözler eşliğinde makine dairesine götürür. İçeriye girer girmez Zeynep'in ilk sorduğu şey işletme defteri olur. Ancak defter hiç tutulmamış bu nedenle makineler bozulmuştur.

Tarus'un kayıt tutmaya, gördüklerimizi kâğıda geçirmeye verdiği önem Zeynep'in şu cümleleriyle bir daha tekrarlanmış olur:

"İşletme defterlerine motorlarınızın künyelerini işlerseniz onlar size teslim olmuş sayılırlar… Şu işletme defterlerinin ihmal edilmesi yüzünden memlekette motorların yarısı, belki de daha çoğu, ömrünün baharında ölüp gidiyor." (DG, s. 249)

Tarus'un ilerlemenin bir basamağı olarak gördüğü kitaplar pek çok eserinde kendisine yer bulur. Sadece şeker fabrikalarını anlattığı eseri ***Uzun Atlama***'da bile on altı defa geçen kitap kelimesinin yanı sıra kitaplık, kütüphane, hikâye, roman terimlerinin de sıkça kullanıldığı göze çarpmaktadır. Ekonomiden, fabrikalardan bahsedilen bir romanda bu kelimelerin sıkça tekrar edilmesi ilginçtir.

Tarus'un her fabrikada dikkatini çeken ilk şey kitaplıklar olur. Bu kitaplıklarda büyük şehirlerde bile ancak detaylı aramalar sonucu ulaşılabilecek pek çok kitap, dergi ve gazetenin bulunması yazarımızı hayrete düşürür. Türk milletinin okutulması ve medeni insanlar gibi rahat yaşamaya sevk edilebilmesi, devletin fakir bütçesiyle mümkün değildir. Tarus'a göre ancak iktisadi refaha kavuşmuş bir millet, kültür nimetlerine de erişebilmektedir. Bunu başarabilmenin yolu ise Batı milletlerinin iki asır önce geçtiği bu sarp yollardan geçme zaruretidir. Böylece şeker, toplumsal

sorumluluğun yanında bir memleket meselesi haline geliyor ve millî bir davaya dönüşüyor.

Tarus Batılılaşma ile medenileşmeyi bir görmektedir. Bunu daha iyi izah etmek için aynı yıllarda yazılmış başka bir hikâye ile Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanını karşılaştırmaya çalışacağız.

Uzun Atlama romanı 1957 yılında ilk baskısını yapar. Yazarımız 1956 yılının şubat-mart aylarında bu görev için yola koyulmuştur. Aziz Nesin'in bundan bir yıl önce 1955 yılında yayınlanan "Medeniyetin Yedek Parçası"[86] adlı hikâyesi konusu itibariyle araştırmamıza dahil olur. Tarus'un "*makine medeniyeti*"[87] diye tabir ettiği şeker fabrikaları karşısındaki tutumu ile Aziz Nesin'in makinelere bakışı arasındaki fark eserlerde işlenen yılların birbirine yakınlığı nedeniyle dikkat çekicidir. *"...lüzumsuz tek saatlik işe yer vermeyen bu koca makine, nasıl bir mucizeli çark marifetiyle dönüyordu?"* (UA, s. 138) İlhan Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanındaki bu mucizeli çark, Aziz Nesin'in "Medeniyetin Yedek Parçası" hikâyesinde ise köylünün başına çöken bir kabus olarak tanımlanır.

Hayvan gücüne dayanan eski köy medeniyetinden çağdaş makine medeniyetine geçişi anlatan hikâye, seksen dönüm tarlasını iki öküzü ile süren Hamit Ağa'nın; oğlunun, kızının, damadının ve eşinin ısrarlarına daha fazla direnemeyip halkın "*demirgırat*" dediği Demokrat Parti'nin köylüyü kalkındırmak için giriştiği büyük sanayi hamlesi olarak tanımlanan Donatım Kurumu'ndan bir traktör almaya ikna olması ile başlar. *"(...) Bak, 1955 yılındayız baba, yirminci yüzyıl bu anlamadın mı?)*", *"(...) makine asrındaymışız. Öküzle çift sürmek ayıpmış bu zamanda (...)"* (UA, s. 234) Hamit Ağa'yı ikna etmek için ailesinin kullandığı bu cümlelerin benzerleri Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanında da geçer.

---

[86] Aziz Nesin, "Medeniyetin Yedek Parçası", Haz. Mehmet Kaplan, *Hikaye Tahlilleri*, 17. Baskı, Dergah Yay., İstanbul 2012, s. 233.

[87] İlhan Tarus, bu tabiri sadece Uzun Atlama romanında kullanmamış, Duru Göl romanında asansör için de "*Makine medeniyetinin bir yüce eseri"* demiştir.

"orada pancar hammaddesinin şeker ürününe dönüşümü gibi, insan hünerinin bir şaheseri meydana getiriliyor artık. Orada köylüler yirminci yüzyılın manasını anlamaya başlıyorlar demektir. Orada bugünden itibaren makine mucizesinin insanoğlunu fikren kalkındıran, manen zenginleştiren, maddeten yükselten eserleri doğacak." (UA, s. XXI)

Tarus makine medeniyetini insan hünerinin bir şaheseri şeker fabrikalarını da yirminci "*yüz yıl anıtı"* olarak tanımlarken Aziz Nesin makine medeniyeti için "*gul yapısı, gâvur icadı, gâvur ölüsü traktör"* tabirlerini kullanmayı tercih eder.

Hikâyenin gelişme kısmında arızalanan traktör için yedek parça bulma telaşı başlar. Bu sırada Hamit Ağa'nın deyimiyle "*pul kadar parça için leş gibi yatan, fil kadar traktör*"ün borcunun ödenmesi meselesi de vardır. Hem borcunu ödeyebilmek hem de onarımını karşılayabilmek için önce sağdan soldan borç isteyen Hamit Ağa, son olarak çareyi tarlayı satmada bulur. Bir türlü yedek parçası bulunamayan traktör için Hamit Ağa şöyle der:

"*Vidası düşer, beş yüz lira… parmak kadar parça bin lira… cıvatası laçka olur, bin lira…Yedek parçası bulunmazmış… Orasına yama burasına yama o canım traktör döndü mü benim şalvarıma*"[88]

Bu durum sadece Hamit Ağa'nın traktörü için geçerli değildir. Hikâyede geçen *"Herkeslerin tarlalarında bir traktör leşi yatıyor."* [89] cümlesi sorunun umumi olduğunu gösterir.

Tarımda makineleşme, Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmesiyle birlikte, 1948 yılından itibaren hızlanır. 1950 yılında on bin civarında olan traktör sayısı 1957 yılında kırk dört bine ulaşır. Ancak hükümetin traktör ithali ve dağıtımına ilişkin

[88] Aziz Nesin, *Medeniyetin Yedek Parçası*, s. 235.
[89] *Age*., s. 236.

herhangi bir planı olmadığı, ülkeye sayısız marka traktör girdiği ve bunun ciddi bakım/onarım ve yedek parça sorunları yarattığı ortaya çıkar.[90]

Aziz Nesin'in politik ve sosyal tenkitin zirvesine ulaştığı kısım ise Hamit Ağa'nın, köye gelen Demokrat Parti mebusu ile arasında geçen konuşmayı kahvedekilere aktardığı şu kısımdır:

"Medeniyet memlekata demirnen girermiş, dedi. İyi hoş, diyorsun ama bu medeniyeti memlekete getirdiniz, hani bunun yedek parçası, dedim. Gel bizim tarlaya da gör, medeniyet parça parça oldu, leş gibi yatıyor ortalıkta, dedim."[91]

Bozulunca nasıl onarılacağı düşünülmeden ve köylü makineye göre eğitilmeden altyapısız olarak atılan bu adımın sonucunda Hamit Ağa gibi pek çok köylü mağdur olur. Satacak bir şeyi kalmayan Hamit Ağa eline balyozu alır ve traktörü *"...al sana yirminci yüzyıl…*", *al bu da sana medeniyet...", al bu da senin efendime diyeyim yedek parçan*" diyerek paramparça eder.

Benzer bir yedek parça sorununa Tarus da Kayseri Şeker Fabrikası'nda şahit olur. Ancak burada yaşananlar "Medeniyetin Yedek Parçası" hikâyesinde anlatılanlardan oldukça farklıdır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ında misafirhanenin şeref dairesinde istirahatta olduğu bir akşam, Kayseri Şeker Fabrikası mühendisleri, müdürleri, ustaları, işçileri büyük bir felaket haberiyle yataklarından kaldırılırlar. Difüzyon kazanlarının fabrikanın en büyük tesisi olduğu bilgisini verdikten sonra Tarus, bu kazanların fabrika faaliyetinin kökünden durmaması için iki adet olduğu bilgisini de verir. Kazanlardan birinin difüzyon mili ortasından ikiye bölünür ve hemen yerine yedeğinin yerleştirilmesi gerekir. Atölyeleri mükemmel olan Eskişehir Fabrikası'na

[90] Feridun Cemil Özcan,"Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*; Haz. Mete Kaan Kaynar, 1.Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 49.
[91] Aziz Nesin, *Age*., s. 237.

telefon edilir ve yirmi dört saat sonra koca milin en hızlı vasıta ile yola çıkacağı cevabı gelir. Ancak kıvrak zekalı bir ustanın şehirde hurda yığını içinde bir mil gördüğünün hatırına gelmesi ile hurdacının evi bulunur ve gece yarısı dükkân açtırılır, birkaç çırak ile yapılan on dakikalık arama sonucu mil bulunur ve fabrikaya getirilir. Yarım saat içinde mil yerine takılır ve fabrika tam verimle işlemeye devam eder. Eskişehir'den gelen parça ise depoya kaldırılır.

Cumhurbaşkanı elbette gürültüyü duyar ve sebebini hemen öğrenir. Tepkisi ise şöyle olur:

"(…) *bu bir muazzam cihazdır. Her zaman arıza olabilir. Yeter ki zamanında ve iyi şekilde tamiri imkânları bulunabilsin!"* (UA, s. 148)

Bu noktada şu soru akıllara gelmektedir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın vurgusunu yaptığı tamir imkânları Tarus'un romanında hemen bulunabilirken, Aziz Nesin'in hikâyesinde neden bulunamaz?

Tarus iki defa Türk Dil Kurumuna üyelik için başvurur ancak ikisinde de başvurusu Demokrat Parti'ye olan yakınlığı nedeniyle reddedilir. Mustafa Şerif Onaran Tarus'un barajları anlattığı eserinde meşruluğunu kaybetmiş bir iktidarı övmesi nedeniyle üyeliğinin kabul edilmediğini belirtir.

Demokrat Parti'nin yarı resmi organı niteliğini taşıyan ve 27 Mayıs 1960 tarihine kadar yayın hayatına devam eden Zafer gazetesinde "Tekzip Bekliyoruz"[92] başlıklı yazısında S. Örs, başka bir sayıda yayınlanmış Türk Dil Kurumu hakkındaki yazısına karşılık veren bir okurdan açıklama beklemektedir. Okur, kurum üyeliğine kabul edilmeyen sanatçının, kendisini ileri aydın sanmasından dolayı kabul edilmediğini belirtir. Yazı boyunca okurun ve sanatçının adı zikredilmemiş olsa da biz *"Şeker fabrikalarını öven kitap yazmıştır.*" ibaresinden kastedilen sanatçının İlhan Tarus olduğunu anlıyoruz. S. Örs, cevap veren okur için " *(Şeker fabrikalarını öven kitap*

[92] S.Örs, "Tekzip Bekliyoruz", *Zafer gazetesi*, 28 Nisan 1964.

yazmıştır!) İthamı ve gerekçesi altında sanatçının üyelikten uzaklaştırılmış olduğu iddiasına karşılık vermemiştir. Şeker fabrikaları gibi kıvanç, sevinç yaratmaktan başka suçu olmayan bir ekonomi abidesini övmenin,tıpkı bir vatan ihaneti gibi, Dil Kurumuna girmeyi imkânsız kılan bir hata teşkil etmesi sebebini açıklamamıştır."[93] şeklinde yazmıştır. Burada bir dipnot olarak aynı tarihlerde İlhan Tarus'un ***1980 Yılındayız*** romanının *Zafer* gazetesinde tefrika edildiğini belirtmeliyiz.

Özetle İlhan Tarus, Mustafa Şerif Onaran'a göre barajlardan bahseden ***Duru Göl*** romanı, S. Örs'e göre ise şeker fabrikalarından bahseden ***Uzun Atlama*** romanı nedeniyle Demokrat Parti yanlısı bir tutum sergiler ve Türk Dil Kurumu üyeliğine kabul edilmez. Bu durum ***Uzun Atlama*** romanı ile "Medeniyetin Yedek Parçası" adlı hikâye arasındaki bakış açısı farkını da açıklar. Sadece Hamit Ağa'nın Demokrat Parti mebusu ile arasında geçen konuşmaya bakarak Aziz Nesin'in siyasi tutumu hakkında bilgi edinmek mümkündür. ***Uzun Atlama*** romanının Demokrat Parti'yi öven bir duruş sergilendiğini kanıtlayan cümlelerini "Demokrat Parti Dönemi" başlığı altında ayrıca irdeleyeceğiz.

Sonuç olarak batılılaşmaya ve batılılaşmanın getirdiği medeniyet kavramı karşısında sergilenen tutum ile siyasi tutum arasında paralellik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda da bahsini açmış olduğumuz Tarus'un gerçekliğe bağlı kalarak sadece gözlemlerine yer vermeye çalıştığı satırlarında kimi zaman abartıya kaçması ve okur üzerindeki inandırıcılığını kaybetmesi, bu siyasi tutumunun bir sonucu olabilir.

3.1.5. Cumhuriyet İnkılapları

Milliyet kavramı, asrımız toplumlarının gelişim çizgisine bakıldığında genel bir tanım yapma imkânını ortadan kaldırır. Her topluma özgü bir tanımı olan milliyet kavramı Fransa'da kültür ve vatan, İngiltere'de iktisat ve coğrafya anlamlarını

[93] *Agm*.

içerirken Almanya'da bir ırkın kapsayıcısıdır. Osmanlı imparatorluğunun çeşitli etnik, dil ve din gruplarından oluştuğu için bu kavrama yaklaşması mümkün değildir. Mücadele yıllarına gelindiğinde ise milliyet, daha çok emperyalist güçlere karşı direniş göstererek kendi millî varlığını arama yoluna denmektedir. Bu tanım aynı anda hem milliyetçi hem de garpçı olma fikrinin önünü tıkayan en büyük engeldir.

Millî Mücadele'den önceki garpçılık ve milliyetçilik fikirleri Osmanlılık fikrinin temelleri üzerine inşa edilmiş, aynı potada eritilemeyen ancak eş zamanlı olarak devam etme zorunluluğuna sahip iki kavramdır. Cumhuriyetin ilanı ile bu kavramların kangren olmuş temeli yıkılır ve milliyet-medeniyet prensipleri üzerine inkılaplar oturtulur. Tarus, inkılap teriminin tanımını şu şekilde yapar:

"*Her şeyin Vatan toprakları uğrunda feda edilmesi veya kurban sayılması tezini, büyük ölçüde değiştirip onararak, her şeyin vatan ve millet hedefine çevrilmesi ilkesini benimseyen çağ, Cumhuriyet çağıdır. Bu büyük değişmeye geniş çizgileriyle "inkılaplarımız" adını veriyoruz. Yaratıcısının da büyük ve ebedi Atatürk olduğunu biliyoruz.*" (UA, s. xiv)

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Osmanlı devletinde halktan önce hanedanın refahı önem arz eder. Çünkü hanedanın varlığı vatan toprağının simgesidir ve Osmanlı toprakları içerisinde yaşayan herkes gerektiğinde vatan için canını feda etmelidir. Bu görüşün değişmesi için yönetim mekanizmasının kökünden değişmesi gerekir. Ancak halkın refahı için yalnızca saltanatı kaldırmak yeterli değildir. Rejim değişikliği sonrasında yapılan yeni uygulamalarda öncelikli maksat halkın refahı ve medenileşme olur. Medenileşme yolunda atılan hemen hemen her adımın yansımasını Tarus'un eserlerinde bulmak mümkündür. Bunlardan biri de millî ekonomi hareketidir. Milliyet-medeniyet kavramlarının ilkinden doğan millî ekonomi hareketi devletçilik politikasının da temel prensibini oluşturur. Devlet desteği ile ardı ardına açılan on beş şeker fabrikası benimsenen ilkelerin faaliyete geçirildiğinin ispatıdır. Bu fabrikalar tüm detaylarıyla Tarus'un ***Uzun Atlama*** adlı röportaj-romanında yer alır.

Osmanlı'da iktisadi faaliyet konusundaki hâkim düşünce, üretimi ve verimi arttırmaktan ziyade fethederek sınırlarını genişletip yeni gelir kaynakları elde etmektir. Ancak fetihlerin durması ve toprak kayıplarının başlaması Osmanlı'yı sanayileşme teşebbüsüne zorlar. Başarısız olunan birkaç girişimden sonra Osmanlı bir daha kendisinde aynı cesareti bulamaz. İktisadi kültür eksikliğinin neden olduğu bu durum dış borçların yanı sıra sanayi ve ticaret faaliyetlerinin azınlıkların tekeline bırakılmasına neden olur. Osmanlı ekonomisindeki bu etnik bölünmüşlüğün sonucunda, Türkler daha çok toprağın işlenmesinde tahıl ekimine ve küçük bahçecilik işlerine rağbet ederken Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu ve peşin para sağladığı pek çok mahsulü yetiştirmekten geri kalmışlardır. İş bölümünün etnik olması, iltizamın 19. yüzyılda zenginlik için önemli bir araç olması, teknolojideki gerilik, taşradaki istihdam sorununun sonucu olarak köyden kente göç gibi pek çok sorun; yeni rejimin ilanından hemen sonra ilgilenilmesi gereken başlıca sorunlardır. Etnik cemaate dayalı ekonomi sisteminin ortadan kaldırılmasıyla yerini dolduracak bir sistem ihtiyacı ortaya çıkar. Atatürk'ün bu sahaya getirdiği yenilikler bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olup hem devleti hem de ferdi verimli kılar. Devletçilik ilkesi bu maksatla benimsenir. Sermayesi olmayan halkı denetim altında tutarak ekonomiye katkı sağlamayı amaçlayan devletçilik ilkesi, devletin ve vatandaşın iş birliğinden doğacak millî kalkınmanın temel taşı olur.

Tarus, bu doğrultuda atılmış büyük adımlardan biri olan şeker fabrikalarını öğrenilmemiş rahatlığın ve refahın, kayıplara karışmış teknik medeniyetin, tadılmayan dünya nimetlerinin, boşu boşuna geçirdiğimiz yüzyılların telafisinin kaynağı olarak görür.

Millî kalkınmanın temelinde birlik ve beraberlik vardır. Tarus, ***Uzun Atlama*** romanına uzunca bir giriş yaptıktan sonra yaklaşık iki aylık bir gezi süresi içinde gezdiği on beş şeker fabrikasına dair izlenimlerine on beş ayrı başlık açarak yer verir. Eserin başında tüm bu fabrikaların genel özelliklerine yer verdiği "Başarının Sırları" adlı başlık altında birlik ve beraberliğe atıfta bulunarak fabrikaların başarısının altında yatan sebebin ilk bakışta görülen ciddiyetin arkasındaki samimiyete dayalı iş

arkadaşlığı olduğunu belirtir. Bir endüstri ailesi olarak tanımladığı idareci kadronun birbirini tanıdığını hatta şeker fabrikalarının başlıca dört amiri olan fabrika, ziraat, işletme ve muhasebe müdürlerinin kendi mesleklerinden olmayan idarecileri de tanıdıklarının altını çizer. Yazar, "*Fikir ve Kol Arasında Dayanışma*" adlı alt başlıkta ise bir fabrikayı müdürüyle birlikte gezerken şahit olduğu iki iş gömlekli delikanlının kahkahalarını duymaları üzerine Müdür ile arasında geçen konuşmayı olduğu gibi aktarır.

"... -elektrik mühendisi çok enerjik oğlandır bizim... Daha pek de genç... -hangisi? dedim. -Demin gördük ya boruya asılanlardan biri... -Elektrik mühendisi mi o? -Evet. yeni geldi. Üç ay kadar oluyor. -Ya karşısındaki? - Bir işçi. -İşçi mi? -Niye hayret ettiniz? İşçi ya!" (UA, s. 13)

Tarus bir mühendis ile bir işçinin şakalaşıp bu denli eğlenmesine hayret etse de sonrasında bu durumun ferdin ve milletin çıkarı için aynı maksatla - mümkün olduğu kadar iyi ve mümkün olduğu kadar çok şeker üretmek için- bir araya gelmiş, samimiyet-ciddiyet ahlakı dairesinde birleşmiş insanların oluşturduğu kardeş havasından kaynaklandığına kanaat getirir. Yani millî kalkınmanın temelindeki birlik ve beraberlik düşüncesi her kademedeki fabrika çalışanının bilincine yerleşir, hâl ve hareketlerine de sirayet eder.

İnkılapların temelinde hareket vardır. Çünkü Batı hareketin, Şark ise fatalist anlayışın temsilidir. Fatalist anlayış hareketi kısıtlayan, insanı hımbıllaştıran zihniyetin ürünüdür. Cumhuriyetin ilanı ile Türk toplumu Batı'ya yaklaşır ve bu anlayıştan uzaklaşır. İslamiyet'in çalışmaya teşvik eden tutumu da bu durumu kolaylaştırır. Fabrikalarda birlik ve beraberliğin yanında çok çalışma vurgusu da sık sık göze çarpmaktadır. Gezdiği her fabrikada karınca gibi çalışan insanları uzun uzun tasvir eden Tarus, başarının; birlik ve beraberlik içinde yorulmak nedir bilmeyen insanlardaki çalışma arzusuyla paralel olduğunu belirtir.

Tarus'un hikâyelerinde ve romanlarında Avrupa'da tahsil görmüş kişilerin üzerinde önemle durulur. Bu kişilerin en büyük ortak özelliği çok çalışan, zeki, haddini bilen oldukça naif insanlar olmalarıdır. Ülkenin bu mantıkla yetişmiş bireylerden çok daha fazlasına ihtiyacı olduğunun her fırsatta altını çizer.

3.1.6. Demokrat Parti Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Türkiye'de kalkınma stratejisi ve iktisat politikaları ABD liderliğinde yeniden yapılanan kapitalist dünya ekonomisinin çatısı altında şekillenir. Bu yeniden yapılanma ekonomik yardım planı olan Marshall Planı çerçevesinde dışarıdan gelecek dayatma ve telkinlere açık olmayı gerektirir. Bu açıklık devlet eliyle sanayileşme politikasının terk edilmesine ve özel teşebbüsün desteklenmesine yol açar. Özellikle savaş döneminde yürütülen politikalardan sıkıntı çekmiş orta gelirli ve ücretli kesim dışında, seferberlik nedeniyle iş gücünün tarımdan çekilmesi akabinde ciddi üretim kayıplarının yaşanması en çok köylüyü ve tarımdan geçimini sağlayan küçük kasaba insanını etkiler.

1944-1946 yılları arasında uygulanan Toprak Mahsulleri Vergisi köylünün üzerine yeni bir mali yük getirir ve Demokrat Parti'ye seçim propagandasında sağlam bir malzeme sağlar. Bunun dışında Demokrat Parti tarafından verilen grev hakkı vaadi de işçiler üzerinde etkili olur ve bu sınıfı kendisine yaklaştırır. Demokrat Parti'nin kalkınma ve iktisat politikaları söz konusu kesimlerin ekonomik taleplerini karşılama ve CHP'nin geçmişte uyguladığı politikalara tepki temelinde şekillenir. Demokratlar CHP'yi tarım kesimini ihmal etmek, özel teşebbüsün gelişmesini engellemek, yüksek fiyat ve vergi uygulamaları yönünden eleştirir. 1950'de iktidara geldiklerinde ise tüm bunları ortadan kaldırarak demokratik ve süratli bir kalkınmayı hedeflerler. Kırsal kesime yönelik popülist iktisat politikalarıyla ticarileşme gelişir, düşük düzeyde olan makineleşmenin oranı artar, tarımsal makine ve araç-gereç ithal edilir, ulaşıma elverişli bir yol ağı inşası ve tarımı pazar ekonomisiyle bütünleştirmek gibi uygulamalar tarımsal ihracat gelirlerinde kısa sürede ciddi artışlar sağlar. Kırsal

kesim seçmeninin sayısı da göz önünde bulundurulduğunda atılan adımlar DP için son derece yapıcı sonuçlar doğurur.[94]

Ankara hükümetinin ilk yıllarında benimsediği "halka doğru" hareketi, ilerleyen yıllarda özellikle köylülerin sistem içindeki yerini köklü bir şekilde değişikliğe uğratamaz. Tarus'un da yazılarında savunduğu gibi Cumhuriyet Dönemi bürokratları köylü ile bütünleşemez. Bunu ancak birkaç radikal öğretmen gerçekleştirebilmiştir.

Cumhuriyet idaresine göre, köylüler geri kalmıştır ve ancak yönetmelikler ve tüzüklerle bir bütünleşme olabilecektir. Bu tepeden inme bütünleşme hareketi Osmanlı düşüncesinin benzeridir. Cumhuriyet ideolojisinin benimsetildiği yeni aydın tipi de bu tutumla yetişir; yerel, dinsel ve etnik grupları eski çağlardan kalma gereksiz kalıntılar olarak görür ve reddeder.

Hükümetlerin halk karşısında sergilediği tutumlar kimi zaman övgü kimi zaman yergi şeklinde Tarus'un üç eserinde karşımıza çıkar.

"Batılılaşma Düşüncesi" başlığı altında bahsettiğimiz gibi Tarus Türk Dil Kurumuna başvurur ancak kabul edilmez. Bu reddin sebebi, Mustafa Şerif Onaran'a göre barajlardan bahseden romanı ***Duru Göl***; S. Örs'e göre şeker fabrikalarından bahseden eseri ***Uzun Atlama***'dır. Tarus kendisini savunurken Millî Mücadele'yle ilgili üç romanı olduğunu belirtmiş olsa da Mustafa Şerif Onaran anılarında Tarus'un düşüncede sola, yaşayış şeklinde ise sağa yakın bir tutum sergilediğini yazar. Yine Onaran anılarında Tarus'un Demokrat Parti'yi öven şu sözlerine yer verir:

"*Demokratik düzende en büyük güç halktır, halkın oyudur. Halka kendisini kabul ettiren parti iş yapar. Halkı elinde tutan parti de Demokrat Partidir. Bu ülkede iş yapılsın istiyorsan, bu partiyi tutacaksın*."[95]

---

[94] Feridun Cemil Özcan, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*; Hazırlayan, Mete Kaan Kaynar, s. 40.
[95] Mustafa Şerif Onaran, "İlhan Tarus'la Geçen Günler", s. 3.

Bu sözlerin devamında Onaran, Tarus'un özel söyleşilerinde Demokrat Parti'ye inanmadığını, sol bir yönetimin ülkeyi kurtaracağını söylediğini yazar. Bu sözlerden anlaşılan Tarus'un kafasında tam manasıyla yerleşmiş bir fikir olmadığıdır. Ancak Türk Dil Kurumu üyeliğine kabul edilmemesine neden olduğu belirtilen iki romanı vardır. Biz de araştırmamıza başta ***Duru Göl*** ve ***Uzun Atlama*** olmak üzere Tarus'un eserlerinde Onaran'ın belirttiği bu tutumu ve Demokrat Parti'nin izlerini arayarak başlayacağız.

Tarus 1950'li yılarda Türk Dil Kurumu üyeliğine başvurur ve ret cevabı alır. Demokrat Parti'nin yayın organı olduğu bilinen *Zafer* gazetesinde 1964 yılında ***1980 Yılındayız*** romanı yayınlanır.

1961 yılında yayınlanan ***Duru Göl*** adlı romanı Elazığ yöresinde yapımına başlanan baraj projesi etrafında gelişen olayları anlatmaktadır. Tahir Alangu yazısında Tarus'un Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün dosyalarını inceleme fırsatı bulduğunu ve ***Duru Göl*** romanını bu incelemeler neticesinde kaleme aldığını yazar.[96]

Romanda proje tamamlanamadan son bulsa da Onaran, Tarus'un bu projeyi desteklediğini ve projeye inancının tam olduğunu belirtir. Nitekim, Tarus romanda projeyi şu şekilde tanımlar:

"*(...) Türkiye için çok yeni, pek orijinal, o ölçüde de tehlikeli girişme idi. (...) konusu ve proje inceliği noktasında bütün dünyada aransa salt birkaç eşi bulunabilirdi*." (DG, s. 14-15)

Tarus, roman boyunca fikirlerini diyaloglar yoluyla yüksek mühendis Erdoğan'a söyletir. Bir önceki hükümete yönelik eleştirilerini de yine Erdoğan'ın ağzından okumaktayız. "*Biz, kristal bohevya çanakları içinde halka aşure ve zerde yedirmeye uğraşıyorduk."* (DG, s. 13)

[96] Tahir Alangu, "İlhan Tarus İçin", s. 7.

Tarus'a göre biz, Avrupa şehirlerinde olduğu gibi büyük kavşaklara trafik direkleri dikiyor, ancak onu anlayamadığımız için başına bir de üniformalı işaret memuru koyuyorduk. Avrupa'yı taklit kabiliyetimiz Avrupalı gibi düşünemediğimiz için belli bir seviyede seyrediyordu.

Tarus, son zamanlarda[97] ülkede bir uyanıklık havasının hüküm sürdüğünü, kazmalı kürekli işçilerin köy ve kasaba civarlarında var güçle çalışmaya giriştiklerini belirtirken yine bir önceki hükümetin iktidar yıllarını kastedecek şekilde şu sözleri sarf eder:

" *(...) Dev makineler memleketin dört bir bucağında toprağı eşeliyor, sürüyor, kürüyor, yığıyor, onarıyor. On beş, Yirmi yıl evvel haber verilseydi, kimse inanamazdı bu yeni harekete.."* (DG, s. 13)

Demokrat Parti'nin köylüyü ve kasabalıyı hedef alan politikaları, artan traktör sayısı, tarımda makineleşme gibi uygulamalar düşünüldüğünde Tarus'un bu yeni hareketi desteklediğini görüyoruz.

Yine aynı romanda 1954 yılında faaliyete geçen Kütahya Şeker Fabrikasının köylü için kurulduğunu belirten politikacıya köylü, bir önceki hükümet zamanında inancını kaybettiği için bıyık altından güler. Aynı politikacı bir başka konuşmasında eski iktidarın köylüye şekeri beş yüz elli liraya yedirdiğini, hatta şeker bulamayan pekmez, bulama yesin diyerek on beş şeker fabrikası[98] kurduklarını belirtir. (DG, s. 17)

Yine ilerleyen sayfalarda CHP hükümetini eleştiren satırlarla karşılaşmaktayız. Milyonlar harcanarak yapılan parkların, bahçelerin, çimliklerin, hamamların, hanların, apartmanların boşuna olmadığını, işin sonunda ülkenin ortasına oturarak oy

[97] Tarus'un bu tabirle kastettiği Demokrat Parti yıllarıdır.
[98] Bu fabrikalar sırasıyla şunlardır: Alpullu,Uşak, Eskişehir, Turhal, Adapazarı, Amasya, Konya, Kütahya, Burdur, Kayseri, Susurluk, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Malatya.

isteyeceklerini ve gözü boyanmış kalabalıkların da şeyhlerin, ağaların, beylerin peşine takılarak oylarını atacakları düşüncesindedir. "*Seninkiler takım taklavat, tekrar kurulacak Ankara'nın tahtlarına*!" (DG, s. 19) Bu cümlede geçen "tekrar" vurgusuyla kastedilenin CHP hükümeti olduğunu anlıyoruz.

Roman, baraj suyunun tuzlu olabileceği dolayısıyla tarıma elverişli olmadığı şüphesiyle başlar ve aynı şüpheyle sona erer. Ancak baraj inşaatının genç mühendisleri inançlarını kaybetmezler. Acelenin, gösterişin, seçmen kalabalığına yaranma telaşının o zamana kadar doğurduğu yanlışlara yeniden düşülmeyeceğine inanmak isterler. Yazar roman boyunca inanmayan kalabalıklardan bahseder. Bu kalabalıklar seçim zamanı ağızlarına bir parmak bal çalınmış köylüden ve kasabalıdan oluşmaktadır. (DG, s. 154)

İnanmayan kalabalıkların bir tezahürü de Tarus'un 1957 yılında gezdiği on beş şeker fabrikasıyla ilgili izlenimlerine yer verdiği ***Uzun Atlama*** adlı röportaj-romanında vardır. Yazar, inancını kaybetmiş kalabalıkların yeniden yeşeren ümitlerini Amasya Şeker Fabrikası civarında denk geldiği ihtiyar Durmuş Dayı'nın şu sözleri ile aktarmıştır:

"(...) Yine seçim davulu çalınıyor deriz içimizden. Üç tane alentirik lambası asıp savuşacaklar. Seçimden sonra onlarda sönecek. Sonram söküp alacaklar lambaları da... 1944'de geldiler, 1945'de geldiler, 1947'de geldiler. Hep numara... (...) Bu sefer umudumuz boşa çıkmadı. 1954'deki herifler yalancı değilmiş." (UA, s. 154)

Tarus karşılaştığı ihtiyarın sözlerine iki sayfa ayırır. Konuşmanın devamında Demokrat Parti sayesinde 1954'ten sonra köylere makine ve işçilerin biriktiğinden, köylünün para yüzü gördüğünden bahsedilir. Konuşmada geçen yıllar göz önüne alındığında Tarus'un diğer roman ve hikayelerinde olduğu gibi köylüyü geçim derdi bakımından ele aldığı, bir önceki hükümete de köylünün ekonomik durumu açısından eleştirel gözle baktığını görüyoruz. Bu eleştirel tavır romanın başka sayfalarında da

karşımız çıkar. ***Uzun Atlama*** kurgu olmayıp tamamen yazarın gözlemlerine dayanması nedeniyle başlığımız için ***Duru Göl***'den daha mühim bir yere sahiptir.

Köylünün gözünde, 1944'te, 1945'te ve 1947'de gelen CHP seçmenden, yaptığı göstermelik çalışmalarla oy alabilme çabası içindedir ve bu nedenle "yalancıdır." Yukarıda alıntıladığımız sözlerde geçen "seçim davulu" tabiri Demokrat Parti'den öncesini yermek maksadıyla kullanılmış bir tabirdir. Yine bir başka fabrika Erzincan Şeker Fabrikasında da, Demokrat Parti hükümetinden duyulan memnuniyet bir fabrika işçisinin şu sözleriyle samimi bir dil kullanılarak aktarılır:

"Allah bu pavlikeyi kuranlardan razı olsun. (...) bunlar fukara dostu adamlar..." (UA, s. 176) İşçinin sözlerine yer verilen diğer satırlardan, fabrikada öğle yemeğinin bedava olduğunu, sabah kahvaltısını fabrikada öğrendiklerini, sıcak çorba içtiklerini öğreniyoruz.

Tarus, birbiri ardına kurulan on bir dev yapının içine oturtulan dev makinelerin memleket devriminin göstergesi olduğunu belirtir. Kayseri Şeker Fabrikası'ndaki izlenimleri de diğer fabrikalardan farklı olmamakla birlikte 1950 yılından itibaren bu eski Türk şehrinin çehre ve manzarasının yeni baştan inşa olduğunu söyleyerek şeker fabrikalarının kentleşmeye etkisi üzerinde durur. Burada 1950 yılı, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıl olması nedeniyle bilhassa belirtilmiş olmalıdır. Bu satırları asırlar boyu, işe yaramaz binlerce insanın, iş yapıyormuş gibi halkı kandırması fikri izlemekte ve şeker fabrikalarıyla duyulan kıvanç belirtilmektedir. (UA, s. 143)

Tarus, romanın başında 1951 yılına kadar yalnızca dört şeker fabrikası bulunduğunu ancak bu fabrikaların ihtiyacın sadece yüzde kırkını karşılayabildiğini belirtir ve tüketime göre oranın düşük olduğunu söyler. 1951'den itibaren şeker fabrikası sayısını on beşe çıkaran ve memleketin ihtiyacında fazlasını üretenlerin endüstriyel kudrete sahip oldukları görüşündedir. (UA, s. 30)

CHP döneminde kurulan dört fabrikadan ilki Alpullu Şeker Fabrikası'dır. Tarus, bu fabrikanın da çevresini gezer ancak her fabrikada bulunan siteleri ve çarşıları burada göremez. Kuruluşunun üzerinden otuz yıldan fazla zaman geçtiği halde bu eksikliklerin neden giderilmediği sorusu üzerinde durur. Fabrika müdürü türlü menfaat oyunları, kinler ve yobazca hareketlerin Alpullu sitesinin şekil almasını engellediği cevabını verir, işçi evleri kooperatifi başkanı ise bu soruyu şöyle yanıtlar:

"(...) ben yemedikten sonra kimseye yedirmem zihniyeti fabrikanın bir hayat merkezi haline gelmesini önledi. Bu dükkanlar, sonra bizim kurduğumuz ev kooperatifi, şu son beş senenin sağladığı imkanlarla gerçekleşmiş eserlerdir." (UA, s. 64)

Yazar 1956 yılının kışında iki aylık bir süreçte fabrikaları gezer. İşçi evleri kooperatifi başkanının sözlerinde geçen son beş senenin sağladığı imkânlar Demokrat Parti'nin 1950'de başa gelmesiyle sağlanmış olan imkânlardır. Ayrıca Tarus'un aldığı cevaplarda yine bir önceki hükümete göndermelerde mevcuttur.

Genel anlamda olay hikâyecisi diyebileceğimiz Tarus, hikâyelerini olay odaklı yazar; hikâyenin kısa bir tür olması nedeniyle siyasi düşüncelerini aktarabileceği satırlara daha çok romanlarında yer verir. Ancak "Torba"[99] adlı hikâyesi bir istisna olarak karşımıza çıkar. Adı belirtilmeyen bir kasaba meydanına yapılması planlanan çeşme nedeniyle belediye meclisinde toplanan kasabanın ileri gelenleri çeşme projesine olumsuz bakar. Çünkü sefalete, sularını bulanık akan cansız dereden içmeye alışmış bir yığın kalabalık bu kasabada yaşar. Suyunu topraktan tırnaklarıyla eşeleyip çıkaran bu insanlara bardağını dayayıp kolayca su içmek ayıp gelir. Ancak asıl mesele farklıdır. Çeşmeyi istemeyenler çoluk çocuğu elinde torbalarla civar şehirlere gönderip dilendirmekte ve bu sayede geçimlerini sağlamaktadırlar. Dilencilik işini ilahi bir meslek olarak görürler. Suyunu kolaylıkla doldurmaya alışan çocukların yarın torbaları ellerinden atıp Allah'ın sadakasını dilenmekten

[99] İlhan Tarus, "Torba", *Ekin İti*, s. 103-107.

vazgeçecekleri korkusu özellikle kırk torba sahibi olduğunu söyleyen kasabanın ileri geleni Bekir Efendi'yi sarar.

Torba, hikâye boyunca zenginliğin simgesi olarak kullanılır. Çünkü kasaba ve şehirlerde gezdirilen torba adedinin itibar ve zenginlik ile yakından ilişkisi vardır. Dilencilik işi bu kasabada öyle bir hale bürünmüştür ki ebeler doğumlarda çocukları sakat bırakacak hilelere başvurur, ağaların hususi müfettişleri torbacı çocukları teftişe çıkar.

Reis Necip Efendi ananelerine bağlı ahaliyi çeşme yapımı konusunda ikna edemeyeceğini anlayınca hükümetin pis ve sağlıksız suları teftişe geleceği bilgisini verir. Bunun üzerine mecliste gürültü kopar, küçük bir sessizlik anı yakalayınca, herkesin içinden geçen sözlere tercüman olan ironi yüklü şu cümleleri Bekir Efendi kurar:

"(...) Bizim içeceğimiz suya hükümet ne karışırmış? Şimdi eski devir geçti kuzum, demirkıratların devri şimdi..."[100]

"Halka doğru" yönelme politikasında başarısız olan CHP, 1950 seçimlerini kaybeder, yerine Demokrat Parti geçer. Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle kasabalı ve köylüyle kurulan ilişkiler artar, bu da hükümetin köy ve kasabalardaki etkinliğinin artmasına vesile olur. İzlenen politikalar ile köylerde muhtarlar söz sahibi haline gelir. 1950 yılında Vatan gazetesinde yayınlanan "Torba" hikâyesi yeni bir dönemi işaret ederek köylünün gözünden gelişmelerin nasıl göründüğünü küçük bir insan kalabalığının konuşmalarıyla izah eder. Hikâyedeki ironi pis ve sağlıklı suların denetleneceği öğrenildiğinde verilen tepkidedir. Tarus, Bekir Efendi'ye "*içeceğimiz suya hükümet ne karışırmış*?" dedirterek aslında bir önceki hükümetin köylüyü unutmuşluğuna işaret etmek ister. Devrin artık demirkıratların[101] devri olduğunu

[100] *Age*., s. 107.
[101] Demokrat diyemeyen köylü "demirkırat" demekteydi.

belirterek Ankara ile kasabalılar arasındaki ilişkinin yeni boyutlar kazanacağına dikkati çeker.

3.1.7.Toplumsal Hayatın Değişmesi

3.1.7.1. Avrupa ve Biz

Cumhuriyetin ilanı ile ıslahatçı düşünceden inkılapçı düşünceye geçilir, her alanda gerçekleşen yenilikler var olanı düzeltmekten ziyade kökünden değiştirmeye hatta eskisinin varlığını unutturmaya kadar gider. Ancak toplumsal hayatta eskinin izlerini silmek gelenekçi düşünce tarzından dolayı çok kolay olmaz, eski ile yeni Tanzimat döneminde olduğu gibi cumhuriyetin ilk yıllarında da birlikte boy göstermeye, kimi zaman da çatışmaya devam eder. Bu ikilik Tarus'un ***Duru Göl*** adlı romanında teknik üniversiteyi bitirmiş, bir bölümü Avrupalarda okumuş, sırası gelince ileri fikirlerini ortaya atmak için bahaneler arayan ancak eşlerinin gözlerinin önünden ayrılması tehlikesini bir türlü göze alamayan delikanlılarda görülmektedir. Aynı şekilde Ambar memurunun eşi Rukiye Hanım'ın tüm gün başı kapalı gezip akşam el etek çekildikten sonra eşarbını açıp kızıl saçlarını ıssız kırlarda savurması da bu ikiliğin doğurduğu ikilemin bir sonucudur.

Tanzimat romanında işlenen Batı'nın maddi yönlerine tutkunluğun bu dönemde de devam etmesi halkın bir kısmı tarafından batılılaşmanın ahlaki çöküntü ile bir tutulmasına neden olur. Şerif Mardin batılılaşma karşısındaki bu tepkili tutumun sebebini Bihruz Bey sendromu olarak adlandırır. Bu sendromun kaynağı "Avrupa" ve "Eski Türk" kültürü arasındaki uçurumdur. Alt sınıfların yaşamındaki cemaat duygusu Bihruz Bey aleyhtarlığını doğurur. Bu sınıf, kadınların bağımsızlaşmasına

da aynı nedenle karşı çıkan sınıftır.[102] Tarus'un romanlarında da bu sendromun izlerini doğrudan veya dolaylı yollardan bulmak mümkündür.

1980 Yılındayız, Tarus'un Fatma adında bir genç kızın hayatını merkeze alarak Ankara'nın Batılılaşmayı yanlış anlayan insanlarının ahlaki boyutlarını irdeleyen romanıdır. Romanın bir bölümünde Tarus, anlatıcı-kahramana "*Batılılaşma rüzgârı"* tabirini kullandırtır. Bu tamlama Ankara'nın ahlaki çöküntüsünün, temiz yaşayamamasının altında yatan sebep olarak kullanılır. Hemen ardından Fatma'nın evini basan polis şefi Ankara'nın panoramasını özetleyen şu sözleri sarf eder:

"*Randevu evleri her sokağın başını tutmuş. Ankara'nın bütün geçitlerinden bütün çıkmazlarından bu evlere taşınan sürü sürü genç kadınlar ayrı bir sınıf teşkil etmişler. Kuyumcu milyoner olmuş, manav zengin. Hoca hovardalığa çıkmış, polis şefi baskına, (...) dilenciler imparatorluk kurmuşlar, politikacılar nüfuz şirketi… (...) Ahlak anlayışı kalbur gibi delik deşik olmuş, iç düzen şemsiye gibi tersine dönmüş. (...) Batı medeniyetine doğru, koca bir insan ırmağı akıyor. Günün birinde uygarlık denizine varıp karışacak. Karışacak ama, o günlere kadar çok kurban vereceğiz*."[103]

Değişerek devam etmek hem değişmek, hem de kimliğini koruyabilmek anlamına gelmektedir. Bu da değişimin bir noktada durması gerektiğine işaret eder. Batılı toplumlar modernleşirken geleneksel kimliğinin bütünüyle atılmasına tanık olmamışken Türk toplumu değişimdeki sınırı tayin edemediğinden ikilikler ve çatışmalar sosyal, ekonomik ve siyasal hayatta ortaya çıkar. Kuşkusuz bu durum Türk toplumu ile Batı toplumunun modernleşme sürecinden geçişinin farklı olmasından kaynaklanır. Toplumun değişimin sınırını bilmemesinden kaynaklanan ahlaki bozuklukların işlendiği ***Duru Göl*** romanında kadınlı, erkekli meclisler ve bu meclislere işçilerin bakış açısındaki vurgular dikkat çekicidir.

---

[102] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 38.
[103] İlhan Tarus, "1980 Yılındayız", *Zafer*, Tefrika No: 80.

Duru Göl Tarus'un altıncı romanı olarak 1958 yılında kaleme alınır, Vatan gazetesinde 10.8.1959-10.12.1959 tarihleri aralığında yayımlanır. Yazarın, Elazığ Ovası üzerinde yer alan Hazar Gölü'ne yapılmaya çalışılan baraj inşaatı sebebiyle ortaya çıkan politik ve sosyal olayları oldukça karmaşık bir şekilde işlemesi ve romanın kalabalık şahıs kadrosu olayların akışını zorlaştır.

"Romanın kapağında yazılış maksadının her seviyedeki düşüklük ve kişisel bozuklukla olduğuna dair ön yargı birkaç sayfalık bir okumadan sonra hemen değişiyor. Üst kurucunun 'geri kafalılarla, yalanla, sahteyle, kinle savaş' epizodu etrafında kurgulamayı tasarladığı olay örgüsünden birkaç sayfa sonra geriye sadece hayal kırıklığı kalıyor"[104]

Bu anlamda temel mesaj arka planda kalır, aşk teması baskın hale gelir. Roman makine mühendisi Cebbar'ın inşaata gelişi ve Yüksek İnşaat Mühendisi Erdoğan ile tanışmasının hemen ardından aralarında geçen suyun tuzlu olduğu ve barajın boşuna yapıldığı sözleri etrafında, yazarın politik ve sosyal düşüncelerini Erdoğan'a söyletmesi ile başlar. Ancak birkaç sayfa sonra Başmühendis Pertev'in hiç İstanbul dışına çıkmamış, farklı yerler görme arzusuyla Pertev'i ikna etmeyi başarmış İstanbullu nişanlısı "apartman" kızı Zeynep'i inşaata getirmesiyle roman farklı bir boyut kazanır ve alıntıda belirtilen hayal kırıklığı Zeynep'in gelişi ile başlamış olur. Zeynep yaşayış şekli ve yaradılış özellikleri gereği çok hareketli bir kızdır. Eğlenmeyi ve etrafındakileri de eğlendirmeyi seven Zeynep gelir gelmez Duru Göl'e hareketlilik katar, davranışlarıyla herkesin dikkatini çeker. Zeynep'in kişisel özellikleri ile romanın ismi arasında tam bir tezat vardır. Ancak romanın ilerleyen sayfalarında gelişen olaylar Duru Göl'deki durağan hayatın yerini entrikalara ve bol harekete bırakmasına neden olur. Akşam yemeğinden sonra Zeynep'in ısrarları üzerine göle yürüyüş yapılır. Ayakkabısını çıkarıp çorabını, eteğini sıvayan Zeynep'in sesi tek bir yaprağın bile kıpırdamadığı, ufacık bir dalganın bile görülmediği Duru Göl'de yankılanır. Arka yamaçta ise işçiler birikmiş, hayretle izlemekte, kendi aralarında şakalar yapıp gülüşmektedirler. Her ne kadar tepki

[104] Fatih Arslan, *Değişim ve Dönüşümler Sarmalında Muhalif Bir Söylem Şinasi İlhan Tarus*, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 110.

göstermemeye çalışsa da Pertev bir müddet sonra içten içe sinirlenir. Zeynep'in Pertev'e verdiği tepki ise Tarus'un diğer romanlarında görülen pasif kadın tiplerinin aksine erkeğe düşündüklerini dobra dobra söyleyen bir kadın tipinin tepkisidir.

"…Canını kazanmış bir genç kızın yaşama sevinci ile, dağ taş erkek arayan karının hafifliği arasındaki farkı bilmez değiller… Bilmezlerse, şayet bunu ayırt edemezlerse, ben çizgiyi çabucak gösteriveririm… Biraz şarklı kalmışsın sevgilim… Burada peçe takarak, çarşaf giyerek, ya da hareme kapanır gibi senin o daracık lojmanına sokularak mı geçireceğim günlerimi? Bize bir duygu aşıladılar o frenk hocalar… Bu toprakların kızı olayım, ne çıkar? Bu memlekette yetişmenin, düşünmenin tesirlerini elbette kökten yok edemeyiz ama… toplum kuralları bahsinde, pekala Avrupalılar gibi hareket etmesini beceririm…" (DG, s. 56)

Zeynep'in Avrupalılar gibi hareket etme isteği Şerif Mardin'in Batılılaşma için yaptığı "*Batı'yı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımı"* tanımını hatırlatmaktadır. Bu cümleler, yabancı hocalardan eğitim almış İstanbullu bir apartman kızının Şark'la ilgili düşüncelerine yer vermesi bakımından da önemlidir. Ona göre şarklı olmak ve şarklı gibi davranmak kadın ile erkeğin eşit görülmemesi ve kadının kısıtlanması anlamlarına gelir.

3.1.7.2. Değişen Kent Dokusu

Cumhuriyetin ilanı ile değişen değerlerin yanında ilk defa karşılaşılan değerlerde Tarus'un eserlerinde yer bulur. Bunlardan en mühimi dünya malına verilen değerin sembolü olarak kullanılan *apartman* olur. Sanayi toplumlarının bir eseri olan apartman, cumhuriyetin ilanından sonra gelişen sanayileşme faaliyetlerinin bir ürünüdür. Tarus'un hikâye kitabına isim olacak kadar mühim bir yer tutan bu sembol geleneğin, eski düzenin karşıtı bir unsur olarak hikâye ve romanlarında yer alır. ***Duru Göl*** romanının Zeynep'i Elazığ yöresinin sıcak, misafirperver ruhunun aksine soğukluğun, yalnızlığın ve zenginliğin timsali apartmanda büyür. Zeynep'le ilgili bu bilgi romanda üç defa tekrarlanır.

İlhan Tarus'un üçüncü hikâye kitabı ***Apartman***'ın aynı adı taşıyan ilk hikâyesinde zenginleşen memur sınıfının durumunu anlatmak için Tarus, hikâyede on defa geçen Apartman kelimesini sembol olarak kullanır. "Apartman" hikâyesinin kahramanında görülen toplumsal ve manevi dünya arasındaki çelişki, apartman gibi tensel bir obje ile yazar tarafından sağlamlaştırılır.

"*O alçak gönüllü, o yavaş huylu adamın, dünya malına bu kadar kıymet vermesi, yalnız vermekle kalmayarak bu kıymeti hemen bir dev-yapı şeklinde dineltmesi, garibime gitti*."[105]

İlhan Tarus'un ben diliyle yazdığı hikâyede belirttiği bu sözler memuriyeti sırasında tanıştığı Ferdi Bey'in tinsel özellikleriyle apartman arasındaki tezadın kanıtıdır. Bu tezat Tarus'un yaşantısında da görülür. Mustafa Şerif Onaran anılarında Tarus'un Demokrat Parti'nin baraj politikasını öven kitabından kazandığı para ile oturmakta olduğu apartman dairesini satın almak istediğini belirir.

Apartman değişen ekonomik sistemin ve buna bağlı olarak önemi artan şehir hayatının sarsılmaz yapısıdır. İnsanlar da zamanla bu dev yapılar gibi betonlaşmakta, birbirlerinden uzaklaşmakta aralarına sınırlar koymaktadır. Şehir hayatı ile köy hayatı arasındaki en büyük fark buradan doğmaktadır.

Osmanlı imparatorluğunun simgesi konaklar ve köşklerdeki büyük ve bölünmemiş aile yaşamı, apartmanla bölünür/parçalanır. Tarus belki de bu yüzden apartmanlara karşı bir iğrenme duymaktadır. Bir düzeni simgeleyen konut tipi ***1980 Yılındayız*** romanında da "varlığı" temsil etmektedir. Başkahramanı Fatma'yı eşinin arkadaşı Hüseyin'le evlendirmek isteyen Süheyla, Hüseyin'i överken üç apartmanı olduğu bilgisini ikna edici bir bilgi olarak kullanır. Zira kendisi de evlenip Millet Caddesi'nde büyük bir eve yerleşir. Tarus bu tip insanlarla ilgili görüşlerini yine Başkahraman Fatma'ya söyletir.

---

[105] İlhan Tarus, "Apartman", *Apartman*, s. 4.

"*Sanki o çevre, bütün o sokaklar, caddeler, evler, apartmanlar, mal hırsiyle yanıp tutuşanlarla doluydu."* (1980 Yılındayız, Tef. No: 64)

"(...) o güçlerini bir avuç arsa ve bir dizi kiremit uğruna harcıyorlardı.(...) Yüz yıllardır bir şeye sahip olmanın ve bir tapu kütüğünde, minnacık da olsa, bir yer bir hane tutmanın zevkini tadamamış kalabalıklar, şimdi artık, bu havaya kaptırmışlardı kendilerini" (1980 Yılındayız, Tef. No: 64)

Aynı romanın bir başka bölümünde apartman şöyle nitelendirilir: "*Geniş bulvarların kenarları birbirinden korkunç apartmanla bezenmişti."* (1980 Yılındayız, Tef. No: 88)

Tarus'un kahraman-anlatıcıya kurdurduğu bu cümlede geçen "korkunç" nitelendirmesi yine akıllarda apartmanın, yukarıda değindiğimiz gibi bölücü/ parçalayıcı/ ayrıştıran bir sembol olarak canlanmasına neden oluyor. İlk bakışta bu devasa yapılar birçok insanı bir arada barındırabilecek genişlikteymiş gibi görünse de içlerindeki bölünmüşlük insanların arasına mesafeler koymaktadır. Yani bir apartman ne kadar büyükse içinde o kadar bölünmüş/parçalanmış hayat var demektir. Fatma Ankara'ya gelmeden önce ablasının ölümüne şahit olur. Babası tarafından terk edilen Fatma, annesiyle tek göz odada koyun koyuna yatarak anne sıcaklığı içerisinde büyümüş bir kızdır. Bu yüzden Fatma'nın gözünde bu yapılar daha da *korkunç*tur.

3.1.7.3. Kültürel ve Sosyal Hayat

Batılılaşmanın bir sonucu olarak ekonomik sistemde şehir hayatının önem kazanması kültürel ve sosyal hayatta da pek çok değişikliğe sebep olur.

Samanpazarı'nda Tarus yönünü Ankara'nın lüks mekânlarına çevirir, son zamanlarda Avrupa'da olduğu gibi müzik eşliğinde yemek yemenin moda haline geldiğini ılımlı bir dille anlatır. Tarus cumhuriyetin sonrasını işlediği eserlerinde

resim, müzik, dans, sinema gibi sanatsal faaliyetlere sık sık yer verir. Örneğin yine aynı romanda açılan opera bahsi üzerine Kadriye operaya hiç gitmediğini belirtir, orada bulunan herkes daha önce hiç görülmemiş bir hadiseyle karşılaşmışçasına şaşırır.

Sanatla iç içe olma Tarus'un eserlerinde daha çok üst sınıftan insanlara özgü bir durum olarak anlatılır. ***Yeşilkaya Savcısı***'nda genç savcı sanattan anlayan ve herkesi kendine hayran bırakan Adile Hanım'a tuttuğu defterde yer vermeyi ihmal etmez. İnhisar müdürünün eşi Adile Hanım, İstanbul'da Erenköy Lisesini bitirmiş, son derece görgülü, sanata ve edebiyata düşkünlüğü ile bütün kasaba hanımlarının gönlünü kazanmış bir kişidir. Bilhassa sulu boya resimleri ve karakalem çalışmaları büyük ilgi görür. (YS, s. 122)

Farklı maksatlarla olsa bile sanat, gelir seviyesi daha düşük kesimlerde de ilgi görmeye başlar. ***Samanpazarı***'nda babası Kadriye'ye Yenişehir'e taşınmadan önce Muallim Nazım Efendi'den ut dersi aldırır. Annesi Hayriye Hanım bu dersleri başlangıçta pek uygun bulmasa da eşinin şu sözleri üzerine ikna olur:

"(...) dünya hangi menzile varmış! Sırık kadar kızı elin erkeğinin önüne oturtup zımbırtı dersi aldırmak benimde aklımdan geçmezdi. Ama kazın ayağı öyle değil artık." (Samanpazarı, Tef. No: 3)

Her ne kadar Halil Efendi bu sözleri kızı mektep görmediği için evde kalacağı korkusuyla hiç değilse bir çalgı öğrensin düşüncesiyle söylemiş olsa da bu sözler, dalga dalga yayılan bir toplumsal değişimi ve haremlik- selamlık anlayışında gelinen son noktayı açıklığa kavuşturması nedeniyle mühimdir.

Daha önce ***Uzun Atlama*** romanı üzerinden ekonomiye güç kazandıran şeker fabrikalarının sosyal ve kültürel birer mecra olma yolunda emin adımlarla ilerlediğini belirtmiştik. Bunun en bariz kanıtı her fabrikada oturtulmaya çalışılan spor ve eğlence faaliyetleridir. Nispeten kapalı bir hayat şartına bağlı olan fabrika memurları

ve işçileri için düzenlenen spor, sinema, dans, balo, bayram şenliği, müzik gibi aktiviteler; kara ve tren yolları güzergâhlarının ve bol su kaynaklarının yakınında kurulması gereken şeker fabrikalarının bu nedenden ötürü şehrin uzağına kurulup şehir hayatından uzak kalan memurlarının ve işçilerinin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla düzenlenir. Çok büyük araziler üzerine inşa edilen fabrikaların sosyal yaşam alanlarına sahip olmalarının bir sonucu, civar köy ve kasabalara hatta şehirlere örnek teşkil etmeleridir.

Fabrika yerleşkeleri küçük birer şehir örneği olarak medenileşmenin de temelini oluşturmaktadır. Tarus, sayısı artan fabrikalar sayesinde civarında yaşayan köylülerin yirminci yüzyılın manasını anlayacağını, makine mucizesi ile tanışmak dışında mühendislerin kılık kıyafetini, düşünüş ve yaşayış tarzlarını örnek alacaklarını, köylü kadınların fabrikada çalışan hanımlar gibi giyinmeye heves edeceklerini, duşlarda her gün yıkanmanın, çatal bıçakla yemek yemeyi öğrenip porselen tabaklarda belli saatlerde gelen yemeklerin tadına varacaklarını, temiz yüzlü, sıkı giydirilmiş evlatlar yetiştirmenin hünerini buradan görüp öğreneceklerini belirtir. Yirmi sekiz yaşını doldurduğu halde şehri bir kere bile görmemiş genç gelinin, fabrikanın kuruluşundan kısa bir süre sonra şehirdeki sinemaların daimi seyircisi haline geldiğini örnek vererek fabrikaların sosyal hayattaki değişime bu kadar kısa zamanda nasıl etki ettiğine işaret eder. Her fabrikada uzunca bahsi geçen sinemaların yalnızca fabrika çalışanlarına değil belli günlerde halka da hizmet etmesi, fabrika çalışanlarıyla civar kasabaların köylülerinin etkileşim içinde kalmasını sağlar. Tüm bunların yanı sıra şeker fabrikaları civarındaki köylerin ilk hamam binalarına kavuşmaları ve bu binaların sayısının günden güne artması, burada çalışan işçilerin görüp öğrendikleri bütün medeni icapları köylerinde de aynı usulle yürütmelerine ve etraflarındaki insanlara da aşılamalarına bağlıdır.

"Şeker fabrikası, bir medeniyet belirtisidir. Memleketimizin refahı ve halkımızın Batılı insanoğullarına yakışır bir hayat seviyesine yükselmesi için atılmış dev adımını temsil eder." (UA, s. 210)

Kısacası Tarus memleketin ancak fabrika bacalarından tütecek dumanların altında medeniyete kavuşup mesut olabileceğine inanır. Bu sebepten memleketin doğu bölgelerini batı bölgeleri kadar yaşanılır hale getirmek için şeker fabrikalarına büyük bir işin düştüğünü düşünür.

Toplumsal hayata büyük katkısı olduğunu ve olmaya da devam edeceğini anlattığı paragraflarda daha önce Tarus'un eserlerinde yer almamış bir obje olan bisiklet dikkati çeker. Bazı fabrikalarda özenle muhafaza edilen bisikletlere rastlayan Tarus bu bisikletlerin işçilere ait olduğunu öğrenince duyduğu şaşkınlığı birkaç defa tesadüf ettiği balolarda, voleybol, basketbol ve tenis sahaları karşısında da duyar. Kütahya Şeker Fabrikasında denk geldiği yılbaşı şenliğinin tasvirine bir sayfa ayıran yazarımız, yaşça büyük ve ileri gelen bir memurun bu konu hakkındaki görüşlerine yer verir. Bir memurun gözünden şeker fabrikalarının sosyal yapıya tesirinin özeti olan cümlelerine aynen yer vermeyi uygun gördük.

"Burada şeker fabrikası açılalı, yerli halk ile yabancılar arasında, sanki bir perde kalktı. Daima yerlilere uymak zorunda kalan öteki memurlar da şeker fabrikası mensuplarıyla birleştiler ve şehri, yepyeni bir hayatın şartlarına doğru ittiler. Artık dükkanlarda uzun topuklu iskarpinler, İspanyol tarakları satılıyor ve permanant yapan berber makineleri kuruluyor. Mesela, son yıla kadar Kütahya'da sadece bir banka şubesi vardı. Şimdi beş oldular. Yine mesela, bir yıl öncesine kadar şehirde rahatça yemek yenilebilecek bir lokanta yoktu. Şimdi yabancıları bile korkmadan davet edebileceğimiz lokantamız var. Şeker fabrikası buralara yalnız şekerin kokusunu değil, hayat'ın havasını da getirdi." (UA, s. 85)

Yalnızca son cümle bile şeker fabrikalarının toplumun içerisine ne kadar sızdığını kavramamıza yeterlidir. Şeker fabrikalarının toplumsal hayata etkisine daha somut bir örnek Erzurum Şeker Fabrikasında yaşanır. Fabrika kuruluşunun öncesinde Erzurumlular kendi bahçeleri ve tarlaları hariç, eşlerinin ve kızlarının el topraklarında çalışmasına izin vermezler. Ne kadar fakir olursa olsun, bunu ayıpların en büyüğü sayarlar. Fabrika faaliyete geçtikten sonra ilk olarak bu zihniyetle

mücadele etmek zorunda kalınır, şeker endüstrisi elemanları kadının hayatta bir rolü olduğu fikrini uzun bir süre yaymaya çalışır. Bu çabanın sonunda netice de alınır.

Atatürk'ün gençlere verdiği kıymetin izleri şeker fabrikalarında da görülmektedir. Tarus'un izlenimlerine göre bu fabrikalarda otuz yaşından büyük muhasebe müdürü veya işletme müdürü görmek mümkün değildir. Sadece fabrika müdürleri arasında otuz yaş civarında olanları görür ama elli yaşına varmış olanına hiç rastlamaz. Bu gençlerden ise seviyeli olanların seçildiğini, sırf gençliğine hürmeten gösteriş olsun diye iş başına getirilip koltuklara oturtulmadığını özellikle belirtir. Tarus'a göre bu fabrikaların başarısındaki en mühim sır endüstrinin dizginlerinin gençliğin elinde olmasıdır.

Şekerin toplumsal hayat içerisinde kısa zamanda edindiği mühim ve sarsılmaz yeri -şekerin günümüzdeki kullanımını da göz önünde bulundurarak bu kanaate varıyoruz- şekerin sadece günlük kullanımına bakarak bile anlamak mümkündür. Her sosyal sınıftan insanın arasındaki en belirgin hitap şekli, içten ve sıcak manasıyla *şekerim'*dir. Tarus özellikle büyüklerimizin çocuklarına kadınlarımızın arkadaşlarına, nişanlılarına, eşlerine *şekerim* diye hitap etmesinden bahseder. Bu da şekerin kıymetini bir kez daha vurgulayarak sadece iktisadi bir manası olmadığının, bir kültürün objesi haline gelerek nesilden nesile aktarıldığının vurgusudur.

Şeker fabrikalarında görülen toplumsal değişikliğin yansımaları benzer şekilde ***Duru Göl*** romanının baraj inşaatında da görülür. Ancak burada belirtilen değişiklikleri romanın üzerinde yoğunlaştığı ahlaki bozukluklar meselesinden uzaklaşmadan ele almak gerekir. Tarus'un romanlarında genel olarak gelişmişliğin kıstası Avrupa'dır. Avrupalılaşma veya Batılılaşma düşüncesi ilk olarak büyük şehirlerdeki zihinlere yerleştirilir. Bu nedenle Tarus'un mekân olarak Anadolu'yu seçtiği romanlarında özellikle İstanbul ve mesleğini uzun yıllar icra ettiği Ankara pek çok kez karşılaştırma öğesi olarak kullanılır. Tıpkı şeker fabrikalarında olduğu gibi Duru Göl inşaatında da kolonileşme söz konusudur. Henüz barajın yapımı bitmeden tüm memur kadrosuyla iş başı yapan elektrik santrali tesisi küçük bir şehir örneğidir.

Şeker fabrikalarında da karşımıza çıkan son moda kıl topuk iskarpinli hanımlar, kolalı keten örtülü masalarda, marokenli sandalyelerde kristal bardaklarını tokuştururken tasvir edilirler. İstanbul'dan mühendis maaşına getirildiği belirtilen smokinli, beyaz eldivenli garsonlar ellerinde ıstakoz tabakları, havyar kâseleri, istiridyeler ve midyelerle servis yaparlar. Ankara'da benzerine rastlanamayacak modernlikteki bu lokantalar şeker fabrikalarının lokantalarından farklı değildir.

Uzun Atlama romanında bahsi geçen şeker fabrikalarının lokantaları kadar sinema salonlarının tasvirine de yer verilir. Tarus burada gösterime giren filmlere Ankara'da bile rast gelemediğini belirtir. Yine şeker fabrikalarını övmek maksadıyla kullandığı İstanbul'un pis, yağlı ve kötü kokulu poğaçalarına karşılık Malatya Şeker Fabrikasında on beş yıl evvelki Karaköy poğaçasının tadını bulur. Tarus burada da karşılaştırma yapmak için İstanbul'u kullanır.

3.1.8. Cumhuriyet Sonrası Eserlerinde Köy ve Köylü

1950'li yıllar, Türk romanında yeni temaların kendini gösterdiği, daha önceki konuların farklı boyutlarda ele alınmaya başlandığı dönemdir. Belli kırılmaların yaşandığı bu yıllarda özellikle romanlarda ön plana çıkan konuların başında köy ve köylü gelmektedir. Millî edebiyat döneminde başlayan bu eğilim cumhuriyetin ilanından sonra da sürer. Ancak 1950 sonrası köy enstitüsü çıkışlı yazarların kaleminden çıkan romanlar, yazarlarının köyde doğmaları ve yetişmeleri dolayısıyla Türk köyünü yansıtmada daha farklı bir boyuta taşınır. Bu romanların değişen hükümet ve yeni hükümetin köy politikalarıyla bütünleşmesi ilgiyle karşılanmalarını sağlar.[106]

Tarus, köy enstitüsü çıkışlı bir yazar olmadığı halde hem babasının hem de kendi mesleğinin gereği pek çok köy ve kasabada bulunur ve bu sayede köylünün durumunu yakından tahkik etme fırsatını elde eder. Kasaba romancısı ve hikâyecisi

[106] Berna Moran, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 16-17.

diyebileceğimiz yazar, bilhassa Ankara ve çevresini eserlerinde mekan olarak sıklıkla tercih eder.

Tahir Alangu, İlhan Tarus'un ölümü üzerine yazmış olduğu gazete yazısında Tarus'un "Başkent Yazarı" olduğunu belirtir. Alangu bu yakıştırmayı, Tarus'un eserlerinde Ankara'yı çok sık mekan olarak kullanması dışında başkent ilişkilerine olan hakimiyeti nedeniyle de yapar.[107]

Tarus için ayrı bir öneme sahip olan Ankara pek çok eserinde mekân olarak karşımıza çıkar. Ankara'nın farklı yerlerini kullanan yazar en çok Samanpazarı, Yenişehir ve Altındağ bölgelerini tercih eder. Bunlar dışında eserlerinde rastladığımız Cebeci, Ulucanlar, Yenidoğan, Piknik, Kavaklıdere, Taşhan gibi mekânlar da Ankara'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz mekânlardır. Tarus bazı eserlerinin kurgusunda mekân- insan ilişkisini ön plana çıkarır, hatta bu mekânları eserlerine ad olarak da seçer. "Opera Meydanı", "Altındağ", ***Samanpazarı***, ***Hükümet Meydanı*** dışında Ankara'da cereyan eden eserleri şunlardır: "Don- Gömlek Davası", "Karınca Yuvası", "Talebe Kahvesi", "Apartman", "Şerefli Sicil", "Aşk", "Pilav", "Âdil Bey", "Cenaze Kooperatifi", "Şair Halveti'nin Mezarı", "Urgancı Naim Usta", "Makarna", "Müzikten Anlar mısınız", "Kanad", "Ecnebi Mütehassıs", "Kırmızı Saçlı Talebe", "İyimser".

Yeşilkaya Savcısı adlı romanı her ne kadar Yeşilkaya kasabasında geçse de başta Atatürk olmak üzere milletvekilleri ve hocaların aynı gün diploma almış otuz iki kişiyi Anadolu'nun ücra yerlerine görev yapmak üzere uğurlayacağı Ankara tren istasyonu romanın ilk sayfasında yine mekân olarak karşımıza çıkar. Tarus; Ankara'yı caddelerinden sokaklarına, yokuşlarından dükkanlarına kadar bildiği gibi insanlarını da iyi tanır ve bu insanlara eserlerinde yer verir.

[107] Tahir Alangu, "İlhan Tarus İçin", *Varlık*, S. 687, 1967, s. 7.

3.1.8.1. Köy

Tarus'un eserlerinde köy; köylünün ezilmişliğinin, kurnazlığının, çıkarcılığının, cahilliğinin aksine daima güzelliği ile ön plana çıkarılır, uçsuz bucaksız ormanları, verimli toprakları, masmavi suları yazarın uzun tasvirlerinin malzemesi olur. ***Duru Göl*** romanının İstanbullu apartman kızı Zeynep'in arabadan iner inmez gördükleri karşısında duyduğu hayret, başta temiz hava olmak üzere şehir hayatında mevcut olmayan pek çok şeyle ilk defa karşılaşıyor olmasındandır. Yine teftiş için gelen müfettişin Ankara'nın kasvetli havasına dönmek istemeyişi de aynı köy algısından kaynaklanmaktadır. Tarus'un roman ve hikâyelerinde büyük şehirden gelenler için Anadolu bakir kalması nedeniyle büyük şehrin stresinden uzak bir toprak parçası, köylü için medeniyetten mahrumiyetin simgesi olduğu kadar rızkını da toprağından çıkardığı için asla terk edilemeyecek bir toprak parçası, Tarus içinse bir toprak parçasından ziyade bir ruhun adıdır.

Yeşilkaya Savcısı Tarus'un köyün güzelliklerine sık sık yer verdiği hatta insan ile tabiat arasındaki bağa vurgu yaptığı satırlarla doludur.

"(...) kasabanın dört bir etrafını çevirmiş bağlıklardan sonra, dümdüz, çilhane gibi aydınlık, her mevsimin her günüde, serin, uçsuz bucaksız bir yazı.. Ay olsa da, olmasa da, ufku görürsünüz. Orada yuvarlak, yayılmış tepeler vardır. Yeşilkaya da arkasını bir taşlı tepeye dayamıştır. Bu ikisi ortasındaki ova insanın içinde kaybolacağı, kaybolmayı istediği bir alandır. Kaçmak insanlardan, uzaklara gitmek, yılgınlık havasından kurtulmak, uçmak bu dünyadan.." (YS, s. 54)

Ona göre doğa, insanı kirinden arındıran, her türlü kötülükten uzaklaşmasını sağlayan bir mekândır. Bu, insanla tabiat arasında daima bir tezat olduğunun da göstergesidir.

1980 yılındayız romanı Tarus'un köy güzellemesi ile başlayan eserlerinden bir diğeridir.

"Sık sık dikilmiş ağaç gibi yükselmiş bağ kütüklerinin üstünde zerdali ağaçları sıralanırdı. Vişne fidanlarının avuç içi kadar yer tutan diplerine bile enginar, soğan ekerlerdi. Güneşin ışığı karanlık yeşilliklere çabuk çabuk sokulmağa çalışır; iri başlı enginarlar o ışığın girdiği deliklere uzanır; sıcaktan bunalmış serçeler gözlerimizin önünde çimenlere gömülürdü." (1980 Yılındayız, Tef. No: 1)

Uçsuz bıçaksız yeşillikleri, üzüm bağlarıyla Fatma'nın kaderinin aksine köy insanların pisliklerini örtmek istercesine güzeldir. Bu nedenle romanda anlatılanlarla köy arasında büyük bir tezat görülür. Ankara'nın yakınlarında bir köyde başlayan roman, Ankara'nın kenar mahallelerinden birinde bir süre devam eder ve her yanında apartmanların yükseldiği zengin bir muhitinde son bulur. Ankara'nın farklı bölgelerine ve bu bölgelerde yaşayan farklı kesimden insanların hayatlarına değinen roman üç ana çizgide ilerlemektedir. Fatma'nın yaşam mücadelesinin, çektiği sıkıntıların ve sonunda kendince elde ettiği zaferinin üzerinden anlatılan Ankara ve çevresi Tarus'ın başka roman ve hikâyelerinde de mekân olarak seçilir. Tarus'un hayatının büyük bir bölümünü bu şehirde geçirmesi bu seçimde etkili olur.

Kasabanın Ruhu adlı roman da tıpkı ***1980 Yılındayız***'da olduğu gibi köyün güzelliklerine yer veren şu cümlelerle başlar:

"(...)güneş her sabah saniye şaşmadan doğar. Gökyüzündeki her günkü seyahatini yapar; akşam saatinde, yine saniye şaşmadan batar. Buranın kuşları da tıpkı öteki yurt köşelerinin kuşları gibi, renkli kanatlarını çırparak uçarlar (...)" (KR, Tef. No: 1)

Tarus'un eserlerinde köy ile köylünün anlatımı arasında da tam bir tezat söz konusudur. Anadolu bir ruha sahiptir ancak bu ruhu kaybetmiştir. Büyük atılımlarla, yetişen yeni nesillerle bu ruhu canlandırılmaya çalışılmaktadır. ***Uzun Atlama*** romanında görülen bütün çaba tüm memleketin topyekûn kalkınması içindir. Bunun için genç ziraat mühendisleri işlerinden arta kalan vakitlerinde köylülere ziraat

dersleri verir. Tarus'un eserlerinden anlaşılan ancak bilinçlendikçe, eğitildikçe köy ile köylünün anlatımı arasındaki bu uçurumun aşılabileceğidir.

Benzer bir uçurum, köylü ile okumuş insan arasında da görülür. Tarus köylünün okumuş insan hakkındaki görüşünü en açık hâliyle ***Kasabın Ruhu*** romanının başkişisi Kerim Efendi'ye söyletir.

"*…Sizin gibi okumuşlar gösteriş için torba dolusu laf söylersiniz. Hatta gezer, ahaliyle temas edersiniz. Fakat halk ile aranızda ta ezelden bir mesafe vardır ki onu kapamak işinize gelmez. Hemen muradınız yağlıca bir kuyruk kapmak, sonra ciscivelek bir kız almak, köşeye çekilip safa sürmek…"* (KR, Tef. No: 51)

Tarus köylünün okumuş insanla ilgili görüşlerine yer vermek istediğinde çoğu defa bunu yine okumuş insanın ağzından aktarma yoluna gider. Ancak ***Kasabanın Ruhu*** romanında öne sürülen görüşlerin sahibi Kerim Efendi'dir. Bu da görüşlerin kanıtlanabilirliğini artırır.

1948 yılından itibaren hız kazanan tarımda makineleşme, genel iş gücü talebinin azalmasına neden olur. Makineleşmenin bir sonucu olarak istihdam imkânı, mevsimlik iş gücü ihtiyacı ortadan kalkar. Buna bağlı olarak çalışan ailelerin büyük bir kısmı şehirlere yönelir. Traktörün iç göç hareketine katılan ailelerden ortalama sekiz kişiyi işsiz bıraktığı tahmin edilmektedir.[108]

Tarımda makineleşme dışında 1950'li yıllarda kamu hizmetlerinin ve sanayi yatırımlarının ağırlıklı olarak büyük kentlerde konuşlanması, terör, güvenlik, kan davası, statü atlama isteği gibi etkenlerin itici etkisiyle köyden kente göç doruk noktasına ulaşır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda haber kanallarının artmasıyla köylünün kentsel yaşamdan haberdar olması ve Batı'dan gelen maddi yardımların etkisiyle hızlanan modernleşme, sosyal yaşam imkânları da giderek artan

[108] Feridun Cemil Özcan, "Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 49.

yeni kent profiline dâhil olmak isteyen insanların sayısında artışa neden olur. Aşağıda detaylı olarak inceleyeceğimiz romanlara bakarak artış gösteren bu sayıda kadınların payının da büyük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tarus, köy/ kasabadan bahseden eserlerinde karşıt güç olarak şehri kullanır. Köyün karşısında farklı bir sosyal kesimi temsil eden şehir doğu-batı çatışmasını somutlayan bir unsur olur. Tarus'a göre bu çatışma okumuş insanla okumamış insan arasındaki çatışmadan doğmaktadır.

"(…) *köylü ve şehirli takımı arasındaki ikiliği düşünüyorum. (...) Hep o çeşit ikilikten söz açarlar. Romancılar, hikayeciler, şairler.. Yooo. İnanmıyorum buna. Okumuşla okumamış arasındaki ikiliktir bu. Bizler, bir avuç okumuş takımı, vergi sırası gelince düşünürüz okumamışlar sürüsünü. Yurdun korunması gerekince hatırlarız onları.. Şimdilerde, birkaç yıldır, seçim dönemlerinde de başımızı o tarafa çevirir olduk*." (1980 Yılındayız, Tef. No: 81)

Tarus bu sözleri ***1980 Yılındayız*** romanının yoksullukları nedeniyle köyden iş bulma umuduyla annesiyle birlikte kente göç eden Fatma'nın ağzından yazar. Ancak Fatma, okulu yarım bırakmış, tam bir eğitim alamamış, kısa yoldan zengin olup etrafında gördüklerini taklit ederek zenginlerin görgüsünü kazanmış bir kızdır. Bu yüzden Fatma'nın ağzından çıkan bu sözler daha çok Tarus'un özeleştirisi mahiyetindedir.

Samanpazarı romanına yazar isim olarak mekân adı olan Samanpazarı'nı, farklı bir sosyal kesimi temsil etmesi bakımından bilinçli olarak seçer. Doğu- Batı çatışmasına dayanan temayı kuvvetlendirmek için Yenişehir, romanda karşıt gücü temsil eden mekân olarak kullanılır. Farklı kesimlerinden insanlara yer verilen mekân- insan çözümlemesine dayalı romanda Ankara'nın çeşitli yüzleri meydana çıkarılır. Bu hâliyle eser, Yakup Kadri'nin Ankara'nın üç hâlini Selma Hanım'ın hayatını merkeze alarak anlattığı Ankara romanını hatırlatır. Zira Tarus da ***Samanpazarı***'nı neden yazdığını şu şekilde açıklar:

"*Türkiye'nin toprağına taşına, hayvanına insanına ait dâvaların dibinde bir (Şehirli - Köylü) çaprazı oturur. Saltanatla halkın, idare ile milletin, ümmilikle medeniyetin ve geri kafalılıkla ileri düşüncenin ortalık yerinde (Köylü – Şehirli) duvarı yükselir.*(…) *(Samanpazarı) Ankara kazanına daldırılmış bir kepçedir. Üstat Yakup Kadri'nin bundan yirmi yıl evvel ayni kazana daldırdığı kepçenin muhteviyatından oldukça farklı şeylerle doludur.*(…)"[109]

Hastalığı nedeniyle doktor tarafından mekân değişikliği önerilen Kadriye'nin annesi Huriye Hanım'la beraber babasını ve kardeşini Samanpazarı'nda bırakarak, Yenişehir'e taşınması sonrasında mekânın insan üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını konu edinen roman, hem Tarus'un ilk romanı olması hem de gazetede tefrika edilmesi nedeniyle teknik bakımdan oldukça kusurludur. Ancak mekânsal değişim sonucu çözülen bir ailenin fertlerini ve değişen yaşamları yüzeysel de olsa irdeleyerek dönemin toplumsal çözülmesine getirdiği eleştiri nedeniyle başarılıdır. Romanın başkişisi Kadriye'nin hayatını merkeze alarak, alt metinde, ***1980 Yılındayız*** romanında da görülen, Ankara'nın ahlaki çöküntüsüne yer verilir.

Yenişehir üst sınıfın yerleştiği bir mekânın adıdır. Kadriye, ancak ağabeyi Murat'ın nişanlısı Seher ile tanıştıktan sonra hastalığı nedeniyle yerleştikleri Yenişehir'in gerçek yüzüyle tanışma fırsatını bulur. Romanın başındaki Kadriye ile sonundaki Kadriye arasında büyük bir tezat vardır. Samanpazarı'nda aldığı masum ut dersleri ona Yenişehir'e gidip meşhur olma hayalleri aşılamış olsa da ağabeyi tarafından ket vurulmuş bir hobi olarak kalır. "*Günün birinde kocasının zevkini çatar. Herife gamını, kasavetini unutturur."* (Samanpazarı, Tef. No:6)

Hâlbuki Kadriye edebiyle gidip sanatını icra edip, hayatını kazanmak istemektedir. Yenişehir'e annesi Huriye Hanım'la taşınan Kadriye ağabeyinin nişanlısı Seher'in hayatlarına girmesinden kısa bir süre sonra içki meclislerine girmeye, parasını başka yollardan kazanmaya başlar. Para kazandıktan sonra ilk icraatlarından biri sırtındaki eski koyu renk montu atıp yerine pahalı son moda bir

[109] İlhan Tarus, "Samanpazarı Tanıtım yazısı", *Dünya*, 28.04.1964.

kürk almak olur. Yenişehir'le Kadriye ve Seher arasındaki bağ, Samanpazarı'yla Murat ve Halil Efendi arasında mevcuttur. Bu iki karşıt güç arasında ise Huriye Hanım ve iki arada kalmış insan yığınları yer alır.

Roman başladığı yerde, Samanpazarı'nda, son bulur. Huriye Hanım arada kalmışlığa daha fazla dayanamayarak kızını terk edip evine, kocasının yanına, döner. Kadriye Samanpazarı'na dönmeyi reddeder. Ancak Samanpazarı'na yapılan büyük apartmanlar Yenişehirlilerin yeni eğlence mekânı haline gelmeye başlayınca Kadriye udunu da yanına alarak Samanpazarı'na döner. Samanpazarı'ndaki gecekonduların yerini almaya başlayan bu dev yapılardaki meclislerin kısa zamanda müdavimi olur.

Bir başka köy- şehir çatışması Tarus'un dergilerde kalmış hikâyelerinden biri olan "Altındağ"da [110] yer almaktadır. Karşıt güç olarak yine Yenişehir kullanılır. Yenişehir, yüksek kesimden insanların oturduğu, Batılılaşmış bölge örneği olarak bu sefer Altındağ kasabasının karşıt gücü konumundadır. [111] "*Altındağlı için Yenişehir, daimi bir idealdir ve modeldir."*

Yenişehir'den bahsedilen satırlarda kullanılan sembolik unsurlar şöyledir: *Apartman*, *sinema*, *bahçe*, *çiftlik*, *pavyon*, *kürk manto*, *singer dikiş makinesi*, *terzi*, *tokalı çanta*, *topuklu ayakkabı*, *parfüm*, *abajur*, *içki*, *kadeh*, *vitrin*, *ayna*, *pudriyer*, *prostela*, *kuştüyü divan*…

Kullanılan sembollerden de anlaşıldığı üzere köyden kente göç sonrasındaki değişiklikleri, daha belirleyici olması nedeniyle Tarus kadın karakterler üzerinden anlatmayı tercih eder. Zira yukarıda bahsettiğimiz her iki romanın da başkahramanı kadındır. Göç sonrasında çevrenin bu kadınlar üzerindeki ilk etkileri temizliğe önem verme, kuaföre gitme, terzide özel kumaşlardan kıyafetler diktirme, eski montun yerine son moda bir kürk manto alma, parlak takılar takma, tokalı çantalar kullanma,

[110] İlhan Tarus, "Altındağ", *Tarus'un Hikâyeleri*, s. 86.
[111] Ankara ve çevresini iyi bilen yazar bu bilgisini hikayelerine de yansıtmıştır. *Tarus'un Hikâyeleri* adlı eserinde Altındağ kasabasını on hikayesinde mekan olarak seçmiştir.

topuklu ayakkabı giyme ve parfüm kullanma gibi dış görünüşe yönelik değişikliklerdir.

Tarus'un dergilerde kalmış "İyimser" adlı hikâyesinde üvey babasının hapse girmesinin ardından köyden kente göç eden kız, babasına para yollayabilmek için köyün delikanlısı Nevzat'ı bulur. Kızın görüntüsü çocuğu şaşkınlığa uğratır. "*Kürk yakalı manto, kuyruklu kirpikler, mis gibi bir koku. Çocuk çarpılmışa dönmüş. Tanıyamamış birden."*[112]

Bu büyük değişiklik Tarus'un yarattığı diğer göç eden kadın karakterlerde de görülür. Tüm bu kadın karakterler şehre göçtükten kısa bir süre sonra kimi zaman kendi isteğiyle kimi zaman olumsuz hayat şartları nedeniyle kötü yola düşerler. Bu yoldan para kazanır ve zengin olurlar. Tarus'un bu kadınların kaderlerini belirlerken takınmış olduğu acımasız tutum ayrı bir inceleme gerektirmektedir. Kadınların dış görünüşlerindeki değişiklik ve bu değişikliklerin aynı oluşu çoğu zaman okura aynı kadın karakterin başka bir macerasını okuyormuş hissiyatını verir.

Yenişehir, civardaki köyler için aynı zamanda geçim kaynağıdır. "İyimser"'de geçimini Yenişehir'den sağlayan köylülerden de bahseder. Köylerden gelen insanlar burada pazara çıkmakta, mallarını satmaktadırlar. Geçimini bu şekilde sağlayanlardan biri de köylerden topladığı yumurtaları aldığı fiyatın çok üstünde bir fiyata Yenişehirlilere satan Emekli İmam Rifat Efendi'dir. Burada Tarus imam vurgusunu özellikle seçmiş olabilir. Köy ile kent arasında açılan uçurumda değişen iş ahlakını yermek ister. Yine aynı köyden Ali, Dikmenli Nevzat, Yetmişlik İhsan Baba Yenişehir'den parasını çıkaran köylülerden sadece birkaçıdır.

[112] İlhan Tarus, "İyimser", *Varlık*, S. 592, Şubat 1963, s. 18.

3.1.8.2. Köylü

İnkılaplardan evvel üç fikir ön plandadır. Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak. Peyami Safa bu üç fikrin hayatın içinde karışarak Türkçü-garpçı, İslamcı-garpçı ve Türkçü- İslamcı-garpçı şeklinde peyda olduğunu belirtmiştir.[113] İlhan Tarus'un bu üç zümre içerisinden ilkine daha yakın durduğunu söylemek yanlış olmayacağı gibi Tarus'ta Türkçü-garpçı tutumun Türkçü- inkılapçı şeklinde görüldüğünü söylemek daha doğru olacaktır.

Cumhuriyetin ilanından sonra ve inkılaplar döneminde etkisinin daha az hissedildiği din kavramını, Tarus'un Türkçü- inkılapçı tutumu nedeniyle, eserlerinde daha çok hayatı algılayış biçimi veya düşünce tarzından ziyade halkın günlük yaşam şeklini yansıtan bir motif olarak kullandığını görüyoruz. Eserlerinde görülen "sokağa tutulan ayna" tutumunun bir sonucu olarak, din kavramı okurda doğrudan bir etki yaratmadan kendisine yer bulur.

Hilmi Yavuz ***Türkiye'nin Zihin Tarihi*** adlı çalışmasında Reşat Nuri'nin ***Yeşil Gece*** adlı romanını İslamiyet'e karşı yazılmış bir roman olarak değerlendirir.[114] Müslümanları değersizleştirici bir peşin hükümle topyekûn aşağılandığını belirtir. Bu nedenle de romanın güdümlü bir roman olduğu kanısına varır. Tarus roman ve hikâyelerinde yer yer köylüyü cahilliği nedeniyle eleştirmiş kimi zaman da aşağılayıcı bir tavır sergilemiş olsa da bir grup insanı yermek maksadıyla kaleme aldığı "güdümlü roman"ı yoktur.

Dinden bahsettiği az sayıdaki satırlarından Tarus'ta din olgusunun yalnızca dar zamanlarında hatırladığı bir olgu şeklinde var olduğunu veya insanları sömürmek için kullanılan bir araç olarak gördüğünü anlıyoruz. Özellikle otobiyografik unsurlar barındıran ***Yeşilkaya Savcısı***'ndaki sözleri bu tespitimizi kanıtlayıcı niteliktedir:

---

[113] Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, 12. Basım, Ötüken, İstanbul 2018, s. 26.
[114] Hilmi Yavuz, *Türkiye'nin Zihin Tarihi*, 3. Baskı, Timaş Yay., İstanbul 2013.

"*İşler gittikçe karışıyor gibi… Durmadan kendime çekidüzen vermeye çalışıyorum. Bu yaşıma kadar hiçbir zaman aklıma gelmeyen şeylere başvuruyorum. Mesela sabahleyin evden çıkarken Allaha yalvarıyorum. –Bana kuvvet, cesaret ver… Doğru yolu göster…"* (YS, s.153) *"Allah inancı, unutulmuş, bir kenara atılmış. Ali ağanın asıl özelliği de, bir tarikat adamı oluşunda… O sayede asırlık saltanatını sürdürüyor. Bütün nüfuzu, gücü buradan geliyor.."* (YS, s. 199)

Osmanlı'da dinsel kurumlar devlet tarafından sıkıca kontrol edilmektedir. Din adamları (ulema) geçimini devletin denetlediği kaynaklardan sağlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin en önemli sorunu dinin Osmanlı içinde yaşayan gruplar için ayırıcı bir olgu olarak görülmesidir. Bu gruplar dinlerine göre tasnif edilirler. Müslüman gruplar padişaha bağlılık dışında halifeye de bağlıdırlar. Kul anlayışı üzerine kurulmuş bu düzende halk için devletten ziyade, devlet için halk anlayışı hâkimdir.

Osmanlı toplumunda iki tip ulema sınıfı mevcuttur. Bunlardan ilki medrese eğitimi almış ve devlet memuriyetinde yer edinmiş ilmiye sınıfıdır. Diğeri ise eskiden beri üstlendiği halkın çıkarlarının temsilcisi konumunda, halkla birlikte yaşayan ve halkın ihtiyaçlarının sözcüsü olan alt düzeydeki ulema sınıfıdır. Bu alt düzeydeki ulema sınıfı özellikle küçük kasabalarda ve köylerde yönetici/ yönlendirici güç olarak kendisini gösterir. Cumhuriyetin ilanı ile ulemanın devlet katında azalmış olsa bile devam eden etkileri silinir, halk önderliğine son verilmeye çalışılır. Çünkü yeni rejime göre kişinin dünya görüşünü ulema değil, müspet bilim şekillendirmelidir. İslam'ın bir devlet fonksiyonu görünümünün kaldırılması eğitimde yapılan reformlarla sağlanır. Ancak Tüm bunlara rağmen dini şahıslara özellikle köy ve kasabalarda duyulan itibar ve güvenin izleri son bulmaz. Bu izlere Tarus'un eserlerinde fazlasıyla rastlamak mümkün.

Her ne kadar Tarus'un güdümlü romanı olmasa da din adamlarına yer verdiği eserlerinde bu tipi olumlu yönleriyle ele aldığı söylenemez. Bu tipe yer verdiği eserlerinde din hocalarını yalancı, kendilerine inanan ve kendilerinden medet uman

insanları kandıran kimseler olarak tanıtır, kimi zaman da ahlak yoksunu ve özellikle de dar fikirli olmaları yönünden eleştirir.

Doğu Anadolu'nun küçük bir kasabası olan Sekili'de geçen ***Kasabanın Ruhu***[115], temeli diyaloglara oturtularak kasaba insanlarına odaklanan romanıdır. Tarus kasaba sakinlerinin psikolojik durumlarıyla ilgilenmez, sadece izlenimsel betimlemelerle şahıs kadrosunu tanıtır. Karakterler yazar tarafından kendilerine verilen görevi yerine getirmekle yükümlüdürler. Görünüşte bir cinayet ve bu cinayetin çözümü üzerine kurulan olay örgüsü, araya giren diğer olaylarla parçalanır. Okur, aynı anda birden fazla vakayı takip etmek zorunda kalır. Çoğu zaman birbirine etkisi bulunmayan bu vakalar romanın yetmiş dokuz gün boyunca *Yeni Sabah* gazetesinde tefrika edilmesi nedeniyle daha da parçalanır. Bu parça vakalardan biri de kasabada son zamanlarda sayısı artan terk edilmiş bebek vakasıdır. Bebeklerine bakamayacak olan anneler -bu kadınların çoğu Abdi Efendi Hoca'nın deyimiyle ahlaksız, düşkün kadınlardır- bebeklerini cami avlularına bırakmaktadırlar. Bu terk edilmiş bebek haberleriyle çalkalanan kasaba, bebeklerin akıbetiyle ilgili ikiye bölünmüş durumdadır. Bir kısım onların günahsız, bakıma muhtaç yavrular olduğunu düşünürken, Abdi Efendi ve onun nüfuzu bebeklerin bir an evvel köyden gönderilmesi taraftarıdır. Köyün tek doktoru Namık ve kaymakam bu işle alakadar olur, terk edilen çocukların yeni doğum yapmış Şerife Kadın adlı bir sütannenin yanında bir süre barınmalarını sağlarlar. Kasabanın Ruhu olarak tanıtılan Kerim Efendi ve Abdi Efendi gibilerin tek düşündüğü kendileridir. Abdi Efendi doktora da bu konuyla ilgili nasihatlerde bulunur.

"*Nene lazım senin alemin zina mahsulleri?... Sana mı kaldı bunları korumak? Memleket ne der, ne düşünür?"* (KR, Tef. No:43)

Köylerine ve dolayısıyla kendilerine laf geleceği korkusuyla hareket eden bu tür insanlar, dinle olan münasebetleri nedeniyle nüfuzlarını köylerde kolayca arttırabilmektedirler. Bunu bilen Doktor Namık, Abdi Efendi'yle giriştiği uzun

[115] İlhan Tarus, "Kasabanın Ruhu", *Yeni Sabah*, 14.10.1955-27.02.1957.

konuşma neticesinde onun köylüyle konuşup çocukları koruma konusunda kendilerine yardım etmelerini sağlayacağına dair verdiği söze inanır. Ancak Abdi Efendi kapıdan çıktığı gibi çocuklarla ilgili kötü düşüncelerini yaymaya devam eder. "*Hemen faaliyete geçeceğiz. Bu zina mahsulleri kasabamıza uğur getirmez. Bir ayak evvel defedeceğiz bunları… icap ederse doktoru da (...)"* (KR, Tef. No: 47*)* Romanın sonunda Sütanne Şerife'nin evinde nasıl çıktığı belli olmayan bir yangın meydana gelir. Çocuklar kurtulur ve hemen Ankara'ya, devlet himayesine yollanırlar.

Benzer bir hoca tipi, Tarus'un küçük yaşta tecavüze uğramış Fatma adında bir kızın hayatını odağına alarak Ankara'nın ahlaki çöküşünü anlattığı sosyal eleştiri denemesi ***1980 Yılındayız***[116] adlı romanında görülür. Görünürde Fatma'nın başına gelen talihsiz olay sonrasında gözünü bürüyen intikam hırsı ile fakirlikten zenginliğe geçişini yansıtan eser, alt metinde birçok bürokratın çarpık ilişkilerle romana dâhil olmasıyla, değişen mekânlar etrafında değişen insanlara odaklanmaktadır. Bu insanlardan biri olan Fahri Hoca, din sömürüsü ile hayatını idame ettirmesiyle ve dar fikirli oluşuyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Fahri Hoca Fatma'nın randevu evine dadanmış, ahlak yoksunu insanlardan sadece birisidir. Üniversitede doçentlik yapan bir genç ile ülkenin ekonomisi hakkında giriştiği tartışmadan zaferle ayrıldığını düşündüğü cümleleri şu şekildedir:

"*Gübre sayesinde ekmeğimizin, buğdayımızın bereket bulduğunu söyleyenler, ebedi cehennem azabına hüküm giyerler."* Hocanın bu sözü üzerine doçent şöyle der: "*Sizin gibilerle bu millet, Osmanlılığın ilk günlerinden beri uğraşıyor. Daha da uğraşacak gibi görünüyor. Eğer ilkokul ve kültürü temellice yaymazsa yurda…"*

Doçentin bu sözleri okumuş insanın din işleriyle yakından münasebeti bulunan insanlarla ilgili düşüncelerine yer vermesi bakımından mühimdir. Aldıkları eğitim oldukça farklı olan bu iki insanın konuşması bir sonuca varamaz. Ancak yine de son sözü söyleyen Fahri Hoca olur. "*Okulunuzda başınıza geçsin, kültürünüzde… Zındık herifler…"* (1980 Yılındayız, Tef. No: 94)

[116] İlhan Tarus, "1980 Yılındayız", *Zafer gazetesi*, 16.01.1964- 30.04.1964.

Cumhuriyet'in ilanından sonra köy romanında iki eğilim göze çarpmaktadır. İlki cumhuriyetin prensiplerine bağlı kalarak köyü ele alan eğilim, ikincisi ise Cumhuriyet'e bağlı kalmakla birlikte sosyalist görüşü roman ve hikâyede yerleştirmeye çalışan eğilimdir. Tarus'un ikinci eğilime daha yakın olduğu söylenebileceği gibi her iki eğilimde de görülen köylünün ekonomik hayatına ait konuların ele alınması Tarus'ta ağır basan ortak fikirdir. Köylünün odak noktası olduğu üç eseri ***Kasabanın Ruhu*** adlı romanı, "Bir Alacak İşi"[117] ve "Orman"[118] adlı uzun hikâyeleri bu fikri barındırıyor olmaları nedeniyle ilk önce ele alınacaktır.

Eski geleneğin bir ürünü olan el dokuması bezler, değişen ekonomik sistemle yerini makine malı bezlere bırakır. El emeğinin yerini alan fabrikalar, tezgâhta bez dokuyan köylünün geçim kaynağını kurutur. Tarus bu soruna iki farklı eserinde iki farklı bakış açısıyla değinir.

"Bir Alacak İşi" hikâyesinde eşinin el emeği bezlerine rağbet edilmediği için zor duruma düşen Osman Efendi'nin trajik öyküsünde Osman Efendi'nin penceresinden bakılarak anlatılan hikâye ***Kasabanın Ruhu*** adlı romanda manifaturacının penceresinden bakılarak anlatılır. Osman Efendi'nin satılan bezlerinin parasını almaya çalışırken manifaturacı tarafından yalancı durumuna düşürülüp mağdur oluşuna odaklanan "Bir Alacak İşi" hikâyesinin aksine ***Kasabanın Ruhu*** romanında Manifaturacı Kerim Efendi'nin köylüden iyilik olsun diye aldığı bezlerin parasını her gün kapıya dayanıp kendisinden isteyen köylülerden usanmasına değinir. Kerim Efendi bezleri almakla hata ettiğini, iki yıl rafta bekletse dahi bezlerin satılamayacağını düşünmektedir. "Bir Alacak İşi" hikâyesinde mağdur konumunda köylüyü anlatan yazar, ***Kasabanın Ruhu*** romanında duruma manifaturacının açısından bakar ve bu sefer mağdur olan tarafı manifaturacı olarak kurgular. Bu iki eser arasındaki tezat Tarus'un gözlem gücünün ve objektif kalma çabasının sonucudur diyebiliriz.

---

[117] İlhan Tarus, "Bir Alacak İşi", *Tarus'un Hikayeleri*, 1947, s. 23.
[118] İlhan Tarus, "Orman", *Son Havadis*, 1955.

Gelenek ve göreneklerine bağlı, ormancılık işinden başka iş bilmeyen insanların anlatıldığı "Orman" adlı uzun hikâyede olduğu gibi ***Kasabanın Ruhu*** adlı romanda da başka iş tutmayı bilmeyen, alışkanlık nedeniyle babalarından gördüklerini, bildiklerini değişen şartlar karşısında bile bırakmak istemeyen köylünün çektiği ekonomik sıkıntılara değinilir.

"Orman" hikâyesinde ormanların kesilmesinin yasaklaması üzerine ormancılık dışında iş görmemiş, babalarından öğrendikleri bilgilerle geçimlerini sağlayan insanların çaresizliğine değinilirken ***Kasabanın Ruhu*** romanında da dokuma el tezgâhlarında bez dokuyan insanların fabrika malları karşısındaki çaresizliği konu edinilir. Netice, "Orman" hikâyesinde olduğu gibi aynı olacak, bir gün yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kalacaklardır. Yazarın verdiği mesaja göre ananelerine sıkı sıkıya bağlı taşralı zihniyeti değişmedikçe yok olmaya mahkûm olacaklardır.

"Orman" hikâyesinin kurgusuna benzer bir kurguya sahip olan "Döğme Demir" [119] hikâyesi de, küçük bir kasabada geçimini çam kömüründe yakılan demirin eritilmesiyle ona şekil veren kasabalının geçim derdini odağına alır. Tarus diğer hikâyelerinde olduğu gibi yine kasabayı mekân olarak tercih eder. Kasaba hikâyecisi diyebileceğimiz yazar, kasaba/ köy için "(...) *kalabalığın acısını, ıstırabını, kederini ve ölümünü hazırlayan yerdir*." [120] demiştir. Hikâyede sayısı azalan çam ağaçlarını korumak maksadıyla devletin getirdiği kesim yasağı karşısında demircilikten başka iş tutmayı bilmeyen kasaba halkının tutumu aktarılır. Yasak nedeniyle hükümeti eleştirenler, dört kütüğün iki aydan fazla süredir ocaklarını tüttürdüğünü savunmaktadırlar. Tarus bu savunmaya aydın bakış açısıyla eleştiride bulunur:

"*İki aydan aşırı günleri düşünmek yasaktı sanki. Herkes iki aydan ötede uzayıp giden dünyayı görmemek için gözüne mil çekmişti ellekem."*[121]

[119] İlhan Tarus, "Döğme Demir", *Türk Dili dergisi*, S. 114, Mart 1961, s. 402-403.
[120] İlhan Tarus, "Hikâyeye ve Bir Hikâye Kitabına Dair", *Varlık*, 1948, s. 12.
[121] *Age*., s. 403.

İki farklı hikâyede de benzer konuları işlemesi, Tarus'un bu konuyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Bireyin odağa alınmadığı bu hikâyelerde yazarın maksadı toplumun belli bir kesimine ve bu kesimin sorununun altında yatan düşünceye ışık tutmaktır. Küçük kasaba halkı dedelerinden öğrendiği demircilik işiyle geçinmektedir. Hatta bu kasabada çocuklar da aynı iş öğretilerek büyütülürler. Her gün ormana yollanan çocuklar kalan çam ağacı sayısını belirlemekle görevlendirilirler. Kimi zaman okul dönüşü bir kaç dal koparıp ortadan kaybolmalarının sebebi de bu zihniyetle büyütülüyor olmalarıdır. Yazar için bu zihniyetle yetiştirilmiş köylünün iki ay sonrasını düşünmemesi normaldir. Onlar için bugün tok yatmak yeterlidir, yarını yarın düşünmek üzere gözlerine mil çekmişlerdir.

"Orman" hikâyesinde vurgulanan eğitim problemi ve çocuklara ağaç sevgisinin aşılanması gerektiği fikri her ne kadar "Döğme Demir" hikâyesinde detaylı bir şekilde ele alınmamış olsa da okul dönüşü ormana gidip birkaç dal kırıp ortadan kaybolan çocuklara yapılan vurgu eğitimdeki eksikliğe işarettir. Hikâyenin sonunda gözü dönmüş kalabalık etrafı çitlerle sarılmış çam ağaçlarına saldırır.

Tarus üç eserinde de köylüyü ekonomik durumu itibariyle bir bütün olarak ele alır. Geçimlerini sağlayacak başka işlerle uğraşmaları gerektiği çözümünü sunar ancak bunu bildiğinden şaşmayan köylüye anlatamaz. Daha önce fazlasına bile yetebilen gelir kaynaklarının şimdi neden kendilerini fakirliğe mahkûm ettiğini anlayamamaktadırlar.

Aynı durumum cereyan ettiği bir başka roman ise ***Samanpazarı***'dır. [122] Samanpazarı Ankara'nın küçük bir kasabasıdır. Kasaba halkı genel olarak geçimini dericilik işinden kazanır. Geçimini dericilik ile sağlayanlardan biri de romanın başkahramanı Kadriye'nin babası Halil Efendi'dir. Kasaba Halkı son zamanlarda moda olan Avrupa malı deriler karşısında güç kaybetmeye başlar. Kepenkleri kapamak zorunda kalanlardan biri de Kerim adında bir ustadır. Kerim, baba yadigârı işini devam ettirmekte ısrarcıdır. Bu nedenle Halil Efendi'den borç para istemek için

[122] İlhan Tarus, "Samanpazarı", Tefrika: *Dünya gazetesi*, S. 304-871, 23.05.1954- 1.08.1954.

dükkânına gelir. Ancak Halil Efendi kendi durumunun da pek parlak olmadığını ve borç veremeyeceğini şu şekilde belirtir:

"Baba yadigarı diyerekten bir rüyaya dalmışız biz.. Canımızı, kanımızı akıttığımız işi bırakmayız demişiz. (...) Bre oğlum, dönmüş dünya başka tarafa. Herifler Avrupa malı deri istiyorlar. Dayanmış, dayanmamış, sabunlu köseleyi hor görüyor millet artık. Sen istediğin kadar belini kır, alnından dere gibi ter akıt. Çürük deri isterim diyor, şimdikiler… İnce olsun, parlak olsun, bitti.."

"Secdeden başı hala kalkmayan son ağababamız Rifat Efendi, derileri inceltmek için ilaç kullanıyor. Bu ilaç, deriyi çürütürmüş, ne zarar? Satılsın da, isterse üç günde delinsin. Ticaret bu. (...) Ar yılı değil, kar yılı.." (Samanpazarı, Tef. No: 17)

Aralarında geçen bu konuşma dönemin değişen iş ahlakı ve küçük bir kasabanın ekonomik durumu hakkında bilgiler içermektedir. Yine konuşmanın devamında köyden kente göç eden Hafız Yusuf'un üç yerde turşu dükkanı açtığını belirten Halil Efendi sözleri şöyle devam eder: "*Turşu kavanozlarının içinden dört tane apartman fırladı diyorlar.."* Zenginliğin göstergesi olarak kentlerde sayısı artan apartmanı da laf arasında karşısındakine söylemeyi ihmal etmez.

Köylünün ekonomik sıkıntılarına yer veren cümlelerin barındığı bir başka eseri ise ***Duru Göl***'dür. "*Köyünde/kasabasında iş bulamayan insanlar çocuklarını sırtlarına alıp gurbete gider, bazen yıllarca dönmez, dönenler de üç beş kuruş kazanmışsa bile bu para ancak karınlarını doyurmaya yeter."* (DG, s. 284)

Yazar köylüyü göçe, civar şehirlere veya kasabalara çalışmaya gitmeye zorlayan ekonomik koşulları ***Yeşilkaya Savcısı***'nda daha detaylı işler. Yeşilkaya kasabasına cumhuriyet savcısı olarak atanan bir gencin günlük formunda tuttuğu yazılarından oluşan romanda, Yeşilkaya sakinlerinin bir yıllık geçim süreci diyaloglarla özetlenir. Bu diyaloglara göre kâğıt parayı bilmeyen demiryolu işçileri geri kalan zamanlarında karın tokluğuna ağaların yanında çalışırlar. Ağanın verdiği topraktan çıkardıklarıyla

beslenen çalışanlar ve aileleri çoğu zaman geçinemez ve kara kış ortasında Çukurova'ya çapa işine giderler. Sırtta kundaklar, omuzlarda yorganlar, ellerde sepetler yirmi, otuz kişi yollara dökülürler. Geçtikleri köyde dilenir, önlerine dökülen küflü, kurtlu bulguru yerler. Çapadansa çoğu zaman elleri boş ve yine yayan dönerler. Yolda birkaçı hastalıktan ölür. "*Üç kuruş için, yedi kişilik ev halkı kalkar ayağa… Varır, çalışır. Dönüşte ya iki, ya da üç eksikleri vardır. Dönenlerin talihi varsa ertesi yılın çapasına hazırlanırlar…"* (YS, s. 29)

Yine aynı romanda köylünün geçim sıkıntısı, bu sefer Yeşilkaya'nın civar köylerinden biri olan kırk, elli kadar dönümlük bağ, bahçe ve bostandan oluşan Belviren köyünün durumuyla örneklendirilir. Köye suyunu akıtan Ağu deresinin kurumasıyla bataklığa dönen köy, geçimini tarımdan sağlayan köylüyü göçe zorlar. Babasından, dedesinden gördüğü toprak işi dışında iş bilmeyen köylü günün birinde köyden atılacakları korkusuyla yaşar. Bu korku şu sözlerle dile getirilir:

"*Belviren köyünü başka tarafa taşımak mı? Bu sözü ara sıra ortaya atan öğretmen, tahsildar gibi bazı yabancılar, kulakları sağır edecek bir kükreme ile karşılaşırlar.*" (YS, s. 112)

Bu sözü ortaya atanlar, bildikleri işi, yerlerini, yurtlarını terk etmeyi önerenler köye dışarıdan gelen öğretmen veya tahsildar gibi gelenekleri bilmeyen insanlardır. "Orman" adlı kısa hikâyesinde de Tarus geleneklerine sıkı sıkıya bağlı köylünün karşısına, aydın tipi olarak öğretmeni yerleştirmiştir. Burada seçilen öğretmen tipi, köylüye göre bilgili olmasının yanında, yöreye ve yörenin geleneklerine yabancı olması bakımından özellikle seçilir. Çünkü bu özellikler ona, köylüye akıl verebilme hakkını tanır.

Köylünün geçim derdini Tarus "Zombi" [123] adlı hikâyesinde sembolleştirerek anlatmayı tercih eder. İroniden yararlanan yazar canla başla çalışan, tek derdi ekmek parası olan köylü ırgatları görüntü itibariyle zombiye benzetir. "Zombi" hikâyesi

[123] İlhan Tarus, "Zombi", *Yeditepe*, S. 117, Ocak 1966, s. 13-15.

Çukurova'da tarla işçisi olarak çalışan "*ruhları çalınmış insanların*" dramına vurgu yapan bir hikayedir. Bu tarlalardan birinde çalışan Hasan Erdal da bir yığın zombiden yalnızca birisidir. Karısını hastalıktan kaybetmiş bu adamın tek bildiği elindeki uzun saplı çapayı hiç durmadan sallamaktır. Öğle vakti verilen yemek molasında bile durmak nedir bilmeyen bu adamı diğer çalışanlar zorla çapanın başından ayırırlar. Hasan Erdal artık robotlaşmış veya Tarus'un deyimiyle zombileşmiş bir halde gece de çapa işine devam eder. Hasan nasıl yaşanır unutmuş yarı ölü bir insandır. Tarus hikâyesini hikâyenin özeti mahiyetindeki şu çarpıcı sözlerle sonlandırır:

"*Aslını ararsanız, neyi istediğini de bilmiyordu. Onunkisi, bir ayak bağını silkelemek, savurmak dürtüsüydü. Bir dikenli otu çiğneme isteğiydi. (...) Zombilerin buna gücü de yetmezdi; hak istemeye yetkileri de yetmezdi*." [124]

"Zombi" hikâyesi, yazarın karın tokluğuna çalışan köylünün bir temsili olan hikâyenin kahramanı Hasan Erdal üzerinden işçi sınıfının küçük bir kesimine tutmaya çalıştığı aynadır.

Tarus gördüklerini, bildiklerini eserlerine yansıtmayı gaye edinmiş bir yazardır. Babasının işi münasebetiyle pek çok il ve kasaba gezmek zorunda kalan yazar, gözlem gücünün de verdiği kuvvetle eserlerini kaleme alır. Gördükleri dışında duyduklarını da eserlerine yansıtan yazar gazetede kalmış kısa hikâyesi "Radyoda Kayıplar Saati'nde"[125] radyoyu hikâyenin merkezine oturtur. Tarus "Radyolarımızın Hâli"[126] başlıklı köşe yazısında radyoyu bütün memlekete hatta bütün dünyaya hitap eden sihirli ve dev kudretli bir alet olarak tanımlar. Bu tanımı yaptığında, Yaşar Nabi Nayır'a kendisinin ölüm haberini bu sihirli, dev ve kudretli aletin vereceğinden habersizdir.[127]

---

[124] *Age*., s. 15.
[125] İlhan Tarus, "Radyoda Kayıplar Saati", *Seçilmiş Hikayeler*, S. 4, 1952, s. 36.
[126] İlhan Tarus, "Radyolarımızın Hali", *Varlık*, S. 373, Ağustos 1951.
[127] Yaşar Nabi Nayır, "Yitik Dostlar", *Varlık*, S. 687, Şubat 1967, s. 3.

Radyoyu, Tarus başka hikâyelerinde de yer yer olayların akışını rahatlatan bir unsur olarak kullanır ancak sadece radyo konuşmasından ibaret bir hikâye kaleme almaz. Kayıp insanların duyurulduğu metinde, 1944 yılında askere alınan ve 1947 yılında tezkere aldığı duyulan Tokat vilayetinin Reşadiye kazası Tatarcılar köyünden Yakup Attar ile ilgili kayıp duyurusundan ve ilk radyo yayınının 6 Mayıs 1927'de gerçekleştiği bilgisinden yola çıkarak dönemin cumhuriyetin ilanından sonraki yıllar olduğunu anlıyoruz. Radyodaki diğer kayıp duyuruları dönemin köy ve kasabalarının ekonomik durumlarıyla ilgili bilgiler içermektedir. Toplam beş kayıp duyurusunun bulunduğu hikâyede her duyuru için ayrı paragraf oluşturulur. Yakup Attar ile ilgili duyuru dışındaki diğer dört duyuru ekonomik nedenlerle köyünden ayrılıp İstanbul gibi büyük şehirlere göç eden ve bir daha haber alınamayan insanlarla ilgilidir. Köyden kente göçün yoğunlaştığı kırklı yılların bir gerçeği olarak Tarus'un radyoda duyduklarını hiç değiştirmeden aktarmış olma ihtimali de hikâyenin akışından akla gelebilmektedir. Ancak hikâyede böyle bir bilgi yer almamaktadır. Yine de Tarus'un diğer hikâyelerinde görülen gerçekliğe bağlı kalma çabası bu ihtimali güçlendirmektedir.

Köylü, Tarus'un eserlerinde ekonomik durumu dışında cahil kalması ya da cahil bırakılması yönünden de ele alınır. Örneğin ***Yeşilkaya Savcısı*** adlı otobiyografik romanında köye cumhuriyet savcısı olarak atanan genç ve idealist savcının karşısına çıkan her köylü kendisiyle konuşmaya başlamadan evvel mutlaka "*hoş gör savcı bey, cahiliz biz, kusurumuza bakma, biz anlamayız, aklımız ermez, bağışla"* gibi laflar eder.

Tarus; ***Duru Göl*** romanında köylüyü unutulmuş, refahı yerine sadece oyu düşünülen bir unsur olarak anlatır. Genel olarak Anadolu köylüsü sefalet içindedir. Yapılan yeniliklerden habersiz olanların yanında haberi olduğu hâlde bu yeniliklerin nimetlerinden yararlanamamaktan şikâyet edenler de vardır.

"*sizin için Kütahya'da koskoca fabrika kurduk*" diyen yetkiliye "*hani o günler beyim fabrikanın çatıları atılmadı daha*" demesi, "*Yirmi tane çimento fabrikası*

kurduk. Niye evlerinizi betondan yapmıyorsunuz Niye bu deliklerde, bu kovuklarda oturuyorsunuz?" dendiğinde başını öne eğip "*hele sizin apartumanlar bir bitsin de…*" diye cevap vermesi, yine "*eski iktidar şekeri beş yüz elliye yediriyordu. … Bizler on beş şeker fabrikası kurduk yiyin yiyebildiğiniz kadar"* dendiğinde "*üç yüz elliye şeker yemek sizin hakkınız*" şeklindeki cevabı, "*dağın ardında baraj kurduk*" dendiğinde "*barajdan bize su gelmesi için yıllar ister daha bey…"* tepkisi daima ezilmiş bir topluluğun şuurunda yer edinen 'haddini bil' düşüncesinin tezahürüdür. Politikacının "*hele nankörler*" diye kükremesi "*biz yaptık biz ettik*" diye bağırması üzerine hizaya geçen köylü Tarus'un eserinde ezilen kesim olarak ele alınır. Ancak Tarus köylüyü kendini ezdirmesi, politikacılar karşısında hemen susması, ağzına bir parmak bal çalınınca hemen inanması nedeniyle eleştirir. Köylüyü politikacı karşısında *melül mahzun bekleşen kalabalık* olarak tanımlaması da bundandır. ***Duru Göl*** romanında milletin gözünü açtığını artık işin ucunu bırakmayacağını söyleyen mühendise bir başka mühendisin "*Bırakır! Zaten çoğunun haberi bile yok yapılanlardan"* şeklinde cevap vermesi Tarus'un köylüyü etrafında olup bitene kayıtsız kalan, umursamayan insan tipi olarak gördüğünün kanıtıdır. Ona göre köylü sadece kendi çıkarını düşünür.

Tarus ***Duru Göl*** romanında köylünün aç gözlülüğünü şu şekilde kurgular. Baraj yapımı sırasında aşağı köylerden birine giden cılız su bir süreliğine kesilir. Bunun üzerine köylü ayaklanıp inşaata gelir. Birkaç gün sonra göçen bir çürük toprak tabakası iki işçiyi altına alıp ezer. Bu sayede kıyıdan fışkıran sular aşağı köye ulaşır. Davullar zurnalar çalınır. Genç gelinler mutluluktan her şeyi unutup kocalarının gözleri önünde genç mühendisleri öper. "*Yaşayın mühendis efendiler*" naraları eşliğinde olay kapanır. Ancak kısa bir süre sonra yeni bir mesele patlak verir. Miktarı artan suyu köylü bir türlü paylaşamaz. Bu meselenin temelinde geleneğine bağlı köylü zihniyeti mevcuttur. Ata yadigârı usullere körü körüne bağlı olan köylü yeni oluşan durumlar karşısında bilgisizliği nedeniyle ne yapacağını bilemez. Çünkü gelenekçi davranışlara bağlılık, modern toplumlara göre köylerde daha yaygındır. Bol suyu paylaşamayan köylüler benlik davası içinde birbirini öldürmeye başlarlar. Suyu bol bulan kurnaz birkaç köylü pamuk ve tütün ekip topraklarını genişletmeye

kalkınca işler çığırından çıkar. Burada genel olarak dönemin roman ve hikâyelerinde görülen güçlü olanlarla zayıfların mücadelesi veya güçlülerin zayıfları ezmeleri konusu ele alınmak istenir.

Ahaliyi yatıştırmaya çalışan bir köylünün *"...Mehmet çimento satmak için derneği aracı etti.. Ahmet sulama planında değişiklik yaptırarak kanalın ilkten kendi tarlalarından geçmesini sağladı. Ali, oğlunu yapı yerine muhasebeci tayin ettirdi. Veli kum eletti, Osman bel belletti.."* (DG, s. 260) sözleri öz eleştiri mahiyetindedir.

Tarus sayfalarca bu konu üzerinde durur, köylüyü cahilliği ve çıkarcılığı nedeniyle yerer. Ölümlerle ve yaralanmalarla sonuçlanan ve "*sudan bir iş*" olarak tanımlanan meselenin hikâyenin devamından aslında hiç de öyle olmadığını anlıyoruz.

Benzer bir çıkarcı köylü tipi Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanında da görülür. Devletin ziraat işleriyle vazifeli en yüksek memurlardan biri kendisiyle beraber gelen önemli kimseler ve kalabalık bir köylü yığını ile incelemelerde bulunurken bir atlı az ilerideki ağacın dibine heybesini indirip çömelir, öğle yemeğini yemeye başlar. Bir süre sonra kalabalık köylü yığını yavaş yavaş atlının yanına gitmeye başlarlar. Bunu fark eden yüksek dereceli memur merak eder ve atlının kim olduğunu sorar. Memurlardan biri şeker şirketinin ziraat fen memuru olduğunu söyler. Köylünün neden adamın başına toplandıklarını sorduğunda şu cevabı alır:

"Köylü dediğin çıkarını her şeyin üstünde tutar. Eliyle yoklayıp bir heybede işe yarar şey olduğunu anladı mı, artık o heybenin etrafından, heybe sahibinin cenahından ayrılmaz." (UA, s. 33)

Tarus'un ***Duru Göl*** adlı romanında köylüyle ilgili acımasız gibi görünen eleştirileri romanın sonuna doğru yumuşar ve oklar bir başka tarafa çevrilir. İstanbul'da konaklarda, Boğaziçi yalılarında tam altı yüz yıl yan gelip safa süren birkaç insan uğruna Anadolu topraklarının yüzüstü bırakıldığını belirtir. Ayrıca yine aynı insanlar, menfaat için, üstün gelmek için ve bir soygun aracı olarak çoğu zaman

dini kullanmış, zavallı ahaliyi birbirine kırdırtır. İtalya'da sulama tesisleri kurulurken yoksulluk uçurumunun dibinde sürünen köylünün, İstanbul'da atlas sedirlerde zar atarak âşık oynatarak devleti idare edenler yüzünden bugün bu hâlde olduğuna inanmaktadır.

"*İstanbul idarecisi, ta ikinci hünkâr Orhan zamanından itibaren, salt vergi çekmek ve asker toplamak için düşünmüş Anadolu çifçisini…"* (DG, s. 198)

Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Tarus, köylünün o günkü durumunun sorumlusu olarak Osmanlı Devleti'ni gösterir. Ona göre köylüyü o zamanki anlamıyla sadece vergi kaynağı, Cumhuriyetin ilanından sonra ise sadece oy kaynağı olarak gören zihniyeti değiştirecek olan yeni aydın tipidir. Bunun için çok yol kat edilmesi gerektiğini bilen Duru Göl barajının genç mühendisleri, batılı insan tarlada makineyi kullanmaya başladığında sırma işlemeli kaftan giyenlere samur kürk yetiştirmek için milletin seferber olunduğunu düşünmektedir. Yeni aydın tipine düşen görevler tabiatın yıkıcı kuvvetlerine karşı ayak diremek, çorak topraklara su götürmek, bu sayede köylüyü samur kürk yetiştirmekten kurtarmak, kısaca üreten çiftçiyi milletin efendisi yapmaktır.

"Don- Gömlek Davası" [128] hikâyesi Tarus'un dönemin sorunlarına ilişkin tespitlerini bir kasaba halkı üzerinden anlattığı ironi ve alay yüklü hikâyesidir. Tam tarih belirtilmemekle birlikte "*memleketimizde ilk defa olarak pamuklu dokuma fabrikalarının açılmasına önayak olan heyetiniz*" ifadesinden, devlet desteğiyle açılan ilk dokuma fabrikasının 1927 Bünyan Dokuma Fabrikası olduğu bilgisiyle, bahsedilen dönemin cumhuriyetin ilanından birkaç yıl sonrasına denk geldiğini belirtebiliriz. Açılan dokuma fabrikaları sayesinde daha önce tam bir giyim kuşama kavuşamayan köylü bu mahrumiyetten kurtulur ve ilk defa "don- gömlek davası" halledilir. Ancak konuyla ilgili bir pürüz vardır. Memleket ihtiyacı ile pamuklu dokuma imalatı arasındaki mesafe hala çok açıktır. Cumhuriyetin ilanından sonra artan alım gücü ve teşebbüs, dokumaların hepsinin satılmasını sağlamışsa da bu

[128] İlhan Tarus, "Don - Gömlek Davası", *Apartman*, s. 23.

vaziyet köylüyü giyinmiş farz etmek için verilmiş acele bir hükümdür. Elindeki ekonomik gidişi gösteren istatistiklere bakarak bu kanıya varan memurları uyaran Nurullah Bey, işin tetkik yapılarak çözülebileceğini belirtir. Görevlendirilen memurlar köylülerin çıplak olanları ile giyimli olanlarını derhal kaydedip merkeze bildirmektedirler. Tetkikler sonucu eldeki rakamlarla veriler birbirini tutar ancak işin aslının başka türlü olduğu çok daha sonra ortaya çıkacaktır.

Polis dairesinde o gün için hazırlanan binlerce don-gömlek köylüye giydirilip, kontrol heyetinin önünden geçirilir. İş bitince bu emanet don-gömlekler ertesi hafta tekrar kullanılmak üzere köylünün sırtından alınır. Bu giyip çıkarma külfetine katlanmak istemeyen köylüler şehre sapa yollardan girmeye başlarlar. Bunu haber alan Vali hemen emir çıkartarak kasaba ve şehirlere ancak ana cadde kullanılarak girilebileceğini belirtir. Hikâyenin başında okuru saran olumlu sonuçlar doğacağı düşüncesi hikâyenin sonunda Tarus'un sivri dili ile tetkiki yapan memurları ve üstlerini alaya aldığı şu sözlerle son bulmaktadır:

"İstatistik ilmi ve rakam denilen namuslu haberci, galiba kâinatta ilk defa olarak, tongaya bastırılıyor.(...) Siz ve memurlarımız tebrike şayansınız…" [129]

Giyim meselesi "Don-Gömlek Davası" hikâyesinde olduğu gibi doğrudan metnin odağı hâline getirilmese de Tarus'un genel olarak eserlerinde üzerinde durduğu bir meseledir.

Giyim, milletin coğrafi çevresinden ve ekonomik standartlarından etkilenen bir olgudur. Sosyolojik olarak kılık- kıyafet, insanların mevkiini, medeniyetini temsil eder. Kültür varlıklarımız içerisinde önemli bir yere sahip olan giysi, Tarus'un eserlerinde üzerine bastırılarak betimlenen bir unsurdur. Giysinin karakterlerin kişilik özellikleri hakkında fikir vermesi bakımından önemini bilen Tarus bunu sıklıkla tekrar eder. İnsanların kıyafetleriyle gelir düzeyleri arasında sıkı bir bağlantı olması da bu tekrarların nedenidir.

[129] *Age*., s. 29.

Geleneksel kadının ekonomik özgürlüğü olmadığından moda tüketicisi olmaya da hakkı yoktur. Ancak hazır giyimin Cumhuriyetin ilanından sonra yaygınlaşması ile değişiklikler görülür. Tarus bu değişikliği "Don-Gömlek Davasında" işlemiştir. Hazır giyimden faydalanan bir başka kahraman ise ***1980 Yılındayız*** romanının Fatma'sıdır. Fatma Ankara yakınlarında bir köyde yaşayan yoksul bir ailenin kızıdır. Köyden kente göç etmeleri ve gelişen olaylarla Fatma'nın giyiminde de birtakım farklılıklar meydana gelir. Bu farklılıklar Fatma'nın ekonomik düzeyindeki değişikliklerle paralellik gösterir. "*İş ve bürokrasi hayatında basamaklar yükseldikçe, kişilerin giydiği renkler de koyulaşmaktadır*."[130]

1980 Yılındayız romanının bir başka karakteri Feriha, bunaltıcı ve kasvetli bürokratlar ortamında sıcaklık ve canlılık verici, gösterişli bir renk olarak kırmızıyı tercih etmektedir. Bu renk tercihi Feriha'yı dikkat merkezi hâline getirmektedir. Yine ***Uzun Atlama*** romanında bahsedilen fabrikalardan birinde çalışan kadın mühendis de son moda giyim kuşamıyla Tarus'un dikkatini çeker. O daha çok eserlerinde, kadınların giyimlerindeki değişiklik üzerinde durmayı tercih eder.

3.2 Cumhuriyet Döneminde Yeni İnsan

Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi ile yeni bir dönem başlar. Bu dönemin ışığı ile yetişen nesiller cumhuriyetin yeni insan tipini oluşturur. Bu yeni nesil, başka bir tabirle aydınlar, devletin bekası için Batılılaşma dışında hiçbir seçeneğin olmadığına inanan, savaştan çıkmış bir ülkenin Batı'yı yakalama konusunda öncü kuvvet olması için devlet tarafından devlet görevlisi olarak işe alınan zümreyi oluştururlar. Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken merkez eliyle başlatılan Batılılaşma hareketi, merkez tarafından yetiştirilmiş ve denetlenmekte olan bir aydın- bürokrat kadro tarafından gerçekleştirilir. Bu aydın-bürokratik kadro/öncüler yeni bir ulus-devlet inşasında da aktif rol oynamışlardır. Osmanlı aydını cumhuriyet aydının atasıdır ancak arada bazı farklar vardır.

---

[130] Nurullah Abalı, *Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet*, 1. Baskı, İlke Yay., İstanbul 2009, s.28.

Osmanlı aydını devleti kurtarma, hürriyet, eşitlik ve adalet gibi misyonlar edinir. Devlet memuru sıfatıyla devlete muhalefet eden bir kesimde bu aydın zümrenin içinde varlığını sürdürür. Bu eski aydın tipinin görevi devleti kurtarmaktır. Cumhuriyet Dönemi'yle beraber yeni rejim kendi organik aydınını da yetiştirir. Yeni aydının görevi devleti kurtarmak değil, yeni bir devlet kurmaktır. Eski aydın tipi olarak tanımlayacağımız Osmanlı aydını için "vatan" kavramı ön plandadır. "Vatandaş" kavramı ise Atatürk neslinin, yeni aydın tipinin, bir kazanımıdır. Patrimonyal-sultancı Osmanlı düzeni, devlet yönetimini hükümdarın halka adil bir idare sağlaması üzerine kurmuşken; Türkiye Cumhuriyeti hükümet etme idealini halkın halk tarafından yönetilmesi olarak kavramsallaştırmaya yönelir. Yeni aydın, bu gayesini gerçekleştirebilmek için öncelikle bakış açısını değiştirmelidir. Bu değişikliği sağlamak yeni bir eğitim sistemiyle mümkündür. Devleti kuran kuşakların eğitim süreçlerinde ve buna bağlı olarak dünyaya bakışlarında en etkili olan düşünce pozitivizmdir. Pozitivizmin en önemli unsuru olan değişim Türk aydınları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Değişim fikrinin etkisiyle cumhuriyetin hedefleri de şekillenir. Ekonomi de süratle kalkınma, pozitif bilimin ve teknolojinin hızlanması gibi hedefler belirlenir. Böylece Batı'yı yakalama hedefi, dönemin aydınının düşünce yapısını biçimlendiren temel unsur hâline gelir.

3.2.1. Eski ve Yeni Aydın Tipi

3.2.1.1. Eski Aydın Tipi

Cumhuriyet inkılapları ışığında müspet bilimin temel alındığı eğitim sisteminin yetiştirdiği yeni nesiller eski aydın tipinden oldukça farklıdır. ***Duru Göl*** romanının asıl temasını oluşturan barajdan, yapımı sırasında çıkan problemlere yeni aydın tipi ile eski aydın tipinin bakış açısındaki fark nedeniyle sonuç alınamaz. Tünelin tıkalı yerindeki toprak kesimde çalışacak işçi sayısı altı olarak belirlenir. Ancak tecrübeler, yapılan hesaplar çalışma sırasında gösterir ki burada altı yerine dört işçi çalıştığında hem daha rahat hareket etmeleri sağlanır hem de masraf kısılır. Üstelik tüm bunlar randıman düşmeden gerçekleşir. Ankara'da masa başında oturanlar Erdoğan'ın

deyimiyle bir çeşit makine rahatlığına gömülmüş olup, masrafı kısmak maksadıyla böyle bir kurnazlığa gittiklerini düşünmektedirler.

"*Biz matematik adamıyız. Müspet bilim, müspet düşünce adamıyız. Gel gör, hesapla deyince, artık kafalarımızın dibinde o doğu ruhu denilen akrep kuyruğunu oynatabilmeli mi?"* (DG, s. 34)

Erdoğan'ın burada doğu ruhu olarak tanımladığı fikir, inançsızlık; başka bir tabirle güvensizliktir. Eski aydın tipinin getirdiği kurnazlık Doğu'nun düşünce sisteminde mevcuttur. Yeni aydın tipinin örneği olan Erdoğan ise karşılıklı inanç sayesinde vatanın kurtulacağı ve refaha ulaşacağı düşüncesindedir. Eskinin işi kalıba dökmüş ampirik bilgisi yerini müspet bilimlerin getirdiği akılcı düşünceye bırakmalıdır.

Eski aydın tipi cumhuriyetin ilanıyla aniden ortadan kalkıp yerini yeni aydın tipine bırakmaz. Köklü bir devletin devamı olan Türkiye Cumhuriyeti bu eski aydın tipini ve Osmanlı Devleti'nin daha nice sorununu devralır.

Aynı romanda Duru Göl Barajı'nın alt kısmında yer alan "fukara" köye gitmekte olan cılız su bir gün aniden kesilir. Baraj mühendisleri köylüye birkaç güne suyun daha bol geleceğini anlatmaya çalışsa da dinletemezler. Köylü bir hışımla köy kâtibine gidip Ankara'ya telgraflar çektirir. Bu eski aydın tipinin örneği köy kâtibi romanda aynı zamanda "*hem hatip, hem mektep hocası, hem de kuran belleten kişi"* olarak tanımlanır ve sırasına göre kitap harfleriyle yazı yazmasını da beceren, "*sırasına göre gizlice sarık sarıp camide oğlan çocukarına (tebareke), (kadseme), (vezzariyati)"* okutan eski aydın tipi olarak karşımıza çıkarılır.

Tarus'un başka bir romanı ***Var Olmak***'ta Osman Efe'nin sağ kolu olmayı başaran Kâtip Kemal bu makama okuma yazma bilen yarı aydın kişi sıfatı nedeniyle getirilir. Aktif olarak eylemlerin içinde bulunmayan fakat aklı ile efeleri dize getirmeyi başaran Kâtip, bölgedeki okur-yazar tek kişidir. Bu sayede kısa zamanda efelerin

güvenini kazanır. Civar bölgelerde düşmanla ilgili edindiği bilgileri Osman Efe'ye iletir. Her ne kadar son sözü yine efeler söylese de Kâtip'in onların düşüncesine etkisi büyüktür. Alınan kararlar genellikle Kâtip'in verdiği akılla paralel olur. Osman Efe Kâtip'in karşısında yaylarını daima gevşetir. Ona karşı öfkeyle karışık bir minnet duygusu besler. Öfkesinin altında yatan sebep okuma yazma bilmediği için Kâtip'e muhtaç olmasıdır. Ondan gelecek istihbarata ihtiyacı vardır. Bu yüzden güvenmek ve iplerini onun eline vermek zorundadır. Kâtip Kemal okur-yazar oranının düşük olduğu bir dönemde bilgisini avantaja dönüştürmüş, önemli görevlerde bulunmuş, zaruri ihtiyaçların ortaya çıkardığı eski aydın tipinin temsilidir.

Tarus'un ***Uzun Atlama*** romanında görülen çalışma arzusu ile yanıp tutuşan insanların yerini ***Duru Göl*** romanında eğlence düşkünü, hareketsizliği ilke edinmiş rahatını düşünen çıkarcı insanlar alır. Ankara'dan incelemelerde bulunmak üzere yıllık iznini kullanarak gelen, hiçbir işten anlamayan ancak anlıyormuş gibi görünmeye çalışan Sadık Bey günlerce kendisi şerefine verilen eğlencelere katılır, kadınlı erkekli içki meclisleri kurulur. Bu meclislerin kurulması için kullanılan paralar ise "*misafirlerin rahatı için*" denilerek önemsenmez. Üç beş kuruşluk yolluk alabilmek için yıllık iznine on beş günlük rapor ekleten Sadık Bey bürokrasinin kendi çıkarlarını düşünen eski aydın bireyine örnektir. Sadık Bey'in Ankara'dan getirdiği suyun tuzlu olduğu ve bu nedenle sulamaya elverişsiz olduğu haberini elinde içki dolu kadehi ile alelâde bir haber veriyormuş gibi rahat bir şekilde söylemesi özellikle Makine Mühendisi Cebbar'la birkaç iş ahlakına sahip, vatanının her kuruşunu düşünen dürüst çalışanları sinirlendirse de yapılan tüm bu çalışmaların boşa gideceği iddiası eğlenceyi bozmaya yetmez. Aynı şekilde yine bir eğlence sırasında sabah erkenden tutacağı işler olduğunu bahane ederek gitmesi gerektiğini bildiren Pertev'e santral müdürünün eşinin verdiği "*Tünel kendiliğinden kazılır beyefendi.. Kendiliğinden yürür bütün işler…"* (DG, s.134) cevabı çalışma prensibi eksikliğinin kadınlara bile sirayet ettiğini ve eğlenceye olan düşkünlüklerini göstermesi sebebiyle Refik Halit Karay'ın 1919'da yayınlanan ***Memleket Hikâyeleri***

adlı kitabında bulunan "Şeftali Bahçeleri"[131] hikâyesini hatırlatmaktadır. Bu hikâyede görülen memurlar Tarus'un romanında görülen memurlarla aynı zihniyete sahiptirler.

Kasabaya yeni gelmiş ve tek maksadı Avrupalı bir hükümet adamı olmak olan Tahrirat Müdürü Agah Bey, keyfine meraklı memurların devlet işlerini bırakıp içki sofraları kurduğu, sohbetler edip, gazeller okuduğu şeftali bahçelerinin başka kasabalarda da duyulmuş şöhretine tüm direnişine rağmen kendisini kaptırır. Tüm memleketi kaplayan tembellik havası içinde kendisini şeftali bahçelerinde keyif yaparken bulur. ***Duru Göl***'de, "Şeftali Bahçeleri"nde görülen memur tipine sıkça rastlanırken ***Uzun Atlama***'da, bu memur tipinin aksine karşılaştığı engelleri yenmek için savaşan, hayat karşısında aktif rolü bulunan memur tipi karşımıza çıkar. II. Abdülhamit Devri'nde Avrupa'ya kaçan, daha sonra nüfuzlulardan birinin yardımı ile ülkesine dönen Agah Bey'in izlerinin cumhuriyetin ilanından sonra da silinmediğini ***Duru Göl*** romanında görmekteyiz.

Uzun Atlama romanında gözlemlenen şeker fabrikası çalışanları ile ***Duru Göl*** romanında işlenen baraj inşaatı çalışanları arasındaki bu tezat romanlarda verilmek istenen mesajın farklılığından kaynaklanabileceği gibi ***Uzun Atlama***'da gerçekleri olduğu gibi yansıtma maksadının aksine ***Duru Göl***'ün tamamen kurguya dayanmasından da kaynaklanmış olabilir.

Avrupa'ya yetişebilmek için hızlıca kat etmek zorunda olduğumuz yollar Şeker fabrikalarında başarılı bir şekilde geçilirken ***Duru Göl*** romanında büyük bir başarısızlıkla sonuçlanır. Tarus bu başarısızlığın sorumlusunun millette uyanan ileri atılma şuurunda olduğunu belirtir. Çok geride kaldığını birdenbire fark etmiş, uyanmış ancak tek gözle uyanmış bir toplum İsviçrelinin şeker fabrikası kurmak için on beş yıl, İtalyan mühendisin bir baraj için yirmi yıl yaptığı etüdü gereksiz görür. Biraz da halka yaranmak için boyundan büyük işlere kalkışır. Batı'ya yetişme telaşı içerisinde barajın ilk teşebbüsleri Tanzimat Devri'nde başlar, 1948 yılına kadar

[131] Refik Halit Karay, "Şeftali Bahçeleri", Haz. Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay., 17. Baskı, İstanbul 2012, s. 92-98.

devam eder. Ancak eski aydın tipinin mühendisi, gözlerimi kaparım vazifemi yaparım mantığıyla, sadece suyu akıtmayı düşünür, suyun kendisini düşünemez. Kafalarını yalnızca suyu ovaya nasıl ulaştırırız düşüncesine hapsederler. İşin aslını, mantığını sorgulamadan kendisine verilen görevi bir an önce bitirme maksadıyla hareket eden eski aydın tipi, tenkitten yoksun oluşumuzun bir sonucudur. Sorgulamayan, tenkit etmeyen bireyler nedeniyle baraj başarısızlıkla sonuçlanır. Bu bireylerin aksine Cebbar, Erdoğan ve Pertev cumhuriyet rejiminin yetiştirdiği; etüt etmeyi, sorgulamayı ilke edinmiş aydınlar olarak karşımıza çıkar. Şeker fabrikalarında görülen vatanperverlik duygusu ile hareket eden bu üç genç mühendis yapılan tüm çabaların boşa gideceği fikri karşısında hüsrana uğrarlar.

3.2.1.2. Yeni Aydın Tipi

Bir devletin devamlılığı yurttaşlarının bağlılık duygusunu paylaşmasına ve bu yurttaşların siyasal kültürün varlığını benimsemesine bağlıdır. Bu nedenle Atatürk eğitimin önemini daima vurgular, eğitimin esas fonksiyonunun erdemli, vatanına bağlı yurttaşlar yetiştirmek olması için pek çok adım atar. Ortak düşünce, his ve anlayışa sahip yurttaşlar yetiştirmek ulusal dil ve tarih anlayışına da bağlıdır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun temelinde de bu ortak payda arayışı mevcuttur.

Eğitim aynı zamanda yeniden inşanın aracıdır. Ulus inşa etme eğilimi, eğitimin bu yolda bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal, modern Batı'nın ilerleme, ulusçuluk, sekilerleşme ve birliği temel alan pragmatik eğitim politikasını esas alarak 1924'te dinsel okulları kaldırır, böylece ulemanın kontrolü altındaki dinsel eğitim son bulur. İlahiyat karşıtı, pozitif bilimlerin tahsiliyle bağlantılı idealleri öğretecek bir eğitim sistemi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1928 yılında Arapça ve Farsça dersleri üniversite düzeyinde okutulmak üzere düzenlenir. Yine 1928 yılında gerçekleşen harf inkılabı da aynı maksada hizmet etmek için uygulanır.

Benimsenen ulusçuluk temelli yeni eğitim sistemi Osmanlı- İslam geleneği ile bağları koparmada en etkili kurum olur. Yeni Türkiye'nin, ulusun sorunlarını çözmede akılcı kadrolara ihtiyacı vardır. Kız- erkek, köylü- kentli her kesimden insan, bu kadroların fertleri hâline gelmelidir.

"*Bizi ancak çalışma şeklimiz değiştirebilir. Türkiye sanayileşecek ve aklileşecek. Yeni köy, yeni ev, yeni iş şekli, yeni insan."*[132] Tanpınar'a göre sanayileşme ancak Türk toplumunun yapısına uygun bir tarzda gerçekleştiği ölçüde akli olacaktır.

Uzun Atlama romanında bu maksatla yetişmiş yeni nesillerin tezahürleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hilmi Yavuz "aydın ile "kültür adamı" kavramlarının birbirinden farklı olduğunu; kültür adamı geleceğe ilişkin yeni insanlık değerleri üstlenirken aydının geçmişin değerlerini kavramakla yetindiğini belirtir. Ancak bu ayrımın Batı'nın zihin tarihi için geçerli olduğunu, bizim gibi zihin tarihi hem Doğulu hem de Batılı olmaktan geçen bir toplumda Türk aydınının hem aydın hem de kültür adamı olmak zorunda kaldığını ekler. Eski aydın tipi ile yeni aydın tipi arasındaki en büyük fark Hilmi Yavuz'un işaret ettiği bu noktadadır. Tarus da benzer bir ayrıma gider ve okur-yazar insanla memleketin hasretini çektiği entelektüel insanı birbirinden ayırır.[133] Burada hasreti çekilen entelektüel insanla Hilmi Yavuz'un işaret ettiği hem aydın hem kültür adamı aynı özelliklere sahiptir.

Duru Göl romanında Yüksek İnşaat Mühendisi Erdoğan'ın zikrettiği şu sözler de aydının görevini açıklar niteliktedir:

"(...) âdeta bir manevi miras halinde, yarınki mühendislere batılı şuurunu bırakacağız… bir yoğun tortu halinde bırakacağız bunu.. (...) evet adı bu: Kültür" (DG, s. 38)

---

[132] Hilmi Yavuz*, Türkiye'nin Zihin Tarihi,* s. 136.
[133] İlhan Tarus, "Radyolarımızın Hali", *Varlık*, S. 373, Ağustos 1951, s. 13.

Ancak öncelikle bu kültüre sahip olmak gerekmektedir. Aksi halde erişilmemiş bir kültürün gereklerine göre hareket etmeye çalışmak paranın sokağa atılmasına, zamanın boşa harcanmasına, umutların suya düşmesine sebep olacaktır. ***Uzun Atlama***'da Burdur Şeker Fabrikası Müdürü Mühendis Hizber Akdeniz'in yetişen yeni nesille yani hem aydın hem de kültür adamı nesliyle ve bu neslin toplum üzerindeki etkisiyle ilgili söylediği şu sözler de dikkate değerdir:

"...çatılarımızın kirişleri bile bu şehre fayda sağladı, ders verdi. İstasyon Caddesi boyunca dizilip yükselen modern evleri, apartmanları gördünüz. Emin olunuz ki fabrikadan evvel bunların biri yoktu. Halkın içinde yumulup kalmış olan medeniyet becerisini, elden geldiği kadar, biz mühendisler uyardık, aydınlığı çıkardık, örnek görmeyen, parası olsa bile cesareti olmayan, aslında iyi yaşamayı bizlerden çok daha iyi bilen ve seven Burdurlu, iyi niyetle ortaya döktüğümüz modelleri ve imkânları, hayrete değer bir anlayışla kavradı." (UA, s. 100)

Bu cümlelerde değinilen iki nokta özellikle dikkati çekmektedir. Birincisi parası olsa bile cesareti olmayan küçük kasaba insanı. Ancak iktisadi refaha kavuşmuş bir millet, kültür nimetlerine de erişebilmektedir. "Batılılaşma Düşüncesi" başlığı altında belirttiğimiz bu sözü burada tekrar vurgulamak doğru olacaktır. Kültür nimetlerine ulaşabilmenin ilk şartı iktisadi refahtır. Ancak Hizber Akdeniz'in sözlerinden, öncesinde parası olsa dahi insanların cesaret yoksunluğundan ötürü bu nimetlere kavuşamadıklarını anlıyoruz. Bu cesareti onlara eğitim gören, Tarus'un deyimiyle Avrupa kafasını tam manasıyla kavrayan mühendisler ve onların eşleri verir.

Alıntıda dikkati çeken ikinci nokta ise son cümledeki "*hayrete değer bir anlayış*" tamlamasıdır. Her ne kadar mühendis hayrete düşse de bu kavrayışın tetikleyicisi, okumuş insana olan güvendir. Bu güvenin yansımasını Tarus'un 1954 yılında *Halkçı* gazetesinde on yedi gün boyunca yayınlanan "Orman" adlı uzun hikâyesinde de görmekteyiz.

"Orman" yazarın Anadolu'nun küçük bir kasabasında ormancılıktan geçimini sağlayan ve başka iş bilmeyen bir grup köylünün hükümet tarafından ağaçların kesilmesinin yasaklaması üzerine aralarında geçen konuşmaları ve sonrasında gelişen olayları konu edinen hikâyesidir. Kasabanın ileri gelenlerinden Ali Efendi kesim yasağı üzerine bir hâl çaresi düşünmek üzere sağ kolu Hâlil Celep'i ve birkaç ağayı toplantı yapmak üzere evine çağırır. Bir yere varamayınca Ali Efendi, köy okulu öğretmeni Fazıl Bey'i akıl danışmak için toplantıya çağırmayı önerir. Başta itiraz sesleri yükselse de öğretmen toplantıya davet edilir. "*Senden akıl danışmadan yapamadık öğretmen*" diyerek söze başlayan Ali Efendi yinede ipleri fazla salmamak gayretiyle "*Senden ne isteyeceğiz? Akıl! Sen akıllı adamsın. Ayrıca aklından başka işe yarar bir şeyin de yoktur*."[134] der. Öğretmen karşısındakilerin hoşuna gitmeyecek şeyler düşündüğünden bir süre susar ancak ısrarlar üzerine ormanların on, on beş sene içerisinde ormanın yok olacağını, eski zamanlardan örnekler vererek bildiklerini, duyduklarını söyler. Öğretmenin söyledikleri topluluğun hoşuna gitmez hatta kimisini celallendirir. Ancak Ali Efendi ikna olmasa da öğretmene saygısından sözünü sonuna kadar dinler. Tarus burada Ali Efendi'nin ilginç bir şekilde öğretmenden çekindiği bilgisini verir. Bu çekincenin sebebinin okumuş insana olan güvenden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Hikâyenin sonunda orman meselesi neticelenmez. Kasabalı kendi bildiğini okumaya, gizli gizli ağaçları kesmeye devam eder. Öğretmenin tayininin çıkması üzerine Ali Efendi onu uğurlamak için bir eğlence tertipler. Ali Efendi'nin burada yaptığı öz eleştiri köylünün zihniyetini yansıtması bakımından önemlidir.

"Biz, hem senin aklına, bilgine muhtaç idik, hem de aklını, fikrini beğenmedik. İşimize gelmediği için beğenmedik." (Orman, Tef. No: 17)

Daha önce köy ve köylü başlığında belirttiğimiz başka iş bilmemekten dolayı atalardan gelen usulleri sürdüren köylü için tek dert geçimdir. Yani günü kurtaracak ihtiyaçlara cevap arama gayesi vardır. Öğretmen Fazıl Bey ise köylünün bilinçsiz

[134] İlhan Tarus, "Orman", *Halkçı*, Tefrika No: 10.

davranışlarının sonucunun bir sonraki nesli etkileyeceğinin farkındadır. Benzer bir farkındalık örneği Tarus'un ***Duru Göl*** adlı romanında da görülür.

"*At sürülerinin nalları altında ezdiniz bereket kaynağı toprakları.. Dağıttınız, kül ettiniz. Ormanları kökten yaktınız… Bindiniz atlara doludizgin yayıldınız dünyaya… Sürdünüz eski sahiplerini yabancı ülkelerin. Aradan bin yıl geçemeden, Anadolu yurdunu da aşındırmağa başlamışsınız. Ormanları yakarak, baltalayarak..*" (DG, s. 280)

Alman profesöre ait bu sözler, köylünün yarını düşünmeyen zihniyetinin eleştirisi olması bakımından önemlidir. Bu durum ancak eğitimli yeni insan tipinin sayısındaki artışla değişiklik gösterebilecektir. Orman hikâyesindeki Öğretmen Fazıl Bey gibi okullarda çocuklara yurt sevgisini, orman sevgisini aşılayacak pek çok aydın öğretmene ihtiyaç vardır.

Tarus'un Cumhuriyet Devrimi öncesini konu edinen romanlarına baktığımızda kasabanın ileri gelenlerinin bir sorunu çözemediğinde danışma adresi olarak bölgenin tecrübeli ve yaşlı kişini seçmesinin yanı sıra hacı- hoca gibi kişilerin bilgisine de başvurduğunu görürüz. Değişen şartlar, her ne kadar işlerine gelmediği için dinlemeseler de, köylüyü okumuş insana danışmaya zorlar.

Kadın- erkek topyekûn eğitimli insan muhayyilesi yeni kadın tipinin de habercisi olur. ***Uzun Atlama*** romanında Burdur Şeker Fabrikası müdürünün eşi Lütfiye Hanım da bu yeni neslin okumuş kadın tipi olarak karşımıza çıkar. Kadınların kitap okumasının sakıncalı bulunduğu dönemlerin aksine Lütfiye Hanım Türk hikâye ve romanlarını yakından takip eden ve pek çok yayından haberdar olan, ileri görüşlü, aydın bir Türk kızıdır. Eser boyunca Lütfiye Hanım gibi örnek teşkil eden yeni aydın kadın tipleriyle karşılaşmak mümkündür. Bunlardan biri de Erzincan Fabrika Müdürü Ali Mutlu'nun eşi ve aynı zamanda fabrikanın iki kadın kimyagerinden biri olan Mualla Mutlu'dur.

"*… şeker fabrikalarında çalışanların mektep medrese görmüş hanımlarına bu genç kadını, örnek olarak gösteriyorum. Çocuk derseniz, bunda da var. Ev işi derseniz bunda da var. Ama sabahın sekizinde, işçi ile beraber yani memurlardan bir saat evvel, beyaz gömleğini giyer ve tüplerin başına geçer."* (UA, s. 177)

Burada beyaz gömlekli yeni aydın kadın tipi karşımıza çıkar. Örnek teşkil etmesi için Tarus'un Mualla Mutlu ile ilgili bu sözleriyle daha önce Adapazarı Şeker Fabrikasında karşılaştığı fabrika müdürünün eşi Madelet Hanım'a göndermede bulunduğunu anlıyoruz. Madelet Hanım üniversite mezunu olduğu hâlde çocuklarını bahane ederek eve kapanır. Tarus, Adapazarı Ortaokulunun öğretmene ihtiyacı olduğunu öğrenir ve Madelet Hanım'ın nezdinde şeker ailesine mensup hanımlar arasında yüksek tahsil görmüş olanlarının böyle durumlara kayıtsız kalıp evlerine çocuklarına bağlanmış olmalarından yakınır. Çünkü yazar, şeker endüstrisinin memleketin dört bucağına uzanan faydalarının bu tahsil görmüş kadınların sayesinde daha da artacağına inanır.

3.2.2. Kadın ve Erkek Tipi

3.2.2.1. Kadın Tipi

Kadının toplumdaki yeri Tanzimat'tan cumhuriyete kadar pek çok romanda ve hikâyede işlenir. Evlilik kurumu ve cariyelik kurumu, tartışma konusu hâline bu roman ve hikâyeler sayesinde gelebilir. Ancak kadın, bu roman ve hikâyelerin başkahramanı olsa bile psikolojik tahlilden uzak, kendisi gibi pek çok kadını temsil eden bir tip olarak eserlerde işlenir. Bu tiplerden biri olan Anadolu kadını Tarus'un ***Yeşilkaya Savcısı*** adlı otobiyografik romanında şu şekilde betimlenir:

"*Açlığa, susuzluğa, işkenceye şerbetlidir. Şikayet bilmez. Çocuklarını çalı dibinde doğurur. Derisiyle sarar, sarmalar. Sütüyle olmazsa etiyle besler.. Toz kondurmaz erkeğine, yük olmaz, yalan söylemez. Hainlik nedir, duymamıştır, işitmemiştir.*

Ölümün ta eşiğine, seve seve gider. Tek sevsin seni… Tek kendisine inanılsın.. Hatta buna bile ihtiyacı yoktur. Düşünmeden, karşılık beklemeden feda eder kendini." (YS, s. 203)

İlhan Tarus'un roman, hikâye ve tiyatroları incelendiğinde erkeklerin sayısının kadınların sayısından azımsanmayacak kadar fazla oluşu göze çarpar. Cumhuriyet Dönemi'nde geçen roman ve hikâyelerinde kadının bireyselliği, özgürlüğü üzerinde durulmasına rağmen eserler psikolojik tahlilden yoksun kalır. Psikolojik tahlilden yoksunluğa bağlı olarak kadın karakterlerin sayısındaki azlığın başlıca sebebi, özelikle Millî Mücadele konusunu işlediği romanlarında erkeklerin, dönemin şartları gereği daha etkin rol oynayıp kadınların cephe gerisinde kalmasındandır. Ancak cumhuriyetin ilanından sonraki yılları konu edindiği eserlerine bakıldığında bu durumun bilinçli olarak sergilenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum asıl mesleği savcılık olan Tarus'un mesleği gereği gündelik hayatında etrafında erkek tipinin fazla olmasından, hatta pek çok hikâyesinde başkahramanın bizzat kendisi olup başından geçen olayları anlatmasından kaynaklı olabileceği gibi toplumcu gerçekçi bakış açısına bağlı kalarak sadece gözlemlerine yer vermesinden de kaynaklanmış olabilir.

Millî Mücadele ve öncesinde kadının sosyal yaşamda aktif rol oynayamaması, topluma karışamaması, bir nevi mahrem olarak görülmesi onun daima ikinci planda kalarak eserlerde daha çok ev içindeki dekor olmaktan öteye gidememesine sebep olur. Bu ev içi dekorun en önemli özelliği her daim vefakâr oluşudur. Yazarın köylünün ekonomik durumu üzerine yoğunlaşan hikâyelerinde görülen bu kadın tipinin genelde söz hakkı yoktur. Erkek bu kadının üzerine daha genç başka bir kadın getirebilmektedir. Bu kadınların sayısı kimi zaman üçe, dörde çıkmaktadır. Tarus bu kadınların isimlerini bile zikretmez "*...Efendi'nin karısı*" demekle yetinir. Bu durum kadına verilen değerin derecesini gösterir. Vefakârlığına, saçını kocasına, çocuklarına süpürge edişine kısaca değinildikten sonra erkeğinin yanındaki yerini alır ve odak yeniden erkek olur. ***Var Olmak*** romanında evin bahçesi dışında sokakta hiç görmediğimiz Naciye Hanım bu kadın tipinin bir örneğidir. Görevi çocuk bakmak,

ev işleriyle ilgilenmek ve kocasının arkasını toplamaktır. Hamdi Bey'e söylediği şu sözler de tespitimizi destekler:

"*Ben son nefesime kadar senin işlerini göreceğim. Sana karılık edeceğim. Hizmetçilik edeceğim. Tek sağ ol, başımızdan eksik olma!"* (VO, s. 140)

Naciye Hanım söz sahibi değildir, romandaki görevi tamamlayıcı motif olmaktan ibarettir. Tarus'un cumhuriyetin ilanından sonraki yılları anlattığı romanlarına baktığımızda ise bu durumun değiştiği göze çarpar. Sosyal ve siyasal hayatın kadın tipine sirayeti sonucu çok kısa bir süre zarfında toplumda yer bulan kadın, bir uzun atlama yaşayarak topluma, sosyal ve siyasal hayata yön veren "kadın kahraman"a dönüşür. ***Duru Göl*** romanında erkekler sayıca fazla olmasına rağmen Zeynep romanın başkişisidir. Bir erkek tarafından yönlendirilmeye ihtiyacı olmadan hareket eden ve özgürleşen hatta sadece erkeklerin yapabileceği düşünülen pek çok işin altından kalkabilen Zeynep bu yeni kadın tipinin bariz bir örneğidir. Bozulan makinelerin tamiri ile ilgilenen ve bu konuda muvaffak olan Zeynep'in, küçümseyen gözler altında ve gülüşmeler eşliğinde girdiği makine dairesinden bir kahraman olarak ayrılmasının sebebi bu yeni durumdur.

Eserlerin kaleme alındığı yıllardan kısa bir süre önce kadının roman okumasına karşı toplumda olumsuz bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Zeynep'in gece geç saatlere kadar roman okuması ve bunu alelade gerçekleştirmesi, aynı şekilde meraklı bir romana daldığı için akşam eğlencesine katılmayan Meral Hanım'ın topluluk tarafından hoş görülmesi de kadına bakışın Batılı düşünce sisteminin sonucu olarak değiştiğinin göstergesidir. Ancak bu değişen bakış açısı halkın tabanına tam olarak yayılamaz. Bunun örneğini ise "Tarus'un Hikâyeleri" adlı kitabın üçüncü hikâyesi olan "Kanad"ta görüyoruz.[135] Olayların geçtiği tarih tam belirtilmemiş olsa da Tarus'un hikâye içerisinde vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak cumhuriyetin ilanından sonraki bir tarihte geçtiğini söyleyebiliriz. ***Duru Göl*** romanındaki Zeynep'in aksine babası Murad Efendi'nin biricik kızının tek bir kusuru

[135] İlhan Tarus, "Kanad", *Tarus'un Hikâyeleri*, s. 8.

vardır, o da fincan tepsilerinin altında veya sandıkların gizli yerlerinde sakladığı allı morlu resimlerle süslü romanları okumasıdır. Annesi bu romanları bulur, komşu çocuklarına dağıtır ve kızına şiddetli tembihlerde bulunur. Tarus'un bu romanların genelde Muazzez Berkand'a, Oğuz Özdeş'e veya Esad Mahmud Karakurd'a ait olduklarını belirtmesi, o dönemde özellikle genç kızların popüler romanlara duyduğu ilgiyi vurgulamak içindir. Murad Efendi kızının bu romanları okumasını sakıncalı bulmaktadır. Tanzimat romanıyla başlayan kadının roman okumasıyla ilgili olumsuz görüşlerin devam ettiğinin bir kanıtı olarak "Kanad" hikâyesi ***Duru Göl*** romanından ayrılır. Hikâyede kadının roman okuması ahlakını bozacağı gerekçesiyle hoş karşılanmazken, ***Duru Göl***'de karakterlerin ahlaki bozukluklarıyla roman okumaları arasında bir bağ kurulmaz.

Uzun Atlama ve ***Duru Göl*** romanlarının her ikisinde de toplumun içine karışmış, sosyal hayata sahip kadın tipi mevcuttur. Ancak bu kadınların sosyal hayat anlayışları romanlarda oldukça farklı işlenir. ***Uzun Atlama***'da çalışan, hünerli, edepli, nerede nasıl davranması gerektiğini bilen kadın; ***Duru Göl***'de içki meclislerinde, kumar masalarında hafifmeşrep bir kadın olarak çizilir. Başmühendis Pertev'in Zeynep'ten ayrıldıktan kısa bir süre sonra nişanlandığı Meral gece yarılarına kadar süren hastalık derecesindeki poker merakıyla bu kadın tipinin örneğidir. Şeker fabrikasında vatana fayda sağlamak için canla başla çalışan kimyager kadınların aksine Meral dünyanın zevklerinden daha fazla yararlanabilmenin yollarını aramaktadır.

"...çıplak kadın kollarının sofranın ortasına doğru uzanıp çatal oynattıkları göze çarpıyordu. Sanki buradaki ışıklar, kadın tenine daha çekici, daha göze batıcı bir cila veriyorlardı." (DG, s. 130)

Eser boyunca kadın çekici bir unsur olarak tanımlanır. Her hareketinde zarafet barındıran bu kadınlar daima davetkâr bir imaj çizerler. Nurdan Gürbilek romancıların, Avrupa'yı kadın olarak gördüğünü belirtir. " (...) *Avrupalılaşmaksa*

kadınsılaşmak, erilliğini yitirmek anlamına geliyordu" [136] Tarus'un cumhuriyet sonrasını anlattığı eserlerinde görülen kadın tipi ile cumhuriyetten önceki dönemi konu edinen romanlarındaki kadın tipinin "kadınsılık" oranında farklılık görülmektedir. Nurdan Gürbilek'in Avrupa için yapmış olduğu kadın benzetmesinden kadının da Batı ile teması oranında kadınsılığının arttığını söyleyebiliriz. Kadınsılaşmayı kibarlaşmak, naifleşmek, narinleşmek şeklinde ele alacak olursak Tarus'un şeker fabrikalarında karşılaştığı müdürlerin ince sese, kibar davranışlara, naif kişiliklere sahip olmaları da yine Batı ile olan temasa bağlanabilir. Yazar başka bir hikâyesinde bu konuya değinir. Fabrikalarda üretilen bezlerin el tezgâhlarındaki dokumaların yerini alması karşısında bir köylüye: "*Eeee, şimdi kibarlaştık ağa! Baksana donsuz çapacı bile makine malı bez arıyor.* (...) *Öyle bu da medeniyet icabı zahir…"*[137] dedirtmiştir. Bu cümleler medenileştikçe kibarlaşıldığını yani Batı'yla münasebet derecesinde kadınsılaşıldığı tezini desteklemektedir.

İlhan Tarus'un ***Uzun Atlama*** adlı röportaj romanında fabrikalarda denk geldiği kadınlarla ilgili yazdıklarında bir hayranlık sezmemek mümkün değildir. Cumhuriyet rejiminin çağdaş mekteplerde okumuş yeni kadın tipine duyduğu saygıyı şu cümlelerden çıkarabiliriz:

"*Teknik Üniversitenin iki yıllık mezunu, saçları atkuyruğu bağlanmış, iri kirpikli Suna Bacı, termik santralde, yüzlerce işçinin kumandanı olarak, gece vardiyası yapıyordu."* (UA, s. xvii)

Erkeğin gölgesinde görmeye alışık olduğumuz kadın, artık yüzlerce işçiye komut veren bir komutana, yönlendirilenden yönlendirene dönüşür. Kurtuluş Savaşı sırasında da kadının büyük rol oynadığına, özellikle cephe gerisinde pek çok işler başardığına şahit oluruz. Ancak bu kadın tipi daha çok olağanüstü şartların bir neticesi olarak mecburiyetten ortaya çıkmış bir kadın tipi idi. Cumhuriyet rejiminin yeni kadın tipi ise ortaya çıkmamış, çıkarılmış bir proje tiptir. Bu proje tip dönemin

[136] Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark*, 5. Baskı, Metis Yay., İstanbul 2016, s. 178.
[137] İlhan Tarus, "Kasabanın Ruhu", *Yeni Sabah*, Tefrika No: 3.

olağanüstü şartları gereği değil kadının kendi hür iradesi ile benimsemiş olduğu yeni-aydın tipidir.

Şeker fabrikalarının daha önce değindiğimiz spor aktivitelerinde Tarus gördükleri karşısında duyduğu hayreti dile getirirken kurduğu " *...müdüründen bekçisine, kürek ve kazma işçisine kadar herkes, çoluk çocuk, kız kadın, boş vakitlerini spor alanlarında harcarlar*." (UA, s. 23) cümlesinde 'kız kadın' vurgusu yeni rejim sayesinde oluşan yeni kadın tipinin toplumdaki yerinin belirginleştiğinin ve sosyal hayattın içine karıştığının ispatıdır. Bu yeni kadın tipi aynı zamanda etrafına da örnek olmaktadır. Fabrikanın mühendisinin, memurunun, muhasebecisinin, teknisyeninin eşleri nasıl giyiniyorsa civar köy ve kasabalardaki kadınlar da onlara özenir, onlar gibi giyinmeye heves eder. Tarus cumhuriyetin çabalayan, çalışan, memleketi için emek harcayan örnek kadınının tasvirini şöyle yapıyor:

"...kızıl saçlı kimyager hanım da, gerdanından sarı sarı terler akarak, bir kazandan numune almaya çalışıyordu. Bu hanımı akşam yemeğinde son moda bir bluzla görecek, saçlarını hangi büyük şehrin kuaföründe, böyle yarım saat içinde yaptırıverdiğine hayret edecektiniz." (UA, s. 13)

Anlaşıldığı üzere bu yeni kadın tipinden beklenen sadece okuyup iş sahibi olup memleketine bir fayda sağlaması değil, aynı zamanda kendisine zaman ayırarak daima bakımlı olup etrafından saygı görerek medeniyetin bir parçası hâline gelmesidir.

3.2.2.2. Erkek Tipi

Kadın tipinde görülen keskin değişikliğin, erkeğin Batılılaşma öncesinde toplumsal hayattaki ağırlığı göz önüne alındığında çok daha kayda değer olduğunu söylemek mümkündür. Toplum içindeki ağırlığı değişmese de toplumsal rolü büyük

oranda değişen yeni erkek tipinin ayırıcı özelliklerini Tarus'un eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan memur tipi üzerinden incelemek daha kolay olacaktır.

Tarus ***Uzun Atlama*** romanında mühendisler ve diğer çalışanlar hakkındaki gözlemlerini detaylı olarak okurla paylaşmış olsa da bunların toplamı bir fabrikanın müdürüyle ilgili gözlemlerine yer verdiği kısımlardan çok daha azdır. Her fabrikanın müdürüyle uzun sohbetler eden Tarus her birinin kişisel özelliklerine de ayrı ayrı yer verir. Burada hepsinin kişisel özelliklerini tek tek irdelemek yerine ortak özellikleri üzerinde durmak yeni memur tipiyle ilgili daha doğru çıkarımlarda bulunabilmeyi sağlayacaktır.

Tüm fabrika müdürlerinin ön plana çıkan ortak özellikleri eğitimli, çok okuyan ve işini bilen kimseler olmalarıdır. Fabrikaların lokalinde bulunan kitaplıkların zenginleştirilmesiyle özel olarak ilgilenen müdürler sayesinde *"Varlık dergisindeki şiirler üzerinde tartışmaya girişenler..."* (UA, s. 61) görülmektedir.

Millî ekonominin ilk olarak ihtiyaç duyduğu unsur haberleşmedir. Haberleşmeden geri kalan bir ekonomik sistem halkın bütünleşmesine engel olacağı gibi cumhuriyet rejiminin en çok ihtiyaç duyduğu toplumsal seferberliğinde önünde bir engeldir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik anlamda geri kalışının temel sebebi Batı tipi haberleşmenin (kitap, gazete, telgraf) çoğunlukla yönetici sınıfın hizmetinde oluşudur. Ancak anlaşıldığı üzere şeker fabrikalarında bu durum oldukça değişmiş, haberleşmeyi sağlayacak unsurlar her kesimden insanın hizmetine sunulacak hale getirilmiştir.

Tarus müdürlerin çok kibar, terbiyeli, naif ve dürüst insanlar olduklarını, asla şahsi çıkarlarını düşünmediklerini ve bu sebepten özel olarak seçildiklerine emin olduğunu belirtir; onları seçenler, yetiştirenler her kimse kitabın son bölümünde onlara teşekkürlerini sunmayı da ihmal etmez.

Tarus'un ***Duru Göl*** adlı romanında baraj inşaatını teftiş için Ankara'dan gönderilen Başmüfettiş, Müteahhit Murat Bey'in tüm ısrarlarına rağmen devletin arabasıyla dönme teklifini şu sözlerle reddeder:

"*bankanın kasasına bir sürü külfet yüklemiş oluruz. Bizler, bağlı bulunduğumuz kurumun hak ve menfaatlerini korumakla da mükellefiz!*" (DG, s. 84)

Yine aynı Başmüfettiş, inşaattan ayrılır ayrılmaz gizli sicil notlarını hazırlamaya girişir. Yardımcısının kahvaltıdan sonra hazırlama teklifine verdiği "*İntibalar henüz taze iken, araya yabancı kişiler ve sözler karışmadan kaleme alınmalı…"* (DG, s. 85) cevabı onun dürüstlüğüne ve iş ahlakının sağlamlığına işarettir.

Bir başka özellik ise hepsinin sıcakkanlı, çalışanlarıyla arkadaş gibi oluşudur. Ancak bu arkadaşlık seviyesinde ince bir çizgi vardır. Fabrika müdürüne dışarıda, akşam eğlencelerinde sen diye hitap eden, ahbaplık eden mühendisler fabrikanın kapısından geçer geçmez iş bilinci ile müdür-çalışan pozisyonuna geri dönerler. Tarus bu durumu her fabrikada deneyimler.

Dikkate değer bir diğer ortak özellik ise tüm fabrika müdürlerinin daima meşgul olmalarıdır. Boş kalan zamanlarında bile kendilerine yapacak bir iş bulabilen bu insanlar yorulmak nedir bilmeyen, azimli örnek vatandaşlardır. ***Uzun Atlama***'da Elazığ Şeker Fabrikası Müdürü İhsan Duman'ın şu sözleri müdürlerin çalışma azmini kanıtlar niteliktedir*:*

"Allah'ın yirmi dört saati yetmiyor… Şunu otuza, kırka yükseltmenin çaresi olsa, bak o zaman ne manzara alırdı şuraları…" (UA, s. 213)

Aslında bu durum zihinlerinde yer edinmiş ve belki de en büyük ortak özellikleri diyebileceğimiz vatanperverlik düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kimisi çok zor şartlarda ve şehirden uzak yaşadığı hatta çoğu zaman sert iklim koşullarına maruz kaldığı hâlde memleketin batı tarafındaki fabrikalara atlama çarelerini

aramamaktadır. Bunun sebebi para değildir çünkü tüm fabrika müdürleri ve ikinci derecedeki müdürler aynı maaşı alırlar. Bu iş ahlakının temelinde yatan vatanperverlik duygusuyla hareket eden müdürler toplumsal fayda konusunda da eski memur tipinden ayrılmakta ve vatanperverliğin sadece söylemlerde kalmadığının ispatlamaktadırlar. Çalışma saatinin sona ermesiyle evine koşan eski memur tipi yalnızca kendisine verilen görevi yerine getirmekle yetinen insanların oluşturduğu bir tipti. Yeni aydın memur tipi ise vatanperverlik güdüsü ile topluma daha fazla nasıl fayda sağlayabileceğinin peşindedir. İklim koşullarının çok sert geçtiği Erzurum Şeker Fabrikası Müdürünün *"Başka yere nakletseler de gitmeyiz. Biz, burada çalışıp muvaffak olmak istiyoruz."* (UA, s. 190) demesi de bundandır. Aynı şekilde ***Duru Göl*** romanının Yüksek İnşaat Mühendisi Erdoğan'ın sözleri de bu anlayıştan kaynaklanmaktadır.

"(Duru Göl) projesini çizen mühendisler, rakamların yanı sıra yurt sevgisini de çizgi çizgi gönüllerine sindirmişlerdi… dönüp dolaşıp büyük şehirlerde keyfe dalmayı gelenek şekline sokmuşlardı da, son yılların birkaç yüz mühendisi, bu gibi şeylere boş verme ahlakını yavaş yavaş yeşertmeğe, canlandırmağa girişmişlerdi." (DG, s. 15)

Duru Göl romanında Makine Mühendisi Cebbar gölün tuzlu olma ihtimalini, yeterince araştırılmadan bu işe girişildiğini, tüm bu harcanan emeklerin boşa gidebileceğini günlerce düşünür, bu fikre direnir, projenin seçmen kalabalığına yaranma telaşının bir ürünü olmadığına inanmak ister. Aynı düşünce, konuyu açtıkları ve büyük tartışmalara girdikleri Başmühendis Pertev'de de mevcuttur. Bir meteliğinin bile boşa sarf edilmemesi gereken millî varlığın on beş milyonunun böyle bir hata yapılarak sokağa atılması ihtimali hepsinin canını sıkar. Yurdun doğal güçlerinden faydalanma şuurunun uyandığı memlekette bunların yaşanmaması kanaatindedirler. Günlerce düşünen, yastıklarına kapanık ağlayan, memleket sevgisiyle yetişmiş bu üç cumhuriyet genci çözümü küçük bir toprak araziye pamuk, buğday ve pancar ekip göl suyu ile sulamakta bulur.

Uzun Atlama'da toplumsal fayda sağlamak maksadıyla şeker fabrikalarında, boş vakitlerini köylüye hayvanları idare usulünü öğreterek geçiren yüksek maaşlı ziraat memuru görülebileceği gibi cami yapımıyla ilgilenen fabrika müdürüne, kadınları çalışma hayatına kazandırmak için uğraşan ve bu düşünceyi yaymaya çalışan mühendislere, nadasın kesin surette gerekli olduğunu köylüye anlatmaya çalışan müdür yardımcılarına, yemekhane, çamaşırhane ve banyoların düzenlenmesine ve onarılmasına yardım eden kadın kimyagerlere de şahit olmak mümkündür. Tarus, bu manzarayı "*Sözün kısası, şeker fabrikalarında boş adam ve boş saat yoktu."* (UA, s. 201) diyerek özetler.

Yurduna faydalı olabilmek maksadıyla rahatlık yerine çalışma azmi ile memleketin yokluk içindeki bölgelerine görev icabı gitmeyi tercih eden ve bu durumdan memnun olan yeni aydın tipine, Tarus ***Kasabanın Ruhu*** romanında da olayların gidişatına hiçbir etkisi olmadığı hâlde kısaca değinmeyi uygun görür. Romanın başkişisi Kerim Efendi'nin otobüs yolculuğu sırasında tanıştığı ziraat mühendisi genç, tetkikler yapmak üzere yurdun taşra bölgelerine gidebilmek için üç gündür yollardadır. Kerim Efendi mühendislerin yokluk çekmediğini, ne de olsa Ankara'da büyük büyük dairelerde refah içinde oturduklarını belirtir. Ziraat mühendisi bu durumdan memnun olmadığını şu sözlerle açıklar:

"*Bu işe girerken tarlalarda, arazide vazife görmeyi kurmuştuk. Memleketin içerlerine yayılarak çiftçiye faydalı olmayı düşünmüştük. Ara sıra böyle vazifeler çıkıyor ama, vaktimizin çoğu o dediğiniz rahat yerlerde geçiyor. Kendi hesabıma üç günden beri hayatımdan çok memnunum."* (KR, Tef. No: 50)

Bu sözlerin benzerleri Tarus'un başka roman ve hikâyelerinde de karşımıza çıkar. ***Uzun Atlama***'da Tarus bizzat kendisi bu yeni aydın fikirleri karşısında hayrete düşer. ***Kasabanın Ruhu*** romanında ziraat mühendisinin fikirleri karşısında hayrete düşen ise Kerim Efendi olur. Yazar bu konuya değindiği diğer eserlerinde de aynı kurguyu kullanır, fikirlerini beyan eden örnek mühendis tipinin karşısına bu fikirler karşısında hem hayrete düşen hem de gururlanan ve umutlanan insan tipini yerleştirir. Bu tür

uzun diyaloglar sayesinde yeni aydın tipinden beklenenlerle ve yeni aydın tipinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerini okura rahatça aktarabilme fırsatını yaratır. Olayların gidişatına etkisi olmayan bu ekleme bölümler, yazarın sadece konuyla ilgili görüşlerini aktarabilmesi yönünden mühimdir.

Yeşilkaya Savcısı da Tarus'un benzer görüşlerini yine diyaloglar aracılığıyla beyan ettiği romanıdır. Yeşilkaya'ya cumhuriyet savcısı olarak atanan idealist savcı köye adımını attıktan kısa bir süre sonra köyün nüfuzlularından Ali Ağa ile tanışır. Ali Ağa, genç savcının İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirler dururken bu köye gelmesine şaşırarak burada canının sıkılacağını söyler. İş aşkı ile yanıp tutuşan çiçeği burnunda savcı böyle bir şeyin mümkün olmayacağını söyler. Çünkü savcıya göre o, buraya çalışmaya gelmiştir dolayısıyla sıkılmaya vakti kalmayacaktır.

"*Benim kuşağımdan olanlar içinde, rahatına düşkün, çıkarlarının ve hırslarının esiri, dar kafalılar, beyinsizler de var. (...) Varsın ötekiler keyiflerine baksınlar, biz buralarda, soluğumuz tükeninceye kadar çalışacağız."* (YS, s. 211)

Ne yazık ki işler savcının istediği gibi gitmeyecektir. Kasabada hüküm süren kurulu düzeni değiştirebilmek için yaptıkları, çıkarlarına ters düşenler yüzünden savcının görevinden alınmasına neden olacaktır.

Savcının Yeşilkaya'ya gelişi kasabalıyı elbet heyecanlandırır. Onlar için bu yeni insan büyük bir merak konusudur. Çok genç olduğu için tecrübesizliğini yerenler olduğu kadar, gençliğinin ona gayret vereceğine inananlar da vardır. Tarus kasabalının savcıyla ilgili görüşlerini aktarabilmek için pek çok hikâyesinde ve romanında da mekân olarak seçtiği mahalle kahvesini seçer. Tarus kasabanın nabzını bu kahveler sayesinde tutar ve okura en rahat şekilde gelişmeleri aktarır.

Köylüler savcının evine sık sık hediyeler (üzüm, karpuz, turşu, fasulye, nohut, pirinç vb.) yollar. Savcı gelen hediyeleri herkesin görebileceği şekilde kapısının önüne döker. Hizmetçisinin dökülenleri topladığını fark ettiği gün üzerlerine gübre

attırır. Bunu herkesin görebileceği şekilde yapmasındaki amaç rüşvet fikrini insanların kafasından tamamen atmaktır. Rüşvet, eski aydın tipi ile yeni aydın tipini keskin bir şekilde birbirinden ayıran mühim bir konudur. Tarus; bu konuya değinebilmek için mesleğinde otuz yılını tamamlamış, pek çok suçlu, jandarma subayı ve savcı görmüş, tecrübeli ve bir o kadar da uyanık Başçavuş Remzi'yi Yeşilkaya'nın genç savcısının karşıt gücü olarak yerleştirir. Başçavuş Remzi halkın sevmediği, görünce korktuğu, çekindiği eski memur tipinin örneğidir. Devletin verdiği maaştan devamlı şikâyet eden Remzi Efendi, kendisini sorguya çeken savcıya para teklif eder, halktan rüşvet aldığını da itiraf eder. Haklıyı haksızın, haksızı haklının yerine koyarken vicdanının nasıl rahat ettiğini soran savcıya "*para paradır"* cevabını verir. Köylünün hepsinin hırsız, yalancı, düzenbaz olduğunu belirtir. Ömürlerinin suç işlemekle geçtiğini söyler. Bu yüzden onun için haklı ile haksızın ayrımı mühim değildir. O yalnızca elde ettiği parayla ilgilenir.

İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi romanlarında işlenen halk-memur ilişkisinin halk-devlet diye de yorumlanabileceğini belirtir. Ancak memur da görevi dışında halktan bir kişidir. Onlarla aynı sıkıntıları yaşamaktadır. Memuru fert olarak ele alan eserlerde memura yakınlık duyulurken, halk açısından ele alan eserlerde memur nefret edilen kişilere dönüşmektedir. Özellikle romancılarımız ve hikâyecilerimiz arasında devlet memuru olanlar eserlerinin konularını büyük ölçüde hizmet verdikleri bölgelerde şahit oldukları veya duydukları olaylardan esinlenerek belirlerler. Enginün, bu yazarlarımızın eserlerini bir çeşit açık rapor saymaktadır.[138] Memur-yazarlardan biri olan Tarus'un ***Yeşilkaya Savcısı*** adlı romanını bu kategoriye sokmak mümkündür. Yeşilkaya'ya cumhuriyet savcısı olarak atanmış kahramanımız memurluğu dışında fert olarak da ele alındığı için ona karşı yakınlık duyarken, yukarıda özelliklerini verdiğimiz Remzi Efendi'ye; halkın nefret ettiği, korktuğu bir kişilik olarak tanıtılması nedeniyle aynı yakınlığı duyamayız. Ferdî özellikleri belirtilmeyen Remzi Efendi sadece halk açısından ele alınmış bir memurdur. Tarus'un her iki memur tipine de yer vermiş olmasının romanın kurgusuna katkısı aşikârdır.

[138] İnci Enginün, *Age*., s. 359.

SONUÇ

Türk Edebiyatına geniş malzeme imkânı sunan Millî Mücadele yılları, cumhuriyetin ilanı ve sonrasındaki gelişmeler İlhan Tarus'un da eserlerinin malzemesini oluşturur. Toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı kalarak yazdığı eserleri çeşitli açılardan irdelendiğinde onun aslında ana malzemesinin olaydan ziyade insan olduğu anlaşılmaktadır. Olaylar anlatının zeminini oluştururken titizlikle seçilir. Sağlam tema üzerine yerleştirilen şahıslar ne yapacaklarını bilerek anlatıya konuk olurlar. Görev bilinciyle hareket eden şahısların büyük bir bölümü birer temsili tiptir. Bilhassa Millî Mücadele'nin geri kalmış yönlerini realitenin izinde, oldukça yalın bir dille okura sunar. 1918-1920 yılları arasındaki dönemde yaşanan olayları gözler önüne seren yazar yakından tanıdığı Anadolu insanının gündelik yaşantısını tarihi olaylarla harmanlayarak eserlerinde işler. Babasının Reji dairesinde yıllarca görev yapması dolayısı ile Anadolu'nun pek çok yerini dolaşır. Mezun olduktan sonra Anadolu'nun çeşitli kasabalarında görevini icra eden yazar bu sayede gözlem yapma fırsatını bir kez daha elde eder. Ancak şu unutulmamalıdır ki Tarus, eserlerinde anlattığı insanlardan biri değildir. Her ne kadar bazı şahısları yazar ile özdeşleştirsek de o bir Türk aydınıdır ve eserlerini bu bakış açısıyla kaleme alır. Bu nedenle anlatılarda zaman zaman üst kurucunun varlığı hissedilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonrasını işlediği eserlerinde ise bu durum daha seyrek olmakla birlikte yalnızca köy-kent çatışmasının bulunduğu eserlerinde köyden bahsettiği satırlarda dikkati çekmektedir.

Çatışmayı doğuran değerleri sembolize ederken yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği Ankara ve çevresini birçok romanında ve hikâyesinde mekân olarak kullanır. İnci Enginün, Tarus'u "memur yazarlar" sınıfında değerlendirmenin doğru olacağı kanısındadır. Bu sınıfa mensup yazarların eserlerinin açık rapor sayılması gerektiği görüşündedir. Sadece memur değil aynı zamanda savcılık görevinde de bulunmuş olan Tarus'un adalet kavramını sorguladığı eserleri ayrı bir dikkat arz etmektedir.

Yazar Millî Mücadeleyi ele aldığı eserlerinde daha çok iç düşmana odaklanır. Türk askeri bir yandan vatanı müdafaa için canını ortaya koyarak işgalcilerle mücadele ederken bir yandan da Padişah ve hilafet adına hareket eden iç düşmanlarla çatışma içerisine girer. Ayrıca işgalcilerle iş birliği içerisinde olan yerli Rumlar da aynı grubun başka bir kolunu oluşturur. Yazar iç düşmanları gaddar, kadın düşmanı, ahlaksız kişiler olarak tanıtırken bu grubun karşıt gücünü vatanperver, güçlü ve sadık kişiler olarak tanıtır. Millî Mücadele'yi halkın ve Kuva-yi Milliye gibi bölgesel faaliyetlerde bulunan çetelerin zaferi olarak görür.

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreci ele aldığı eserlerinde bilhassa eğitime yapılan vurgu dikkati çeker. Tarus eğitimi yeniden inşanın aracı olarak görür. Ona göre yeni bir ulus inşa etme fikrinin gerçekleşmesi, eğitimin bu yolda kullanılması ile mümkündür. Eğitimde yapılacak reformların ışığıyla yetişecek yeni nesil ancak yeni sistemin kadrolarını oluşturabilecektir. Bunun için yapılması gereken tüm halkın eğitilmesidir. Eğitimli bir halk olmadan inkılapların gerçek amacına ulaşabilmesi mümkün değildir. Yazar eğitim konusu dışında bürokrasiyi de eserlerinde sık sık eleştirir. "Kağıtçılık", "formalitecilik" şeklinde tanımladığı Osmanlıdan kalan bu geleneği demokrasinin önünde bir engel olarak görür.

Eserlerinde ve bilhassa dergi ve gazete yazılarında oldukça sivri bir dil kullanan yazar, bu özelliği sebebiyle Ahmet Muhip Dıranas'ın yaptığı "*İlhan Taaruz*" benzetmesini sonuna kadar hak eder.

Döneminde ses getiren sanatçıyı yoğun yazma süreci ne yazık ki kalıcı kılamaz. Eserlerinin bu yıl yeniden basılması yazarın hatırlanması açısından olumlu bir gelişmedir. Umarız ki bu gelişme günümüz okurunun cumhuriyet aydını İlhan Tarus'u yakından tanıma fırsatı bulmasına vesile olur.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

Hikâye

TARUS, İLHAN, *Doktor Monro'nun Mektubu*, Vakit Matbaası, İstanbul 1938.

_____, *Tarus'un Hikâyeleri*, Ak-Ün Basımevi, İstanbul 1947.

_____, *Apartman*, Varlık Yay., Ankara 1950.

_____, *Ekin İti*, Buket Matbaası, Ankara 1953.

_____, *Köle Hanı*, Yeditepe Yay., Ankara 1954.

Uzun Hikâye

TARUS, İLHAN, *Orman*, Halkçı (Tefrika), 1954.

_____, İki Ağızlı Bıçak, Son Havadis, 1955.

Roman

TARUS, İLHAN, *Samanpazarı*, Dünya (Tefrika), S.304-871, 23 Mayıs 1954- 1 Ağustos 1954.

_____, *Yeşilkaya Savcısı*, Varlık, İstanbul 1955.

_____, *Kasabanın Ruhu*, Yeni Sabah (Tefrika), 14 Ekim 1955- 27 Şubat 1957.

_____, *Var Olmak*, Kavis Yay., İstanbul 2009.

_____, *Uzun Atlama*, h2o Yay., İstanbul 2018.

_____, *Duru Göl*, Dost Yay., Ankara 1961.

_____, Hükümet Meydanı, Kavis Yay., İstanbul 2010.

_____, *Vatan Tutkusu*, Ağaoğlu Yay., İstanbul 1967.

_____, *1980 Yılındayız*, Zafer (Tefrika), 16 Ocak 1964- 30 Nisan 1964.

2. Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Kitap

ABALI, Nurullah, *Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet*, İlke Yay., İstanbul 2009.

ATABAY, Mithat, *Millî Mücadele Tarihi*, Kriter Yay., İstanbul 2010.

BAYDAR, Mustafa, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İletişim Yay., İstanbul 2015.

CEM, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Can Yay., İstanbul 1998.

ÇETİŞLİ, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye- Roman- Tiyatro)*, Akçağ Yay., Ankara 2004.

DİRLİKYAPAN, Jale Özata, *Kabuğunu Kıran Hikâye (Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı)*, 2. Baskı, Metis Yay., İstanbul 2013.

ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 18. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2016.

GÜRBİLEK, Nurdan, *Kör Ayna, Kayıp Şark*, 5.Baskı, Metis Yay., İstanbul 2016.

KAPLAN, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, 17. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2012.

KAPLAN, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, 3. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1997.

KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (1859-1959)*, Kapı Yay., İstanbul 2016.

KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 4 (Cumhuriyet Dönemi /2)*, 3.Baskı, Bilgi Yay., İstanbul 1994.

MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, 26. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2018.

MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, 26. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2018.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 23. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2017.

MUTLUAY, Rauf, *Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972),* Gerçek Yay., İstanbul 1973.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda Eseler Sözlüğü*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2016.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul 1993.

ÖNERTOY, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1984.

SAFA, Peyami, *20.Asır Avrupa ve Biz*, 6.Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 2016.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, 12.Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 2018.

SAZYEK, Esra, *Türk Romanında Ankara*, VEKAM Yay., Ankara 2018.

TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı,* 12. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, 3. Baskı, Altınordu Yay., Ankara 2017.

YAKAR, Aytekin, *Türk Romanında Millî Mücadele*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973.

YALÇIN, Alemdar, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2017)*, Cilt:1, 4.Baskı, Akçağ Yay., Ankara 2017.

YAVUZ, Hilmi, *Roman Kavramı ve Türk Romanı*, Bilgi Yay., Ankara 1977.

YAVUZ, Hilmi, *Türkiye'nin Zihin Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Deneme ve Makaleler

ABASIYANIK, Sait Faik, "Hikâyecinin Kaderi", *Varlık*, S.380, 1 Mart 1952, s.6.

AKBAL, Oktay, "İlhan Tarus İçin", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.6.

ALANGU, Tahir, "İlhan Tarus İçin", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.7.

BİNYAZAR, Adnan, "Toplum Sorunlarımız Karşısında İlhan Tarus", *Varlık*, S.692, 15 Nisan 1967, s.10-11.

ÇELENK, Sami, "Tarus'un Ardında", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.11.

DOST, "Basında Yankımız- Duru Göl", *Dost*, C.8, S.10, Ocak 1962, s.29.

DİZDAROĞLU, Hikmet, "İlhan Tarus ve Hikâyeciliği", *Varlık*, S.380, 1 Mart 1952, s.10.

ERTOP, Konur, "Tarus'un Ardından", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.9.

KÖRÜKÇÜ, Muhtar, "Dergiler ve Kitaplar (Üç Yeni Kitap), *Varlık*, S.365, 1 Aralık 1950, s.13.

LEKESİZ, Ömer, "Türk Öykücülüğünde 'Ada'lar", *Hece Öykü*, S.5, Ekim-Kasım 2004, s.76-85.

NAYIR, Yaşar Nabi, "Yitik Dostlar", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.3.

ONARAN, Mustafa Şerif, "İlhan Tarus'la Geçen Günler", Türk Dili, C.XXVII, S.256, Ocak 1973, s.326-331.

ÖZERDİM, Sami N, "Tarih-Roman: Yeşilkaya Savcısı", *Varlık*, S.588, 15 Aralık 1962, s.12.

TARUS, İlhan, "Hikâyenin Bugünkü Durumu (Yaşar Nabi'ye Açık Mektup)", *Varlık*, S.339, 1 Ekim 1948, s.7.

_____, "Hukuk İlmi Üzerine", *Varlık*, S.365, 1 Aralık 1950, s.5.

_____, "Esendal'ın Sanatı", *Seçilmiş Hikâyeler*, C.VI, S.5, 1952, s.41-45.

_____, "İlhan Tarus" (Kendi biyografisi), *Yeditepe*, S.131, Mart 1967, s.9-10.

_____, "İlhan Tarus'la Bir Konuşma" *Varlık*, S.363, 1 Ekim 1950, s.6.

_____, "İlhan Tarus'la", *Varlık*, S.399, 1 Ekim 1953, s.6.

_____, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeditepe Sanat*, S.100, 1 Ağustos 1964, s.9-13.

_____, "Mahmut Makal'a Açık Mektup", *Varlık*, S.381, 1 Nisan 1952, s.6.

_____, "Radyolarımızın Hali", *Varlık*, S.373, 1 Ağustos 1951.

_____, "Peyami Sefa'nın Hiddeti", *Seçilmiş Hikâyeler*, C.VI, S.2, 1952, s.6-8.

_____, "Soruşturmaya Cevap", *Türk Dili*, S.147, 1 Aralık 1963, s.14.

UYGUNER, Muzaffer, "İlhan Tarus'un Ölümü", *Varlık*, S.687, 1 Şubat 1967, s.7.

_____, "Hikâyeye ve bir hikâye kitabına dair", *Varlık*, S.335, 1Haziran 1948, s.12.

TOSUN, Necip, "Gazeteci Öykücü: İlhan Tarus", *Hece Öykü*, S.5, Ekim-Kasım 2004, s.97-101.

TÜRK DİLİ, *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, S.298, Temmuz 1976.